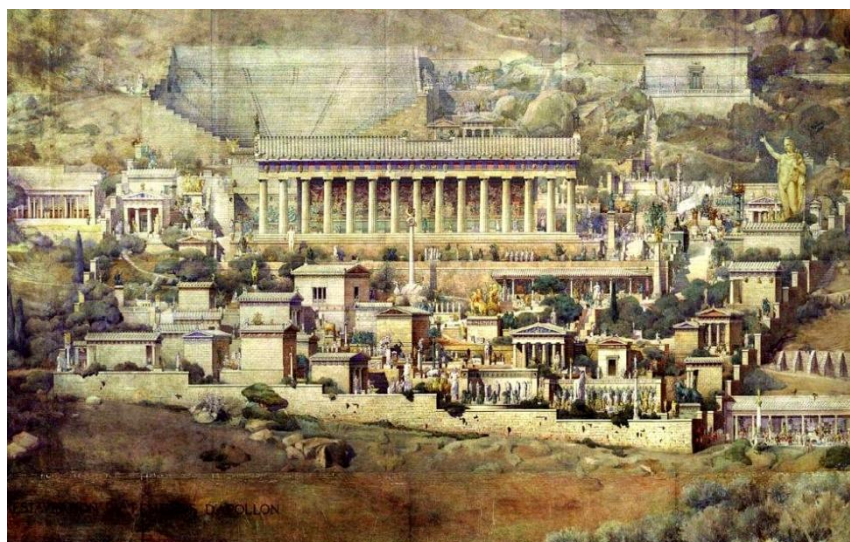


ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΘΕΣΣΑΛΙΑΣ
ΤΜΗΜΑ ΙΣΤΟΡΙΑΣ, ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΑΣ
& ΚΟΙΝΩΝΙΚΗΣ ΑΝΘΡΩΠΟΛΟΓΙΑΣ
ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ
ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΑ ΠΕΔΙΟΥ ΚΑΙ ΥΛΙΚΟΣ ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΣ

ΔΙΠΛΩΜΑΤΙΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ
ΕΠΙΒΛΕΠΟΝΤΕΣ ΚΑΘΗΓΗΤΕΣ:
ΙΦΙΓΕΝΕΙΑ ΛΕΒΕΝΤΗ
ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΣ ΜΑΖΑΡΑΚΗΣ-ΑΙΝΙΑΝ
ΓΙΑΝΝΗΣ ΛΩΛΟΣ



Αναθήματα πόλεων και ηγεμόνων του 5^{ου} αι. π.Χ.
στο ιερό του Απόλλωνα στους Δελφούς

ΝΙΚΗΦΟΡΟΣ ΔΙΑΚΟΥΜΟΠΟΥΛΟΣ

ΜΑΡΤΙΟΣ 2024

ΕΥΧΑΡΙΣΤΙΕΣ

Με την ολοκλήρωση της μεταπτυχιακής διπλωματικής εργασίας μου, επιθυμώ να εκφράσω τις θερμές μου ευχαριστίες αρχικά στην επιβλέπουσα καθηγήτρια του Τμήματος Ιστορίας, Αρχαιολογίας και Κοινωνικής Ανθρωπολογίας του Πανεπιστημίου Θεσσαλίας, κα Ιφιγένεια Λεβέντη. Το προπτυχιακό της μάθημα με τίτλο «Αρχιτεκτονική γλυπτική και πολιτική ιδεολογία» τροφοδότησε το ενδιαφέρον μου για τις εκφάνσεις και τις λειτουργίες της δημόσιας τέχνης και το κατηύθυνε στην κλασική εποχή, ενώ η συμβολή της στην επιλογή του θέματος του παρόντος πονήματος υπήρξε εξίσου καθοριστική. Κυρίως όμως, την ευχαριστώ για το αμέριστο ενδιαφέρον, την αμεσότητα στην ανατροφοδότηση και τις πολύτιμες παρατηρήσεις της καθ' όλη τη διάρκεια της συγγραφής της εργασίας την οποία θέτω στην κρίση σας. Ευχαριστώ επίσης, τον Καθηγητή του Τμήματος Ιστορίας, Αρχαιολογίας και Κοινωνικής Ανθρωπολογίας του Πανεπιστημίου Θεσσαλίας, κο Αλέξανδρο Μαζαράκη-Αινιάν, για τη συμμετοχή του στη συμβουλευτική επιτροπή της μεταπτυχιακής μου εργασίας, αλλά και για την εν γένει στήριξή του στην προσπάθειά μου, ως προπτυχιακού και μεταπτυχιακού φοιτητή, να αποκτήσω γνώσεις και εφόδια στην αρχαιολογία πεδίου. Τέλος, ευχαριστώ το σύνολο των διδασκόντων του Τμήματος, οι οποίοι τόσο σε προπτυχιακό όσο και μεταπτυχιακό επίπεδο, με οδήγησαν σταθερά και ακούραστα να εκτιμήσω την αρχαιολογική έρευνα ως διανοητικό εργαλείο ζωής.

ΣΥΝΤΟΜΟΓΡΑΦΙΕΣ

Στην παρούσα εργασία χρησιμοποιήθηκε για τις συντομογραφίες το σύστημα AJA ONLINE.

Συντομογραφίες περιοδικών που δεν περιλαμβάνονται στο AJA ONLINE.

CID: Corpus des inscriptions de Delphes (1977).

CID IV: Documents Amphictioniques (2002).

Συντομογραφίες αρχαίας γραμματείας σύμφωνα με το Liddel & Scott.

Αθ.: Αθήναιος, *Δειπνοσοφισταί*.

Απολλοδ.: Απολλόδωρος, *Βιβλιοθήκη*.

Διοδ.: Διόδωρος Σικελιώτης, *Βιβλιοθήκη Ιστορική*.

Ευρ. *Ἡρακλῆς Μαινόμενος*: Ευριπίδης, *Ἡρακλῆς Μαινόμενος*.

Ηροδ.: Ηρόδοτος, *Ἱστορίαι*.

Θουκ.: Θουκιδίδης, *Ἱστορίαι*.

Ομ. *Οδ.*: Όμηρος, *Ὀδύσσεια*.

Ομ. *Ὑμνος*: Ομηρικός Ὑμνος.

Παυσ.: Πausανίας, *Ἑλλάδος Περιήγησις*.

Πινδ. *Π.*: Πίνδαρος, *Πύθια*.

Πλουτ. *Θεμ.*: Πλούταρχος, *Θεμιστοκλῆς*.

Πλουτ. *Θησ.*: Πλούταρχος, *Θησέας*.

Πλουτ. *Κιμ.*: Πλούταρχος, *Κίμωνας*.

Πλούτ. *Λυσ.*: Πλούταρχος, *Λύσανδρος*.

Στραβ.: Στράβων, *Γεωγραφικά*.

Στην παρούσα εργασία για την ταύτιση των αναθημάτων ακολουθείται η αρίθμηση σύμφωνα με το *FdD II(11), Atlas (1975)*.

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

ΕΙΣΑΓΩΓΗ	4
 ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1^ο	
Το Πανελλήνιο Ιερό του Απόλλωνα στους Δελφούς	8
1.1 Το ακμάζον ιερό (6 ^{ος} -4 ^{ος} αι. π.Χ.)	
1.2 Ο πανελλήνιος χαρακτήρας	
1.3 Επινίκια αναθήματα πόλεων και ηγεμόνων	
 ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2^ο	
Υλικά ίχνη της νίκης των Ελλήνων επί των Βαρβάρων	25
2.1 Επινίκια α' εκστρατείας των Περσών	
2.1.1 Θησαυρός των Αθηναίων	
2.1.2 Μνημείο του Μιλτιάδη – Βάση των Μαραθωνομάχων	
2.2 Επινίκια β' εκστρατείας των Περσών	
2.2.1 Απόλλων Σαλαμίνας	
2.2.2 Τρίποδας των Πλαταιών	
2.2.3 Στοά των Αθηναίων	
2.3 Επινίκια αναθήματα των Αποικιών εναντίον των βαρβάρων της	
Δύσης: Εχέγγυα ελληνικότητας	
2.3.1 Αναθήματα των Δεινομενιδών	
2.3.2 Αναθήματα των Ταραντινών	
 ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3^ο	
Υλικά ίχνη της διεκδίκησης της ηγεμονίας στην Ελλάδα	100
3.1 Αναθήματα των συμμάχων των Αθηναίων	
3.1.1 Αργειακά αναθήματα	
3.2 Αναθήματα των αντιπάλων των Αθηναίων	
3.2.1 Θησαυρός των Ακανθίων	
3.2.2 Ανάθημα των Ναυάρχων	
 ΚΕΦΑΛΑΙΟ 4^ο	
Χωροθέτηση των επινίκιων αναθημάτων του 5^{ου} αι. π.Χ.	
στο δελφικό ιερό	126
4.1. Γεωφυσικοί περιορισμοί και χωρική διαμόρφωση	
4.2. Τα όρια των αναθετών και των αναθημάτων τους	
4.3. Ο πόλεμος των μνημείων	
 ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ	142
 ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ	
 ΠΑΡΑΡΤΗΜΑΤΑ (ΧΑΡΤΕΣ – ΠΙΝΑΚΕΣ – ΕΙΚΟΝΕΣ)	

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Τα πανελλήνια ιερά εμφανίζονται ως κατ' εξοχήν χώροι προβολής της υπερτοπικότητας, εξασφαλίζοντας ευρείας κλίμακας και υψηλού συμβολισμού συναθροίσεις λατρευτών-επισκεπτών, αναθετών και αναθημάτων, λειτουργικών κτισμάτων και καλλιτεχνημάτων διαφορετικής κλίμακας. Πρόκειται για τόπους συνύπαρξης, αλληλεπίδρασης αλλά και πολιτικών ανταγωνισμών υπό τη θεϊκή σκέπη. Από την ίδρυση μέχρι την κατάργησή τους στα πρώτα χριστιανικά χρόνια, τα πανελλήνια ιερά αναδιαμορφώνονται διαρκώς, ενώ μια πληθώρα σημειωτικών αναφορών και αντεγκλίσεων στους χώρους τους καλείται να εξυπηρετήσει τα πολιτικά, κοινωνικά και ιδεολογικά ζητούμενα κάθε εποχής, για την οποία άλλωστε το ιερό αποτελεί τη ζώσα αναφορά.

Οι Δελφοί, για τη γεωγραφική-χωρική αντίληψη της αρχαιότητας, συνιστούν τον ομφαλό της γης ή αλλιώς το κέντρο του κόσμου. Το ιερό του Απόλλωνα στην ίδια θέση αποτελεί ένα από τα αρχαιότερα ιερά, ο πανελλήνιος χαρακτήρας του οποίου μαρτυρείται στον ομηρικό ύμνο στο θεό¹, στο τέλος του 7^{ου} αι. π.Χ. Η ομηρική παράδοση μεταφέρει επίσης, την προσφυγή του Αγαμέμνονα², στο μαντείο με το οποίο το ιερό συνέδεσε εξ αρχής την ύπαρξή του. Εξ ου συνάγεται ήδη, η ισχυρή όσο και σταθερή, ως εξελίχθηκε, σχέση του τελευταίου με την εξουσία, τους φορείς της και εν γένει τη γεωπολιτική πραγματικότητα της αρχαιότητας. Ενδεικτικές εξάλλου, αναφορές της μεγαλειώδους εντύπωσης που προκαλούσε ο χώρος και τα αναθήματά του, σώζονται στις τραγωδίες όπως στους *Ευμενίδες* του Αισχύλου ή τον *Ίονα* και την *Ανδρομάχη* του Ευριπίδη³. Κι αν οι φιλολογικές πηγές διατηρούν την παρούσα ανάμνηση στο μύθο, η αρχαιολογική έρευνα εκκινώντας από τη Μεγάλη Ανασκαφή των Γάλλων στους Δελφούς στο τέλος του 19^{ου} αι. μέχρι σήμερα, έχει φέρει στο φως, μεταξύ άλλων, πλήθος δημόσιων μνημειακών αναθημάτων που συνδέονται, στην πλειονότητά τους, με τη νικηφόρα έκβαση μιας ή περισσότερων μαχών. Συνακόλουθα, η επιχείρηση ανασύνθεσης της

¹ Ομ. Ύμνος 21, 287-293, 536-544.

² Ομ. Οδ. Θ 77-82.

³ Athanassaki 2016, 23.

μνήμης του τόπου, εκ των ζητούμενων της αρχαιολογίας των Δελφών, αποτελεί εν πολλοίς την ανασύνθεση της μνήμης της πολεμικής ισχύος, όπως εδραιώνεται από τους νικητές των πολεμικών αναμετρήσεων.

Χωρίς να απουσιάζουν τα αναθήματα από ιδιώτες, η πλειονότητα των μνημειακών αναθημάτων στο Απολλώνιο ιερό ανιδρύεται από πόλεις, ηγεμόνες ή διακεκριμένους πολιτικούς ή στρατιωτικούς άνδρες και συνδέονται με τη νικηφόρα έκβαση μιας μάχης. Παρά το γεγονός ότι η αναθηματική πρακτική των πολεμικών επινίκιων μνημείων έχει τις καταβολές της στην αρχαϊκή εποχή και τον αποικισμό των ακτών της Μεσογείου, δεν είναι παρά η σταδιακή συγκρότηση των πόλεων και η συνακόλουθη ανάπτυξη της πολιτικής συνείδησης που δημιουργήσαν τις προϋποθέσεις για την ανάθεση μνημείων στο όνομα της νικήτριας πόλης. Η τάση αυτή κορυφώνεται υπό την πίεση των αδιάλειπτων πολεμικών αναμετρήσεων του 5^{ου} αι. π.Χ. Στο πρώτο μισό του, οι Περσικοί πόλεμοι σηματοδοτούν την έκρηξη της αναθηματικής δραστηριότητας. Η τελευταία διαμορφώνει τη φυσιογνωμία του ιερού την ίδια στιγμή που, στις ρωγμές της κοινής συστράτευσης, αναδεικνύει τον αγώνα ανάμεσα στο πανελλήνιο και το τοπικό. Κατά τη διάρκεια του Πελοποννησιακού πολέμου ο αγώνας αυτός παίρνει τη μορφή ανηλεούς αντιπαράθεσης, με τις αναθέτριες πόλεις να επιδίδονται σε επίδειξη κυριαρχικής ισχύος.

Προκειμένου να ερμηνεύσει τα πλούσια όσο και αποσπασματικά σχετικά αρχαιολογικά τεκμήρια στο δελφικό ιερό, η παρούσα εργασία χρησιμοποιεί εργαλεία από τη γεωπολιτική επιστήμη. Συγκεκριμένα, αξιοποιεί την έννοια της ήπιας δύναμης επιβολής (soft power), συνδεδεμένη με την έμμεση πολιτική επιρροή ή κυριαρχία, όπως εκφράζεται άτυπα στο δελφικό ιερό, ως επίδειξη δύναμης καταγεγραμμένης ποικιλοτρόπως στα επινίκια αναθήματα, σε αντίθεση με την παραδοσιακή δύναμη επιβολής (hard power), τον πόλεμο⁴. Παράλληλα ως πλέον έχει εδραιωθεί στη σχετική έρευνα για την ανασύνθεση των σχέσεων θρησκείας, δημόσιας τέχνης και πολιτικής ιδεολογίας, συνεπικουρούμαστε από τις σύγχρονες θεωρίες για την επίδραση της τοπογραφικής συνάφειας μνημείων και

⁴ Colonge 2017, 13-14.

περιβάλλοντος χώρου⁵. Στο παρόν πλαίσιο επιχειρούμε να διερευνήσουμε τα δημόσια, μνημειακά αναθήματα του 5^{ου} αι. π.Χ. στο ιερό του Απόλλωνα στους Δελφούς, ως υλικά ίχνη των αντιλήψεων και των προπαγανδιστικών πρακτικών που ασκούν οι πόλεις και οι εκάστοτε ηγεμόνες ή οι ηγέτες τους, προκειμένου να ιστοριοποιήσουν την πολιτική τους ταυτότητα και να εδραιώσουν γεωπολιτικές διεκδικήσεις στον αρχαίο κόσμο.

Μεθοδολογικά, η τεκμηρίωση του ιστορικού πλαισίου ανίδρυσης των μνημείων αναζητήθηκε στις αρχαίες ιστοριογραφικές και άλλες φιλολογικές πηγές και στις αναθηματικές επιγραφές. Οι αναφορές του Ηρόδοτου, του Θουκυδίδη, του Διόδωρου, και από την αυτοκρατορική εποχή εκείνες του Αθήναιου και κυρίως του Πλούταρχου, με γνώση, ενδιαφέρον και μεγάλη εξοικείωση με το ιερό, καθώς και η εγκωμιαστική ποίηση του Βακχυλίδη και του Πίνδαρου για τους συρακούσιους τυράννους, αξιοποιήθηκαν κατάλληλα. Ιδιαίτερη εκτιμάται εξάλλου, η συμβολή των αφηγήσεων του Πausanias⁶. Ο τελευταίος αποτελεί πολύτιμη, αν και αμφιλεγόμενη ως προς την αξιοπιστία της πηγής⁷ για την αφορμή της εκάστοτε ανάθεσης, ενώ συγχρόνως, παραμένει σχεδόν μοναδική μαρτυρία για αναθήματα, τα οποία εξαιτίας του πολύτιμου υλικού τους, ανακυκλώθηκαν και έχουν χαθεί για πάντα. Η σχετική αξιοποίηση των επιγραφικών τεκμηρίων παρουσιάζει εξίσου δυσκολίες, λόγω της μικρότερης ή μεγαλύτερης αποσπασματικότητας τους, αλλά και των συχνών επαναχαράξεων, που συσκοτίζουν την έρευνα. Σε ό,τι αφορά στην αρχαιολογική τεκμηρίωση χρησιμοποιήθηκαν οι σειρές *Fouilles de Delphes II (Topographie et Architecture)*, III (*Epigraphie*), IV (*Monuments Figurés: La sculpture*) και η πρόσφατη έκδοση του οδηγού των Δελφών, στην οποία ο Bommelaer κάνει μια σύντομη αλλά εμπεριστατωμένη αναφορά στις μέχρι σήμερα γνώσεις και προβλήματα που συνδέονται με τον αρχαιολογικό χώρο των Δελφών. Τέλος, μεταξύ των σύγχρονων βιβλιογραφικών πηγών της μελέτης μας αναφέρουμε τη διδακτορική διατριβή του West⁸ για τα δημόσια μνημεία των Περσικών πολέμων στον ελλαδικό χώρο με εκτενή κατάλογο αυτών, τη διδακτορική διατριβή καθώς και

⁵ Scott 2010, 12-28 με σχετική βιβλιογραφία.

⁶ Πaus. 10.6-32.

⁷ Lacroix 1992, 157-176.

⁸ West 1965.

άλλες σχετικές δημοσιεύσεις της Jacquemin με αντικείμενο τα αναθήματα των Δελφών από την αρχαϊκή μέχρι και τη ρωμαϊκή εποχή⁹ και τη διδακτορική διατριβή του Colonge¹⁰ για το ρόλο των πανελλήνιων ιερών στην εξωτερική πολιτική των ελληνικών πόλεων.

Η παρούσα εργασία προκειμένου να αναδείξει όσο και να ερμηνεύσει τις συνυποδηλώσεις της αναθηματικής φυσιογνωμίας του ιερού του Απόλλωνα στους Δελφούς κατά τον 5^ο αι. π.Χ. οργανώνεται σε τέσσερα κεφάλαια. Στο πρώτο κεφάλαιο παρουσιάζεται αδρομερώς η ιστορία του ιερού και εξετάζεται ιδιαίτερα ο χαρακτήρας του ως πεδίου αναθηματικής διατράνωσης της πολεμικής νίκης κατά τον 5^ο αι. π.Χ. Στο ίδιο πλαίσιο καταρτίζεται μια σύντομη τυπολογία των επινίκιων αναθημάτων, ως προς τα εξωτερικά χαρακτηριστικά τους, ώστε να αναδειχθούν κοινοί τρόποι καλλιτεχνικής έκφρασης της νίκης στα δημόσια αναθήματα. Στο δεύτερο και τρίτο κεφάλαιο εξετάζεται λεπτομερώς συγκεκριμένη επιλογή επινίκιων αναθημάτων σε ποικιλία τύπων (αρχιτεκτονήματα και έργα γλυπτικής). Με γνώμονα της ιστορικής συνθήκης της ανάθεσής τους τα εξεταζόμενα μνημεία κατηγοριοποιούνται α. σε αυτά που ανιδρύνονται κατά το α' μισό του 5^{ου} αιώνα π.Χ. και αφορούν στις νίκες των Ελλήνων εναντίον των Βαρβάρων σε Ανατολή και Δύση και β. σε εκείνα που ανιδρύνονται στο β' μισό του 5^{ου} αι. π.Χ. από τους νικητές των πολεμικών συγκρούσεων του Πελοποννησιακού πολέμου. Στο τέταρτο και τελευταίο κεφάλαιο μελετάται η κατανομή και χωρική συνάφεια των εν λόγω μνημείων προκειμένου να αναδειχθούν τα χαρακτηριστικά του αναθηματικού τοπίου, ως μεταφοράς του πεδίου της μάχης.

⁹ Jacquemin 1999(α).

¹⁰ Colonge 2017.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1^ο

Το πανελλήνιο ιερό του Απόλλωνα στους Δελφούς

1.1. Το ακμάζον ιερό (6^{ος} - 4^{ος} αι. π.Χ.)

Η ιδιαίτερη θέση του δελφικού ιερού στην ιστορία των Ελλήνων διαμορφώθηκε σταδιακά, με σημείο εκκίνησης τη μεταφορά της φθινοπωρινής συνεδρίας των μελών της Αμφικτιονίας της Κεντρικής Ελλάδας από το ιερό της Δήμητρας στην Ανθήλη, κοντά στις Θερμοπύλες, στο ιερό του Απόλλωνα στους Δελφούς, τον 7^ο αι. π.Χ.¹¹. Οι Δελφοί έκτοτε ανεξαρτητοποιήθηκαν από το κράτος των Φωκέων στο οποίο ανήκαν, και το ιερό του Απόλλωνα τέθηκε υπό την προστασία της Αμφικτιονίας έναντι των διαρκών επιβουλών των γειτόνων και των εκάστοτε συμμάχων τους. Αυτό αποτέλεσε και το κρίσιμο πρώτο βήμα για την εξασφάλιση, σε αντίθεση με τα ιερά των πόλεων-κρατών, του πανελλήνιου χαρακτήρα του ιερού¹². Η ελευθερία της πρόσβασης στον ιερό χώρο για προσκυνητές και κράτη που επιθυμούσαν από το μαντείο την ιερή συναίνεση ή την επικύρωση των επιλογών τους και η ευχέρεια των αναθετών, ανεξαρτήτως προέλευσης, να ανιδρύσουν τα αναθήματά τους σε χώρο περιβεβλημένο από την ιερότητα του θείου και την αρχαιότητα της μαντικής επιφάνειας ήταν άλλωστε αυτή, που καθώς διεύρυνε το κύρος και τη διεθνή ακτινοβολία του ιερού, ενέτεινε παράλληλα τη δημιουργία αντικρουόμενων συμφερόντων, αιτία των τεσσάρων Ιερών πολέμων που ταλάνισαν το ιερό των Δελφών¹³.

Γύρω στα 680 π.Χ. ένας πρώτος περίβολος¹⁴ διακρίνει τον ιερό χώρο από τον οικισμό. Σύντομα, και μετά τη νικηφόρα κατάληξη του α' Ιερού πολέμου (596-590 π.Χ.), μια μεγάλη έκταση γης αποδίδεται στην αποκλειστική χρήση του Απόλλωνα και επαυξάνει την ακίνητη περιουσία του ιερού μαζί με την πολιτική και συμβολική του ισχύ. Οι γαλλικές ανασκαφές μεταξύ 1990 -1991 φέρνουν στο φως

¹¹ Βαλαβάνης 2018, 21.

¹² Καρούζος 1974, 46.

¹³ Καρούζος 1974, 45-46.

¹⁴ Amandry, Darcque, Luce, Poplin, Déroche 1991, 691; Lefèvre, Mulliez, Oulhen, Rousset, Luce, Moretti, Déroche, Pétridis 1992, 704.

τμήματα του νέου περιβόλου, του λεγόμενου των Αλκμεωνιδών στο ανατολικό άκρο της βάσης των Ροδίων (SD 406)¹⁵. Την ίδια εποχή μαζί με την εγκατάσταση της Αμφικτιονίας στο δελφικό ιερό, αναδιοργανώνονται τα Πύθια, που τελούνται πλέον κάθε τέσσερα χρόνια και περιλαμβάνουν εκτός από τους μουσικούς, γυμνικούς και ιππικούς αγώνες, στο πρότυπο της Ολυμπίας¹⁶. Κατά τη διάρκεια των πυθικών αγώνων τελούνται επίσης θρησκευτικές τελετές και κοινωνικές εκδηλώσεις, αφορμές συνάθροισης της άρχουσας τάξης από τη μητροπολιτική Ελλάδα και τις αποικίες¹⁷.

Παράλληλα, τα μνημειακά αναθήματα, κάποια εξ αυτών μυθικά¹⁸, όπως μαρτυρούν οι αφηγήσεις του Ηροδότου¹⁹, με αναθέτες τους βασιλείς των ισχυρών κρατών της Ανατολής και της Αιγύπτου που ανιδρύονται στο δελφικό ιερό ήδη από τον 7^ο αι. π.Χ., αυξάνονταν καθ' όλη τη διάρκεια της αρχαϊκής εποχής. Ειδικότερα, κυρίως *θησαυροί* ανιδρύονται από τους Έλληνες, πόλεις ή τυράννους από ολόκληρο τον ελληνικό κόσμο σε Ανατολή και Δύση, ακόμα και από τους Ετρούσκους²⁰. Η διεύρυνση του διατιθέμενου χώρου ήταν κατά συνέπεια επιβεβλημένη και έγινε εν πολλοίς εις βάρος του οικισμού²¹. Η μεγάλη πυρκαγιά του 548/7 π.Χ. που κατακαίει το ναό του Απόλλωνα γίνεται παράλληλα η αφορμή για μια ευρύτερη αναδιοργάνωση του χώρου και έναν νέο επιβλητικό περίβολο. Για την ανέγερση του νέου ναού του θεού, διενεργείται έρανος στον οποίο συμμετέχουν πρόθυμα ηγεμόνες από ολόκληρο τον αρχαίο κόσμο και εν τέλει αναλαμβάνουν να ολοκληρώσουν, υπερβαίνοντας μάλιστα τις συμφωνημένες υποχρεώσεις τους και χρησιμοποιώντας πολύτιμο παριανό μάρμαρο, οι εξόριστοι τότε -γύρω στο 510 π.Χ.- από την Αθήνα Αλκμεωνίδες. Την ίδια εποχή το Μαντείο τάσσεται ευθέως εναντίον των Πεισιστρατιδών, αντιπάλων των ευεργετών του, και χρηματοδοτεί στους Σπαρτιάτες την ανατροπή των τυράννων της Αθήνας. Στη συνέχεια όμως, και καθώς την τυραννίδα διαδέχεται η δημοκρατία του Κλεισθένη, η Πυθία επικυρώνει τη

¹⁵ Lefèvre, Mulliez, Oulhen, Rousset, Luce, Moretti, Déroche, Pétridis 1992, 704; Luce 1993, 619.

¹⁶ Bommelaer 2015, 33.

¹⁷ Βαλαβάνης 2018, 21-23.

¹⁸ Bommelaer 2015, 31.

¹⁹ Ηροδ. 1.14.1-2, 1.49.1-1.51.

²⁰ Bommelaer 2015, 33.

²¹ Βαλαβάνης 2018, 21.

ριζοσπαστική κίνηση της Αθήνας και επιλέγει τα ονόματα των επωνύμων ηρώων για τις δέκα κλεισθένειες φυλές²².

Στο πρώτο μισό του 5^{ου} αι. π.Χ. παρά το γεγονός ότι το Μαντείο κατηγορείται για φιλοπερσική πολιτική, είτε από φόβο για τη σύληση των θησαυρών του είτε λόγω των παλαιόθεν καλών σχέσεων με ισχυρούς αναθέτες εκ των βαρβάρων²³, το απολλώνιο ιερό αμέσως μετά τις νίκες των Ελλήνων εναντίον των Περσών γίνεται αποδέκτης πλήθους πολεμικών επινίκιων αναθημάτων²⁴, τα οποία αναδιαμορφώνουν ταχύτατα τον χώρο και κατά συνέπεια τα συμβολικά περιεχόμενα και την πρόσληψή τους από τους συγχρόνους και επερχόμενους επισκέπτες του. Το γεγονός του πολλαπλασιασμού των αναθημάτων την περίοδο αυτή είναι αδιαμφισβήτητο, καθώς επίσης και το ότι οι αναθέτες τους δεν περιορίζονται στους έχοντες αντιταχθεί στους Πέρσες, αλλά περιλαμβάνουν και άλλους, που παρέμειναν ουδέτεροι μπροστά στην απειλή εξ Ανατολής. Στην παρούσα αναθηματική πραγματικότητα, πίσω από το προκάλυμμα της έκφρασης ευγνωμοσύνης στον Απόλλωνα, είναι πρόδηλη τόσο η διάθεση αυτοπροβολής κρατών και ηγεμόνων, όσο και ο υφέρπων ανταγωνισμός μεταξύ των πόλεων την επαύριο της μεγάλης συλλογικής νίκης των Ελλήνων και ενώπιον του διαρκώς αυξανόμενου κοινού του ιερού χώρου. Οι ηττοπαθείς χρησμοί της Πυθίας έχουν διαψευστεί από τις μεγάλες πολεμικές επιτυχίες, με πρώτη αυτή του Μαραθώνα, με αφορμή την οποία οι Αθηναίοι επιχειρούν και επιτυγχάνουν να καταλάβουν προβεβλημένες θέσεις για τα λαμπρά τους επινίκια αναθήματα: τον Θησαυρό και τη βάση των Επωνύμων Ηρώων στη στροφή της Ιεράς Οδού αμέσως πριν από τον ναό του Απόλλωνα, καθώς και τη βάση του αναθήματος των Μαραθωνομάχων στην νοτιοανατολική είσοδο του ιερού²⁵.

Ο δεύτερος μηδικός πόλεμος παρέχει την ιστορική αφορμή για κοινά αναθήματα των Ελλήνων, τα οποία ανιδρύονται το ένα δίπλα στο άλλο στο ανατολικό άκρο του ναού του Απόλλωνα. Μεταξύ αυτών, το άγαλμα του θεού προστάτη του ιερού, κοινό ανάθημα των ελληνικών πόλεων μετά τη ναυμαχία της

²² Καρούζος 1974, 48-49; Bommelaer 2015, 33.

²³ Βαλαβάνης 2018, 32.

²⁴ Bommelaer 2015, 33.

²⁵ Jacquemin 2001, 99-101, Scott 2010, 138-139.

Σαλαμίνας²⁶ και ο Τρίποδας των Πλαταιών²⁷, στον οποίο εν είδει επίσημου καταλόγου, αναγράφονται οι πόλεις που συμμετείχαν στο κοινό μέτωπο των Ελλήνων εναντίον των Περσών. Στο ίδιο πλαίσιο εγγράφονται εξίσου, επινίκια πολεμικά αναθήματα ηγεμόνων των αποικιών της Μεγάλης Ελλάδας και της Σικελίας, οι οποίοι διεκδικούν τη θέση τους στον ελληνικό κόσμο και τον πολιτισμό του. Η συρροή των αναθημάτων συνεχίζεται στο α' μισό του 5^{ου} αι. π.Χ. με αναθέτες μεμονωμένες πόλεις ή και ιδιώτες. Η Στοά των Αθηναίων, με πρόσοψη στην Ιερή Άλω, συμπληρώνει την αναθηματική δραστηριότητα των Αθηναίων και ολοκληρώνει την κυριαρχία τους στον ιερό χώρο, με αφορμή τη νίκη του Κίμωνα στον Ευρυμέδοντα (469/466 π.Χ.)²⁸.

Στην Πεντηκονταετία, με τον ανταγωνισμό της Αθήνας και της Σπάρτης να εντείνεται, οι Φωκείς κατορθώνουν με τη βοήθεια των Αθηναίων να επανακτήσουν, το 457 π.Χ., τον έλεγχο των Δελφών. Από το 449 π.Χ. και εξής όμως, η ισορροπία δυνάμεων αντιστρέφεται στον ελλαδικό χώρο, συμπεριλαμβανομένου του ιερού των Δελφών. Σπαρτιατικά αναθήματα, έως τότε ανύπαρκτα στο ιερό, εμφανίζονται παράλληλα με τη στρατιωτική παρουσία των Σπαρτιατών, οι οποίοι υπερασπίζονται τους κατοίκους των Δελφών. Σύντομα όμως, οι Αθηναίοι υπό την ηγεσία του Αλκμεωνίδη Περικλή, ανατρέπουν την κατάσταση. Το 445 π.Χ. οι Δελφοί είναι και πάλι ανεξάρτητοι, ως τελική έκβαση του λεγόμενου β' Ιερού πολέμου, ενώ οι Αθηναίοι αποκτούν για την πόλη τους το δικαίωμα της προμαντείας, της προτεραιότητας δηλαδή, έναντι κάθε άλλου στη χρησιμοδότηση της Πυθίας²⁹. Στις πρώτες δεκαετίες του δεύτερου μισού του 5^{ου} αι. π.Χ. πάντως η αναθηματική δραστηριότητα της πάλαι ποτέ κυρίαρχης Αθήνας διακόπτεται, ενώ νέες πόλεις εμφανίζονται ως αναθέτριες μνημείων πολεμικής νίκης, προπαγανδίζοντας την παρουσία τους μαζί με την ταυτότητά τους, στον γεωπολιτικό χάρτη του ιερού του Απόλλωνα, καθρέπτη της ιστορικής συγκυρίας. Ο Πελοποννησιακός πόλεμος αποτελεί την αφορμή σημαντικών αναθημάτων που μοιράζονται, όχι πάντως ίσα,

²⁶ Courby 1927, *FdD II*, 255-257; Jacquemin 1999(α), 57; Bommelaer 2015, 223.

²⁷ Βλ. ενότητα 2.1.2 της παρούσας εργασίας.

²⁸ Jacquemin 2001, 102-103.

²⁹ Scott 2010, 140-141.

μεταξύ συμμάχων και αντιπάλων στην πανελλήνια σύγκρουση³⁰. Ανάμεσά τους ο Θησαυρός των Ακανθίων και του Βρασίδα³¹, εγγύς του ναού, αλλά και τα αργειακά αναθήματα³² στην νοτιοανατολική είσοδο του ιερού. Πλέον ο χώρος του ιερού εμφανίζεται κορεσμένος, με τα αναθήματα να συνωστίζονται, ανταγωνιζόμενα για την καλύτερη ορατότητά τους, όπως και οι αναθέτες τους³³.

Ο 4^{ος} αι. π.Χ. επιφυλάσσει για το δελφικό ιερό σημαντικές αναταράξεις υπό την πίεση των φυσικών καταστροφών και της παρακμής της πόλης-κράτους. Ο ισχυρός σεισμός του 373 π.Χ. προκαλεί την καταστροφή του αρχαϊκού ναού του Απόλλωνα, για την ανακατασκευή του οποίου συνέδραμαν πλήθος πόλεων της Μεσογείου. Οι συνεισφορές τους καταγράφηκαν σε λίθινες πλάκες στον ιερό χώρο³⁴. Ενώ όμως, οι αναγκαίες εργασίες προχωρούν αργά, το 356 π.Χ. ξεσπάει ο τρίτος Ιερός πόλεμος εναντίον των Φωκέων, καταπατητών της ιερής γης. Η αυστηρή τιμωρία, που τους επιβάλλουν οι Αμφικτίονες, οδηγεί τους Φωκείς σε δεκαετή κατάληψη του ιερού, κατά τη διάρκεια της οποίας και για την αντιμετώπιση των αναγκών του πολέμου, αφαιρέθηκαν τα χρήματα του ιερού και καταστράφηκαν πολλά αναθήματα³⁵, τμήματα των οποίων ή και ολόκληρα έργα χαλκοπλαστικής, χρησιμοποιήθηκαν για την κοπή νομισμάτων. Αυτή ήταν και η τύχη του χρυσού τρίποδα των Πλαταιών και πλήθους γλυπτών αναθημάτων που χάθηκαν για πάντα³⁶. Η ιεροσυλία των Φωκέων εξόργισε έτι περαιτέρω τους Αμφικτίονες, ενώ ο Φίλιππος Β' άδραξε την ευκαιρία. Βοήθησε τη συμμαχία των αντιπάλων των *ασεβών* και το 346 π.Χ., μετά την κατά κράτος ήττα τους, τους ανάγκασε σε υπέρογκη πολεμική αποζημίωση έναντι του ιερού, μέσω της οποίας χρηματοδοτήθηκε η ολοκλήρωση του νέου ναού του Απόλλωνα³⁷. Αυτή κόστισε 600 τάλαντα, διπλά από όσα είχαν δαπανήσει οι Αλκμεωνίδες, ενώ τα εγκαίνια του νέου ναού γίνονται το 333 π.Χ.³⁸, αφού είχε τελειώσει και ο τέταρτος Ιερός πόλεμος με πρόσχημα την καταπάτηση

³⁰ Scott 2010, 142-143.

³¹ Βλ. ενότητα 3.2.1 της παρούσας εργασίας.

³² Βλ. ενότητα 3.1.1 της παρούσας εργασίας.

³³ Jacquemin 2001, 107.

³⁴ Βαλαβάνης 2018, 32-33.

³⁵ Bommelaer 2015, 34.

³⁶ Βαλαβάνης 2018, 34.

³⁷ Καρούζος 1974, 51.

³⁸ Καρούζος 1974, 52.

ιερής γης από την Άμφισσα τώρα. Με την εμπλοκή του Φιλίππου, η πόλη καταστρέφεται και ο Μακεδόνας βασιλιάς ολοκληρώνει την επικράτησή του στην Κεντρική Ελλάδα, όταν νικάει οριστικά στη Χαιρώνεια, το 338 π.Χ., τους συνασπισμένους Αθηναίους και Θηβαίους, εξουδετερώνοντας και το τελευταίο του εμπόδιο στο δρόμο προς τη νότια Ελλάδα³⁹.

Συνακόλουθα στο ίδιο διάστημα σημαντικές αλλαγές παρατηρούνται στις αναθηματικές πρακτικές, τόσο στο επίπεδο των αναθετών όσο και στις αφορμές και το είδος των αναθημάτων. Από τις αρχές του τελευταίου αιώνα ακμής του ιερού του Απόλλωνα γίνεται ορατή η κάμψη του ρυθμού αύξησης των πολεμικών επινίκιων μαζί με αυτή των αρχιτεκτονικών αναθημάτων, ενώ εμφανίζονται αγάλματα για τις νίκες στα Πύθια και ανδριάντες ιδιωτών που τιμούν την ιδιότητά τους ως *προξένων* της πόλης τους στο πανελλήνιο ιερό των Δελφών. Νέες αναθέτριες πόλεις εμφανίζονται επίσης. Αυτές, ακολουθώντας τη συνήθεια του 5^{ου} αι. π.Χ., προσπαθούν να επιβληθούν στον χώρο του ιερού, με στόχο να δηλώσουν την πολιτική τους ύπαρξη και να διεκδικήσουν θέση στο γεωπολιτικό χάρτη, μετά την υποχώρηση τόσο της Αθήνας όσο και της Σπάρτης. Παράλληλα και προκειμένου να αντιμετωπιστεί η επισφαλής διαμόρφωση του εδάφους αλλά και η έλλειψη χώρου, αναδιαμορφώνεται εν γένει και ο χώρος που διατίθεται για τα αναθήματα στον Απόλλωνα⁴⁰. Υπερβαίνοντας το χρονικό πλαίσιο της μελέτης μας, ενδεικτικά αναφέρουμε το θησαυρό των Θηβαίων⁴¹ στη νοτιοδυτική γωνία του απολλωνίου ιερού, εκεί που ο νότιος περίβολος ανακατασκευάζεται και εξασφαλίζει περίοπτη θέση στο λιτό αρχιτεκτονικό ανάθημα μετά τη μάχη στα Λεύκτρα⁴². Εξάλλου, το ανάθημα των Αργείων Βασιλέων⁴³ ανιδρύεται απέναντι και σε απόλυτη συμμετρία με το ανάθημα των Αργείων του 5^{ου} αι. π.Χ., τιμώντας την απελευθέρωση των Μεσσηνίων από τη Σπάρτη⁴⁴. Το γλυπτό σύνταγμα του Δαόχου⁴⁵, τετράρχη της Θεσσαλίας και το ανάθημα του Κρατερού⁴⁶, στρατηγού και φίλου του Αλεξάνδρου Γ΄

³⁹ Bommelaer 2015, 34; Βαλαβάνης 2018, 34.

⁴⁰ Scott 2010, 142-143.

⁴¹ Amandry 1987, 114-120; Bommelaer 2015, 154-157.

⁴² Scott 2010, 114-115.

⁴³ Bourguet 1929, *FdD III (1)* 40-54; Salviat 1965, 307-314; Bommelaer 2015, 139-141.

⁴⁴ Scott 2010, 115; Scott 2014, 157.

⁴⁵ Pouilloux 1960, *FdD II* 67-80; Θέμελης 1979, 507-520; Bommelaer 2015, 242-244.

⁴⁶ Bommelaer 2015, 271-272.

αντικατοπτρίζουν τις τελευταίες αναθηματικές πρακτικές στο ιερό των Δελφών που αναδεικνύουν τους πρωταγωνιστές διαφορετικών στιγμών της ιστορίας του αρχαίου ελληνικού κόσμου⁴⁷.

Στον 4^ο αι. π.Χ. το δελφικό ιερό, όπως χαρακτηριστικά αναφέρει ο Scott, χρησιμοποιήθηκε «ως χώρος διασάλπησης της αθηναϊκής ήττας και της σπαρτιατικής κυριαρχίας, κι έπειτα της σπαρτιατικής ήττας και της θηβαϊκής κυριαρχίας»⁴⁸. Ωστόσο, στο διεθνές περιβάλλον που διαμορφώνεται ακολούθως, στα ελληνιστικά χρόνια, το ιερό του Απόλλωνα και το μαντείο του δεν είναι δυνατό να διατηρήσουν τη δυναμική και το ρόλο τους και αντί να συμμετέχουν, παραμένουν τιμητικά, ως θεατές των εξελίξεων⁴⁹.

1.2 Ο πανελλήνιος χαρακτήρας

Το Μαντείο και το ιερό του Απόλλωνα στους Δελφούς κατέχει αδιαφιλονίκητη θέση στην ιστορία του αρχαίου κόσμου, τον οποίο άλλωστε στην περίοδο της ακμής του επηρέασε είτε άμεσα με τους χρησμούς του είτε έμμεσα, πλην αποφασιστικά, μέσω της Αμφικτιονίας και ενός περίπλοκου δικτύου πολιτικών αλληλεπιδράσεων και αντιπαλοτήτων στο πλαίσιο του ελληνικού κόσμου⁵⁰. Το γεγονός άλλωστε, ότι το δελφικό ιερό δεν ελέγχετο αποκλειστικά από μία ισχυρή πόλη, αλλά υπαγόταν στη δικαιοδοσία των παλαιότερων εκ των ελληνικών φύλων, αντιπροσωπευόμενων στην Αμφικτιονία των Δελφών, είχε ως αποτέλεσμα τον ιδιαίτερο χαρακτήρα του ως *πανδόκου ναού*⁵¹. Το απολλώνιο ιερό στους Δελφούς, περισσότερο από οποιοδήποτε άλλο πανελλήνιο ιερό, αποτελούσε τον κατ' εξοχήν χώρο, που ενώ ανήκε πολιτιστικά στον ελληνικό κόσμο, διαμορφωτικό παράγοντα του οποίου υπήρξε επίσης⁵², δεχόταν στην ιερή του γη, μεταξύ άλλων, μνημειακά οικοδομήματα όπου φυλάσσονταν πολύτιμα αναθήματα πόλεων ή ηγεμόνων από

⁴⁷ Scott 2010, 133-134.

⁴⁸ Scott 2014, 171.

⁴⁹ Καρούζος 1974, 53.

⁵⁰ Καρούζος 1974, 45; Scott 2010, 6-7.

⁵¹ Πίνδ. Π. 8.61-62.

⁵² Funke 2003, 59.

ολόκληρο τον αρχαίο κόσμο, συμπεριλαμβανομένων της βαρβαρικής Ανατολής και Δύσης⁵³. Για τους Έλληνες υπήρξε εξίσου σημείο αναφοράς. Οι ελληνικές πόλεις, καθώς και οι αποικίες τους βρέθηκαν δια των πολλών και ποικίλων αναθημάτων τους, παρ' όλ' αυτά περισσότερο συχνά, αντιμέτωποι παρά ενωμένοι⁵⁴, όπως θα αναδείξουμε στη συνέχεια της παρούσας εργασίας.

Σε κάθε περίπτωση εξαιτίας από τη μια μεριά του μαντείου του, που χρησιμοδοτούσε σε Έλληνες και βαρβάρους, και από την άλλη των Πυθίων, στο πλαίσιο των οποίων ανταγωνίζονταν και συναντιούνταν σε ειρηνικές συνθήκες ο απανταχού ελληνισμός, το ιερό του Απόλλωνα στους Δελφούς διαμορφώθηκε, εν πολλοίς, ως τόπος ευνοϊκός για κάθε είδους προβολή ή/και προπαγάνδα έχοντας εξασφαλίσει ένα πολυπληθές κοινό με ποικίλες προσδοκίες και επιδιώξεις⁵⁵. Σημειώνουμε ωστόσο, ότι η δυνατότητα αναθέσεων καθώς και οι ακριβείς όροι με τους οποίους πραγματοποιούνταν, αυτές συνιστούν ζητήματα για τα οποία ούτε η ιστορική ούτε η αρχαιολογική έρευνα είναι σε θέση να απαντήσει με πλήρη βεβαιότητα. Με τις φιλολογικές πηγές να σιωπούν σχετικά μέχρι τα μέσα του 4^{ου} αι. π.Χ. και την επιγραφική να μην μπορεί να παράσχει ασφαλή συμπεράσματα, η σύνθεση της Αμφικτιονίας καθώς και η ανεξαρτησία των ψήφων των Δελφών και κατά συνέπεια οι συνθήκες κάτω από τις οποίες λαμβάνονταν οι αποφάσεις για την ανίδρυση των αναθημάτων⁵⁶ και τη χωροθέτησή τους παραμένουν τελικά αδιευκρίνιστες⁵⁷. Είναι πάντως προφανές ότι αυτές επηρεάζονται από τους πολιτικούς συσχετισμούς και τις ιστορικές συνθήκες, εν πολλοίς τους Ιερούς πολέμους, στους οποίους ενεπλάκησαν εξίσου η Αθήνα και η Σπάρτη, αναθέτριες πόλεις και οι ίδιες, και εν συνεχεία οι Μακεδόνες⁵⁸. Τέλος, είναι επίσης σαφές ότι το ίδιο το αλληλοδιαπλεκόμενο τοπίο στο οποίο συντελούνται οι αναθέσεις είναι εκείνο το ίδιο που αφήνει παράλληλα, περιθώρια για ποικιλία αναθηματικών

⁵³ Neer 2007, 226.

⁵⁴ Snodgrass 1986, 47-58; Jacquemin 2001, 93-110; Scott 2010, 265-272.

⁵⁵ Jacquemin 2001, 94.

⁵⁶ Jacquemin 2001, 94-95.

⁵⁷ Scott 2014, 29-40.

⁵⁸ Roux 1979, 16-19; Lefèvre 1998, 34, 47; Sanchez 2001, 118-120; Jacquemin 2001, 95-99.

στρατηγικών και συνεπακόλουθα, νοηματοδοτήσεων στη συγχρονία και τη διαχρονία του δομημένου τοπίου του ιερού του Απόλλωνα στους Δελφούς⁵⁹.

1.3 Επινίκια αναθήματα πόλεων και ηγεμόνων

Πατήρ πάντων ο πόλεμος⁶⁰, αλλά κυρίως οι νικητές του αποτελούν τους κατ' εξοχήν παράγοντες που διαμορφώνουν την αναθηματική πραγματικότητα στα ιερά των Ελλήνων. Η νίκη στο πεδίο είναι άλλωστε ένα στιγμιαίο ίσως και αμφιλεγόμενο γεγονός, του οποίου οι συνέπειες αναδεικνύονται άμεσα μέσω των νεκρών εχθρών και των οικονομικών, με την ευρεία έννοια, ωφελημάτων των νικητών. Αντίθετα, η πολιτική ισχύς στην οποία τελικά αποβλέπει μια πολεμική αναμέτρηση, και η διάρκειά της άλλωστε καθορίζονται υπό το πρίσμα ενός συνόλου πρακτικών πολιτικού, κοινωνικού, θρησκευτικού και ιδεολογικού χαρακτήρα. Μια νίκη, για να κεφαλαιοποιηθεί ως δύναμη απειλής και κύρος στον γεωπολιτικό χάρτη της αρχαιότητας, πρέπει να λάβει οριστική μορφή και να αποκρυσταλλωθεί σε ένα μνημείο, το οποίο ανεγείρεται σε δημόσιο χώρο. Κατ' εξοχήν δε τόποι εδραίωσης της νίκης αποτελούν τα ιερά και δη τα πανελλήνια, όπου το νικηφόρο αποτέλεσμα επιβάλλεται εν τέλει επιτακτικά, στο θεϊκό όσο και το πάνδημο βλέμμα⁶¹.

Πλαισιωμένα κατ' αυτόν τον τρόπο, τα οικοδομήματα και τα αρχιτεκτονικά γλυπτά τους ή τα γλυπτά αναθήματα των πόλεων ή των ηγεμόνων (ανα) συνθέτουν το παρελθόν ως ιστορία επιβολής έναντι αλλότριων εχθρών⁶², χωρίς αυτό να σημαίνει ότι πληρούν τα εχέγγυα της ιστορικής ακρίβειας, αφού τα αναθήματα είναι μνημεία προπαγάνδας.

Από την άλλη, ενώ θα μπορούσε κανείς να θεωρήσει ότι η ευσέβεια προς τους θεούς και κατ' επέκταση η πολιτική εισδοχής των επινίκιων αναθημάτων στα ιερά θα οριοθετούσε τη διατράνωση της εξ ορισμού βίαιης πράξης του πολέμου, προκειμένου μεταξύ άλλων να εμποδίσει την διαιώνιση της αντιπαλότητας και του συνακόλουθου μίσους μεταξύ των αντιπάλων, η αναθηματική πράξη

⁵⁹ Scott 2014, 224-228.

⁶⁰ Ηράκλειτος *Περί φύσεως* 53.

⁶¹ Hölscher 2006, 27-28.

⁶² Hölscher 2006, 29.

διαφοροποιείται: η πολεμική νίκη έναντι Ελλήνων και βαρβάρων επιδεικνύεται επαρκώς και αδιακρίτως, ωστόσο οι βιαιότητες που την έκαναν δυνατή, μεταφέρονται στην εικονογραφία του μύθου και κυρίως τη Γιγαντομαχία και την Αμαζονομαχία. Σε κάθε περίπτωση η αλληγορική αναπαράσταση της επικαιρότητας μιας πολεμικής αναμέτρησης παρέχει ουσιαστικά το κατάλληλο άλλοθι στους αναθέτες, οι οποίοι επιθυμούν να κεφαλαιοποιήσουν τη νίκη τους και να τη μετατρέψουν σε ανυπέρβλητη δόξα, αναδεικνύοντας εξίσου την αξιακή κλίμακά τους. Η βία δεν αποδίδεται οπτικά, υφέρπει ώστε να εμφανίζεται ως ενδεχόμενη απειλή, χωρίς αποδείξεις. Η παρούσα επιλογή, αν και υποκριτική, λαμβάνει υπόψη τη θεϊκή Νέμεση αλλά και το μέτρο, ως αξία άρρηκτα συνδεδεμένη με την κλασική αρχαιότητα⁶³.

Αρχικά, όπλα, με την ευρεία έννοια, κατασχεμένα από τους ηττημένους ανατίθενται στα τοπικά και τα πανελλήνια ιερά από πόλεις ή τυράννους, στρατηγούς και ναυάρχους ακόμα και ιδιώτες, σε ένδειξη ευγνωμοσύνης για τη θεϊκή βοήθεια στην εξασφάλιση της νίκης⁶⁴. Το γεγονός μαρτυρούν τόσο οι αρχαίες πηγές όσο και τα αρχαιολογικά δεδομένα, που οριοθετούν χρονικά την πλειονότητα αυτού του τύπου των αναθέσεων στα πανελλήνια ιερά⁶⁵ από το τέλος του 6^{ου} αι. π.Χ. μέχρι το πρώτο μισό του 5^{ου} αι. π.Χ.⁶⁶. Συνδεδεμένη με την προσφορά στους θεούς μέρους όσων οι άνθρωποι αποκτούν προς αποφυγή του θεϊκού *φθόνου* και ακόμα ως επίκληση για περαιτέρω και διαρκή εύνοια, η ανάθεση των λαφύρων συναντάται στην αρχαία γραμματεία και τα επιγραφικά τεκμήρια με τους όρους *δεκάτη*, *απαρχή* ή *ακροθίνια*, με τον πρώτο εξ αυτών να απαντά μακράν συχνότερα⁶⁷.

Ωστόσο, τα πολεμικά αναθήματα που ανιδρύονται σε εκπλήρωση της ιερής υποχρέωσης⁶⁸ απόδοσης από τους νικητές τμήματος των λαφύρων τους, στην κλασική εποχή λαμβάνουν συνήθως διαφορετική μορφή. Αντί για περικεφαλαίες,

⁶³ Jacquemin 2005, 121, 131-132.

⁶⁴ Jacquemin 1999(β), 146-147.

⁶⁵ Αναθέσεις όπλων έχουμε κυρίως στο πανελλήνιο ιερό του Δία στην Ολυμπία, ενώ μαρτυρούνται επίσης στους Δελφούς

⁶⁶ Jacquemin 1999(β), 147.

⁶⁷ Jacquemin 1999(β), 145.

⁶⁸ Αν και η ανάθεση των λαφύρων δεν είχε απολύτως υποχρεωτικό χαρακτήρα, η σχετική παράλειψη αποτελούσε ασέβεια προς το θεό (Rouse 1902, 99.).

ασπίδες, δόρατα κλπ. οι αναθέτες επιλέγουν μια μονιμότερου χαρακτήρα έκφραση της νίκης τους στο πεδίο της μάχης: είτε λιώνουν και επαναχρησιμοποιούν το πολύτιμο υλικό προκειμένου να κατασκευάσουν διαφόρων τύπων πλαστικά αναθήματα, είτε τα εκποιούν, για παράδειγμα στην περίπτωση των σκλάβων-αιχμαλώτων πολέμων, και εξ αυτών χρηματοδοτούν επινίκια αρχιτεκτονήματα ή/και έργα τέχνης που ανιδρύονται στα πανελλήνια ιερά, και κυρίως στους Δελφούς. Δεν λείπουν πάντως και οι περιπτώσεις που τμήματα της πολεμικής εξάρτυσης ανατίθενται στους θεούς μετά από εξωραϊστικές επεμβάσεις, όπως στην περίπτωση των ασπίδων από τα λάφυρα της μάχης των Πλαταιών, που αφού επιχρυσώθηκαν κόσμησαν τον ναό του Απόλλωνα στους Δελφούς.⁶⁹ Παρόμοια είναι και η περίπτωση της Στοάς των Αθηναίων⁷⁰.

Οι αναθηματικές επιγραφές που χαράσσονταν στα αναθήματα αναφέρουν ρητά το νικητή-αναθέτη και σε πολλές περιπτώσεις και το όνομα του ηττημένου. Στην περίπτωση αυτή η χρήση της μετοχής *έλόντες*, που προηγείται του ονόματος του εχθρού, υπογραμμίζει ότι το παρόν ανάθημα υπήρξε προϊόν πολέμου, και αποτελεί τον κανόνα στον 5^ο αι. π.Χ. Σχετικά έχει διατυπωθεί η άποψη ότι η παράλειψη του ονόματος του εχθρού στα επιγραφικά τεκμήρια και η αντικατάστασή του με το γενικόλογό όρο *πολέμιοι*⁷¹, συνδέεται με την αναθηματική δεοντολογία των Ελλήνων αναθετών, που αποφεύγουν να ονοματίσουν τον εχθρό, όταν αυτός συγκαταλέγεται ανάμεσα στις ελληνικές πόλεις. Η Jacquemin αντίθετα, υποστηρίζει ότι η αρχαιολογική έρευνα δεν τεκμηριώνει κάτι τέτοιο⁷² ενώ, συνεχίζει, στοιχειοθέτηση του ενωτικού πνεύματος μεταξύ των Ελλήνων επιχειρείται μόνο στα κείμενα του Γοργία, του Πλάτωνα και του Ισοκράτη, των οποίων η επίδραση έχει μάλλον υπερτιμηθεί, τουλάχιστον για τον 5^ο αι. π.Χ.⁷³ Η παρούσα εργασία εκλαμβάνει άλλωστε την άποψη αυτή ως την πλέον αξιόπιστη.

Την επαύριο των μηδικών πολέμων η ανάθεση επινίκιων αναθημάτων στο δελφικό ιερό ενισχύεται σημαντικά, ενώ τα συλλογικά αναθήματα των *Ελλήνων*

⁶⁹ Αισχ. *Κατά Κτισιφώντος*, 116.

⁷⁰ Βλ. ενότητα 2.1.2 της παρούσας εργασίας.

⁷¹ Η παρούσα αναφορά συνδέεται με τη σχετική συζήτηση εξ αφορμής της αναθηματικής επιγραφής στη Στοά των Αθηναίων (Walsh 1986, 319-336).

⁷² Jacquemin 1999(β), 152.

⁷³ Jacquemin 2001, 108.

προκαλούν επίσης νέες αναθέσεις μεμονωμένων ελληνικών πόλεων συμπεριλαμβανομένων και των αποικιών τους⁷⁴. Ωστόσο αν και ο σκοπός τους είναι κοινός, η γνωστοποίηση της νίκης και συνακόλουθα της πολεμικής ισχύος του αναθέτη και του κύρους του, ο τρόπος με τον οποίο αυτή εκφράζεται στον ιερό χώρο ποικίλλει. Σε ό,τι αφορά στα επινίκια αναθήματα δεν παρατηρείται συγκεκριμένη τυπολογία. Αντίθετα, τόσο αρχιτεκτονικές μορφές, όσο και πλαστικές συνθέσεις, που ενσωματώνουν εδραιωμένα ήδη σύμβολα νίκης, αλλά και τιμητικοί ανδριάντες χρησιμοποιούνται εκ παραλλήλου. Οι αναθηματικές επιλογές διαμορφώνονται συχνά ως *απάντηση* σε προηγούμενα αναθήματα⁷⁵.

1.3.1 Θησαυροί

Πρόκειται για σύνθετες μορφές δημόσιων αναθήματων, που περιλαμβάνουν το ναόσχημο οικοδόμημα μαζί με χρήματα και πολύτιμα όσο και ιερά κινητά αναθήματα ή/και λάφυρα τα οποία φυλάττει στο εσωτερικό του⁷⁶. Τα τελευταία συχνότατα δεν αφορούν την ίδια ιστορική συγκυρία στην οποία και για την οποία ανιδρύεται το ίδιο το ανάθημα⁷⁷. Σε κάθε περίπτωση ο Θησαυρός δεν ανεγείρεται για να είναι άμεσα προσπελάσιμος στους επισκέπτες. Αντίθετα, οι μόνοι που έχουν πρόσβαση σε αυτόν είναι όσοι είναι επιφορτισμένοι με την φροντίδα του χώρου και την τήρηση των καταλόγων των περιεχομένων του. Οι θιασώτες του θεού κατά τις περιόδους των ιερών πανηγύρεων μπορούσαν να έχουν οπτική και μόνο μέσα από τις ανοιχτές πόρτες⁷⁸.

Ειδικότερα, η σύνθετη αρχιτεκτονική δομή του Θησαυρού, που στις αρχαίες πηγές αναφέρεται και ως *οίκος*⁷⁹, συναντάται στα πανελλήνια ιερά των Δελφών και της Ολυμπίας⁸⁰ ως δημόσιο ανάθημα της πόλης, το οποίο φιλοξενεί όσο και

⁷⁴ Jacquemin 1999(β), 153, 2001, 99.

⁷⁵ Παράλληλα κινείται και η χωροθέτηση των αναθημάτων που συγκεντρώνονται σταδιακά σε συγκεκριμένα προβεβλημένα σημεία και επικοινωνώντας εξίσου μηνύματα κυριαρχίας, όπως αναδεικνύεται ειδικότερα στο τελευταίο κεφάλαιο της παρούσας εργασίας.

⁷⁶ Neer 2001, 274 και σημ. 3.

⁷⁷ Jacquemin 1999(β), 148-149.

⁷⁸ Roux 1984, 156.

⁷⁹ Roux 1984, 158.

⁸⁰ Πaus. 6.19.1.

αναπλασιάζει τα αναθήματα των πολιτών του⁸¹. Οι Θησαυροί, υποστηρίζει εύστοχα ο Neer, δεν αποτελούν απλά θησαυροφυλάκια της αναθέτριας πόλης, αλλά λειτουργούν ως συμβολικές δομές όπου τα αναθήματα των πολιτών μετατρέπονται σε αναθήματα της πόλης εν συνόλω. Κατ' αυτή την έννοια οι πόλεις μπορούν να επωφεληθούν των φυγόκεντρων προσωπικών φιλοδοξιών των αριστοκρατικών γενών και να τις μετατρέψουν σε δόξα της αναθέτριας πόλης, της οποίας οι ίδιοι είναι πολίτες. Συνεπώς κάθε θησαυρός συνδέεται άρρηκτα με την εσωτερική πολιτική πραγματικότητα, όπως μεταφέρεται στο διεθνές περιβάλλον των πανελληνίων ιερών⁸².

Το κόστος της κατασκευής πάντως ενός Θησαυρού αποτελεί απαγορευτικό παράγοντα για την ανίδρυσή του από ιδιώτες, ενώ η χρήση του δεν περιορίζεται ως πολεμικού επινίκιου αναθήματος⁸³, με χαρακτηριστικό παράδειγμα τον Θησαυρό των Σιφνίων στο ιερό του Απόλλωνα στους Δελφούς, που ανιδρύεται από τη δεκάτη των εσόδων από τα ορυχεία της πόλης. Χρονικά οι Θησαυροί παρακολουθούν την ακμή και παρακμή της πόλης-κράτους, ενώ κατά τον Neer αποτελούν την ίδια την ουσία της πολιτειακής δομής της ελληνικής πόλης – κράτους, ως μια συνεκδοχή της. Ο παλαιότερος θησαυρός είναι πιθανότατα αυτός του Κύψελου, τυράννου της Κορίνθου στον 7^ο αι. π.Χ., ενώ οι οψιμότεροι ανιδρύονται α. από τους Θηβαίους και β. τους Κυρηναίους τον 4^ο αι. π.Χ. Στο εξεταζόμενο ιερό ως το πρώτο ανάθημα με πολεμικό ίσως(;) ⁸⁴ χαρακτήρα, αναφέρεται ο Θησαυρός των Κνιδίων στα μέσα του 6^ο αι. π.Χ.⁸⁵, ενώ στα κλασικά χρόνια το ναόσχημο αρχιτεκτόνημα αποτελεί την κατ' εξοχήν επιλογή των νικητών: Αθηναίων, Συρακουσίων και Θηβαίων⁸⁶.

⁸¹ Neer 2001, 273-287.

⁸² Neer 2001, 281-187.

⁸³ Roux 1984, 154.

⁸⁴ Ο Πausanías δεν είναι σε θέση να αποφασίσει για τη χρήση του Θησαυρού (Πaus. 10.11.4-5.), ενώ τις ίδιες επιφυλάξεις μεταφέρει και ο Bommelaer (Bommelaer 2015, 219-220). Η αναζήτηση της λύσης του αινίγματος στην αναθηματική επιγραφή δεν είναι επίσης ασφαλής, επειδή η αποκατάσταση του Roux: Τον θησαυρόν τόνδε και ταγάλα [τα Απόλλωνι] Πυθίω [ανέθηκε] δεκά[ταν ο δάμος των Κνιδίων] (Roux 1983, 67-68.) καταλαμβάνει μικρό χώρο στην πρόσοψη του μνημείου. Η εμφανής αυτή ασυμμετρία θα μπορούσε να σημαίνει ότι η επιγραφή συνεχιζόταν. Κατά συνέπεια ίσως το τμήμα που έχει σήμερα χαθεί να αποκάλυπτε άλλον χαρακτήρα για το μνημείο (Bommelaer, 2015, 220.).

⁸⁵ Neer 2007, 241-242; Bommelaer 2015, 168-169.

⁸⁶ Roux 1984, 154; Neer 2001, 281.

1.3.2 Στοές

Οι στοές είναι επιμήκη στεγασμένα κτίσματα, με ευρυμέτωπη πρόσοψη στην οποία αναπτύσσεται συνεχής κιονοστοιχία, με την πίσω μακριά πλευρά τους να κλείνεται με τοίχο. Συναντώνται σε δημόσιους χώρους λατρευτικούς ή μη⁸⁷. Η λειτουργία τους στα πανελλήνια ιερά προσομοιάζει με αυτή του Θησαυρού, αφού στωϊκά αρχιτεκτονήματα αποτέλεσαν εξίσου αναθηματικές δομές, που ανιδρύονταν με σκοπό να φιλοξενήσουν τρόπαια, λάφυρα και άλλα αντικείμενα αναθηματικής χρήσης. Αν και τα αρχιτεκτονικά αυτά αναθήματα είχαν ως αφορμή την διατράνωση μιας συγκεκριμένης νίκης, μπορούσαν εξίσου να στεγάσουν ή/και να εκθέσουν αναθήματα σχετιζόμενα με παλαιότερες ή νεότερες νίκες⁸⁸. Στο δελφικό ιερό η Στοά των Αθηναίων⁸⁹ με πρόσοψη στην Ιερή Άλω τεκμηριώνεται με ασφάλεια ως επινίκιο ανάθημα, ενώ για την Στοά 108⁹⁰ στην νοτιοανατολική είσοδο του ιερού δεν μπορεί να αποκλειστεί αντίστοιχη χρήση.

1.3.3 Αναθηματικοί τρίποδες

Οι αναθηματικοί τρίποδες αφθονούσαν στα ιερά της Αθήνας⁹¹, της Βοιωτίας⁹² και της Δήλου⁹³ από την αρχαϊκή εποχή. Στην πλειονότητά τους αποτελούσαν προσωπικά αναθήματα που μνημόνευαν ες αεί τη δόξα του αναθέτη τους, νικητή σε αθλητικούς αγώνες. Απολύτως διαφορετικές υπήρξαν οι συνθήκες στο δελφικό ιερό, όπου σταδιακά, από τον 5ο αι. π.Χ. τριποδικά αναθήματα, σε γλυπτικές συνθέσεις διαφόρων τύπων και διαστάσεων, ορθώθηκαν πλησίον του νέου ναού του Απόλλωνα⁹⁴. Επρόκειτο για συλλογικά πλέον αναθήματα, πόλεων ή

⁸⁷ Duffy 2016, 153.

⁸⁸ Duffy 2016, 151, 153.

⁸⁹ Bommelaer 2015, 175-177; βλ. ενότητα 2.2.3 της παρούσας εργασίας.

⁹⁰ Bommelaer 2015, 130-132.

⁹¹ Amandry 1976, 15-93.

⁹² Guillon 1943, 1-63

⁹³ Amandry και Ducat 1973, 17-64.

⁹⁴ Scott 2010, 77.

τυράννων, όπως οι Τρίποδες των Δεινομενιδών⁹⁵, σε ανάμνηση νικών σε πολεμικές αναμετρήσεις⁹⁶. Η χρήση της συμβολικής μορφής του τρίποδα επικύρωνε την αντίληψη του πολέμου ως μορφή αγώνος⁹⁷, ενώ στους Δελφούς αποκτούσε μια επιπλέον διάσταση καθώς συνδεόταν με το μύθο της διαμάχης του Απόλλωνα με τον Ηρακλή⁹⁸. Ενώ τρίποδες μπορούσαν να ανατεθούν ως ανεξάρτητα αναθήματα, στην περίπτωση των επινίκιων πολεμικών μνημείων η ανύψωσή τους κατά το πλείστον, πάνω σε κίονα ακόμα και με αγαλματική μορφή, συνήθως Νίκης, εδραζόμενη σε βάση, εξασφάλιζε στο ανάθημα όγκο και ύψος, στοιχεία απαραίτητα για την επιβολή του ανάμεσα στο πλήθος των ετερόκλητων αναθημάτων. Η ιδιαίτερη αυτή μορφή που παίρνει το τριποδικό πολεμικό ανάθημα δυσχεραίνει την ερμηνεία του στον βαθμό που δύσκολα μπορεί κανείς να ξεχωρίσει ποιο τμήμα του είναι το κυρίως ανάθημα. Ο Τρίποδας των Πλαταιών⁹⁹ πάνω στον οφίοσχημο κίονα αποτελεί το κατ' εξοχήν παράδειγμα τέτοιου υβριδικού μνημείου, ενώ ακολουθούν τα τριποδικά αναθήματα των Δεινομενιδών¹⁰⁰.

1.3.4 Αγάλματα και Συντάγματα Αγαλμάτων

Η συνηθέστερη αναθηματική πρακτική μετά από μια πολεμική νίκη είναι η ανάθεση ενός αγάλματος. Όταν πρόκειται για γλυπτική απόδοση της μορφής του θεού, αυτός συχνά σχετίζεται με τη θρησκευτική ταυτότητα της αναθέτριας πόλης, ενώ στα πανελλήνια ιερά των Δελφών και της Ολυμπίας η ανάθεση αγαλμάτων της κύριας λατρευόμενης θεότητας αποτελεί τον κανόνα, κυρίως για συλλογικά αναθήματα των Ελλήνων, όπως αυτό της νίκης στη Σαλαμίνα από τα λάφυρα της οποίας ανατίθεται ο Απόλλωνας στο ανατολικό άνδηρο του ναού του Θεού¹⁰¹. Στον ίδιο χώρο ως ανάθημα των Αθηναίων για τη νίκη τους στον Ευρυμέδοντα, στήνεται

⁹⁵ Βλ. ενότητα 2.3.1 της παρούσας εργασίας.

⁹⁶ Amandry 1987, 79, 81.

⁹⁷ Σταϊνχάουερ 2005, 322-326.

⁹⁸ Carpenter 2003, 82-83.

⁹⁹ Bommelaer 2015, 194-196.

¹⁰⁰ Bommelaer 2015, 225-227.

¹⁰¹ Βλ. ενότητα 2.2.1 της παρούσας εργασίας.

γλυπτική σύνθεση, που τοποθετεί την Πολιάδα θεά των αναθετών πάνω σε φοίνικα, σύμβολο του Απόλλωνα¹⁰².

Εκτός από τα μεμονωμένα αγάλματα η κλασική εποχή διακρίνεται για την προτίμησή της στην ανάθεση συνταγμάτων χαλκοπλαστικής, παράλληλα με την υποχώρηση των αναθηματικών αρχιτεκτονικών συνόλων. Σταδιακά, καθώς ο διαθέσιμος χώρος περιορίζεται στο ιερό των Δελφών, αλλά και ως συνέπεια των τεχνικών προόδων της χαλκοπλαστικής, τα επινίκια αναθήματα λαμβάνουν τη μορφή πολυπρόσωπων συνταγμάτων στα οποία θεοί, ήρωες, θνητοί συχνά μαζί με ίππους ή άρματα συνθέτουν την εικονογραφία της νίκης. Οι σκηνές που επιλέγονται περιλαμβάνουν κυρίως την απεικόνιση των πρωταγωνιστών του πεδίου ανάμεσα σε θεούς οι οποίοι τους αποδίδουν τιμές, όπως στην περίπτωση του αναθήματος του Μιλτιάδη/Μαραθωνομάχων ή των Ναυάρχων¹⁰³. Ιδιαίτερο ανάθημα αποτελεί αυτό των Ταραντινών που είχε αποκρυσταλλώσει σε χαλκό τη λεία, κατά πάσα πιθανότητα, από τις επιδρομές τους εναντίον των Μεσσαπίων¹⁰⁴. Παρότι κανένα από τα έργα αυτά δεν έχουν σωθεί, οπότε και η αναπαράστασή τους παρουσιάζει πολλές ασάφειες¹⁰⁵, είναι σίγουρο ότι ο τύπος των μνημειακών αυτών συνταγμάτων αποτελεί κορυφαία επιλογή των νικητών οι οποίοι, καθώς εναλλάσσονται, επιθυμούν το δικό τους επινίκιο σύνταγμα να επισκιάσει το προηγούμενο των αντιπάλων τους. Συνακόλουθα, οι μορφές των επινίκιων συνταγμάτων γίνονται περισσότερες με το ύψος τους να αυξάνεται εξίσου, καθώς συνωστίζονται κυρίως στη νοτιοανατολική είσοδο του δελφικού ιερού.

Ολοκληρώνοντας, τα επινίκια αναθήματα όχι μόνο γνωστοποιούν τη νικηφόρα έκβαση των ανταγωνισμών για την επικράτηση πόλεων και ηγεμόνων, αλλά κυρίως εξασφαλίζουν τον αναλλοίωτο χαρακτήρα αυτού του αποτελέσματος στο χρόνο. Αντίθετα με την ιστορική πραγματικότητα που εναλλάσσει νικητές και ηττημένους στο πεδίο, το ανάθημα στο θεό, αναπαλλοτρίωτο, διαιωνίζει τη νίκη και

¹⁰² Bommelaer 2015, 221-222.

¹⁰³ Bommelaer 2015, 132-134, βλ. ενότητα 2.1.2 και 3.2.2.

¹⁰⁴ Jacquemin 1999(α), 195, 196.

¹⁰⁵ Σημειώνουμε τις επιφυλάξεις που εκφράζει η Jacquemin (Jacquemin 2005, 127) λόγω του ότι δεν διαθέτουμε για τα συντάγματα αυτά καμιά επίσης *συγγραφή*, δηλαδή καμιά μαρτυρία από τις οδηγίες που έδινε η αναθέτρια πόλη στον καλλιτέχνη και θα μπορούσαν να μας πληροφορήσουν ασφαλέστερα για τη σκηνή και τον τρόπο που απεικονιζόταν στα γλυπτά συντάγματα καθώς ίσως και το ακριβές σκεπτικό πίσω από την παραγγελία του κάθε αναθήματος.

εξασφαλίζει εσαεί την παρουσία του αναθέτη στο χώρο του ιερού. Επιπλέον τα επινίκια αναθήματα δηλώνουν εύγλωττα τη στόχευσή τους στην κυριαρχία επί των συνειδήσεων εχθρών και φίλων. Για την εξυπηρέτηση άλλωστε των ίδιων στόχων, το μεγαλείο των εν θέματι δημόσιων αναθημάτων επιδίωξε να είναι ή να δείχνει ανάλογο της νίκης για την οποία ανιδρύθηκε, ώστε να επιβάλει στο θεατή τον συσχετισμό της οπτικής εντύπωσης με τη δύναμη επιβολής του αναθέτη. Τέλος, κάτω από συγκεκριμένες συνθήκες τα αναθήματα κλήθηκαν να τεκμηριώσουν την ιστορία της αναθέτριας πόλης ή και να την (παρα)χαράξουν επιλεκτικά. Η μελέτη ενδεικτικών επινίκιων αναθημάτων του 5^{ου} αι. π.Χ., που ακολουθεί, επιχειρεί να αναδείξει αυτές τις πτυχές σε ένα σκληρό παιχνίδι επιβολής των κυρίαρχων πόλεων της κλασικής αρχαιότητας, στο οποίο η χρήση του ίδιου *παραδείγματος* (χωρική, χρονική και καλλιτεχνική συνάφεια) αποτελεί στοιχείο μιας διαρκώς αντιπαλότητας.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2^ο

Υλικά ίχνη της νίκης των Ελλήνων επί των βαρβάρων: Η μάχη των πολιτισμών

Στο α' μισό του 5^{ου} αι. π.Χ. η περσική εισβολή σε ελληνικό έδαφος τροφοδότησε το ιδεολόγημα του *δίκαιου* πολεμικού αγώνα των ελληνικών πόλεων προς υπεράσπιση της ελευθερίας έναντι της τυραννίας. Οι Πέρσες αποτέλεσαν το βαρβαρικό αλλότριο, εναντίον του οποίου ο ελληνικός κόσμος όφειλε να πολεμήσει μέχρι την πλήρη εξάλειψη του σχετικού κινδύνου, ο οποίος προσελήφθη ως κίνδυνος υπερίσχυσης της βαρβαρότητας έναντι του πολιτισμού. Συνακόλουθα, στη μάχη των δύο κόσμων οι Έλληνες εμφανίστηκαν ως εγγυητές της ανεξαρτησίας των πόλεων-κρατών της αρχαιότητας. Η κρισιμότητα του διακυβεύματος ενίσχυσε τη θέση των νικητών στη γεωπολιτική σκακιέρα, θέση την οποία οι ίδιοι επιχείρησαν να κατοχυρώσουν με προπαγανδιστικά αναθήματα ενώπιον του Δελφίου Απόλλωνα.

2.1 Επινίκια αναθήματα της α' εκστρατείας των Περσών

Οι Αθηναίοι, πρωταγωνιστές της πρώτης εκστρατείας των Περσών, κυριάρχησαν στο δελφικό ιερό με πλούσια αναθήματα της πόλης τους, που διασάλπισε τη δύναμη της νεότευκτης δημοκρατίας της, εκπέμποντας κυριαρχικά μηνύματα προς πάσα κατεύθυνση.

2.1.1 Θησαυρός των Αθηναίων (SD 223)

Ο Θησαυρός των Αθηναίων (εικ.1-4), διεκδίκησε τη θέση μιας μοναδικής, χωρίς προηγούμενο προσφοράς στον Απόλλωνα, ορατής από τους χιλιάδες επισκέπτες των Δελφών, Έλληνες και ξένους. Είχε σκοπό να αναδείξει την ανυπέρβλητη δύναμη αποτροπής κάθε εξωτερικής αλλά και εσωτερικής επιβουλής, δύναμη την οποία θα εγγυόνταν για πάντα οι πολίτες-οπλίτες της πόλης.

Φιλοδοξούσε άλλωστε, να αποτελέσει την κατ' εξοχήν πολιτική δήλωση των ηγεμονικών βλέψεων της Αθήνας προς κάθε ενδιαφερόμενο¹⁰⁶.

Κατά τη διάρκεια της Μεγάλης Ανασκαφής της Γαλλικής Αρχαιολογικής Σχολής στους Δελφούς στα τέλη του 19ου αι. αποκαλύφθηκαν τα δύο άνδρα, το θεμέλιο του μνημείου και πλήθος αρχιτεκτονικά μέλη των τοίχων και του θριγκού. Η ποσότητα και η κατάσταση διατήρησής τους ήταν τέτοια που επέτρεπε μια σχεδόν πλήρη αναστήλωση του μνημείου, τη θεωρητική υποστήριξη της οποίας ανέλαβε ο Th. Homolle, διευθυντής τότε της Γαλλικής Αρχαιολογικής Σχολής. Το έργο χρηματοδοτήθηκε από το Δήμο Αθηναίων και ολοκληρώθηκε μεταξύ 1903-1906 από τον Γάλλο αρχιτέκτονα J. Replat, με τη συμβολή του Έλληνα αναστηλωτή Ν. Μπαλάνου¹⁰⁷. Αναστηλωτικές επεμβάσεις προκειμένου να αντιμετωπιστούν κρίσιμα ζητήματα στατικότητας του θριγκού, τα οποία είχαν διαπιστωθεί ήδη από τη δεκαετία του 1970, πραγματοποιήθηκαν από το 1999 μέχρι το 2004, ενώ οι μετόπες του μνημείου μεταφέρθηκαν και εκτίθενται στο μουσείο των Δελφών, με αντίγραφά τους να συμπληρώνουν το κενό στο πλήρως αναστηλωμένο κτίσμα¹⁰⁸.

Ο Θησαυρός των Αθηναίων αποτελεί ένα τυπικό στην κάτοψή του, ναόσχημο, πρόστυλο εν παραστάσι, δωρικό οικοδόμημα, με διαστάσεις 6,57x9,65μ., κατασκευασμένο εξ ολοκλήρου από παριανό μάρμαρο και πλούσιο γλυπτό διάκοσμο. Δεσπόζει στην πρώτη στροφή της Ιεράς Οδού προς βορρά, που οδηγεί στον ναό του Απόλλωνα, δίπλα στο βουλευτήριο της πόλης των Δελφών¹⁰⁹ στη θέση παλαιότερου πιθανόν αθηναϊκού αρχιτεκτονήματος κατεστραμμένου από φωτιά γύρω στα 548 π.Χ.¹¹⁰.

Μέχρι την (επαν)ίδρυση του πολυτελούς αθηναϊκού αναθήματος το δυτικό μέρος του τεμένους ήταν ουσιαστικά ένας ανώμαλος και απότομος βράχος, στην κορυφή του οποίου υψωνόταν ο αρχαϊκός ναός του θεού Απόλλωνα. Αραιά κατελιμμένος, ακόμα, από κτίσματα αλλά σε εγγύτητα και οπτική επαφή με το ναό, στον οποίο κατευθύνονταν οι προσκυνητές από κάθε γωνιά του αρχαίου κόσμου, ο

¹⁰⁶ Gensheimer 2017, 6-7.

¹⁰⁷ Hellmann, Picard, Πεντάζος 1992, 111-112.

¹⁰⁸ <https://www.culture.gov.gr/el/service/SitePages/view.aspx?iID=1301#prettyPhoto>

¹⁰⁹ Neer 2004, 63.

¹¹⁰ Ηροδ. 2.180, 5.62.2-3; Jacquemin 1999(α), 247-248; Neer 2004, 73; Scott 2010, 77-78; Gensheimer 2017, 4.

χώρος αποτελούσε ιδανικό σημείο για τον Θησαυρό¹¹¹ που προοριζόταν να επικοινωνήσει με παρρησία την εικόνα της δημοκρατικής Αθήνας και των πολιτικών της βλέψεων¹¹². Η ύψωση αναλημματικού τοίχου (εικ.5) στη βόρεια πλευρά έκαναν περισσότερο προσιτό το σημείο αυτό του τεμένους επαναπλαισιώνοντας το φιλόδοξο αρχιτεκτόνημα των Αθηναίων, ενώ η διαμόρφωση δύο τριγωνικών ανδρήρων, ένα στην πρόσοψη του Θησαυρού και ένα στη νότια πλευρά του (εικ.6-7), γεφύρωσαν κατάλληλα τις υψομετρικές διαφορές της θεμελίωσης¹¹³ και προέβαλαν χωροταξικά το μνημείο¹¹⁴. Συγχρόνως τα ίδια άνδρα κάλυψαν πρακτικές ανάγκες, όπως η ανάθεση πολεμικών τροπαίων και επινίκιων μνημείων, αλλά και αγωνιστικώ επινίκιων αναθημάτων ή ενεπίγραφων στηλών¹¹⁵.

Ο Θησαυρός των Αθηναίων εκλαμβάνεται ως μικρογραφική απόδοση του ναού του Απόλλωνα (εικ.8)¹¹⁶, ανακαινισμένου άλλωστε στα 510 π.Χ. από τους Αλκμεωνίδες¹¹⁷ με τον οποίο βρίσκεται σε άμεση γειτνίαση και οπτική επαφή. Παρόμοια με όλους τους άλλους Θησαυρούς, το εσωτερικό του αθηναϊκού μνημείου ήταν απροσπέλαστο σε επισκέπτες, όπως δηλώνει το ψηλό κρηπίδωμα με τους στενούς αναβαθμούς και τα μεταλλικά κιγκλιδώματα στα μετακίονια της πρόσοψης, τα οποία υποδηλώνονται από τις εντορμίες των κιόνων, ιδιαιτερότητα που απαντά στους Δελφούς και αποτελεί πιθανότατα επινόηση των τοπικών τεχνιτών¹¹⁸ (εικ.9). Κατά τα λοιπά τίποτα στο εν λόγω αρχιτεκτόνημα δεν αποτελεί κοινοτοπία. Πρόκειται για τον πρωιμότερο δωρικό θησαυρό κατασκευασμένο εξ ολοκλήρου από παριανό μάρμαρο, με σπονδυλωτούς κίονες, με τα δύο αετώματα και τις τριάντα μετόπες του κοσμημένες με παραστάσεις σε ψηλό ανάγλυφο κατά τη συρακουσιανή πρακτική (εικ.10)¹¹⁹, καθώς και τη δίρριχτη στέγη του να στολίζεται από μαρμάρινα, εξίσου, ακρωτήρια¹²⁰ (εικ.11-13). Τέλος, το εικονογραφικό πρόγραμμα του Θησαυρού των Αθηναίων αποτελεί μια καινοτομία, σκόπιμη επίσης

¹¹¹ Καρούζος 1974, 90.

¹¹² Langlotz 1920, 69-79; Κεραμόπουλος 1935, 21; Brommer 1982, 68, αρ. 8.

¹¹³ Amandry 1998, 87.

¹¹⁴ Colonge 2017, 175.

¹¹⁵ Partida 2000, 49.

¹¹⁶ Scott 2010, 78-79; Gensheimer 2017, 6.

¹¹⁷ Colonge 2017, 175.

¹¹⁸ Partida 2000, 48.

¹¹⁹ Partida 2000, 56.

¹²⁰ Neer 2004, 64.

από κάθε άποψη, αφού εδώ επιχειρείται για πρώτη φορά η εισαγωγή της εικονογραφίας του Θησέα στη μνημειακή αρχιτεκτονική¹²¹ και δη σε συνέντευξη, στο ίδιο μνημείο, με τον Ηρακλή¹²².

- **Η αφορμή της ανάθεσης και ο γρίφος της χρονολόγησης**

Με δεδομένα τα φτωχά επιγραφικά στοιχεία, οι συνθήκες ανάθεσης του μνημείου και η συνακόλουθη χρονολόγησή του τίθενται διαρκώς υπό αμφισβήτηση, άλλωστε δεν είναι αποκλειστικά τα αρχαιολογικά δεδομένα, αλλά εν πολλοίς η ερμηνεία τους που στηρίζουν κάθε σχετική επιχειρηματολογία. Στο γεγονός ότι ο Θησαυρός των Αθηναίων υπήρξε επινίκιο μνημείο συμφωνούν οι περισσότεροι μελετητές¹²³, όχι όμως και στην πολεμική επιτυχία που αποτέλεσε την αιτία ανίδρυσής του. Αυτή για άλλους είναι η νίκη των Αθηναίων επί των Βοιωτών και των Χαλκιδέων το 506 π.Χ.¹²⁴ και για άλλους η περίφημη νίκη στον Μαραθώνα το 490 π.Χ.¹²⁵.

Ανάμεσα στα στοιχεία που επικαλούνται οι υποστηρικτές της δεύτερης άποψης, η οποία και γίνεται ευρύτατα αποδεκτή σήμερα, ιδιαίτερη θέση κατέχει η μαρτυρία του Παυσανία, ο οποίος αναφέρεται, εν παρόδω (!) πάντως, στο μνημείο ως σχετιζόμενο με τη νίκη των Αθηναίων επί των Περσών του Δάτη στον Μαραθώνα¹²⁶ και κυρίως, επιγραφή, που ενώ δεν αναφέρεται από τον περιηγητή (!), μαρτυρείται αρχαιολογικά σε ορθογώνια ασβεστολιθική βάση στη νότια πλευρά του Θησαυρού: Ἀθηναῖοι τ[ο]ι Ἀπόλλων[ι ἀπό μέδ]ον ἀκροθίνια τες μαραθ[ό]νι μ[ᾱ]χε[ς] (εικ.14). Οι περισσότεροι μελετητές θεωρούν ότι δεν είναι παρά το περιεχόμενο της επιγραφής αυτής που συνοψίζεται από τον Παυσανία στην

¹²¹ Von den Hoff 2009, 96.

¹²² Von den Hoff 2009, 101; Hoff 2010, 164.

¹²³ Η ανίδρυση του μνημείου έχει συνδεθεί επίσης με άλλα γεγονότα όπως η ολοκλήρωση των μεταρρυθμίσεων του Κλεισθένη το 507 π.Χ. (Dinsmoor 1946, 113; Rausch 1999, 129-132; Partida 2000 68-69; Gruben 2001, 89-91) ή η επιστροφή από την Ιωνική Εκστρατεία μετά τη λεηλασία των Σάρδεων το 499 π.Χ. (Gauer 1980, 128-134; Boardman 1982, 12-15; Rups 1986, 131-132)

¹²⁴ West 1965, 18-19; Funke 2001, 8-10; Strocka 2002, 120; Jung 2006, 101-102.

¹²⁵ La Coste-Messelière 1953, 179-182; Stewart 1990, 131-133; Neer 2004, 67; Χρηστάκου 2020, 230-231.

¹²⁶ Πaus. 10.11.5 «οἱ δὲ θησαυροὶ Θηβαίων ἀπὸ ἔργου τῶν ἐς πόλεμον, καὶ Ἀθηναίων ἐστὶν ὡσαύτως· Κνιδίους δὲ οὐκ οἶδα, εἰ ἐπὶ νίκῃ τινὶ ἢ ἐς ἐπίδειξιν εὐδαιμονίας ὥκοδομήσαντο, ἐπεὶ Θηβαίοις γε ἀπὸ ἔργου τοῦ ἐν Λεύκτροις καὶ Ἀθηναίοις ἀπὸ τῶν ἐς Μαραθῶνα ἀποβάντων ὁμοῦ Δάτιδι εἰσὶν οἱ θησαυροί».

πληροφορία ότι ο Θησαυρός των Αθηναίων αποτελεί μνημείο που ανεγέρθηκε για τον λόγο αυτό, ενώ άλλοι υποστηρίζουν ότι κάτι τέτοιο δεν αντιστοιχεί παρά σε ό,τι οι σύγχρονοι του περιηγητή του 2^{ου} αι. μ.Χ. πίστευαν για το μνημείο¹²⁷.

Η εκ θεμελίων συσχέτιση του Θησαυρού των Αθηναίων με την εν λόγω επιγραφή θα μπορούσε να χρησιμεύσει ως *terminus post quem* για τη χρονολόγηση του μνημείου και να απαντήσει σε εκείνους που το χρονολογούσαν νωρίτερα, μεταξύ 510-500 π.Χ.¹²⁸ -συνδέοντάς το με την απομάκρυνση των Πεισιστρατιδών από τους Αλκμεωνίδες¹²⁹ - επικαλούμενοι αρχιτεκτονικές λεπτομέρειες¹³⁰ καθώς και εικονογραφικά/στυλιστικά στοιχεία του γλυπτού διακόσμου. Αρχικά η λέξη *ἀκροθίνια* εξελήφθη κυριολεκτικά, και η βάση θεωρήθηκε ότι στήθηκε μετά τη μάχη του Μαραθώνα για να φιλοξενήσει κάποιου είδους τρόπαιο που θα συγκέντρωνε τα λαμπρότερα τμήματα της λείας της απώθησης των Περσών στο Μαραθώνα¹³¹. Ενδελεχής μελέτη του La Coste-Messelière¹³² σχετικά με τα ίχνη πάνω στη βάση απομάκρυνε την έρευνα από αυτή την ερμηνεία. Ο ίδιος κατέληξε στο συμπέρασμα ότι κανένα άγαλμα, δεν στήθηκε στη βάση αυτή πριν τον 3^ο αι. π.Χ., κάτι που άφηνε πάντως, ερωτηματικά σχετικά με την πρώτη χρήση της ενεπίγραφης βάσης¹³³.

Σε αυτό το πλαίσιο και προκειμένου να διευκρινιστεί η τοπογραφική και αρχιτεκτονική σχέση του Θησαυρού με την επίμαχη βάση, στοχευμένη γαλλική ανασκαφή το 1988-89, αποκάλυψε ότι είχε ληφθεί υπόψη στον αρχικό σχεδιασμό του μνημείου και συνανήκει με αυτό (εικ.15)¹³⁴, κάτι που σε συνδυασμό με τους αρχαισμούς στην αρχιτεκτονική και στη γλυπτή του διακόσμηση, στήριξε ισχυρά τη χρονολόγηση του Θησαυρού των Αθηναίων λίγο μετά το 490 π.Χ.¹³⁵. Παρ' όλα αυτά φαίνεται ότι το ζήτημα παραμένει ακόμα ανοιχτό. Σε πρόσφατο άρθρο της, η Meyer¹³⁶ αναδεικνύει αρχαιολογικά δεδομένα και τις ερμηνείες τους¹³⁷,

¹²⁷ Meyer 2020, 29-30.

¹²⁸ Dinsmoor 1912, 456, 492; Langlotz 1920, 69-79; Dinsmoor 1946, 86-121.

¹²⁹ Lippold 1950, 82; Brommer 1982, 68; Florren 1987, 247-250

¹³⁰ Partida 2000, 53-56.

¹³¹ Εξ ου και οι πρώτες ευφάνταστες αποτυπώσεις του χώρου σε σχέδια του Tournaire (Bourguet 1914,97), Amandry 1998, 83-84 και σημ. 11.

¹³² La Coste-Messelière 1942, 5-17.

¹³³ Amandry 1998, 84.

¹³⁴ Bommelaer 1991, 137; Rolley 1994, 218-219; Amandry 1998, 75-90.

¹³⁵ Gensheimer 2017, 3.

¹³⁶ Meyer 2020, 30-33.

αποδομώντας το βασικό επιχείρημα περί της εξ αρχής διαμόρφωσης εξοχής πέραν του στερεοβάτη του Θησαυρού στη νότια πλευρά του με σκοπό να στηρίξει τη λεγόμενη βάση του Μαραθώνα¹³⁸. Αντ' αυτού προκρίνεται η χρήση αυτής και άλλων παρόμοιων εξοχών, νότια και δυτικά, ως αναλημματικών διαμορφώσεων στον ευρύτερο χώρο της μετέπειτα ανίδρυσης του Θησαυρού. Παλιές παρατηρήσεις του Pomtow προσφέρουν επίσης επιχειρήματα υπέρ της αποσύνδεσης της βάσης από την ανίδρυση του Θησαυρού. Για παράδειγμα, γιατί να επενδυθούν οι ανώτερες ασβεστολιθικές στρώσεις της θεμελίωσης, αν επρόκειτο η βάση να τις κρύψει; Και ακόμα γιατί να τεθεί η αναθηματική επιγραφή του εκτός του αρχιτεκτονήματος του Θησαυρού; Το τελευταίο άλλωστε ερώτημα αποτέλεσε και το ισχυρότερο επιχείρημα του Pomtow, ώστε να αποσυνδέσει το περιεχόμενο της επιγραφής από την ανίδρυση του Θησαυρού¹³⁹.

Από την άλλη το γεγονός ότι το νότιο άνηδρο αποτέλεσε εξ αρχής τμήμα του Θησαυρού, δεν σημαίνει απαραίτητα ότι κατασκευάστηκε ταυτόχρονα. Και ακόμα, παρότι η επανάχρηση προγενέστερης δομής, ως υποδομή ή υλικό, δεν είναι πρωτόγνωρη¹⁴⁰, το γεγονός ότι τόσο στο νότιο άνηδρο όσο και στο Θησαυρό χρησιμοποιήθηκε στα χαμηλότερα τμήματα των τοίχων ασβεστολιθικό υλικό από προγενέστερο αθηναϊκό μνημείο δεν μπορεί να αποτελέσει απόδειξη για τον ενιαίο σχεδιασμό τους, στο βαθμό που δεν μπορεί να εξακριβωθεί απόλυτα η προέλευση του υλικού, εξαιτίας των συνθηκών αποκάλυψης του χώρου των Δελφών κάτω από το χωριό Καστρί (εικ.16). Σε κάθε περίπτωση, υποστηρίζεται, είναι περισσότερο η έντονη κατωφέρεια του λόφου στο σημείο αυτό και όχι το ίδιο το αρχιτεκτόνημα του Θησαυρού που υπαγόρευσε τη διαμόρφωση του περιβάλλοντα χώρου. Για την Meyer το νότιο άνηδρο επεκτάθηκε προκειμένου να φιλοξενήσει το ενεπίγραφο βάθρο μετά τη μάχη του Μαραθώνα, ενώ ο Θησαυρός προϋπήρχε, χτισμένος πριν

¹³⁷ Fittschen 2003, 13-15; Von den Hoff 2009, 97-98; Hering 2015, 83-84; Hitzl 2016 371-372; Reinhardt 2018, 293-295.

¹³⁸ Amandry 1998, 75-90.

¹³⁹ Pomtow 1924 1280-81; Meyer 2020, 31-32.

¹⁴⁰ Audiat 1933, 61,87; Neer 2004, 72.

το 510 π.Χ.¹⁴¹ και σε χώρο για τον οποίο είχαν επίσης προηγουμένως υλοποιηθεί εργασίες ώστε να στηριχθεί η ιδιαίτερα απότομη στροφή της Ιεράς Οδού¹⁴².

Στην αντίθετη κατεύθυνση κινούνται εν τούτοις κατηγορηματικά, οι Knell¹⁴³, Neer¹⁴⁴ και Gensheimer¹⁴⁵ που υποστηρίζουν την ανάθεση του μνημείου λίγο μετά το 490 π.Χ., δικαιολογώντας έτσι εν μέρει τις αρχαϊκές διατυπώσεις τόσο στην αρχιτεκτονική όσο και στο γλυπτό διάκοσμό του. Ειδικότερα, με δεδομένο τον χρόνο που χρειαζόταν προκειμένου το έργο να συζητηθεί και να εγκριθεί από την Εκκλησία του Δήμου ή τη Βουλή, να προϋπολογιστεί, να αναζητηθούν οι ανθρόπινι πόροι αλλά και τα υλικά κατασκευής, οι εργασίες ανέγερσης δεν μπορεί να άρχισαν, υποστηρίζει εύστοχα ο Neer, νωρίτερα από το καλοκαίρι του 488 π.Χ.¹⁴⁶. Επιπλέον, χρονικά η ολοκλήρωση της κατασκευής του δεν μπορεί να υπολογιστεί με ακρίβεια εκτός των άλλων, επειδή προϋποθέτει απαντήσεις σε ερωτήματα σχετικά με το πολύτιμο, εισαγόμενο μάρμαρο που χρησιμοποιήθηκε για την κατασκευή του, αλλά και για τις σε ψηλό ανάγλυφο παραστάσεις στις μετόπες του.

- **Η επιλογή του παριανού μαρμάρου**

Όπως ανέδειξε σχετική μελέτη με ραδιοϊσότοπα των Herz και Παλαγγιά¹⁴⁷ το πολύτιμο μάρμαρο από το οποίο κατασκευάστηκε ο Θησαυρός των Αθηναίων εξορύχθηκε κατά πάσα πιθανότητα από το λατομείο στο Χωριδάκι της Πάρου (εικ.17). Ήδη το γεγονός ότι, ενώ οι Αθηναίοι στη δεκαετία του 480 π.Χ. χρησιμοποιούν ντόπιο πεντελικό μάρμαρο στα αρχιτεκτονήματα της Ακρόπολης, δεν το επιλέγουν για το Θησαυρό τους στο πανελλήνιο ιερό, ενίσχυσε τη χρονολόγηση του μνημείου από τον Dinsmoor στον 6^ο αι. π.Χ.¹⁴⁸. Από την άλλη η κατασκευή του μνημείου αργότερα, στη δεκαετία που ακολούθησε τη νίκη στο Μαραθώνα προσκρούει και στη χρήση του συγκεκριμένου υλικού. Κι αν ακόμα το ψηλό ανάγλυφο του γλυπτού διακόσμου απαιτούσε τις ιδιότητες του παριανού

¹⁴¹ Meyer 2017, 71-93

¹⁴² Meyer 2020, 32-33.

¹⁴³ Knell 1990, 54.

¹⁴⁴ Neer 2004, 67-73.

¹⁴⁵ Gensheimer 2017, 2-3.

¹⁴⁶ Neer 2004, 73.

¹⁴⁷ Palagia και Hertz 2002, 241-242.

¹⁴⁸ Dinsmoor 1946.

μαρμάρου, γιατί οι Αθηναίοι το χρησιμοποίησαν σε ολόκληρο το μνημείο, αρνούμενοι το πεντελικό μάρμαρο, στοιχείο ταυτότητας της πόλης τους; Τα ιστορικά δεδομένα επίσης κάνουν δύσκολες τις απαντήσεις στο παρόν ζήτημα, όπως εύστοχα παρατηρεί ο Neer¹⁴⁹. Ο ίδιος δεν αποθαρρύνεται πάντως και αναζητεί ένα αξιόπιστο αφήγημα, το οποίο υποστηρίζει τη χρονολόγηση του Θησαυρού σαφώς μετά τη μάχη του Μαραθώνα και καθιστά το μνημείο κατ' εξοχήν πολιτική δήλωση της πόλης της Αθήνας για την περίφημη νίκη της.

Η προμήθεια του μαρμάρου από την Πάρο φαίνεται μάλλον απίθανη την επαύριο της νίκης των Αθηναίων στο Μαραθώνα. Το νησί έχει πολεμήσει στο πλευρό των εχθρών, στην κυριαρχία των οποίων ακόμα βρίσκεται κατά τον χρόνο που ο Μιλτιάδης αποβιβάζεται εκεί, προκειμένου να επαναφέρει τους *μηδίσαντες* στην κυριαρχία της Αθήνας. Η αποτυχία της επιχείρησης χρεώνεται στον ήρωα του Μαραθώνα, ο οποίος τελικά πεθαίνει, συνεπεία του τραυματισμού του στην προσπάθεια ανακατάληψης της Πάρου. Ωστόσο, μια εμπορική συμφωνία μεταξύ Αθήνας και Πάρου, αν και ιδιαιτέρως δυσχερής και προφανώς χρονοβόρα επίσης, φαίνεται ότι, υποστηρίζει ο Neer, γίνεται εφικτή, επειδή τη δεδομένη στιγμή εξυπηρετούσε τα σχέδια της Αθήνας: Το παριανό μάρμαρο με το οποίο κατασκευάστηκε το επινίκιο μνημείο για το θρίαμβο στο Μαραθώνα, αμαύρωνε τελικά τη φήμη του νικητή του, πλέον υπό διωγμό. Χρησιμοποιώντας το ίδιο πανάκριβο υλικό που χρησιμοποίησαν νωρίτερα οι Αλκμεωνίδες στη θορυβώδη και επιδεικτική¹⁵⁰ ανακαίνιση της ανατολικής όψης του γειτνιάζοντος ναού του Απόλλωνα, κατασκευασμένου από τον ταπεινότερο πωρόλιθο¹⁵¹ και έχοντας συγχρόνως απορρίψει τόσο το ντόπιο πεντελικό μάρμαρο, όσο και οποιοδήποτε άλλο κυκλαδίτικο, προερχόμενο από τους φίλα προσκείμενους Ναξίους, για παράδειγμα, η Αθήνα μιλά πρωτίστως στους πολίτες της: η δημοκρατική πόλη θριαμβεύει επί εχθρών και φίλων, ερήμην των εκάστοτε πρωταγωνιστών που έρχονται και παρέρχονται. Στην ίδια προοπτική της άσκησης εσωτερικής πολιτικής προπαγάνδας της Αθήνας εντός του πανελληνίου ιερού, η πολυδάπανη επιλογή του

¹⁴⁹ Neer 2004, 78.

¹⁵⁰ Ο Ηρόδοτος παραδίδει ότι η συμφωνία με την Αμφικτυονία προέβλεπε την ανακαίνιση του ναού με πωρόλιθο, ενώ τελικά η πρόσοψη επανακατασκευάστηκε από μάρμαρο (Ηροδ. 5.62.3).

¹⁵¹ Neer 2004, 84.

συγκεκριμένου μαρμάρου θα μπορούσε κάλλιστα να υπομνηματίζει την κατίσχυση των Αθηναίων στην αναμέτρηση κατά την οποία οι Πάριοι πολέμησαν στο πλευρό των Περσών. Κι αν ίσως ελάχιστοι από τους πολυπληθείς επισκέπτες του ιερού γνώριζαν τις ιστορικές λεπτομέρειες της μάχης του Μαραθώνα, οι Αθηναίοι στόχευαν ευθύβολα: οι *μηδήσαντες* κυκλαδίτες, παρά την αποτυχία του Μιλτιάδη να ανακτήσει το νησί τους, βρίσκονταν ήδη ταπεινωμένοι στο μνημείο για τη μάχη του Μαραθώνα. Κάτι τέτοιο άλλωστε, δικαιολογεί και το γεγονός ότι οι Αθηναίοι προχώρησαν στην προμήθεια του πολύτιμου υλικού, παρότι γνώριζαν ότι μέρος του οικονομικού οφέλους για το νησί θα κατέληγε στα ταμεία του Δαρείου¹⁵². Οι ίδιοι θριαμβολογούσαν εξίσου για το οικονομικό όφελος της νίκης. Υποστηρίζουμε εξάλλου, ότι το αθηναϊκό ανάθημα κατασκευασμένο λίγο μετά τη νίκη του Μαραθώνα επί των Περσών και για να τιμήσει κατά βάση αυτήν τη νίκη, από το πολυτελές κυκλαδίτικο μάρμαρο, ανασκεύαζε επιπλέον υπέρ της το θλιβερό αποτέλεσμα της εκστρατείας των Αθηναίων εναντίον της Πάρου. Ο Θησαυρός της πόλης ανατέθηκε στον Απόλλωνα ως λάφυρο νικών που αν δεν είχαν όλες κερδηθεί στο πεδίο της μάχης, κερδίσθηκαν στο πεδίο των εντυπώσεων!

- **Η εικονογραφία του γλυπτού διακόσμου**

Ο γλυπτός διάκοσμος του Θησαυρού ενσωματώνει σε ένα ευρύ, ενιαίο οπτικό αφήγημα τα *παλαιά έργα* των Αθηναίων, αυτά στα οποία αργότερα ο Ηρόδοτος και άλλοι συγγραφείς στηρίζουν τη διεκδίκηση του ηγεμονικού ρόλου της Αθήνας¹⁵³. Ειδικότερα, αν και ο Θησαυρός φέρει εναέτια γλυπτά, αυτά σώζονται εξαιρετικά αποσπασματικά¹⁵⁴, οπότε η ταύτιση σκηνών με ασφάλεια, φαίνεται αδύνατη. Ωστόσο η έντονη κίνηση που διακρίνεται σε αρκετά θραύσματα του δυτικού αετώματος δείχνει την εικονογραφία μάχης. Η Bookidis προτείνει σκηνή του Τρωικού πολέμου, που ίσως να περιλαμβάνει τον Ηρακλή και τον Τελαμώνα¹⁵⁵, ενώ ο Δεληβορριάς πιθανολογεί είτε σκηνή Αμαζονομαχίας είτε την Αρπαγή της

¹⁵² Neer 2004, 78-80.

¹⁵³ Gensheimer 2017, 3.

¹⁵⁴ Partida 2000, 48.

¹⁵⁵ Bookidis 1967, 76.

Αντιόπης¹⁵⁶ και ο Floren επεισόδιο από τη Γιγαντομαχία, συμμετέχοντας του Ηρακλή επίσης¹⁵⁷. Σε ό,τι αφορά στο ανατολικό αέτωμα, διατηρούνται τμήματα αρμάτων. Αυτά πιθανόν να δορυφορούσαν ευμέγεθες άγαλμα της Αθηνάς, τμήμα του οποίου θεωρήθηκε γυναικείο κεφάλι (εικ.18) που βρέθηκε στις δελφικές ανασκαφές το 1895¹⁵⁸. Παρότι δεν συμφωνούν οι μελετητές σχετικά με την απόδοση του κεφαλιού στη θεά ¹⁵⁹, αν η Αθηνά απεικονίζεται εδώ ως ταυτοποιητικό στοιχείο της αναθέτριας πόλης¹⁶⁰, τότε ο Θησαυρός των Αθηναίων εγκαινιάζει την επικοινωνιακή αυτή τακτική, που ακολουθείται εφ' εξής σε πλήθος μνημείων¹⁶¹. Η σκηνή ωστόσο παραμένει αβέβαιη, με την Bookidis να βλέπει τη συνάντηση του Θησέα και του Πειρίθου πριν την κάθοδό τους στον Άδη¹⁶², τον Floren την Αρπαγή της Αντιόπης¹⁶³ και τους La Coste-Messelière και Knell τη συνάντηση του Θησέα με τον Ηρακλή υπό το βλέμμα της Αθηνάς¹⁶⁴. Την τελευταία πρόταση υιοθετεί και ο Neer, που στην *επιφάνεια* της θεάς στο ανατολικό και τη μάχη στο δυτικό αέτωμα του Θησαυρού των Αθηναίων αναζητεί -εκτός της σύμπτωσης του υλικού - συνθετικές παραλληλίες με τις αετωματικές συνθέσεις του γειτονικού ναού του Απόλλωνα, εξίσου πάντως αποσπασματικά σωζόμενες¹⁶⁵. Ο ίδιος επιχειρεί εξάλλου, να αναδείξει ευρύτερες αντιστοιχίες μεταξύ του γλυπτού διακόσμου που χρηματοδότησαν οι Αλκμεωνίδες και εκείνου του Θησαυρού των Αθηναίων, ώστε να προτείνει τελικά ένα πειστικό αφήγημα για την άσκηση της εξωτερικής και εσωτερικής αθηναϊκής πολιτικής του 5^{ου} αι. π.Χ.¹⁶⁶.

Η σχετικά καλύτερη κατάσταση διατήρησης των ακρωτηρίων και των μετοπών του Θησαυρού καθιστά μάλλον ευχερέστερη την αναγνώριση των εικονιζόμενων μορφών. Από την άλλη το γεγονός ότι τα θραύσματα του γλυπτικού διακόσμου βρέθηκαν διασκορπισμένα κατά τη διάρκεια ανασκαφών του 19^{ου} αι.

¹⁵⁶ Delivorrias 1974, 181-182.

¹⁵⁷ Floren 1987, 249.

¹⁵⁸ La Coste-Messelière 1938, 116-123.

¹⁵⁹ Ο Picard (1946) αρνείται αυτή την ταύτιση με το επιχείρημα ότι το κεφάλι φέρει στεφάνι και αποδίδει το κεφάλι σε έναν από τους οδηγούς των αρμάτων (Gensheimer 2017, 8 σημ. 45.).

¹⁶⁰ Jacquemin 1999(α), 315.

¹⁶¹ Marconi 2006, 173.

¹⁶² Bookidis 1967, 77

¹⁶³ Floren 1987, 249.

¹⁶⁴ La Coste-Messelière, *FdD IV (4)*, 177; Knell 1990, 52.

¹⁶⁵ Neer 2004, 84.

¹⁶⁶ Neer 2004, 84-88.

δημιουργεί αρκετά προβλήματα στη χωρική τους ανασύνθεση, ενώ συνακόλουθα δυσχεραίνει το έργο της ένταξής τους στη μυθολογική αφήγηση του επιστηλίου¹⁶⁷. Ωστόσο, η πλειονότητα των μελετητών ερμηνεύει τις παραστάσεις αυτές ως μια ευανάγνωστη, ες αεί, μεταφορά της πολεμικής ισχύος των οπλιτών της Αθήνας ενάντια σε κάθε επιβουλή της ασφάλειας και της κυριαρχίας της πόλης τους, με αφορμή την περιφανή νίκη τους στο Μαραθώνα¹⁶⁸.

Αναφορικά με τις έφιππες μορφές των πλευρικών ακρωτηρίων και παρά το γεγονός ότι δεν σώζονται τα κεφάλια τους, οι μελετητές συμφωνούν: πρόκειται για Αμαζόνες. Στην αξιοπιστία αυτής της υπόθεσης συμβάλλουν παραδείγματα από την αγγειογραφία και κυρίως οι ίδιες οι μετόπες του μνημείου¹⁶⁹. Οι παραστάσεις τους σε ιδιαίτερα έξεργο ανάγλυφο και στις τέσσερις πλευρές του αρχιτεκτονήματος, πρέπει να αποτελούσαν εξαιρετικά εντυπωσιακό θέαμα για τους προσκυνητές που ανέβαιναν προς το ναό του Απόλλωνα στο δελφικό ιερό. Αυτή δε η εντύπωση είχε σαφέστατα επιδιωχθεί, σχεδιαστεί με προσοχή και υλοποιηθεί με επιμέλεια στη λεπτομέρεια. Στην προσπάθεια ανασύστασης των σκηνών αυτών και αντίστοιχα των πολλαπλών μηνυμάτων που επικοινωνούσαν ή θα μπορούσαν να επικοινωνήσουν στην εποχή της ανάθεσης του μνημείου, αλλά και αιώνες αργότερα μέχρι την παρακμή του ιερού, αφιερώθηκαν πολλές ώρες εργασίας και πολλές σελίδες δημοσιεύσεων, μια σύνοψη των οποίων θα επιχειρήσουμε ακολούθως.

Στις μετόπες του Θησαυρού των Αθηναίων συναντιούνται ο τοπικός ήρωας Θησέας και ο πανελλήνιος ήρωας Ηρακλής (εικ.19-20). Ειδικότερα, ο La Coste-Messelière σε δημοσίευσή του το 1957, μετράει τριάντα μετόπες τις οποίες κατανέμει από εννέα νότια και βόρεια και από έξι ανατολικά και δυτικά του Θησαυρού. Η θεματολογία που προτείνει καλύπτει τους άθλους του Θησέα και του Ηρακλή στη νότια και βόρεια πλευρά αντίστοιχα, ενώ στη δυτική διακρίνει τη Γηρυονομαχία και στην ανατολική την Αμαζονομαχία¹⁷⁰ (εικ.21). Το 1988 ο Hoffelner, ερμηνεύοντας διαφορετικά κάποιες από τις παραστάσεις των μετοπών, μεταφέρει την Αμαζονομαχία στη βόρεια πλευρά και τους άθλους του Ηρακλή στην

¹⁶⁷ Gensheimer 2017, 9.

¹⁶⁸ Gensheimer 2017, 8-9.

¹⁶⁹ Gensheimer 2017, 8-9.

¹⁷⁰ La Coste-Messelière, *FdD IV* (4); Gensheimer 2017, 9.

ανατολική¹⁷¹ (εικ.22). Τέλος ο Marconi, το 2006, αποδεσμευόμενος από την ολοκλήρωση της σκηνής σε μια μετόπη, προτείνει διαφορετική χωροθέτηση και αναδιατάσσει τα θέματα. Οι άθλοι του Ηρακλή και του Θησέα κοσμούν, υποστηρίζει, τις μακριές πλευρές στο βορρά και το νότο αντίστοιχα, ενώ στις στενές πλευρές οι δύο ήρωες αντιμετωπίζουν, ο καθένας χωριστά, τις Αμαζόνες¹⁷² (εικ.23). Σε αυτή την εκδοχή τα ακρωτήρια με τις έφιππες μορφές στην ανατολική και δυτική όψη του μνημείου γίνονται περισσότερο κατανοητά¹⁷³ (πιν.2).

¹⁷¹ Hoffelner 1988, 108-116

¹⁷² Marconi 2006, 169 και 171.

¹⁷³ Gensheimer 2017, 12-14.

- **Ηρακλής και Θησέας**

Η συνύπαρξη των δύο ηρώων στο μνημείο των Δελφών αποτελεί ένα από τα καίρια σημεία ενδιαφέροντος για τον τρόπο με τον οποίο η Αθήνα επιχειρεί να αυτοπροσδιοριστεί αλλά και να κεφαλαιοποιήσει πολιτικά, θα λέγαμε σήμερα, τη μεγάλη της νίκη στο Μαραθώνα, την οποία βεβαίως κατήγε ερήμην των Λακεδαιμονίων. Υπό το πρίσμα της τελευταίας αυτής παρατήρησης μάλιστα, η απεικόνιση του Ηρακλή, μυθικού προγόνου των βασιλιάδων της Σπάρτης αποκτά ακόμα μεγαλύτερο ενδιαφέρον. Θα μπορούσε, όπως παρατηρεί ο Colonge, να παρουσιάζει τον αριστοτεχνικά καλυμμένο ψόγο των Αθηναίων εναντίον των Σπαρτιατών, οι οποίοι όφειλαν να ανταποδώσουν τη βοήθεια που τα παιδιά του Ηρακλή δέχθηκαν από τον Δημοφώντα, γιο του Θησέα, κατά την αναμέτρησή τους με τον μυθικό βασιλιά των Μυκηνών, Ευρυσθέα,¹⁷⁴ ή ακόμα και να υπενθυμίζει ότι οι ίδιοι οι Λακεδαιμόνιοι δεν υπήρξαν αντάξιοι του μυθικού προγόνου τους, αφού απείχαν της πρώτης αντιμετώπισης των Περσών στο Μαραθώνα¹⁷⁵. Απαντήσεις στο ζήτημα θα μπορούσαν να αναζητηθούν μέσω της προτεραιότητας που δίνεται στον κάθε ήρωα με βάση τη χωροθέτησή του στο μνημείο. Για παράδειγμα στην πρόταση του La Coste-Messelière ο Ηρακλής παρουσιάζεται υποδεέστερος του Θησέα, ο οποίος αποδίδεται στη νότια πλευρά και την πρόσοψη του Θησαυρού, στα σημεία δηλαδή που ήταν περισσότερο ορατά από τον επισκέπτη του ιερού¹⁷⁶. Αντίθετα όμως, ο von den Hoff προκρίνει την διάταξη του Hoffelner και βλέπει τους δύο ήρωες να προβάλλονται τελικά ισότιμα αφού ο Θησέας καταλαμβάνει την πλέον ορατή θέση, ενώ ο Ηρακλής την πλέον τιμητική¹⁷⁷.

Ωστόσο διαφορετική είναι η προσέγγιση του Neer, που στη συνάντηση των δύο ηρώων βλέπει τη βούληση των Αθηναίων να οικειοποιηθούν τον μεγαλύτερο πανελλήνιο ήρωα, Ηρακλή, και την ίδια στιγμή να αναδείξουν το δικό τους ήρωα, Θησέα, ως πανελλήνιο, εξαλείφοντας ταυτόχρονα την ιεραρχική απόσταση μεταξύ τους και όχι μόνο¹⁷⁸. Σε υποστήριξη της θέσης αυτής ο μελετητής επικαλείται χωρίο

¹⁷⁴ Ευρ. *Ηρακλείδα*

¹⁷⁵ Colonge 2017, 176.

¹⁷⁶ Jacquemin 1999(α), 212.

¹⁷⁷ Von den Hoff 2009, 98-99.

¹⁷⁸ Neer 2004, 74-77.

από τραγωδία του Ευριπίδη, *Ἡρακλῆς Μαινόμενος*, όπου ο Θησέας δωρίζει ο ίδιος στον Ηρακλή τμήμα της αθηναϊκής γης και υπόσχεται στον ήρωα ότι μετά τον θάνατό του στην Αθήνα θα τιμάται ως θεός¹⁷⁹. Επιπρόσθετα, συνεχίζει ο Neer, στον Θησαυρό τους οι Αθηναίοι, αναλαμβάνουν να καταστήσουν τον νεαρό τοπικό ήρωα, ταυτοποιητικό στοιχείο της νεοσύστατης δημοκρατίας της πόλης. Ο Θησέας επιλέγεται επειδή συγκεράζει στο ίδιο πρόσωπο τις παραδοσιακές αξίες με τις επαναστατικές αλλαγές στην Αθήνα από τα χρόνια του Κλεισθένη και εξής. Ως μυθικός βασιλιάς του συνοικισμού των Αθηναίων, ο νεαρός ήρωας τείνει χείρα συμφιλίωσης μεταξύ των παλαιών αριστοκρατικών αξιών και της νεοεμφανιζόμενης δυναμικής νέας πραγματικότητας στην πόλη¹⁸⁰. Αν και η ταύτισή του με έναν συγκεκριμένο πολιτικό μπορεί να είναι παρακινδυνευμένη, η βάση με τα αγάλματα των Επωνύμων Ηρώων, η οποία μαρτυρείται από τον Πausανία, στο δελφικό ιερό και μάλιστα ως πρωτοεμφανιζόμενη αναθηματική πρακτική που συνδέει απαραγνώριστα την πόλη με τους μυθικούς της προπάτορες, φέρνει τον αναμορφωτή Κλεισθένη πολύ κοντά στον ήρωα των μετοπών. Σε κάθε περίπτωση ακόμα κι αν η εικονογραφική συνυποδήλωση, μόνη της, δεν εκτονώνει τις κοινωνικοπολιτικές έριδες, σαφώς δεν περνά απαρατήρητη από τους Αθηναίους ως βούληση της πόλης για ειρήνη ή έστω ανακωχή μεταξύ της αριστοκρατίας και του δήμου¹⁸¹.

Επιπλέον, η συνάντηση του νεαρού ήρωα Θησέα με τον *παλαιότερο* Ηρακλή, ενισχύει έτι περαιτέρω το μήνυμα προς αυτή την κατεύθυνση. Ο Ηρακλής είναι ο δημοφιλέστερος ήρωας της αττικής αγγειογραφίας του 6^{ου} αι. π.Χ. (εικ.24), ενώ φαίνεται ότι και η εικονογραφία της αποθέωσής του είναι αττική δημιουργία¹⁸². Ο ίδιος είναι ο εισηγητής των Ελευσινίων Μυστηρίων, ενώ στον Μαραθώνα τιμάται με θυσίες, ισότιμα με τους θεούς, παραδίδει ο Πausανίας, για τη βοήθειά του προς τους Αθηναίους στη μάχη κατά των Περσών¹⁸³. Εξόχως δε κατατοπιστικό για τη σχέση των δύο ηρώων, όπως σκιαγραφείται στο μυθικό παρελθόν τους, για τους

¹⁷⁹ Ευρ. *Ἡρακλῆς Μαινόμενος* 1327-33.

¹⁸⁰ Neer 2002, 135-180.

¹⁸¹ Jacquemin 1999(α), 213; Neer 2017, 7.

¹⁸² Shapiro 1989, 162-163.

¹⁸³ Πaus. 1.15.2, 1.32.4.

Αθηναίους εκπροσωπεί τα ιδανικά των ανώτερων τάξεων και τις αριστοκρατικές αξίες των αρχαϊκών χρόνων εν γένει¹⁸⁴. Με την ένταξή του στον εικονογραφικό διάκοσμο του Θησαυρού, δίπλα στο Θησέα, ο Ηρακλής (επαν)ενεργοποιείται, ως αττικός πλέον ήρωας, την ίδια στιγμή που γίνεται εφελτήριο ενσωμάτωσης του παρελθόντος, συμπεριλαμβανομένων των Αλκμεωνιδών, στη νέα πραγματικότητα της πόλης.

Τέλος, αν τα παραπάνω μηνύματα ήταν ίσως εύκολο να αποκωδικοποιηθούν από τους Αθηναίους, κάτι τέτοιο δεν ήταν σίγουρα δεδομένο για το διεθνές κοινό του ιερού των Δελφών, στο οποίο τελικά απευθυνόταν ο Θησαυρός. Κατ' επέκταση πώς ο πρωτοεμφανιζόμενος Θησέας θα μπορούσε να γίνει αντιληπτός ως εγγυητής της νεότευκτης, πλην δυνατής αθηναϊκής δημοκρατίας από το σύνολο των προσκυνητών του δελφικού ιερού; Η συνάντησή του με τον Ηρακλή στις μετόπες του Θησαυρού κλήθηκε να καλύψει αυτό το κενό και υπ' αυτό το πρίσμα δικαιολογείται και η διάταξη των μετοπών που προτείνει ο La Coste – Messelière: ο Ηρακλής, ως ο εικονογραφικά πασίγνωστος ήρωας στο πανελλήνιο τοποθετείται στις λιγότερο ορατές πλευρές του Θησαυρού, προκειμένου οι περισσότερο ορατές να διατεθούν στο Θησέα, ο οποίος συστήνεται εδώ για πρώτη φορά, ως πανελλήνιος ήρωας. Κάτι τέτοιο δεν μπορεί, υποστηρίζει ο Neer, παρά να αποτελεί δήλωση των ηγεμονικών φιλοδοξιών της Αθήνας, η οποία δια του Θησαυρού της επιχειρεί να εμφανιστεί ως *υπερεθνική* δύναμη των Ελλήνων¹⁸⁵.

- **Οι Άθλοι**

Με τη σύμπραξη των δύο ηρώων οι Αθηναίοι δημιουργούν έναν μύθο *ad hoc*, αναδεικνύοντας την πόλη τους ως ανυπέρβλητη δύναμη προστασίας, ικανή να ηγεμονεύει των Ελλήνων δια της ισχύος της αλλά και εξαιτίας των πανελλήνιων αξιών τις οποίες υπερασπίζεται. Πώς όμως στοιχειοθετείται εικονογραφικά κάτι τέτοιο, ώστε να εγγραφεί στις συνειδήσεις των προσκυνητών του ιερού και πώς εκπληρώνουν τους ρόλους τους οι υπερήρωες στους οποίους ομνούν ομού οι Αθηναίοι;

¹⁸⁴ Hölscher 1998, 160.

¹⁸⁵ Neer 2007, 77.

Οι άθλοι αποτελούν την κατάλληλη εικονογραφική επιλογή προκειμένου η Αθήνα να προβάλλει αποτελεσματικά το αθηναϊκό αφήγημα για την ικανότητα των πολιτών-οπλιτών της ως εγγυητών της ελευθερίας των Ελλήνων. Η αγωνιστικότητα και η δύναμη που αναδεικνύουν τα μυθικά κατορθώματα είναι προφανές ότι μπορούν να υποστηρίξουν κατάλληλα το παρόν μήνυμα. Ο Ηρακλής είναι πασίγνωστος για τους άθλους του, τους οποίους είναι σε θέση να πραγματοποιήσει λόγω της υπερδύναμης που κατέχει. Η εικονογραφία του είναι άμεσα αναγνωρίσιμη. Ο Θησέας από την άλλη, είναι ο ήρωας που με την εφευρετικότητά του κατορθώνει εξίσου να κάμψει τη δύναμη των αντιπάλων. Η εικονογραφία του διαμορφώνεται λίγο αργότερα, στο πρότυπο εκείνης του Ηρακλή. Οι εφηβικοί άθλοι του Θησέα συναντώνται ήδη στην αττική αγγειογραφία γύρω στα 520/510 π.Χ., ενώ παραδείγματα εκτός Αττικής έχουμε από τη Σικελία και τις Αμύκλες.¹⁸⁶ Σημειώνουμε εξάλλου ότι δεν είναι άγνωστα τα παραδείγματα στα οποία εκεί όπου ο Θησέας απεικονίζεται στη μια όψη του αγγείου, στην άλλη παριστάνεται ο Ηρακλής¹⁸⁷. Όμως δεν είναι παρά στον Θησαυρό των Αθηναίων, όπου συναντάται για πρώτη φορά μνημειακή απόδοση των εν θέματι άθλων και μάλιστα στο σύνολό τους και ακόμα σε ευθεία και ευρεία παραλληλία με τους άθλους του Ηρακλή¹⁸⁸. Ωστόσο, ενώ οι αρκετοί μελετητές υποστηρίζουν ότι κάτι τέτοιο έχει σκοπό να κάνει γνωστό τον Θησέα στο πανελλήνιο κοινό αναδεικνύοντάς τον σε βάρος του Ηρακλή¹⁸⁹, η Gensheimer προτείνει μια διαφορετική ερμηνεία.

Συγκεκριμένα, η τελευταία παρατηρεί ότι από την σαφώς πλουσιότερη εικονογραφία των άθλων του Ηρακλή, στις μετόπες του Θησαυρού των Αθηναίων επιλέγονται, κατά κύριο λόγο, εκείνες που προσφέρονται, όπως και γίνεται, για οπτικές ταυτίσεις με τους άθλους του Θησέα¹⁹⁰. Τέτοια είναι η περίπτωση στις παραστάσεις του Ηρακλή που σκοτώνει τον Κένταυρο Νέσσο και του Θησέα που

¹⁸⁶ Πρωιμότερες εμφανίσεις του Θησέα βρίσκουμε γύρω στο 570 π.Χ. Σε αυτές ο ήρωας είτε θανατώνει το Μινώταυρο ή και Κενταύρους, είτε πολύ σπάνια διασώζει τους νέους της Αθήνας στην Κρήτη. Μετά το 520 και κυρίως μετά τη μάχη του Μαραθώνα εμφανίζεται στην αγγειογραφία με τους άθλους τους στο δρόμο του από την Τροιζήνα στην Αθήνα (von den Hoff 2010, 164); Neils LIMC.

¹⁸⁷ Gensheimer 2017, 27-28 και 28 εικ. 12.

¹⁸⁸ Neer 2004, 75; Barringer 2008, 116-117.

¹⁸⁹ Boardman 1982, 5; Neils 1987, 51; Hoff 2009, 100.

¹⁹⁰ Gensheimer 2017, 30-31.

σκοτώνει τον Σκίρωνα στις μετόπες 4 και 16 αντίστοιχα¹⁹¹. Ταυτόχρονα και προκειμένου να διατηρηθεί ή να δημιουργηθεί η ίδια συνθήκη παραλληλίας/ισότητας ο γλύπτης των μετοπών χρησιμοποιεί ευχερώς εικονογραφικές καινοτομίες. Ενδεικτικά, σημειώνεται από την Gensheimer, η ομοιότητα στις στάσεις των σωμάτων των πρωταγωνιστών στις μετόπες 3 και 15, όπου απεικονίζεται ο Θησέας να εξοντώνει τον Κερκύονα και ο Ηρακλής να σκοτώνει το λιοντάρι της Νεμέας αντίστοιχα. Και για τους δύο ήρωες οι στάσεις των σωμάτων αποτελούν σπάνια παραδείγματα¹⁹². Οι παρατηρήσεις αυτές αντικρούουν, όχι μόνο τη θεωρία ότι οι δύο ήρωες παρουσιάζονται ως αντίπαλοι, αλλά και το ότι ο Ηρακλής ιεραρχείται ως κατώτερος του Θησέα, ενώ συνεχίζει βέβαια, να συνηγορεί στη στόχευση της ευρύτερης αναγνωρισιμότητας του Θησέα. Παρ' όλα αυτά η Gensheimer υποστηρίζει βάσιμα μια πολυεπίπεδη ερμηνεία, η οποία την ίδια στιγμή που ενσωματώνει πολλές από τις προηγούμενες, σε αυτήν δίνεται προτεραιότητα στο να αναγνωριστεί ευρέως ο Θησέας ως ήρωας αδιάρρηκτα συνδεδεμένος με την Αθήνα και συνακόλουθα η νίκη των Αθηναίων στο Μαραθώνα να αρθεί στο επίπεδο των μυθικών αναμετρήσεων από το πανελλήνιο κοινό του ιερού των Δελφών¹⁹³.

Μέχρι την ανέγερση του Θησαυρού των Αθηναίων κανένας άλλος Θησαυρός δεν είχε διακοσμηθεί με μυθολογικές σκηνές οι οποίες να συνδέονται ευθέως και αποκλειστικά με την αναθέτρια πόλη ούτε και την άμεση επικαιρότητα¹⁹⁴. Αντίθετα στο εξεταζόμενο μνημείο είναι απολύτως σκόπιμη, υποστηρίζει η Gensheimer, η καλυμμένη πίσω από ένα πυκνό πλέγμα οπτικών συνυποδηλώσεων, πλην συγκεκριμένη αναφορά στο εξαιρετικό γεγονός. Στην εικονογραφία του μνημείου ο σκοπός αυτός υλοποιείται μέσω των άθλων του Θησέα. Είναι, σημειωτέον, η πρώτη φορά που ήρωας-ιδρυτής πόλης παριστάνεται σε γλυπτό διάκοσμο αναθήματος στους Δελφούς¹⁹⁵. Συνακόλουθα, και καθώς πίσω από τις εξαιρετικές απεικονίσεις βρίσκονται εξίσου εξαιρετικές περιστάσεις, ο Θησέας, οικιστής της Αθήνας (επι)στρατεύεται, ώστε οι άθλοι του να αποτελέσουν το μυθικό παράλληλο που

¹⁹¹ Gensheimer 2017, 34, 35 εικ. 16a και 16b.

¹⁹² Gensheimer 2017, 31, 33 εικ. 15a και 15b, 34.

¹⁹³ Gensheimer 2017, 29-30.

¹⁹⁴ Holscher 1998, 157; Gensheimer 2017, 37.

¹⁹⁵ Marconi 2006, 176.

επιβεβαιώνει τη δόξα της Αθήνας στον ιστορικό χρόνο. Ο ίδιος παραδίδεται άλλωστε, ότι πολέμησε στην πρώτη γραμμή μαζί με τους Αθηναίους στη μάχη του Μαραθώνα. Στον Θησαυρό ο ήρωας εμφανίζεται να αγωνίζεται ακατάπαυστα, ενώ στη μόνη σκηνή που η δράση του διακόπτεται, είναι αυτή στην οποία αναγνωρίζεται στο πλάι της Αθηνάς, για πρώτη επίσης φορά στην εικονογραφία του. Η θεά κρατώντας το κράνος της επιφαίνεται στον ήρωα¹⁹⁶, και εγγυάται τη βοήθειά της σε κάθε βήμα του. Ο Θησέας έχει πλέον παρουσιαστεί στο πανελλήνιο ως το Πρόσωπο της Αθήνας, μοναδικής πόλης που είναι σε θέση να φέρει σε πέρας άθλους, όπως εκείνος του Μαραθώνα. Το αποφασιστικό ωστόσο προπαγανδιστικό βήμα προς τη διεκδίκηση της πανελλήνιας ηγεμονίας εκ μέρους της Αθήνας, επιτυγχάνεται μέσω της απεικόνισης της Αμαζονομαχίας, όπου η Αθήνα αυτοπροβάλλεται ως αποτελεσματική δύναμη απώθησης του αλλότριου εχθρού εξ Ανατολής¹⁹⁷.

- **Η Αττική Αμαζονομαχία**

Η εύληπτη κυριαρχία του θέματος της Αμαζονομαχίας στον γλυπτό διάκοσμο του Θησαυρού των Αθηναίων δεν μπορεί παρά να δηλώνει εξίσου τον κυρίαρχο επικοινωνιακό στόχο των αναθετών¹⁹⁸. Οι μυθικές αναμετρήσεις των ηρώων με τις αλλότριες πολεμίστριες, προεξαρχόντων των Ηρακλή και Θησέα, μετά τη νίκη των Αθηναίων στον Μαραθώνα, γίνονται το κατ' εξοχήν όχημα, μέσω του οποίου η Αθήνα ενσωματώνει τον μυθικό χρόνο στην ιστορική πραγματικότητα της βαρβαρικής εισβολής. Ταυτόχρονα, η ίδια η πραγματικότητα της πρώτης απώθησης αυτής της εισβολής, ξεπερνά την επικαιρικότητα και αποκτά την αχλή του μύθου. Αυτόν τον μύθο ακριβώς καλλιεργούν συστηματικά οι Αθηναίοι αρχής γενομένης από το δελφικό μνημείο¹⁹⁹, με πολιτικό στόχο την πρωτοκαθεδρία τους ανάμεσα

¹⁹⁶ Hoff 2009, 100; Gensheimer 2017, 31 εικ.13.

¹⁹⁷ Gensheimer 2017, 38.

¹⁹⁸ Gensheimer 2017, 14.

¹⁹⁹ Η βίωση του μυθικού γεγονότος ως ιστορικού και δη στην περίπτωση της Αμαζονομαχίας η επίκλησή της ως κορυφαίου γεγονότος στο οποίο η Αθήνα διεκδικεί πρωτεύουσα θέση στην υπεράσπιση των Ελλήνων μαρτυρείται από τον Ηρόδοτο στο 9^ο βιβλίο του. Οι Αθηναίοι διεκδικούν από τους Τεγεάτες την τιμή του αριστερού κέρατος στη μάχη των Πλαταιών επικαλούμενοι τους μυθικούς τους άθλους. Μεταξύ των 4 έναντι ενός των Τεγεατών κατορθωμάτων τους, οι Αθηναίοι τοποθετούν τη συντριβή των Αμαζόνων (Ηροδ. 9. 27.4). Οι αναφορές στα μυθικά γεγονότα που βιώνονται ως ιστορικά, τα παλαιά έργα των Αθηναίων, κατά τον Ηρόδοτο, έρχονται και επανέρχονται συστηματικά στους επιτάφιους λόγους, εκεί όπου διαμορφώνεται και επικοινωνείται η επίσημη

στους Έλληνες, την οποία δικαιολογούν με την εν γένει αποδεδειγμένη στο πολεμικό πεδίο υπεροχή τους²⁰⁰.

Ο Ηρακλής²⁰¹ και ο Θησέας²⁰², μυθικοί πρόμαχοι των Αθηναίων στο Μαραθώνα, συνδέονται εξίσου με την Αμαζονομαχία, η εικονογραφία της οποίας ακολουθεί όσο και εκφράζει τόσο τις ιδεολογικές όσο και τις πολεμικές προκλήσεις κάθε εποχής²⁰³. Ειδικότερα οι *Αμαζόνες αντίανειραι* του Ομήρου²⁰⁴, ετυμολογικά οι γυναίκες που ανταγωνίζονται τους άνδρες²⁰⁵, συνδέονται με τις αντιλήψεις για το απειλητικό, εχθρικό, απολίτιστο αλλότριο γυναικείο φύλο. Εναντίον τους οργανώνεται η πάλη των προγονικών ηρώων, οι οποίοι καλούνται να αποκαταστήσουν την τάξη του κόσμου και να υπερασπιστούν τον πολιτισμό έναντι της βαρβαρότητας.

Η Ηράκλεια Αμαζονομαχία εμφανίζεται μαζικά στην αγγειογραφία γύρω στο 570/575 π.Χ., κυρίως σε μελανόμορφους αμφορείς αττικών εργαστηρίων²⁰⁶. Σε αυτές τις παραστάσεις επικρατεί η σκηνή του 9ου άθλου του ήρωα, ο οποίος εκστρατεύει στη χώρα των Αμαζόνων, τη Θεμίσκυρα, κάπου στη Μαύρη Θάλασσα ή τον Καύκασο²⁰⁷, με σκοπό να πάρει τη ζώνη της Ιππολύτης²⁰⁸. Οι Αμαζόνες εμφανίζονται με ποικιλία ενδυμασιών και πολεμικών εξαρτύσεων αδιακρίτως, ενώ από τα τέλη του 6ου αι. π.Χ. εμφανίζονται ως τοξεύτριες και η εν γένει εμφάνισή τους παραπέμπει στην Ανατολή (Θράκες, Φρύγες, Σκύθες)²⁰⁹. Παράλληλα ο Ηρακλής εξαιρείται έναντι των συντρόφων του, οι οποίοι τον επικουρούν, χωρίς να μειώνουν την αξία του. Ο Θησέας αντίθετα, δεν περιλαμβάνεται μεταξύ αυτών,

ιδεολογία των Αθηναίων: αυτοχθονία, παράδοση πολεμικής ανδρείας/υπεροχής και πατριωτισμός (Gensheimer 2017, 21-22).

²⁰⁰ Gensheimer 2017, 21-23.

²⁰¹ Ο Πausανίας παραδίδει ότι στην απεικόνιση της μάχης του Μαραθώνα στην Ποικίλη Στοά συμπεριλαμβάνεται ο Ηρακλής να μάχεται μαζί με τους Αθηναίους (Πaus. 1.15.2).

²⁰² Ο Πλούταρχος μιλά για το φάντασμα του Θησέα που βγαίνει από τη γη του Μαραθώνα και πολεμά μαζί με τους Αθηναίους (Πλουτ. Θησ. 35.5.).

²⁰³ Boardman 1982, 1.

²⁰⁴ Ομήρου *Ιλιάς*, Γ 189 και Ζ 186.

²⁰⁵ Liddel and Scott, χ.χ. 247.

²⁰⁶ Boardman 1982, 7.

²⁰⁷ Blok 1995, 410-419; Shapiro 1983, 108-114.

²⁰⁸ Την επικρατέστερη εκδοχή της Ηράκλειας Αμαζονομαχίας δίνει πολύ αργότερα από τις σχετικές απεικονίσεις ο ιστορικός του 2ου αι. π.Χ., Απολλόδωρος (2.5.9).

²⁰⁹ Για τις απεικονίσεις της Αμαζονομαχίας στην αγγειογραφία και την τυπολογία τους βλ. Von Brother 1957.

μέχρι το 520/510 π.Χ., χρονική στιγμή κατά την οποία ο ίδιος πλέον απεικονίζεται να κατορθώνει τους δικούς του νεανικούς άθλους. Ο Θησέας, ιστορεί ο Πλούταρχος²¹⁰, εκστρατεύει με τον επιστήθιο φίλο του, Πειρίθου, στη χώρα των Αμαζόνων και αφού τις νικούν, αρπάζουν την Αντιόπη. Αποτέλεσμα της αρπαγής αυτής είναι η εισβολή των πολεμιστριών στην Αθήνα, και η εξόντωσή τους από τον τοπικό πλέον ήρωα, Θησέα. Πρόκειται ακριβώς για το μυθικό έρεισμα στη βάση του οποίου οι Αμαζόνες από αντίπαλοι στα πέρατα του κόσμου εξελίσσονται σε απειλητικές εισβολείς εντός του πατρίου εδάφους. Εφ' εξής κάθε ενέργεια απώθησης των εισβολέων αποτελεί υπεράσπιση της πατροπαράδοτης αξίας και ως τέτοια, ανυπέρβλητο καθήκον των Αθηναίων²¹¹.

Επιπρόσθετα, η γυναικεία φύση των Αμαζόνων, χωρίς να τις υποβιβάζει σε ανάξιες μαχήτριες, τις αναγάγει σε ηθική απειλή εναντίον της πατριαρχικής τάξης, πολύ περισσότερο δε για την κοινωνία της Αθήνας, στην οποία η ιδιότητα του πολίτη αποτελεί αποκλειστική και αυστηρά γένους αρσενικού ποιοτική και νομοθετημένη διάκριση²¹². Παράλληλα με το μύθο των Αμαζόνων αναπτύσσεται η μυθολογία της πολιτιστικής αντίθεσης, που ιεραρχεί τους Έλληνες ως πολιτισμένους και τους Πέρσες ως απολίτιστους. Η ποιοτική διαφορά μεταξύ των δύο κόσμων δικαιολογεί την απόλυτη ανάγκη εξόντωσής τους. Εικονογραφικά οι *θρασείες* μαχήτριες ενδύονται ανατολίζοντα ενδύματα ως ευανάγνωστη μεταφορά των Περσών, που μειωτικά αντίστοιχα εκθηλούνονται²¹³. Κατά μείζονα αντίθεση, εκείνοι που τους υποτάσσουν ανάγονται σε ήρωες, εγγυητές της ασφάλειας ενός κόσμου που σέβεται την ιεραρχική τάξη. Μια εύλογη τέλος παρατήρηση είναι ότι οι Αμαζόνες ως απολύτως ανθρώπινα όντα, χωρίς τίποτα το υπερφυσικό ή τερατώδες, μπορούν να αποτελέσουν το μυθικό παράλληλο των Περσών, τους οποίους οι Αθηναίοι αντιμετωπίζουν στη βάση της ισοτιμίας του είδους²¹⁴.

Ειδικότερα, σε ό,τι αφορά στη μνημειακή γλυπτική, όπου, υποστηρίζουμε, γίνονται ορατά τα δημόσια ήθη, μέχρι την εκδήλωση της περσικής απειλής η σκηνή της Αμαζονομαχίας έχει μικρή διείδυση. Στον ναό του Δαφνηφόρου Απόλλωνα

²¹⁰ Πλουτ. *Θησ.* 26.1.

²¹¹ Miller 2011, 138; Meyer 2020, 35-36.

²¹² Neer 2004, 77.

²¹³ Neer 2004, 77.

²¹⁴ Meyer 2020, 39.

στην Ερέτρια, χρονολογημένος στο τέλος της αρχαϊκής εποχής, στο αποσπασματικά σωζόμενο δυτικό αέτωμα εικονίζεται ο μύθος της Αρπαγής της Αντιόπης από τον Θησέα²¹⁵ (εικ.25). Πρόκειται για την απεικόνιση μιας επεκτατικής ουσιαστικά εκστρατείας υπό την αιγίδα της Αθηνάς, εκτός αθηναϊκού εδάφους όμως. Αντίθετα στον Θησαυρό των Αθηναίων στους Δελφούς βρισκόμαστε μπροστά στην πρώτη δημόσια παράσταση της Αττικής Αμαζονομαχίας, με τα χαρακτηριστικά που περιγράφηκαν παραπάνω.

Στην εικόνα αυτή του μύθου κωδικοποιείται, εμφατικά, η ηρωικά απωθιμένη εισβολή των Περσών στον Μαραθώνα, ως κατ' εξοχήν κατόρθωμα των οπλιτών-πολιτών της αναθέτριας πόλης²¹⁶. Συγκεκριμένα οι Αμαζόνες εμφανίζονται ως πάνοπλες αξιόμαχες ιππεύτριες, οπλισμένες με ξίφη, δόρατα, τσεκούρια και τόξα²¹⁷, ενώ εκτός από τον επιθετικό εξοπλισμό τους φέρουν και αμυντικό, κοντό χιτώνα και δερμάτινο θώρακα με πτέρυγες και αναξυρίδες²¹⁸. Δεν εκλιπαρούν μπροστά στη δολοφονία τους, ενώ και εκείνες καταφέρνουν εξίσου σοβαρά πλήγματα στους αντιπάλους τους²¹⁹. Οι Αθηναίοι, σε ηρωική γυμνότητα, δεν μένουν αλώβητοι και η μάχη τους με τις Αμαζόνες δεν είναι σε κανένα επίπεδο εύκολη, ούτε το αποτέλεσμα της προδιαγεγραμμένο υπέρ τους. Η μετόπη 9 απεικονίζει Αμαζόνες που τοξεύουν εναντίον των οπλιτών²²⁰, η αναφορά στα περσικά βέλη θα ήταν σαφής για την αρχαιότητα. Στη μετόπη 11 οπλίτης σκοτώνεται από χτύπημα της αντιπάλου του με πέλεκυ²²¹. Στη μετόπη 14 η εικόνα αντιστρέφεται και νικητής της μονομαχίας είναι ο Αθηναίος οπλίτης²²².

Στον Θησαυρό των Αθηναίων είναι η πρώτη φορά που ο αττικός ήρωας μονομαχεί με Αμαζόνα²²³. Στη μετόπη 8 του εξεταζόμενου μνημείου ο Θησέας²²⁴, έχει ακινητοποιήσει την αντίπαλό του και είναι έτοιμος να της καταφέρει το

²¹⁵ Τουλούπα 2002, 59-61.

²¹⁶ Neer 2004, 83.

²¹⁷ Meyer 2020, 39; Gensheimer 2017, 19.

²¹⁸ Meyer 2020, 39.

²¹⁹ Gensheimer 2017, 19 και σημ. 108-111.

²²⁰ Gensheimer 2017, 20 εικ. 9a.

²²¹ Gensheimer 2017, 20 εικ. 9b.

²²² Gensheimer 2017, 24 εικ. 10b.

²²³ Boardman 1982, 9-12; Meyer 2020, 37.

²²⁴ Πρόκειται για τη μόνη ανδρική μορφή που σώζεται σε κατάσταση η οποία επιτρέπει την ταύτιση του νεαρού, αγένειου ήρωα με τα μακριά μαλλιά με τον Θησέα.

τελειωτικό χτύπημα με το ξίφος του²²⁵. Εκείνη δεν έχει ακόμα υποχωρήσει ολοσχερώς παρά το γεγονός ότι δεν έχει ελπίδα επιβίωσης. Εφόσον η βασίλισσα των Αμαζόνων αντιμετωπίζεται ως εισβολέας και όχι ως τρόπαιο, ο Θησέας δεν αρκείται σε τίποτα λιγότερο αποδίδονται στις υπόλοιπες μετόπες να μονομαχούν ισότιμα με τις σκληρές γυναίκες εισβολείς, όπως δείξαμε παραπάνω. Ο Θησέας ηγείται των οπλιτών και δεν *αριστεύει* μόνος, αφήνοντας τους συντρόφους στη σκιά του²²⁶. Η Αμαζονομαχία προβάλλεται ως κατόρθωμα συλλογικό, το οποίο αποτελεί προϋπόθεση της νίκης εναντίον του εισβολέα και ανάγεται σε αυταξία ταυτόσημη της πόλης των Αθηναίων. Προς επίρρωση αυτής της ερμηνείας ή και της απήχρησής της αιώνες αργότερα καλείται ο Πausanias που περιγράφοντας την Αττική Αμαζονομαχία στην Ποικίλη Στοά αναφέρει: ... *Ἀθηναῖοι καὶ Θησεὺς Ἀμαζόσι μάχονται*.²²⁷

Εντούτοις υπάρχουν και άλλες απόψεις. Ο Boardman²²⁸ θεωρεί ότι στο Θησαυρό των Αθηναίων παριστάνεται μια κοινή εκστρατεία του Ηρακλή και του Θησέα στην Ανατολή, η οποία αναφέρεται σε φιλολογικές πηγές ως Τρωική, και ερμηνεύει το διάκοσμο ως έχοντα σχέση με την υποστήριξη των Αθηναίων στην Ιωνική Επανάσταση το 499 π.Χ., που όμως, όπως γνωρίζουμε, κατέληξε σε ήττα των Ιώνων και δυσεπούλτω τραύμα για τους Αθηναίους. Επιπλέον, κάτι τέτοιο θα αποτελούσε έναν πρωτοεικονιζόμενο εξίσου μύθο για τον Θησέα, που δύσκολα θα αναγνωριζόταν από τους επισκέπτες του δελφικού ιερού, κάτι που άλλωστε δημιουργεί δυσκολίες ακόμα και στην αποδοχή της κυριαρχούσας άποψης για την αναφορά στη μάχη του Μαραθώνα.

Προκειμένου να ξεπεραστεί το εμπόδιο του νέου μύθου, πρόσφατα η Meyer²²⁹ πρότεινε μια διαφορετική ερμηνεία των εικονογραφικών δεδομένων. Στις μετόπες του Θησαυρού κατά τον χρόνο που παραγγέλλονται και φιλοτεχνούνται και η ίδια τοποθετεί γύρω στο 500 π.Χ., η μελετήτρια αναγνωρίζει την Αμαζονομαχία ως μεταφορά της οπλιτικής μάχης, το ιστορικό πρότυπο της οποίας αναγάγει στην απώθηση των Βοιωτών και των Χαλκιδέων (507 π.Χ.) από τη νεότευκτη αθηναϊκή

²²⁵ Gensheimer 2017, 25 εικ.11.

²²⁶ Meyer 2020, 39.

²²⁷ Πaus. 1.15.2

²²⁸ Boardman 1982, 12-15, 27-28.

²²⁹ Meyer 2020, 33-41 και σημ. 157.

δημοκρατία του Κλεισθένη. Εξάλλου, με δεδομένο ότι από τον γλυπτό διάκοσμο του Θησαυρού απουσιάζει το επεισόδιο της αρπαγής της Αντιόπης, προϋπόθεση για την εισβολή των Αμαζόνων στην Αθήνα και το γεγονός ότι εικονογραφικά η Αττική, λεγόμενη, Αμαζονομαχία εισάγεται για πρώτη φορά στο μνημείο, δεν θεωρεί ότι το μήνυμα της νίκης έναντι των εισβολέων είναι δυνατό να αποκωδικοποιηθεί από τον προσκυνητή του δελφικού ιερού. Ήδη ο Θησεάς δεν αναγνωρίζεται καν, υποστηρίζει η ίδια, από μακριά, φορώντας χλαμύδα που καλύπτει την πλάτη του και δένει στο στήθος με το χαρακτηριστικό ηράκλειον άμμα στη μετόπη 8. Άλλωστε οι φιλολογικές αναφορές στον μύθο της Αττικής, λεγόμενης, Αμαζονομαχίας είναι μεταγενέστερες και εδραιώνονται μετά τη μάχη των Πλαταιών²³⁰. Ωστόσο η θέση της Meyer που υποστηρίζει ότι η Αμαζονομαχία χρησιμοποιείται ως αλληγορική αποτύπωση της αθηναϊκής μάχης εν γένει, αντικρούεται εν πολλοίς από την ευρύτερα αποδεκτή άποψη ότι στα αθηναϊκά μνημεία της κλασικής εποχής δεν απεικονίζονται αόριστες συγκρούσεις αντίθετα, παριστάνονται μυθοποιημένα, συγκεκριμένα επεισόδια της ιστορίας της²³¹. Η μάχη του Μαραθώνα λαμβάνει νωρίς μυθική υπόσταση, χρησιμοποιείται ως παράδειγμα αρετής και στρατιωτικής ισχύος και διατηρείται στον πυρήνα της αθηναϊκής προπαγάνδας υπέρ των ηγεμονικών της βλέψεων μέχρι και τα κρίσιμα χρόνια του Πελοποννησιακού πολέμου. Προς επίρρωση των παραπάνω αναφέρουμε το μεταγενέστερο παράλληλο της νότιας ζωφόρου του ναού της Αθηνάς Νίκης στην Ακρόπολη των Αθηνών²³².

Αναζητώντας κοινή συνισταμένη στις προτεινόμενες θεωρίες μπορούμε να θεωρήσουμε τον Θησαυρό των Αθηναίων ως τον κατ' εξοχήν τόπο όπου η αθηναϊκή πολιτική κατορθώνει να αποσυνδέει τον πρωταγωνιστή από το επίτευγμά του και να εθνικοποιεί εις το διηνεκές την αιώνια δόξα που οι διακεκριμένοι Αθηναίοι αναθέτες αναζητούν για τον εαυτό τους στο χώρο του πανελλήνιου ιερού των Δελφών. Ανιδρυμένος σε άμεση γειτνίαση με τον επιδεικτικά ανακαινισμένο από τους Αλκμεωνίδες ναό του Απόλλωνα, χρησιμοποιεί το ίδιο υλικό κατασκευής και εν

²³⁰ Ηροδ. 9.27; Πλουτ. *Θησ.* 27.

²³¹ Λεβέντη 2014, 74-75.

²³² Stewart 1985, 53-73; Λεβέντη 2014, 64-82, όπου και διαφορετικές ερμηνείες για τις παραστάσεις της ζωφόρου του ναού της Αθηνάς Νίκης στην Ακρόπολη των Αθηνών και κριτική αυτών.

μέρει ίδια θέματα στο γλυπτό του διάκοσμο για να εγκαινιάσει το νέο μύθο της Αθήνας. Συνυποδηλώσεις της αποτρεπτικής δύναμης εναντίον των εκάστοτε απειλών, οι άθλοι του Θησέα και του Ηρακλή, επανανοηματοδοτούνται ως συλλογικοί και δημιουργούν τα μυθικά ερείσματα της πρωτοκαθεδρίας της πόλης δια της ισχύος των οπλιτών της. Με αυτή την έννοια η νεότευκτη αθηναϊκή δημοκρατία προτείνει τον εαυτό της ως προϋπόθεση και αιτία της ικανότητάς της να αρθεί σε πανελλήνια δύναμη, εγγυήτρια του ελληνικού πολιτιστικού προτύπου.

2.1.2 Βάση των Επωνύμων Ηρώων – Μνημείο του Μιλτιάδη ή των Μαραθωνομάχων (SD 110)

Πολύ πριν από τη μνημειακή τους αναπαράσταση στην Αγορά της Αθήνας, τον 4^ο αι. π.Χ.²³³, οι Επώνυμοι Ήρωες των κλεισθένειων φυλών ανεβαίνουν στο βάθρο του δελφικού αναθήματος, αναμειγνύονται με ήρωες που συνδέονται στενότερα με τη μνημονευόμενη μάχη²³⁴ και συνοδεύουν τον στρατηγό της εν θέματι νίκης, δορυφορούμενο, κατά πάσα πιθανότητα, από τον Απόλλωνα και την Αθηνά²³⁵ ως μια αλληγορία της μάχης του Μαραθώνα²³⁶. Ανιδρυμένο στην αρχή της Ιεράς Οδού και παραγκωνίζοντας το ανάθημα των Ταραντινών²³⁷, το ανάθημα του Μιλτιάδη και των Επωνύμων Ηρώων της Αθήνας «από τη δεκάτη του Μαραθώνα»²³⁸ και αυτό²³⁹, αποτελεί ακόμα ένα *δελφικό αίνιγμα*²⁴⁰, το πολιτικό μήνυμα του οποίου διαγράφεται μετ' επιτάσεως²⁴¹.

²³³ Vidal-Naquet 1967, 283; Shear 1970, 145-222; Bommelaer 2015, 135.

²³⁴ Scott 2010, 139.

²³⁵ Scott 2014, 97.

²³⁶ West 1965, 53-54.

²³⁷ Scott 2010, 139, βλ. ενότητα 2.3.2 της παρούσας εργασίας.

²³⁸ Πaus. 10.10.1.

²³⁹ Πρόκειται για το τρίτο αθηναϊκό ανάθημα που ανιδρύεται με αφορμή τη νίκη του Μαραθώνα, και έπεται χρονικά του Θησαυρού των Αθηναίων (SD 223) και της βάσης στο νότιο άκρο του (SD 225) (Bommelaer 2015, 135). Η τελευταία φαίνεται επίσης ότι φιλοξενούσε αγάλματα των επωνύμων ηρώων ίσως και θεών (Απόλλων και Αθηνά), με τον ακριβή συνολικό αριθμό τους να παρεμένει εξίσου αβέβαιος. Δεδομένης της επιμήκυνσης της βάσης και των αλλαγών στην επιγραφή σε μεταγενέστερο του αρχικού χρόνου της ανάθεσης, ο Vatin (1991, 180 και 226-230) θεωρεί πιθανή την ανάμειξη του Φειδία (γύρω στο 457 π.Χ.), κάτι που ο Amandry (1998, 75-90), ο Bommelaer (2015, 164) και οι περισσότεροι συνάδελφοί του δεν αποδέχονται. Τέλος, το ίδιο ανάθημα φαίνεται ότι, όπως και το εξεταζόμενο στην αρχή της Ιεράς Οδού άλλωστε, δέχθηκε πολλαπλές αλλαγές στη σύνθεσή του, η ιστορική διαδρομή των οποίων δεν μπορεί να αποκατασταθεί απόλυτα (Bommelaer 2015, 162-164).

Σύμφωνα με τον περιηγητή²⁴², «ὕπὸ τὸν ἵππον τὸν δούρειον» των Αργείων²⁴³ και πάνω σε βάθρο με επιγράμμα που μνημόνευε το θρίαμβο του Μαραθώνα, ο Φειδίας είχε φιλοτεχνήσει αγάλματα της Αθηνάς, του Απόλλωνα και του Μιλτιάδη. Το γλυπτό σύνταγμα συμπλήρωναν επτά από τους ήρωες που έδωσαν τα ονόματά τους στις αθηναϊκές φυλές, σύμφωνα με χρησμό του Απόλλωνα, και τρεις μυθικοί βασιλείς, Κόδρος, Θησεύς και Φίλαιος(;) ²⁴⁴, που συνδέονταν με τη γενεαλογία του νικητή²⁴⁵. Το σύνταγμα συμπληρώθηκε αργότερα, με ανδριάντες ελληνιστικών βασιλέων, του Αντίγονου των Μακεδόνων, του γιού του, Δημητρίου του Πολιορκητή και του Πτολεμαίου Γ' του Ευεργέτη της Αιγύπτου²⁴⁶, στοιχείο που αποτελεί άλλωστε, μεταξύ άλλων, ένδειξη της μακρότατης χρονικής διάρκειας του εξεταζόμενου αναθήματος²⁴⁷.

Η παρούσα μαρτυρία ενέχει ήδη αμφισβητήσιμα σημεία. Η πληροφορία για την ανίδρυση του μνημείου από τη *δεκάτη* της μάχης του Μαραθώνα και κατά συνέπεια η χρονολόγησή του κοντά στο 490 π.Χ., δεν συνάδει με τη δημιουργία των γλυπτών από τον Φειδία, που τότε ήταν πολύ νέος ακόμα²⁴⁸. Εξάλλου αν λάβουμε ως αληθή την πληροφορία για τον γλύπτη, τότε το μνημείο δεν μπορεί να ανιδρύθηκε νωρίτερα από το 480 π.Χ., οπότε είναι ίσως αργά για να αποτελεί εκπλήρωση της υποχρέωσης ευσέβειας απορρέουσας από τη νίκη επί της πρώτης περσικής εισβολής. Παράλληλα, η ανίδρυση του εξεταζόμενου μνημείου την ίδια περίοδο με αυτήν κατά την οποία οι Αθηναίοι έχουν ήδη αναλάβει την ανίδρυση τόσο του Θησαυρού τους όσο και του μνημείου στο νότιο άκρο του, θα ήταν ιδιαίτερως απαιτητική, ώστε να αποτελεί μάλλον αδύνατο εγχείρημα. Επιπλέον, η

²⁴⁰ Η έκφραση είναι δανεισμένη από το έργο των Pouilloux και Roux (1963) με τον εύστοχο τίτλο: "Enigmes à Delphes".

²⁴¹ Jacquemin 1999(α), 191; Scott 2014, 97.

²⁴² Πaus. 10.10.1-2.

²⁴³ Βλ. ενότητα 3.1.1 της παρούσας εργασίας.

²⁴⁴ Φθορές στο χειρόγραφο καθώς και αναξιοπιστία των διαφορετικών αντιγράφων του έργου του περιηγητή δυσχεραίνουν την απόδοση ταυτότητας στο μυθικό πρόσωπο που αναφέρεται στην περιγραφή του Πausανία. Έχουν προταθεί σχετικά ο Νηλεύς, γιος του Κόδρου και ένας από τους μυθικούς ιδρυτές των ιωνικών αποικιών της Αττικής (Goettling 1854, 17-18) και ο Φίλαιος ή Φιλέας, γιος του Αίαντα, προπάτορα του Μιλτιάδη του Πρεσβύτερου (Curtius 1861, 361-390; Vidal-Naquet 1967, 285; Jacquemin 1999(α), 191).

²⁴⁵ Vidal-Naquet 1967, 285; Jacquemin 1999(α), 191.

²⁴⁶ Πaus. 10.10.2.

²⁴⁷ Shear 1970, 222; Bommelaer, 2015, 135.

²⁴⁸ Bommelaer 2015, 135; Scott 2010, 97.

ύπαρξη του αγάλματος του Μιλτιάδη ανάμεσα στους θεούς, μπορεί να δικαιολογηθεί μόνο στην περίπτωση της εικονογραφίας του αφηρωισμένου νεκρού, αφού οι Αθηναίοι αρνούνταν τις υπερβάλλουσες τιμές στους πολίτες εν ζωή²⁴⁹. Σε αυτή την προοπτική και με δεδομένο ότι είναι απίθανο οι Αθηναίοι να τιμούσαν τον εν λόγω στρατηγό, τον οποίο είχαν κατηγορήσει για μηδισμό και καταδικάσει για την αποτυχία του στην εκστρατεία της Πάρου²⁵⁰, το μνημείο εν τέλει, δεν μπορεί να χρονολογηθεί νωρίτερα από το δεύτερο τέταρτο του 5^{ου} αι. π.Χ.²⁵¹. Συνεπώς επικρατέστερη για την ανίδρυση του μνημείου θεωρείται η περίοδος που ο Κίμων, γιος του ήρωα του Μαραθώνα, κυριαρχούσε στην πολιτική σκηνή της Αθήνας²⁵², ενώ οι λόγοι αλλά και η στόχευση πίσω από την ανίδρυση του μνημείου διαφαίνονται μάλλον σύνθετοι.

Τα αρχαιολογικά δεδομένα δεν είναι ουδόλως διαφωτιστικά. Οι ανασκαφές δεν απέδωσαν ασφαλή στοιχεία ούτε καν για την ακριβή χωροθέτηση²⁵³ του *βάθρου*, που φιλοξενούσε το πλαστικό σύνταγμα. Δεν βρέθηκαν *κατά χώραν* ούτε λίθοι θεμελίωσης, ούτε και πλάκες της επιφάνειας έδρασης των ανδριάντων. Επανειλημμένες προσπάθειες απόδοσης λίθων από διαφορετικά σημεία του ιερού ως ανήκουσες στο βάθρο του εξεταζόμενου μνημείου, δεν κατέληξαν παρά σε τυπολογικές ομαδοποιήσεις επί τη βάση της κοινής επεξεργασίας και των συνδέσμων Τ και Γ, που αφορούν ωστόσο, εν γένει στα μνημεία του 5^{ου} αι. π.Χ.²⁵⁴. Η πλέον πρόσφατη έρευνα έχει καταλήξει, χωρίς απόλυτη βεβαιότητα, σε 18 ασβεστολιθικά τμήματα ύψους 0,355μ. που περισυνελέγησαν στο άνδηρο μπροστά από την Αγορά του δελφικού ιερού, τα οποία οι Bommelaer και Laroche αποδίδουν στο εν λόγω μνημείο. Σημειωτέον ότι αυτές οι λιθόπλινθοι προσομοιάζουν σε εκείνες της βάσης 225²⁵⁵, στο άνδηρο του Θησαυρού των Αθηναίων²⁵⁶, όπως όμως

²⁴⁹ Πλούτ. *Κίμ.* 8.1-2.

²⁵⁰ Ηροδ. 6.136.

²⁵¹ Ο Bommelaer χρονολογεί το μνημείο μεταξύ 465-461 π.Χ. (Bommelaer 2015, 137); η Jacquemin δίνει μεγαλύτερο περιθώριο και τοποθετεί το μνημείο γενικά στο β' τέταρτο του 5^{ου} αι. π.Χ. (Jacquemin 1999(α), 291).

²⁵² Vidal-Naquet 1967, 282-283 και 291; Gauer 1968, 70; Jacquemin 1999(α), 291.

²⁵³ Bommelaer 2015, 137.

²⁵⁴ Μια συνοπτική περιγραφή των εν λόγω εγχειρημάτων δίνεται από τον Vidal-Naquet (Vidal-Naquet 1970, 287-290).

²⁵⁵ Bommelaer 2015, 163 εικ. 48.

²⁵⁶ Bommelaer 2015, 137.

και σε άλλες αντίστοιχων βάσεων σχετικής χρονολόγησης²⁵⁷. Αξιοποιώντας αυτά τα δεδομένα, ο Bommelaer υπολογίζει ότι το αποσπασματικά σήμερα αποκαταστημένο κατά χώρα βάθρο του συντάγματος του Μιλτιάδη είχε, εκ της κατασκευής του, μήκος 16,5μ.²⁵⁸. Με δεδομένο τον αντικειμενικά άλλωστε περιορισμένο χώρο στο σημείο της ανίδρυσης του μνημείου στη νοτιοανατολική είσοδο του ιερού, μπορεί κανείς να υποθέσει μια κινημένη σύνθεση με τους ανδριάντες στραμμένους προς διαφορετικές κατευθύνσεις.

Ωστόσο, αρχαιολογικά τεκμήρια τόσο για τη σύνθεση του συντάγματος ακόμα και για τον αριθμό των ανδριάντων, δεν υπάρχουν, εφόσον δεν έχουν βρεθεί οι πλάκες της ανώτερης επιφάνειας του βάθρου, που θα διατηρούσαν τους τóρμους των γλυπτών. Προσπάθεια απόδοσης του χάλκινου αγάλματος Α –ίσως και του Β²⁵⁹ του Ρηγίου (Riace)²⁶⁰ στο εξεταζόμενο μνημείο τροφοδότησε ευρεία συζήτηση. Το πολύτιμο του υλικού μαζί με το μέγεθος του ανδριάντα, καθώς και κατασκευαστικές λεπτομέρειες που δηλώνουν ότι είχε φιλοτεχνηθεί με επιμέλεια σε όλες τις πλευρές του ως περίοπτο έργο, οδήγησαν τους μελετητές αρχικά στο να θεωρήσουν το γλυπτό, έργο δημόσιας τέχνης πολιτικού χαρακτήρα²⁶¹, στημένο σε ιερό ή γενικότερα σε καλά προστατευμένο χώρο²⁶². Από την άλλη η χρονολόγηση του έργου από την πλειονότητα των μελετητών²⁶³ γύρω στο 460 π.Χ., στοιχεία τεχνικής που προσιδιάζουν στον Ηνίοχο καθώς και η απόδοσή του σε αττικό εργαστήριο²⁶⁴, ή και στον Φειδία, συνηγορούν στην συμπερίληψη του στο μνημείο του Μαραθώνα στο ιερό των Δελφών. Υποστηρίχθηκε ακόμα ότι το άγαλμα Α του Ρηγίου παριστάνει τον ίδιο τον αφηρωισμένο Μιλτιάδη²⁶⁵. Ωστόσο το μέγεθος του αγάλματος Α του Ρηγίου, γύρω στα 2μ., είναι πολύ μεγάλο για τις διαστάσεις της

²⁵⁷ Vidal-Naquet 1970, 289.

²⁵⁸ Ο Roux υποστήριξε τη διεύρυνση του μήκους της βάσης προκειμένου να φιλοξενήσει τους ανδριάντες των ελληνιστικών βασιλείων (Vidal-Naquet 1970, 289-290), κάτι που φαίνεται να μην υποστηρίζει ο Bommelaer, ο οποίος θεωρεί ότι οι διαστάσεις του βάθρου δεν άλλαξαν στο χρόνο κατά τον οποίο στήθηκαν οι νέοι ανδριάντες (Bommelaer 2015, 137).

²⁵⁹ Mattusch 1988, 46; Houser 1982, 5-11; Sparkes 1987, 152-168.

²⁶⁰ Rolley 2015, 508-509 εικ. 361-363.

²⁶¹ Mattusch 1988, 38.

²⁶² Fin και Houser 1983, 125.

²⁶³ Rolley 2015, 510; Houser 1982, 5-11; Boardman 1985, 54. Αντίθετα η Ridgway (1984, 313-326; 2005, 104, 237-239) θεωρεί τα αγάλματα κλασικίζοντα και σε καμία περίπτωση κλασικά και δεν τα χρονολογεί νωρίτερα από τον 1^ο αι. π.Χ.

²⁶⁴ Rolley 2015, 509.

²⁶⁵ Mattusch 1988, 46.

σωζόμενης βάσης στους Δελφούς²⁶⁶. Αναπάντητο ή χωρίς ικανοποιητικές απαντήσεις παραμένει επίσης το ερώτημα κάτω από ποιες ιστορικές συνθήκες το γλυπτό που είχε δει ο Πausanias στο 2^ο αι. π.Χ. ναυάγησε στο Ιόνιο πέλαγος, αφού οι μεταφορές των γλυπτών προς τη Ρώμη είχαν σταματήσει με τον θάνατο του Νέρωνα το 68 μ.Χ.²⁶⁷! Εξάλλου, η χρονολόγηση αλλά και ο εικονογραφικός τύπος του θα μπορούσαν να υποστηρίξουν εξίσου την αρχική προέλευση του αγάλματος από άλλο αθηναϊκό ανάθημα στους Δελφούς ή το Μνημείο των Επωνύμων Ηρώων²⁶⁸ στην Αγορά της Αθήνας, ή το σύνταγμα Ερεχθέως και Ευμόλπου στην Ακρόπολη²⁶⁹, ή ακόμα και από το ανάθημα των Αχαιών²⁷⁰ στο ιερό της Ολυμπίας²⁷¹. Εντούτοις η χημική ανάλυση του πηλού στο εσωτερικό των αγαλμάτων του Ρηγίου, τα αποσυνδέει από τα αθηναϊκά εργαστήρια, αφού ο πηλός φαίνεται να προέρχεται από άλλες ελληνικές περιοχές²⁷².

Τη σχετική έρευνα απασχόλησε ιδιαίτερα το ζήτημα του αριθμού και συνακόλουθα της ταυτότητας των αγαλατικών μορφών που επιλέχθηκαν για το ανάθημα των Αθηναίων, αποφασιστικό στοιχείο στη δημιουργία του αφηγήματος της ανίδρυσής του ως επίσημης εικόνας της δημοκρατικής Αθήνας. Ειδικότερα, η αναφορά του Πausanias σε επτά μόνο από τους δέκα επώνυμους ήρωες αρχικά ερμηνεύτηκε ως πρόβλημα της παράδοσης του χειρογράφου ή/και φθορών σε αυτό. Σε αυτό το πλαίσιο υποστηρίχθηκε²⁷³ ότι το ανάθημα εκτός από το Μιλτιάδη, τον Απόλλωνα και την Αθηνά, περιελάμβανε αρχικά και τους δέκα επώνυμους ήρωες της Αθήνας, επιπλέον δε αυτών, τους Κόδρο, Θησέα και Φίλαιο. Προστιθεμένων των τριών ελληνιστικών βασιλέων, η βάση στα ελληνιστικά χρόνια περιελάμβανε κατά συνέπεια δεκαεννέα μορφές. Η μάλλον εύκολη αυτή λύση του ζητήματος

²⁶⁶ Rolley 1984, 327-332.

²⁶⁷ Rolley 1986, 46. Η περίπτωση το γλυπτό να ανήκε στο μνημείο των Επωνύμων Ηρώων της Αθηναϊκής Αγοράς απαντά ικανοποιητικότερα στη συνθήκη του ναυαγίου αν σκεφτεί κανείς τη λεηλασία του χώρου από τον Σύλλα (Rolley 2015, 512.).

²⁶⁸ Dontas 1988, 89-96.

²⁶⁹ Πaus. 1.27, 4-5; Πρόκειται για ιδιωτικό ανάθημα που αποδίδεται στην οικογένεια του Τολμίδα (Λεβέντη 2020, 262 και σημ. 28).

²⁷⁰ Πaus. 5.25.

²⁷¹ Η Mattusch δεν καταλήγει σε απάντηση σχετικά ενώ θεωρεί ότι και τα δύο αγάλματα του Ρηγίου αποτελούν τμήμα του ίδιου γλυπτού συντάγματος. Εξετάζει δε το ενδεχόμενο να παριστάνουν τον αφηρωρισμένο πολεμιστή Μιλτιάδη και τον Θησέα αντίστοιχα (Mattusch 1988, 46.).

²⁷² Jones, Brunelli, Cannavo, Levi, Vidale 2016, 21-27.

²⁷³ Curtius 1861, 285; Sauer 1889, 28-19.

προσκρούει ήδη και στη στενότητα του χώρου στο βάθρο²⁷⁴, πολύ περισσότερο αφού η διεύρυνση του αμφισβητείται πλέον²⁷⁵. Ωστόσο, και η αντικατάσταση των τριών επωνύμων ηρώων που λείπουν από τους ελληνιστικούς βασιλείς, που προτάθηκε επίσης, δεν φαίνεται αξιόπιστη. Δύσκολα μπορεί κανείς να φανταστεί ότι αγάλματα που είχαν ανατεθεί στον θεό θα καθαιρούνταν και τη θέση τους θα έπαιρναν νέα. Ακόμα πάντως και σε αυτή την περίπτωση θα μπορούσαν οι νέοι ανδριάντες να μπουν στη θέση των τριών βασιλέων, Κόδρου, Θησέα και Φίλαιου. Σε διαφορετική περίπτωση δύσκολα θα ερμήνευε κανείς την έλλειψη από το ανάθημα της πόλης της Αθήνας για τη νίκη της στη μάχη του Μαραθώνα συγκεκριμένων επωνύμων ηρώων, όπως της Αιαντίδος φυλής, στο τιμητικό δεξιό κέρας της παράταξης της μάχης και φυλής του Καλλίμαχου αλλά και της Οινιίδος, φυλής στην οποία ανήκε ο Μιλτιάδης²⁷⁶.

Θέτοντας σε κριτικό έλεγχο τα προηγούμενα επιχειρήματα για την απουσία των επωνύμων ηρώων, Αίαντα, Οινέα και Ιπποθόωντα, ο Vidal-Naquet²⁷⁷ υποστήριξε ένα συνολικό αφήγημα για την ανίδρυση του εξεταζόμενου μνημείου και την εικονογραφία του, που παραμένει μέχρι σήμερα το ευρύτερα αποδεκτό²⁷⁸. Συγκεκριμένα, ο ερευνητής²⁷⁹ επιστρέφοντας στην ανάγνωση του Παιανία, προκρίνει την οργάνωση της σύνθεσης ως εξής: Στο κέντρο ο Μιλτιάδης, στρατηγός της νίκης, εκατέρωθεν αυτού οι θεϊκές μορφές του Απόλλωνα, στον οποίο ανατίθεται το μνημείο και της Αθηνάς, Πολιάδος θεότητας της Αθήνας. Οι υπόλοιποι δέκα ήρωες, εκ των οποίων επτά επώνυμοι αναπτύσσονταν, πιθανότατα συμμετρικά, στα δύο άκρα της σύνθεσης²⁸⁰. Σε αυτή την εκδοχή ο Θησέας, ήρωας

²⁷⁴ Vidal-Naquet 1970, 291.

²⁷⁵ Bommelaer 2015, 135.

²⁷⁶ Vidal-Naquet 1970, 290-291.

²⁷⁷ Vidal-Naquet 1970, 281-302.

²⁷⁸ Jacquemin 1999(α), 191, Scott 2014, 97.

²⁷⁹ Vidal-Naquet 1970, 292.

²⁸⁰ Η σειρά με την οποία αναφέρονται οι ήρωες από τον Παιανία δεν αντιστοιχούν ούτε στην επίσημη ταξιοθεσία των επωνύμων ηρώων, ούτε όμως και στη θέση που οι φυλές έλαβαν κατά τη διάρκεια της μάχης του Μαραθώνα (Ηροδ. 6.111). Κατά συνέπεια αν η αναφορά του Παιανία στους ανδριάντες της σύνθεσης δεν ακολουθεί τον άξονα της θέασης του μνημείου, αποτελεί αποτέλεσμα νοητικής ομαδοποίησης από τον περιηγητή και αφορά την προσωπική του σύλληψη για το μνημείο (Jacquemin 1999(α), 191 και σημ. 276).

άμεσα συνδεδεμένος με το πεδίο της μάχης του Μαραθώνα²⁸¹, αντικαθιστά τον Αίαντα, Σαλαμίνιο ήρωα, ο Φίλαιος, εκπρόσωπος των Φιλαϊδών στους οποίους ανήκει ο Μιλτιάδης αντικαθιστά τον Οινέα, επώνυμο ήρωα του δήμου της Φυλής απ' όπου κατάγεται ο νικητής του Μαραθώνα, τέλος ο Κόδρος, εγγονός του Κερκύωνα και τελευταίος βασιλιάς της Αθήνας, λαμβάνει τη θέση του Ελευσίνιου Ιπποθώοντα²⁸². Εξ όσων προτείνονται από τον ερευνητή γίνεται σαφές ότι το ανάθημα ανατρέπει ήδη την επιλογή του Κλεισθένη μετά από χρησμό του Απόλλωνα, και με παρρησία διακηρύσσει έναν αναθεωρητικό κατάλογο ενώπιον του θεού και των επισκεπτών του ιερού, κυρίως μάλλον τους Αθηναίους.

Υπ' αυτό το πρίσμα η ανάθεση του μνημείου μπορεί να συνδεθεί με την πολιτική του Κίμωνα αλλά και της Αθήνας την περίοδο γύρω στο 465 π.Χ., οπότε η νίκη του Μαραθώνα προβάλλεται εκ νέου, ως η κατ' εξοχήν νίκη των οπλιτών της Αθήνας, που επικρατεί άλλωστε ως ιδεολογικό πρότυπο μέχρι και το τέλος του 4^{ου} αι. π.Χ. Η απεικόνιση της μάχης του Μαραθώνα στην Ποικίλη Στοά εντάσσεται στην ίδια πολιτική στόχευση: την ενίσχυση του κύρους των οπλιτών και μαζί των μετριοποθών δημοκρατικών έναντι των ναυτικών δυνάμεων που αντιπροσωπεύονταν από τη ριζοσπαστική δημοκρατική παράταξη. Πρόκειται εν άλλους για τη νίκη του Μιλτιάδη έναντι του Θεμιστοκλή²⁸³, εξ ου και η αντικατάσταση του Αίαντα από το Θησέα!

Σε ό,τι αφορά δε στον τελευταίο είναι σαφές ότι ενώ δεν συμπεριλήφθηκε στους επώνυμους ήρωες του Κλεισθένη, ως συνδεδεμένος με τους Πεισιστρατίδες και την πολιτική τους προπαγάνδα αλλά και με τον ίδιο τον Μαραθώνα, όπου οι τύραννοι είχαν μεγάλη επιρροή. Ωστόσο, μετά τη νίκη των Αθηναίων στο πεδίο, η εικόνα του Θησέα αντιστράφηκε. Στο ίδιο πλαίσιο ο Κίμων το 476/5 π.Χ. φέρνοντας τα οστά του μυθικού βασιλιά από τη Σκύρο και θάβοντάς τα με τιμές στην Αθηναϊκή Αγορά, τον έχρισε οριστικά οικιστή της πόλης. Αποκαταστημένος τόσο στους Δελφούς όσο και την Αθήνα, ο Θησέας απέκτησε τιμητική θέση στην πολιτική

²⁸¹ Η μυθική παρουσία του Θησέα στο πεδίο της μάχης του Μαραθώνα μαρτυρείται στον Πλούταρχο (Πλουτ. *Θησ.* 35.8) Εξάλλου, ο Θησέας αναπαρίσταται στην απόδοση της εν λόγω μάχης στην Ποικίλη Στοά της Αθήνας (Παυσ. 1.15.3) που παραγγέλθηκε, σημειωτέον, από το γαμπρό του Κίμωνα, Πεισιάνακτα (Πλουτ. *Κίμ.* 4.5).

²⁸² Vidal-Naquet 1970, 295-302.

²⁸³ Vidal-Naquet 1970, 295-296.

μυθολογία της παράταξης του Κίμωννα²⁸⁴. Η γενιά του ήρωα εμφανίζεται άλλωστε, ακόμα δύο φορές στο μνημείο των Δελφών στο πρόσωπο του Αιγαία και του Ακάμαντα, μεταξύ των επτά εικονιζόμενων Επώνυμων Ηρώων²⁸⁵.

Έτι περαιτέρω η πρωτοβουλία του Κίμωννα²⁸⁶ και η αποδοχή της από τον αθηναϊκό δήμο επιτυγχάνει να μετατρέψει την νίκη των Αθηναίων επί των Περσών στον Ευρυμέδοντα το 466 π.Χ. σε επίτευγμα του γένους του Μιλτιάδη και της πολιτικής παράταξής του, ίσως και φαλκιδεύοντας εν μέρει την ιστορική αλήθεια υπέρ μιας νίκης που οφειλόταν αποκλειστικά και μόνο στην οπλιτική δύναμη²⁸⁷. Τελικά, θα μπορούσε ο Κόδρος, να αποτελεί την υπόμνηση του αποικισμού των Ιώνων, την απελευθέρωση και προστασία των οποίων επικαλούνται οι Αθηναίοι κατά τις επιχειρήσεις τους στη μικρασιατική ακτή μετά την απομάκρυνση των Περσών από το ελληνικό έδαφος. Η παρουσία δε του Απόλλωνα στο πλάι του Μιλτιάδη στο εξεταζόμενο ανάθημα θα μπορούσε εξίσου να συνδεθεί με την ιδιότητά του ως θεού προστάτη της Δηλιακής Συμμαχίας και εκ του ίδιου λόγου, η πόλη της Αθήνας και το γένος του Μιλτιάδη να ταυτίζονται, όπως και οι θρίαμβοί τους²⁸⁸. Παράλληλα, ο Κίμων μέσω του αναθήματος στους Δελφούς, στο οποίο εκείνος αλλά και η πόλη τιμούν τον πατέρα του, στοχεύει στο να υπενθυμίσει εξίσου τόσο τη νίκη του στον Ευρυμέδοντα²⁸⁹ όσο και την προσωπική του νίκη στην Ηιόνα εναντίον των Περσικών φρουρών στα θρακικά παράλια, για την οποία οι ερμαϊκές στήλες που ανατίθενται στην Αθήνα δεν μνημονεύουν το όνομά του²⁹⁰. Την ίδια στιγμή δε που έχει αποκαταστήσει το κύρος του Μιλτιάδη, βαριά τρωθέν μετά την αποτυχία της εκστρατείας της Πάρου, ελπίζει να ενισχύσει το προσωπικό του κύρος έναντι των πολιτικών του αντιπάλων, χωρίς να διατρέχει τον κίνδυνο να

²⁸⁴ Vidal-Naquet 1970, 298.

²⁸⁵ Vidal-Naquet 1970, 300.

²⁸⁶ Από την Kluge (1965, 21-27) υποστηρίζεται ότι το εξεταζόμενο ανάθημα υπήρξε ιδιωτικό ανάθημα του Κίμωννα. Με την άποψη αυτή συμφωνεί και η Harrison (1996, 26), η οποία προχωρεί στη διατύπωση ότι ο Κίμωννας, εκμεταλλευόμενος τον ενθουσιασμό που ακολουθεί τη νίκη στον Ευρυμέδοντα και εκτός της πόλης της Αθήνας, ανιδρύει το μνημείο προς τιμήν του πατέρα του προκειμένου να ενισχύσει τα προσωπικά του πολιτικά σχέδια, τη στιγμή άλλωστε που ο πολιτικός του αντίπαλος, Θεμιστοκλής, βρίσκεται εξόριστος. Στο μνημείο, καταλήγει, ο Μιλτιάδης παριστάνεται ως πρότυπο για το γιο του, θριαμβευτή επίσης στον αγώνα εναντίον των βαρβάρων.

²⁸⁷ Vidal-Naquet 1970, 295-296.

²⁸⁸ Jacquemin 1999(α), 191; Colonge 2017, 215-216.

²⁸⁹ Flower 2000, 86; Jacquemin 2005, 130.

²⁹⁰ Πλουτ. *Κίμ.* 7.3.5.

κατηγορηθεί για τυραννικές βλέψεις, αφού ο τιμώμενος πατέρας του είναι ήδη νεκρός²⁹¹.

Από τα παραπάνω γίνεται σαφές ότι το ανάθημα του Μιλτιάδη έχει σκοπό να μετατρέψει τις αθηναϊκές νίκες έναντι των Περσών σε οικογενειακές νίκες²⁹².

Ωστόσο, είναι εξίσου σαφές ότι ανατίθεται από τους Αθηναίους υπό την καθοδήγηση του Κίμωννα μετά τη μάχη του Ευρυμέδοντα. Ίσως δε να χρηματοδοτήθηκε από τα λάφυρα αυτής της μάχης, με ποσό ανάλογο της δεκάτης της μάχης του Μαραθώνα, πρόταση την οποία θα υπερψήφιζαν οι οπλίτες της Αθήνας προκειμένου να τιμηθούν τόσο οι δικοί τους θρίαμβοι όσο και αυτοί των πατεράδων τους, αποκλείοντας για πολιτικούς λόγους τον στόλο που είχε εξίσου σημαντική συνεισφορά πάντως, στον Ευρυμέδοντα. Κατ' αυτόν τον τρόπο θα μπορούσε πιθανόν να αρθεί και το εμπόδιο της κατά γράμμα αποδοχής της πληροφορίας του Πausanias για το παρόν ανάθημα ως από τη δεκάτη της μάχης του Μαραθώνα²⁹³. Τέλος, η άποψη του Schreiner²⁹⁴, ότι το ανάθημα του Μιλτιάδη ανατέθηκε με αφορμή την αμφιλεγόμενη μάχη της Οινόης δεν φαίνεται να ευσταθεί. Η αφορμή για την ανάθεση δεν είναι ισχυρή, καθώς η ίδια η μάχη δεν αναφέρεται από τον Θουκυδίδη και αμφισβητείται, ενώ ακόμα και αν έγινε, σε αυτήν οι Αθηναίοι δεν πρωταγωνιστούν αλλά επικουρούν τους Αργείους.

²⁹¹ Colonge 2017, 217.

²⁹² Jacquemin 1999(α), 191.

²⁹³ Colonge 2017, 216.

²⁹⁴ Schreiner 1997, 27-29.

2.2 Επινίκια αναθήματα της β' εκστρατείας των Περσών

Η δεύτερη εκστρατεία των Περσών βρίσκει τις ελληνικές πόλεις συστρατευμένες στον αγώνα εναντίον τους. Τα νικηφόρα αποτελέσματα και η τελική απώθησή τους τιμήθηκε στο ιερό του Απόλλωνα στους Δελφούς, μεταξύ άλλων, με δύο συλλογικά μνημεία. Πρόκειται για α. τον χάλκινο Απόλλωνα της Σαλαμίνας (και του Αρτεμισίου) και β. τον Τρίποδα των Πλαταιών. Σημειώνουμε ότι δεδομένης της πολιτικής πραγματικότητας, αλλά και της αναθηματικής πρακτικής στην κλασική εποχή, οι κοινές αναθέσεις ανεξάρτητων πόλεων-κρατών σπανίζουν και δεν μπορούν να θεωρηθούν αντιπροσωπευτικές. Ωστόσο, τα εν λόγω αναθήματα ανιδρυμένα στο ανατολικό άνδηρο του ναού του Απόλλωνα, αποτέλεσαν πόλο έλξης για πλήθος άλλων αναθημάτων που ανατέθηκαν από διαφορετικές ελληνικές πόλεις προς τιμήν νικών επί των Βαρβάρων.

Από την άλλη καθώς η Αθήνα, ηγέτιδα πλέον δύναμη της Δηλιακής συμμαχίας, αναλαμβάνει να εξαλείψει τον Περσικό κίνδυνο εκστρατεύοντας στην μικρασιατική ακτή, η νίκη στον Ευρυμέδοντα ποταμό (467/466 π.Χ.) τιμάται στο ιερό των Δελφών με τη Στοά των Αθηναίων, ανιδρυμένη για να στεγάσει στρατιωτικά τρόπαια στον πλέον πολυσύχναστο χώρο του ιερού, δίπλα στο βουλευτήριο. Εντούτοις το νεώτερο αυτό οικοδόμημα είναι και το τελευταίο αθηναϊκό ανάθημα στους Δελφούς.

2.2.1 Απόλλων Σαλαμίνας (SD 410B)

Η αγαλματική απόδοση του Απόλλωνα υπήρξε από τα κοινότυπα αναθήματα μεμονωμένων πόλεων²⁹⁵ στο δελφικό ιερό την επαύριο των μηδικών πολέμων²⁹⁶. Αντίθετα μοναδικός, ως συλλογικό ανάθημα των Ελλήνων υπήρξε ο κολοσσιαίος Απόλλωνας από τα λάφυρα της νίκης στη Σαλαμίνα και το Αρτεμίσιο, ανιδρυμένος σε περίοπτη θέση σε απόλυτη εγγύτητα με το ναό του Απόλλωνα. Για το χάλκινο άγαλμα του θεού οι πληροφορίες μας αντλούνται αποκλειστικά από τις αρχαίες πηγές, ενώ τα αρχαιολογικά δεδομένα είναι ισχνά²⁹⁷ και περιορίζονται σε τμήματα της ενεπίγραφης βάσης του (εικ26).

Συγκεκριμένα, αν και ο Ηρόδοτος²⁹⁸ αναφέρεται σε χάλκινο ανδριάντα, ύψους 12 πήχεων (περίπου 5,5μ.), ο οποίος έφερε ακρόπρωρο, προερχόμενο ίσως από την πολεμική

²⁹⁵ Jacquemin 1999(α), 170-171.

²⁹⁶ Ενδεικτικά αναφέρουμε τον Απόλλωνα των Πεπαρηθίων (Jacquemin 1999(α), 346) και των Επιδαυρίων (Παυσ. 10.15.1).

²⁹⁷ Laroche και Jacquemin 1998, 238 εικ.2-3

²⁹⁸ Ηροδ. 8.121.1-2.

λεία των περσικών πλοίων, ο Πausanías²⁹⁹ διευκρινίζει ότι πρόκειται για άγαλμα του Απόλλωνα. Και οι δύο συγγραφείς αναφέρονται στο ανάθημα ως συλλογικό, εκ των Ελλήνων, προερχόμενο από τον *αθέρα* της νίκης στη Σαλαμίνα. Ένδειξη τέλος, για τη χωροθέτηση του μνημείου εξάγεται από το κείμενο του Πausanías: πρόκειται για το δεύτερο ανάθημα μετά από αυτό των Ταραντινών εναντίον των Πευκετίων³⁰⁰ στο ανατολικό άνδριο του ναού του Απόλλωνα.

Αρχαιολογικά τεκμήρια του εξεταζόμενου αναθήματος ταυτίστηκαν από τους Jacquemin και Laroche³⁰¹ ανάμεσα σε ομάδες πλίνθων, οι οποίες είχαν έρθει στο φως κατά τη διάρκεια της Μεγάλης Ανασκαφής και είχαν παραμείνει μέχρι το 1981, στο χώρο βορείως της βάσης των Κροτωνιατών³⁰² (SD 408), θέση που αδρομερώς ταυτίζεται με αυτή της περιγραφής του περιηγητή. Οι ίδιοι κατέληξαν να ανασυνθέσουν σημαντικό τμήμα της μονολιθικής ασβεστολιθικής βάσης -με διαστάσεις 1,42 x 2,30 x 0,66μ.³⁰³ (εικ.27) και βάρος 5 τόνων- καθώς και τμήμα της θεμελίωσής της. Στην ανώτερη επιφάνεια της βάσης 1198 σώζονται τα ίχνη των άκρων ποδιών αγάλματος (εικ.28) μεγάλων διαστάσεων, όπως στην περιγραφή του Ηρόδοτου, με το δεξιό σκέλος ελαφρά προτεταμένο και το αριστερό με μικρή κλίση προς τα πίσω. Αρχαιολογικά παράλληλα αποτελούν ο Απόλλων των Πεπαρηθίων στο ίδιο ιερό και ο Απόλλων του Πειραιά, χρονολογημένος με ασφάλεια το 480 π.Χ.³⁰⁴.

Προς επίρρωση των φιλολογικών μαρτυριών η επιγραφή στη βάση αναδεικνύει το συλλογικό χαρακτήρα του αναθήματος. Παρά το γεγονός ότι το σχετικό τμήμα της επιγραφής λείπει, είναι πολύ πιθανό να περιελάμβανε τη λέξη *Έλληνες*, στη δωρική διάλεκτο: *ηελλάνες*. Η επιλογή αυτή εκτός του ότι ταιριάζει στον διαθέσιμο χώρο στην πρόσοψη της βάσης, συνάδει με τον χρησιμοποιούμενο την ίδια εποχή όρο για τα μέλη της συμμαχίας του Ισθμού³⁰⁵. Ο Ηρόδοτος³⁰⁶ αναφέρεται στους *Έλληνες* με πολλές αφορμές, ενώ ο Θουκυδίδης³⁰⁷ χαρακτηρίζει τον Πausanías ως *Ελλάνων Αρχηγό* στο επίγραμμα του Τρίποδα των Πλαταιών. Κατά τα λοιπά, η επιγραφή στην πρώτη σειρά διασώζει τον αποδέκτη του αναθήματος, Απόλλωνα, και το χαρακτηριστικό ρήμα ανέθεκεν, ενώ στη

²⁹⁹ Πaus. 10.15.5-6.

³⁰⁰ Βλ. 2.3.2 της παρούσας εργασίας.

³⁰¹ Jacquemin και Laroche 1988, 235-246.

³⁰² Bommelaer 2015, 192-4.

³⁰³ Laroche και Jacquemin 1988, εικ.7.

³⁰⁴ Jacquemin και Laroche 1988, 246.

³⁰⁵ Jacquemin και Laroche 1988, 245-246.

³⁰⁶ Ηροδ. 8.96 και 8.122.

³⁰⁷ Θουκ. 1.132.2.

δεύτερη το όνομα του Αιγινήτη γλύπτη Θεόπροπου³⁰⁸, καλλιτέχνη ο οποίος συνδέεται επίσης με τον αναθηματικό τάυρο των Κερκυραίων (SD 104)³⁰⁹ στην είσοδο του δελφικού ιερού³¹⁰.

2.2.2 Ο τρίποδας των Πλαταιών (SD 407)

Ο χρυσός τρίποδας σε οφίοσχημο κίονα ή τρικάρينو όφι, γνωστός ως Τρίποδας των Πλαταιών, φαίνεται ότι υπήρξε πρότυπο για τα μνημεία αυτής της τυπολογίας³¹¹. Μαρτυρημένο στις αρχαίες πηγές ως ανάθημα του συνασπισμού των Ελληνικών πόλεων που απωθούν οριστικά την Περσική εισβολή στις Πλαταιές, το μνημείο αποτελεί ένα καθ' όλα μοναδικό ανάθημα (εικ.29). Υβριδικό στη μορφή του όσο και εξαιρετικά πολύτιμο, επανενεργοποιεί τον πανελλήνιο μύθο της επικράτησης του Απόλλωνα έναντι του Πύθωνα, προκειμένου να αποτυπώσει την αμφιλεγόμενη ιδέα περί της ενότητας των Ελλήνων έναντι των Βαρβάρων.

Ο Ηρόδοτος μας πληροφορεί για το ανάθημα από τη δεκάτη της νίκης των Ελλήνων στις Πλαταιές, αποτελούμενο από *χρυσό τρίποδα που στηρίζεται στο τρικέφαλο χάλκινο φίδι*³¹². Στο 2^ο αι. μ.Χ. ο πολύτιμος τρίποδας έχει χαθεί και ο Πausανίας δικαιολογεί την απώλεια ως αποτέλεσμα των ενεργειών των Φωκέων που κατά τη διάρκεια του τρίτου Ιερού πολέμου, το 353 π.Χ., αποσπούν και λιώνουν τον χρυσό τριποδικό λέβητα³¹³. Στον 4ο αι. μ.Χ. ο εναπομείνας οφίοσχημος κίονας με πρωτοβουλία του Μεγάλου Κωνσταντίνου, μεταφέρεται από τους Δελφούς στην Κωνσταντινούπολη (εικ.30-31), προκειμένου, πιθανότατα, να κοσμήσει τον Ιππόδρομο της νέας πρωτεύουσας, όπου και αποκαλύπτεται σε ανασκαφή του 1855 από τον C.T. Newton³¹⁴. Στο πέρασμα των αιώνων, οι κεφαλές των περιελιγμένων σε στήλη όφεων αποκόπτονται από το σώμα και χάνονται, ενώ μέρος μίας από αυτές ανασύρεται από το χώμα (εικ.32-33) και φιλοξενείται σήμερα στο Αρχαιολογικό Μουσείο της Κωνσταντινούπολης, όπως και οι ουρές. Δίκτυο

³⁰⁸ DNO 493-497.

³⁰⁹ Amandry 1950, 10-21; Bommelaer 2015, 126-127.

³¹⁰ Jacquemin και Laroche 1988, 242.

³¹¹ Laroche 1989, 198.

³¹² Ηροδ. 9.81.1.

³¹³ Πaus. 10.13.9.

³¹⁴ Newton 1865, 28.

καναλιών υδροδότησης που αποκαλύπτεται σε βρετανική ανασκαφή των αρχών του 20ου αι., επιβεβαιώνει ότι κατά τα βυζαντινά χρόνια το μνημείο χρησιμοποιήθηκε ως περιρραντήριο³¹⁵. Το σωζόμενο σήμερα τμήμα της οφιοσχημης κολόνας στην Κωνσταντινούπολη έχει ύψος περίπου 5,3μ. και αποτελείται από 29 περιελίξεις, σε τμήματα των οποίων έχουν χαραχθεί τα ονόματα των αναθετριών πόλεων (εικ.34)³¹⁶. Τμήματα τέλος, της κυκλικής βάσης του κίονα καθώς και τμήματα του βάθρου του μνημείου αποκαλύφθηκαν κατά τη διάρκεια της Μεγάλης Ανασκαφής στους Δελφούς στην εκπνοή του 19ου αι. και σώζονται στο ανατολικό άκρο του ναού του Απόλλωνα³¹⁷.

Τόσο η αποκατάσταση της όψης του μνημείου εν συνόλω, όσο και η ακριβής αρχική χωροθέτησή του στο Δελφικό ιερό αποτέλεσαν δυσεπίλυτα ζητήματα για την αρχαιολογική έρευνα, τα αποτελέσματα της οποίας παρουσιάζουμε συνοπτικά. Πάνω σε καμπανόσχημη λίθινη βάση στηρίζεται χάλκινος κυκλικής διατομής κίονας ο οποίος σχηματίζεται από τα περιελιγμένα σώματα τριών φιδιών³¹⁸. Η διασαφήνιση του τρόπου με τον οποίο λειτουργούσε ο οφιοειδής κίονας, ως φέρον στοιχείο του τριποδικού λέβητα θα αποτελούσε την απάντηση στην οπτική αποκατάσταση του αναθήματος³¹⁹. Δύο βασικές προτάσεις διατυπώθηκαν από τον Gauer: Είτε α. τα σκέλη του τριποδικού λέβητα στηρίζονταν στα ισάριθμα κεφάλια των όψεων στην άνω απόληξη του κίονα και άρα ο ίδιος ο λέβητας είχε μικρές διαστάσεις, με το μνημείο να φτάνει σε ύψος περί τα 6μ., είτε β. ο κίονας αποτελούσε τον άξονα στήριξης του αναθήματος κάτω από το σώμα του λέβητα, ενώ τα σκέλη του στηρίζονταν στη βάση έδρασης του κίονα, με το συνολικό ύψος του μνημείου να ανέρχεται περί τα 8μ.³²⁰ (εικ.35). Καμία από τις δύο προτάσεις δεν

³¹⁵ Laroche 1989, 187.

³¹⁶ Duffy 2016, 524-525.

³¹⁷ Ενδελεχής μελέτη και επανεκτίμηση των τμημάτων που το 1903 είχαν χρησιμοποιηθεί για μια βιαστική αποκατάσταση της βάσης και του βάθρου έδρασης του μνημείου έγινε από τον Amandry (1987, 102-111).

³¹⁸ Η σύγχρονη έρευνα έχει διαψεύσει τον Ηρόδοτο που αναφέρεται σε τρικέφαλο φίδι. Ο Gauer στον οποίο άλλωστε, οφείλουμε τις οπτικές αποκαταστάσεις του μνημείου, δικαιολογεί τους αρχαίους συγγραφείς που μιλούν για ένα φίδι, επισημαίνοντας ότι οι τρεις διαφορετικές ουρές των φιδιών δεν ήταν από κάθε οπτική γωνία ορατές. Παρ' ολ' αυτά τα σημάδια από τις αρχικές συγκολλήσεις των αποσπασθέντων απολήξεων του σώματος των φιδιών είναι αδιάψευστοι μάρτυρες για την ύπαρξη τριών φιδιών στη στήλη του εξεταζόμενου μνημείου. (Laroche 1989, 189.).

³¹⁹ Gauer 1968, 75-96; Mansel, 1970, 189-209.

³²⁰ Laroche 1989, 183 και σημ. 4.

είναι δυνατόν να επιβεβαιωθεί, ενώ τα επιχειρήματα που επικαλούνται οι μελετητές υπέρ της μιας ή της άλλης εκδοχής δεν στηρίζονται σε ασφαλή τεκμήρια. Συγκεκριμένα το γεγονός ότι οι αρχαίες πηγές περιγράφουν το μνημείο ως τρίποδα σε οφίοσχημη στήλη και όχι το αντίστροφο θα μπορούσε να υποστηρίξει καλύτερα τη δεύτερη εκδοχή. Το ίδιο και το γεγονός ότι το σύμβολο της νίκης είναι ακριβώς ο τριποδικός λέβητας, που δίνεται ως έπαθλο στον νικητή αθλητικών αγώνων. Από την άλλη το εξαιρετικό μέγεθος του λέβητα εκτός του ότι θα έκανε το μνημείο κατά πολύ ψηλότερο από κάθε άλλο μνημείο, θα απαιτούσε και σημαντικότερη ποσότητα χρυσού για την κατασκευή του. Ωστόσο φαίνεται μάλλον απίθανο ο λέβητας να ήταν κατασκευασμένος αποκλειστικά από χρυσό, αφού κάτι τέτοιο, το λιγότερο, δεν θα εξασφάλιζε τη στήριξή του³²¹ λόγω των ιδιοτήτων του συγκεκριμένου μετάλλου. Σε ό,τι αφορά στην πρώτη εκδοχή, αυτή ενισχύει τη στυλιστική παρατήρηση για το δυναμισμό της σπειροειδούς ανέλιξης της οφίοσχημης στήλης, που σημειώνεται από τον Laroche³²², ενώ δεν υποστηρίζεται από το γεγονός ότι φαίνεται δύσκολο τα σκέλη του λέβητα να μπορούν να στηριχτούν στα κεφάλια των όφεων, που δεν είναι κατασκευασμένα από συμπαγές μέταλλο³²³. Ανάμεσα στις δύο εκδοχές τοποθετείται η Ridgway³²⁴ που προτείνει έναν μεσαίου μεγέθους τριποδικό λέβητα, το σώμα του οποίου ακουμπούσε στις άνω απολήξεις των σωμάτων των όφεων, με τα κεφάλια τους να πλασιώνουν την εξωτερική του περίμετρο. Τα τρία σκέλη του εδράζονταν, υποστηρίζει η ερευνήτρια, στις απολεσθείσες σήμερα, ουρές των ερπετών στη βάση της στήλης³²⁵.

Σε ό,τι αφορά στη θέση του εξεταζόμενου μνημείου, αυτή περιπλέκεται όχι μόνο επειδή οι αρχαίες πηγές δεν είναι σαφείς αλλά και επειδή η βάση του μνημείου είχε αρχικά αναστηλωθεί βιαστικά προκειμένου να εξυπηρετηθούν οι ανάγκες της τελετής ολοκλήρωσης της Μεγάλης Ανασκαφής το 1903, ενώ οι λίθοι που είχαν χρησιμοποιηθεί για τον σκοπό αυτό γνωρίζουμε σήμερα ότι ανήκαν σε διάφορα μνημεία ανιδρυμένα σε εγγύτητα με το εξεταζόμενο μνημείο. Ειδικότερα, ο Ηρόδοτος τοποθετεί αόριστα το ανάθημα των Πλαταιών *ἄγχιστα τοῦ βωμοῦ*, ενώ

³²¹ Amandry 1987, 113.

³²² Laroche 1989, 198.

³²³ Amandry 1987, 111-112.

³²⁴ Ridgway 1977, 373-379.

³²⁵ Ridgway 1977, 377.

ο Πausanías το μνημονεύει μετά από μια σειρά, αόριστα επίσης, χωροθετημένων μνημείων, πριν από το μνημείο των Ταραντινών (βάση 409) από τα λάφυρα των Πευκετίων. Ακολουθούν οι πελέκες του Τενεδίου Περικλύτου, ο Απόλλων της Σαλαμίνας και το ζωόμορφο χάλκινο ανάθημα λύκου πλησίον του βωμού³²⁶. Συνδυάζοντας τις ενδείξεις των αρχαίων πηγών και τα κατά χώραν αρχαιολογικά δεδομένα, αρχικά ο Τρίποδας των Πλαταιών συνδέθηκε με τη βάση 408 ενώ η σύγχρονη έρευνα προτείνει τη βάση 407, ακριβώς δίπλα, ως βάση του εξεταζόμενου μνημείου εξαιτίας της συμβατότητας του υλικού, των διαστάσεων και της κωδωνόσχημης μορφής της³²⁷.

Κατ' αντίθεση με την ασάφεια της χωροθέτησης, οι ιστορικές συνθήκες της ανάθεσης του Τρίποδα υποστηρίζονται με μεγαλύτερη αξιοπιστία. Ειδικότερα, οι Θουκυδίδης³²⁸, Διόδωρος³²⁹ και Πausanías³³⁰ συσχετίζουν σαφώς το μνημείο με τη νίκη των Ελλήνων στις Πλαταιές. Άλλωστε τα σημαντικότερα λάφυρα³³¹ από την ήττα του Μαρδόνιου το 479 π.Χ. δικαιολογούν άριστα το υψηλό κόστος κατασκευής του εξεταζόμενου μνημείου, απόρροια του συνδυασμού σε αυτό χρυσού και χαλκού³³², πολυτιμότεων υλικών διαχρονικά. Ωστόσο, το ζήτημα του/των αναθέτη/αναθετών χρήζει περαιτέρω διευκρινίσεων, εφόσον εν τέλει κατονομάζει τους νικητές επί των Περσών και προγράφει για αυτούς την πολιτική ισχύ που απορρέει από την επικράτηση στη μάχη των πολιτισμών.

Συγκεκριμένα, στη μία όψη της οφειόσχημης στήλης και σε δέκα διαδοχικά τμήματα των περιελιγμένων σωμάτων των ερπετών είναι χαραγμένα τα ονόματα τριανταμία πόλεων, κάτω από τη σύντομη πρόταση *πολέμησαν στον πόλεμο*³³³. Ο κατάλογος είναι πανομοιότυπος με αυτόν που παραθέτει ο Πλούταρχος³³⁴ και απαριθμεί τις πόλεις που πολέμησαν στα Μηδικά. Ίσως βέβαια ο ιστορικός να τις αντιγράφει στο έργο του από την εν λόγω επιγραφή. Σε κάθε περίπτωση με τη λέξη

³²⁶ Amandry 1987, 102.

³²⁷ Bommelaer 2015, 194 και 196.

³²⁸ Θουκ. 1.132.2-3.

³²⁹ Διόδ. 11.33.2.

³³⁰ Πaus. 10.13.9

³³¹ Ηροδ. 10.80.

³³² Laroche 1989, 183.

³³³ SIG 31.

³³⁴ Πλουτ., Θεμ. 20.3-4.

πόλεμος γίνονταν αντιληπτό το σύνολο των αμυντικών πολέμων των ελληνικών πόλεων εναντίον των Περσών. Άλλωστε στον κατάλογο της επιγραφής συμπεριλήφθηκαν πόλεις οι οποίες δεν συμμετείχαν στη μάχη των Πλαταιών, αλλά στη διάρκεια των αμυντικών πολέμων των Ελλήνων εναντίον των Περσών βρίσκονταν με το μέρος των νικητών³³⁵.

Την επαύριο της συντριβής των Περσών, ο Θουκυδίδης³³⁶ παραδίδει ότι ο Πausanίας επιχείρησε να σφετεριστεί προς όφελός του το μεγαλειώδες κοινό ανάθημα των Ελλήνων, προβάλλοντας στην αναθηματική επιγραφή τον εαυτό του *ως αρχηγό των Ελλήνων και αυτόν που κατέστρεψε το στρατό των Μήδων*. Οι Σπαρτιάτες, συνεχίζει, μόλις το αντιλήφθηκαν έσπευσαν να σβήσουν το όνομά του και αντ' αυτού να χαράξουν στη στήλη τα ονόματα των πόλεων που από κοινού νίκησαν τους βαρβάρους και ανέθεσαν το ανάθημα³³⁷. Ουσιαστικά πρόκειται για μια κίνηση υπαγορευμένη στην πραγματικότητα από το γεγονός ότι ήδη οι Λακεδαιμόνιοι είχαν αντιληφθεί τις τυραννικές βλέψεις του στρατηγού, ο οποίος αποσιώπησε την προέλευσή του ως Λακεδαιμονίου και εμφανίστηκε ως αρχηγός των Ελλήνων, χαρακτηρισμός, σημειώνουμε, στην πραγματικότητα τόσο γενικόλογος όσο και ουδέτερος.

Μία ακόμα εκδοχή της ιστορίας της επιγραφής μπορούν να υποστηρίξουν οι αρχαίες πηγές. Ο περιηγητής Πausanίας³³⁸ αναφέρεται σε σχετικό επίγραμμα του Σιμωνίδη, παραγγελιοδότης του οποίου ήταν ο Σπαρτιάτης στρατηγός³³⁹. Κατά συνέπεια θα μπορούσε κανείς να υποστηρίξει ότι το εξεταζόμενο μνημείο αποτελούσε πράγματι ανάθημα που ανατέθηκε με προσωπική πρωτοβουλία του Πausanία, ο οποίος άλλωστε είχε τη δυνατότητα να το χρηματοδοτήσει από τα λάφυρα που του αποδόθηκαν ως στρατηγού και μαρτυρούνται εξίσου στις πηγές. Αυτά σε κάθε περίπτωση περιελάμβαναν πολύτιμα μέταλλα. Καθώς ο Πausanίας δεν είχε τη δυνατότητα να τα μεταφέρει στην πατρίδα του, λόγω των απαγορευτικών σπαρτιατικών ηθών, το πολυτελές μνημείο αποτελούσε την

³³⁵ Scott 2010, 86.

³³⁶ Θουκ. 1.132.2-3.

³³⁷ Θουκ. 1.132.2-3.

³³⁸ Πaus. 3.8.2.

³³⁹ Jung 2006, 296.

καταλληλότερη κίνηση προκειμένου ο στρατηγός να εκπληρώσει επιδεικτικά την ιερή του υποχρέωση και ταυτόχρονα να αναδείξει τις ηγεμονικές του βλέψεις³⁴⁰.

Σε κάθε περίπτωση, ως φαίνεται, οι Λακεδαιμόνιοι είτε ευρισκόμενοι εξ αρχής πίσω από το ανάθημα, είτε αφού οικειοποιήθηκαν την προσωπική πρωτοβουλία του Πausanias και ικανοποίησαν στη συνέχεια την απαίτηση της Αθήνας και των συμμάχων της, απέδωσαν στο μνημείο ιδιαίτερο χαρακτήρα που δηλώνεται στην αναθηματική του επιγραφή. Συγκεκριμένα, στο πρώτο διάχωρο του εγχάρακτου τμήματος της οφίοσχημης στήλης περιλαμβάνονται οι Σπάρτη, Αθήνα και Κόρινθος, ενώ στα επόμενα, ανά τρεις ή τέσσερις, ακολουθούν μικρότερες πόλεις, στη σφαίρα επιρροής των παραπάνω ηγετίδων δυνάμεων³⁴¹. Η αναγραφή τους προφανώς και δεν είναι τυχαία, ούτε ακόμα και η σειρά με την οποία καταλογογραφούνται στη στήλη. Επιλέχθηκαν να συμπεριληφθούν στο επινίκιο μνημείο του τέλους των Μηδικών με κριτήρια πολιτικά³⁴², ως πόλεις που παρέμειναν πιστές στις ηγετίδες των Ελλήνων και ως απότοκο αυτού αναμετρήθηκαν με τους Μήδους με όρους που τη δεδομένη στιγμή στοιχειοθετούνται ως εθνικοί. Αντίθετα, παραλείφθηκαν επιδεικτικά άλλες οι οποίες κάτω από διαφορετικές συνθήκες και για διαφορετικούς λόγους η κάθε μια, βρέθηκαν να πολεμούν στο πλευρό των εχθρών εξ Ανατολής³⁴³. Υπ' αυτό το πρίσμα η αναθηματική επιγραφή του Τρίποδα των Πλαταιών προσδίδει αρχικά συγκεκριμένο περιεχόμενο στον όρο Έλληνες, που μέχρι τότε παρέμενε ασαφής και ουδέτερος, αφού στο μνημείο κατονομάζονται με ακρίβεια αυτοί που δεν μήδισαν ούτε έμειναν ουδέτεροι, παρά πολέμησαν και υπερίσχυσαν κατά κράτος των βαρβάρων και του πολιτισμού τους³⁴⁴. Συνεπώς, η αναθηματική επιγραφή επέχει

³⁴⁰ Colonge 2017, 190-191.

³⁴¹ West 1965, 81-82.

³⁴² Ο Ηρόδοτος για παράδειγμα ιστορεί το γεγονός ότι οι Τήνιοι προστέθηκαν στην επιγραφή ειδικά για τη συνεισφορά τους πριν τη μάχη της Σαλαμίνας (Ηροδ. 8.82), ενώ ο Θουκυδίδης αναφέρει ότι οι Πλαταιείς που απειλούνται με καταστροφή από τους Σπαρτιάτες υπέρ των Θηβαίων, οι οποίοι δεν συμπεριλαμβάνονταν στους γενναίους των Μηδικών, επικαλούνται ότι οι ίδιοι αναγράφονταν σε αυτή την επιγραφή και γι' αυτό δικαιούνται τη σωτηρία (Θουκ. 3.57).

³⁴³ Colonge 2017, 196-200.

³⁴⁴ Scott 2010, 85.

θέση επίσημου καταλόγου³⁴⁵ νομικής, θα λέγαμε, ισχύος αφού κατατίθεται ενώπιον του Απόλλωνα.

Παράλληλα, η επιγραφή του μνημείου αποτελεί τον καταστατικό χάρτη μιας εφήμερης συμμαχίας μεταξύ των τριών ηγέτιδων δυνάμεων της Ελλάδος, όπως άλλωστε κατά μια εκδοχή, συμβολίζεται στον σφιχτό εναγκαλισμό των τριών όφρων της στήλης. Εξίσου η σειρά των ηγέτιδων πόλεων αντιστοιχεί όσο και δηλώνει ενώπιον του θεού και των πιστών του, τη δύναμή τους την επαύριο της νίκης: πρωτοστατούσης της Σπάρτης, ακολουθεί δικαιοματικά η Αθήνα και τέλος η Κόρινθος. Η αναγραφή του ονόματος της Σπάρτης στην κορυφή των κορυφαίων και σε αυτήν του συνόλου της λίστας, εύλογα ερμηνεύεται ως δήλωση της διεκδίκησης των πρωτείων της νίκης και της ισχύος που απορρέει από αυτήν, ανάμεσα σε όλους, μηδίσαντες και μη. Ολοκληρώνοντας, υποστηρίζουμε ότι το πανελλήνιο ανάθημα του Τρίποδα των Πλαταιών και το επεισόδιο που συνδέεται με την αναθηματική του επιγραφή δηλώνει ότι η κοινή εμπειρία των Μηδικών δεν μετασχηματίστηκε ουσιαστικά σε κοινή μνήμη για τους συμμάχους. Οι προβεβλημένοι, εξέχοντες άνδρες, όπως ο Πausanias -και ο Θεμιστοκλής άλλωστε- που διορατικά αυτοπροτάθηκαν ως πολιτικοί και στρατιωτικοί ντή μιας συμπεριληπτικής ελληνικής (υπερ)δύναμης δεν κατόρθωσαν να συμπαρασύρουν στο όραμά τους την κοινωνική και πολιτική πραγματικότητα της εποχής τους. Υπ' αυτό το πρίσμα ο Τρίποδας των Πλαταιών ενέχει εν σπέρματι την επικείμενη σφοδρή αναμέτρηση σε επίπεδο πόλεων-κράτων για την ηγεμονία στην Ελλάδα. Ο Πελοποννησιακός πόλεμος και τα αποτελέσματά του θα λειτουργήσουν καταλυτικά προς αυτή την κατεύθυνση, καθώς θα επαναφέρουν στο προσκήνιο και υπό νέες συνθήκες την έννοια του εξέχοντος στρατηγού ως ηγέτη ευρειών συμμαχιών. Ο Βρασίδας στο Θησαυρό των Ακανθίων³⁴⁶ και ιδιαιτέρως, ο Λύσανδρος στο σπαρτιατικό μνημείο των Ναυάρχων³⁴⁷, πρόκειται να προπαγανδίσουν στο δελφικό ιερό την αναδυόμενη νέα τάξη.

2.2.3 Η Στοά των Αθηναίων (SD 313)

³⁴⁵ Duffy 2016, 526.

³⁴⁶ Βλ. ενότητα 3.2.1 της παρούσας εργασίας.

³⁴⁷ Βλ. ενότητα 3.2.2 της παρούσας εργασίας.

Μοναδικό ασφαλώς τεκμηριωμένο αρχαιολογικά οικοδόμημα, με αναθηματική χρήση, η Στοά των Αθηναίων στους Δελφούς αποτελεί το παλαιότερο επινίκιο μνημείο του είδους³⁴⁸ (εικ.36.). Εντάσσεται άριστα στο αθηναϊκό σχέδιο για συμβολική και μνημειακή κυριαρχία στην κεντρική ζώνη του ιερού του Απόλλωνα³⁴⁹, εφαπτόμενο στον πολυγωνικό τοίχο του ανδρήρου του ναού(εικ.37), αντικρίζοντας την ιερή άλω των αρχαίων πηγών³⁵⁰. Αν και λιγότερο επιδεικτικό από τον ολομάρμαρο Θησαυρό της πόλης, το στωικό οικοδόμημα του 5^{ου} αι. π.Χ. εξυπηρετεί παρόμοιους στόχους: μέσω της διαρκούς έκθεσης της δεκάτης της εκάστοτε πολεμικής λείας, διατρανώνει την πολεμική υπεροχή των Αθηναίων έναντι των αντιπάλων της.

Η πρότυπη κατασκευή των Αθηναίων για μια κατηγορία εξαιρετικά δημοφιλών εφ' εξής μνημείων, είναι ένα κομψό επίμηκες, σχετικά στενό κτίσμα, με ιωνικούς, μαρμάρινους, μονολιθικούς κίονες στην πρόσοψη, η κωδωνόσχημη βάση των οποίων πατά σε ασβεστολιθική κρηπίδα³⁵¹. Στο στυλοβάτη διασώζεται αναθηματική επιγραφή: Ἀθηναῖοι ἀνέθεσαν τὲν στοᾶν καὶ τὰ ἡόπλ[α κ]αὶ τὰ κροτέρια ἡελόντες τῶν πολε[μίων]³⁵². Αναβαθμοί στο εσωτερικό του χώρου ακουμπούν στον ενεπίγραφο αναλημματικό τοίχο του ανδρήρου του ναού, ο τελευταίος από τους οποίους φέρει βάσεις για τη στήριξη πολεμικών τροπαιών³⁵³. Πάνω από το ξύλινο επιστύλιο, επενδεδυμένο με χαμένο σήμερα κεραμικό διάκοσμο, τη στέγαση εξασφαλίζει μονόρριχτη στέγη. Η πρόσβαση στο χώρο είναι ευχερής όχι μόνο από την κιονοστοιχία αλλά και από την ανατολική πλευρά του οικοδομήματος, η οποία είναι διαμορφωμένη κατάλληλα. Στο εσωτερικό η κυκλοφορία είναι δυνατή τόσο ανάμεσα στα τρόπαια όσο και πίσω από αυτά³⁵⁴, ώστε να εξασφαλίζεται η μέγιστη δυνατή ορατότητα αυτών και των επιγραφών του

³⁴⁸ Jacquemin 1999(α), 152.

³⁴⁹ Scott 2010, 96; Bommelaer 2015, 175 εικ. 55-57.

³⁵⁰ Jacquemin 2019, 183.

³⁵¹ Bommelaer 2015, 175-176.

³⁵² Syll.³ 29; SEG 13.312.

³⁵³ Jacquemin και Laroche 2014, 740 ; Jacquemin και Laroche 2019, 183 εικ. 3.

³⁵⁴ Διαφορετική από την πρόταση για αποκατάσταση του μνημείου που υιοθετείται στην παρούσα εργασία είναι η παλαιότερη εκδοχή του Amandry (1953, 80-89) ο οποίος που μεταξύ άλλων θεωρεί ότι οι στύλοι, όπου πιθανόν στερεώνονταν τα τρόπαια, ακουμπούσαν στον πολυγωνικό τοίχο.

πολυγωνικού τοίχου³⁵⁵. Υπ' αυτό το πρίσμα και καθώς οι αναβαθμοί του εσωτερικού της μπορούν να παράσχουν προνομιούχες θέσεις για τους θεατές των τελετουργικών στην ιερή άλω³⁵⁶, η στοά εξασφαλίζει άριστες συνθήκες συστηματικής υπενθύμισης των πολεμικών θριάμβων των Αθηναίων και υποβολής/επιβολής του κύρους της στους πολυάριθμους προσκυνητές του πυθικού ιερού.

Αν οι αναθέτες και ο γενικότερος σκοπός της ανίδρυσης της στοάς γνωστοποιείται στην επιγραφή του στυλοβάτη της και την αφήγηση του Πausanία³⁵⁷, οι συγκεκριμένες ιστορικές συνθήκες της ανάθεσης καθώς και η προέλευση των τροπαίων μάχης που εκτίθεντο στο μνημείο δεν έχουν αποσαφηνιστεί. Συνακόλουθα, η χρονολόγηση της στοάς παραμένει αβέβαιη, αφού ούτε οι φιλολογικές πηγές, ούτε τα επιγραφικά δεδομένα δίνουν ασφαλείς απαντήσεις. Στη σχετική αναζήτηση ούτε τα αρχιτεκτονικά δεδομένα ήταν ικανά να δώσουν οριστική απάντηση.

Αρχικά, η στοά φαίνεται να είναι το πρώτο αττικό ιωνικό μνημείο, ουσιαστικά χωρίς σωζόμενα παράλληλα, ενώ μια συνολική εκτίμηση κατασκευαστικών και στυλιστικών λεπτομερειών χρονολογεί το μνημείο από το τέλος του 6^{ου} μέχρι το α' μισό του 5^{ου} αι. π.Χ. Ενδελεχής μελέτη από τον Amandry³⁵⁸, στοιχείων όπως τα μετακίονια διαστήματα, οι αναλογίες των κιόνων και η τομή των κιονοκράνων και των βάσεων τους, δεν απέδωσαν ως αναμενόταν ισχυρά ερείσματα για να υποστηριχτεί πέρα πάσης αμφιβολίας η χρονολόγηση της στοάς. Ειδικότερα, το ισχυρότερο επιχείρημα κατά της χρονολόγησης στο τέλος της αρχαϊκής εποχής αποτέλεσε η χρήση πεντελικού μαρμάρου στο σώμα των κιόνων, εφόσον το συγκεκριμένο υλικό δεν χρησιμοποιείται παρά μετά τα Περσικά. Σε απάντηση του εν λόγω επιχειρήματος υποστηρίχθηκε ότι στο μνημείο κατά την ανίδρυσή του είχε χρησιμοποιηθεί παριανό μάρμαρο που σώζεται σήμερα στις βάσεις και τα κιονόκρανα, ενώ το πεντελικό μάρμαρο των κιόνων ήταν υλικό της μεταγενέστερης ανακαίνισης. Ωστόσο, το τελευταίο παρουσίαζε ιδιαίτερες

³⁵⁵ Jacquemin 2019, 186-187.

³⁵⁶ Kuhn 1985, 269-287; Jacquemin 1999(α), 152.

³⁵⁷ Πaus. 10.11.6.

³⁵⁸ Amandry 1953, 80-121.

δυσκολίες στη χρήση για τη λεπτή σμίλευση του κιονοκράνου, ενώ η παράλληλη χρήση και των δύο υλικών αναλόγως των συγκεκριμένων κατασκευαστικών αναγκών δεν είναι απαγορευτική στην υποστήριξη της χρονολόγησης του 5^{ου} αι. π.Χ.³⁵⁹.

Σε κάθε περίπτωση μετά τη δημοσίευση της στοάς από τον Amandry³⁶⁰ η επιστημονική κοινότητα, χωρίς να παραγνωρίζει τα αρχαίζοντα στοιχεία στην κατασκευή του, υιοθέτησε την άποψη υπέρ της χρονολόγησης του μνημείου στο α' μισό του 5^{ου} αι. π.Χ. Στη διάρκεια αυτή οι Έλληνες, πρωτοστατούντων των Αθηναίων, αντιμετωπίζουν νικηφόρα την Περσική απειλή, ενώ στη συνέχεια οι Αθηναίοι επιδίδονται σε σφοδρή πολεμική αντιπαράθεση με τους Σπαρτιάτες κατά τον Πελοποννησιακό πόλεμο.

Η αφήγηση του Πausanias μαρτυρεί την ανίδρυση από τους Αθηναίους στοάς στο δελφικό ιερό από τα λάφυρα εναντίον των Πελοποννησίων και των συμμάχων τους κατά τη διάρκεια του Πελοποννησιακού Πολέμου. Επιπρόσθετα, μας πληροφορεί για την έκθεση στο χώρο *ακραίων κοσμημάτων των πλοίων και χάλκινων ασπίδων* που έφεραν επιγράμματα με τα ονόματα των πόλεων απ' όπου προέρχονταν τα *ακροθίνια* και ολοκληρώνει την αφήγησή του με πιθανή αναφορά των επιγραμμάτων στα επιτεύγματα του Φορμίωνα³⁶¹ το 429.Χ.³⁶². Αξιοπαρατήρητο είναι το γεγονός ότι ο περιηγητής δεν αναφέρεται στην ίδια την αναθηματική επιγραφή επί του στυλοβάτη της στοάς, ενώ φαίνεται να την ερμηνεύει σύμφωνα με ό,τι ο ίδιος βλέπει κατά την περιήγησή του³⁶³.

Ωστόσο, και η ίδια η σωζόμενη επιγραφή δεν μπορεί να επιβεβαιώσει τα λεγόμενα του Πausanias ούτε και να τα διαψεύσει ίσως απόλυτα. Ειδικότερα, τα παλαιογραφικά δεδομένα, και κυρίως η χρήση του αρχαϊκού θ και του σ, χρονολογούν την ανάθεση σε μεγάλο εύρος, από το τέλος της αρχαϊκής και καθ' όλη τη διάρκεια του 5^{ου} αι. π.Χ.³⁶⁴. Επιπρόσθετα, η αναφορά σε *όπλα* και *άκρωτήρια* αλλά και η απουσία συγκεκριμένης αναφοράς στον εχθρό αφήνει εξίσου ανοιχτά

³⁵⁹ Amandry 1953, 91-104.

³⁶⁰ Amandry 1953, 80-121.

³⁶¹ Πaus. 10.11.6.

³⁶² Κανένας μελετητής δεν φαίνεται να ακολουθεί τη χρονολόγηση του Πausanias, που έρχεται σε πλήρη αντίφαση με τα αρχαιολογικά χαρακτηριστικά της επιγραφής και των αρχιτεκτονικών δεδομένων της στοάς.

³⁶³ Haussoullier 1881, 15-16.

³⁶⁴ Haussoullier 1881, 16; Amandry 1946, 2.

ερωτήματα. Η ανάθεση τιμά βεβαίως τον θρίαμβο του αθηναϊκού ναυτικού, όμως τι ακριβώς περιλαμβάνουν τα εκτιθέμενα λάφουρα και από ποια μάχη συγκεκριμένα προέρχονται;

Αφού εγκαταλείφθηκε η ψηλή χρονολόγηση του μνημείου στο τέλος του 6^{ου} αι. π.Χ.³⁶⁵, οι μελετητές κινήθηκαν αρχικά γύρω από τα Περσικά. Σε αυτό το ιστορικό πλαίσιο ο Romtow το 1902 καταλήγει στη σύνδεση της στοάς με τη ναυμαχία της Σαλαμίνας υποστηρίζοντας ότι οι Αθηναίοι δεν θα άφηναν ατίμητη τη μεγάλη ναυτική νίκη στο ιερό των Δελφών³⁶⁶. Παραγνωρίζει όμως, όπως σημειώνει ο Amandry, την αφήγηση του Ηροδότου που επιβεβαιώνει το γεγονός ότι για τη νίκη αυτή το πυθικό ιερό είχε ήδη λάβει το μερίδιό του από τα λάφουρα μέσω του συλλογικού αναθήματος του Αγάλματος του Απόλλωνα³⁶⁷. Προς επίρρωση του επιχειρήματος ότι η ιερή υποχρέωση είχε εκπληρωθεί, ο ίδιος μελετητής παραθέτει χωρίο του Ηροδότου που αναφέρει ότι ερωτηθείς σχετικά ο θεός δήλωσε την σαφή του ικανοποίηση από όλους τους άλλους, εκτός των Αιγινητών από τους οποίους απαίτησε περαιτέρω³⁶⁸. Ως εκ τούτου, συμπεραίνει ο μελετητής, οι Αθηναίοι δεν θα μπορούσαν να προχωρήσουν σε αποκλειστικό ανάθημα της πόλης τους και να διαφοροποιηθούν από τους υπολοίπους, για τους οποίους ήδη είχε εκφραστεί ο Απόλλων³⁶⁹. Υπό τις παρούσες συνθήκες και ως έχουσα τιμηθεί τελικά, η επιλογή της Σαλαμίνας εγκαταλείφθηκε εν πολλοίς από την επιστημονική κοινότητα³⁷⁰.

Αρρωγοί στην αναζήτηση πειστικότερων απαντήσεων κλήθηκαν πλέον οι αρχαίες πηγές που θα μπορούσαν να διασαφηνίσουν το αμφίσημο των όρων *ὄπλα* και *ἄκρωτήρια*. Ο Amandry, ακολουθώντας τον Ηρόδοτο, προτείνει τη χρήση του όρου *ὄπλα* για τα σχοινιά από τις πλωτές γέφυρες³⁷¹ που μαρτυρείται ότι

³⁶⁵ Στον απόηχο της αποκάλυψης του μνημείου στη δεκαετία του 1880 από τον Haussoulier με βάση τα αρχιτεκτονικά δεδομένα όπως ερμηνεύθηκαν αρχικά, προτάθηκε και υιοθετήθηκε σχεδόν καθολικά από τους ερευνητές η σύνδεση της στοάς με τη νίκη των Αθηναίων επί των Βοιωτών και των Χαλκιδέων το 506 π.Χ. που διασφάλισε άλλωστε την πολιτική επικράτηση του Κλεισθένη και της δημοκρατίας στην πόλη. (Homolle 1896, 615-616). Η άποψη αυτή έχει σήμερα εγκαταλειφθεί υπέρ μιας αναζήτησης στο α' μισό του 5^{ου} αι. π.Χ. (Amandry 1953).

³⁶⁶ Walsh 1986, 329, σημ. 42.

³⁶⁷ Ηροδ. 8.121.2.

³⁶⁸ Ηροδ. 8.122.1-123.1.

³⁶⁹ Amandry 1953, 105-107 και 107 σημ. (5).

³⁷⁰ O Colonge (2017, 208-209) επανέρχεται στην υπόθεση της Σαλαμίνας ερμηνεύοντας τόσο τον όρο *ὄπλα* όσο και τον όρο *ἄκρωτήρια* ως εξαρτήματα των πλοίων.

³⁷¹ Amandry 1946, 6.

χρησιμοποίησε ο Ξέρξης για να περάσει τον Ελλήσποντο³⁷². Αυτά μαζί με άλλα λάφυρα μεταφέρονται από τους νικητές Αθηναίους μετά τη ναυμαχία της Μυκάλης και την κατάληψη της Σηστού το 479 π.Χ. στα ελληνικά ιερά³⁷³. Με δεδομένο ότι ικανοποιεί την προϋπόθεση για μια διπλή αθηναϊκή νίκη και δικαιολογώντας την απουσία των σχοινίων από την αφήγηση του Πausanias, λόγω της φθαρτότητας του υλικού τους στο πέρασμα του χρόνου, η πρόταση του Amandry³⁷⁴ ότι η Στοά των Αθηναίων στους Δελφούς ανιδρύεται από και για τα λάφυρα των γεγονότων του 479 π.Χ. στη μικρασιατική ακτή ακολουθείται από τους περισσότερους μελετητές. Κάνοντας αποδεκτή αυτή τη χρονολόγηση, η ανάθεση των Αθηναίων μπορεί να ερμηνευθεί ως ιδιαίτερη υπενθύμιση του αποφασιστικού τους ρόλου στην οριστική απομάκρυνση των Περσών και την καταδίωξή τους στα περσικά εδάφη μέχρι την πλήρη εξάλειψη του κινδύνου εξ ανατολής. Κατ' αυτό τον τρόπο οι Αθηναίοι προετοιμάζουν το έδαφος για τη Δηλιακή Συμμαχία, που το 477 π.Χ. υπόσχεται τη συνέχιση του πολέμου στην άλλη πλευρά του Αιγαίου, την τιμωρία των εχθρών και την απελευθέρωση των Ελλήνων της Μικράς Ασίας³⁷⁵. Η χρήση της ιωνικής κιονοστοιχίας στην πρόσοψη του εν λόγω μνημείου μπορεί να προσδώσει επιπλέον έρεισμα σε αυτή την εκδοχή αλλά και στη διεύρυνσή της.

Στον αντίποδα των υποθέσεων που εμπλέκουν τα Περσικά στην ανίδρυση της Στοάς των Αθηναίων, βρίσκονται σαφείς αιτιάσεις υπέρ των γεγονότων της πρώτης φάσης του Πελοποννησιακού Πολέμου³⁷⁶. Ήδη το 1881 ο Haussoullier υποστηρίζει ως πιθανό λόγο για την ανίδρυση της Στοάς τις νίκες του αθηναϊκού ναυτικού εναντίον των Πελοποννησίων στην Κεκρυφάλεια και εναντίον των Αιγινήτων στην Αίγινα, γύρω στο 460 π.Χ. και αφορούν σε ναυτικούς θριάμβους της Αθήνας έναντι συμμάχων των Σπαρτιατών³⁷⁷. Τα πλουσιότατα λάφυρα των επιτυχιών αυτών, θεωρεί ο ανασκαφέας του μνημείου, οι Αθηναίοι και ο ίδιος ο Περικλής είχαν κάθε λόγο να αναθέσουν στους Δελφούς ως *ακροθίνια* που επικύρωναν την πλήρη ναυτική κυριαρχία των Αθηναίων στο Αιγαίο τις παραμονές

³⁷² Ηροδ. 7.25.2, 7.36 και 9.115.

³⁷³ Ηροδ. 9.121.

³⁷⁴ Amandry 1946, 1-8.

³⁷⁵ Colonge 2017, 208.

³⁷⁶ Haussoullier 1881, 16-19; Walsh 1986, 319-336; Lattimore 2010, 461.

³⁷⁷ Θουκ. 1.105.1-2.

του Πελοποννησιακού Πολέμου³⁷⁸. Πρόκειται για την άποψη στην οποία επιστρέφει ο Walsh εκατό χρόνια αργότερα, αφού αποδομεί τα επιχειρήματα του Amandry.

Ειδικότερα, ο μελετητής επανέρχεται στον όρο *ὄπλα* της αναθηματικής επιγραφής τον οποίο ερμηνεύει ως τμήμα της πολεμικής εξάρτυσης. Ως αντικείμενο της μετοχής *ἐλόντες* δεν μπορεί να σημαίνει τα σχοινιά των πλωτών γεφυρών του Ξέρξη, όπως ευρέως υποστηρίζεται, γιατί το ρήμα *αἰρῶ* χρησιμοποιείται για να δηλώσει την κυριαρχία σε μάχη σώμα με σώμα ομοίως και τα λάφυρα από αυτήν. Αντίθετα, τα σχοινιά των πλωτών γεφυρών του Ξέρξη για τα οποία έγινε λόγος νωρίτερα, αποκτήθηκαν κατά την λαφυραγώγηση της κατακτημένης Σηστού μετά από πολιορκία³⁷⁹ και ως εκ τούτου θα έπρεπε να έχει χρησιμοποιηθεί η μετοχή *ἄγοντες*³⁸⁰. Συμπληρωματικά, ακόμα κι αν το παραπάνω επιχείρημα για τη χρήση της μετοχής δεν είναι απόλυτο και δεν επιβεβαιώνεται πάντα από τις αρχαίες πηγές, μια επιπλέον δυσκολία, πρακτικού πλέον χαρακτήρα, θα εμπόδιζε να ταυτίσουμε τα *ὄπλα* της επιγραφής με τα *ὄπλα* του Ηροδότου³⁸¹. Το βάρος τους θα ήταν τελικά αποτρεπτικό για τη μεταφορά τους στην Ελλάδα. Συνεπώς, καταλήγει ο Walsh, τα *ὄπλα* της επιγραφής μιλούν πιθανότατα για τμήματα της πανοπλίας ή του οπλισμού των ηττημένων και στερούν ένα βασικό επιχείρημα της θεωρίας που συνδέει την ανάθεση τη Στοά με τα γεγονότα του 479 π.Χ. Ολοκληρώνοντας τις λεξικογραφικές παρατηρήσεις του, ο Walsh τονίζει την ακαταλληλότητα της λέξης *πολέμιοι* για να δηλωθούν οι ηττημένοι Πέρσες. Η κοντινή, από κάθε άποψη άλλωστε, επιγραφή του Θησαυρού των Αθηναίων το επιβεβαιώνει άμεσα: Οι νικημένοι Πέρσες, αναφέρονται ως Μήδοι. Παράλληλα, ποιον λόγο θα είχαν οι Αθηναίοι να μην κάνουν όσο το δυνατό πιο εύληπτη και σαφή τη νίκη τους έναντι των βαρβάρων εξ ανατολής στην αναθηματική επιγραφή του μνημείου τους; Η θεωρία του αντιθετικού διπόλου με ιεραρχικά ανώτερους τους Έλληνες ήταν, άλλωστε, αδιαφιλόνικη ήδη³⁸².

³⁷⁸ Haussoullier 1881, 16-19.

³⁷⁹ Ηροδ. 9.121.1.

³⁸⁰ Walsh 1986, 322-323.

³⁸¹ Ηροδ. 7.33-7.36; Walsh 1986, 322.

³⁸² Walsh 1986, 322-23.

Επιστρέφοντας, υπό το νέο πρίσμα, στην αναζήτηση της αξιομνημόνευτης νίκης της Αθήνας από το 470 μέχρι το 450 π.Χ. προκρίνονται από τον Walsh είτε τα γεγονότα στα Οινόφυτα της Βοιωτίας (γύρω στο 457 π.Χ.), είτε αυτά στον Ευρυμέδοντα της Παμφυλίας (467/466 π.Χ.). Προκειμένου ο μελετητής να υποστηρίξει την πρώτη υπόθεση ερμηνεύει την προνομιακή θέση της Στοάς για την οποία έγινε λόγος νωρίτερα, ως ευνοϊκή μεταχείριση των Αθηναίων στη χρήση του χώρου εκ μέρους των Φωκίων. Οι τελευταίοι είχαν εκδιωχθεί από το πυθικό ιερό υπέρ των Δελφιωτών, όταν οι Σπαρτιάτες εισέβαλαν και κατέκτησαν τη Φωκίδα³⁸³. Η Αθήνα μετά την νίκη της στα Οινόφυτα, ανακατέλαβε τα εδάφη της Βοιωτίας και της Φωκίδας και φαίνεται ότι συνεπεία του γεγονότος αυτού οι Φωκείς επανέκτησαν τον έλεγχο του πυθικού ιερού. Εξέφρασαν δε την ευγνωμοσύνη τους στους Αθηναίους με την παραχώρηση χώρου προς ανίδρυση μνημείου, όπου θα στεγάζονταν υπό τις καλύτερες συνθήκες ορατότητας τα τρόπαια των αθηναϊκών νικών.

Ισχυρή τέλος, φαίνεται η εγκυρότητα της δεύτερης εκδοχής, σχετικά με την νίκη στον Ευρυμέδοντα ποταμό, κυρίως συσχετιζόμενης με τη χρήση της πρωτοεμφανιζόμενης ιωνικής κιονοστοιχίας στο εν λόγω μνημείο: μετά την απώθηση των περσικών εισβολών η εξωτερική πολιτική της Αθήνας, κινείται με κυρίαρχο διακύβευμα την υποστήριξη των Ιώνων, στην απέναντι πλευρά του Αιγαίου και την εξασφάλιση της ανεξαρτησίας τους από τους Πέρσες.

Τέλος, στην ίδια δεκαετία κατά την οποία η Αθήνα εκδηλώνει με σαφήνεια την πολιτική φιλοδοξία της να κυριαρχήσει στην Μικρασιατική Ακτή ξεκινούν, ουσιαστικά ως επακόλουθο, και οι πρώτες σκληρές αναμετρήσεις μεταξύ της Αθήνας και της Σπάρτης μέσω των συμμαχικών προς αυτές πόλεων. Συνακόλουθα η ανίδρυση της Στοάς ως αποθετηρίου των *ακροθινίων* από τις νίκες των Αθηναίων τόσο εναντίον των Περσών σε περσικό πλέον έδαφος όσο και εναντίον των Πελοποννησίων σε ελληνικό, ως όψεων της κοινής στόχευσης για επέκταση της Αθηναϊκής κυριαρχίας εφ' όλων των Ελλήνων, αναδεικνύεται εξίσου πειστική³⁸⁴.

³⁸³ Θουκ. 1.1.07.2.

³⁸⁴ Walsh 1986, 332-334.

2.3 Επινίκια αναθήματα των ελληνικών αποικιών για τις νίκες τους εναντίον των Βαρβάρων της Δύσης: Εχέγγυα ελληνικότητας

Στο παιχνίδι των εντυπώσεων εισήλθαν δυναμικά και οι ηγεμόνες των δυτικών αποικιών των Ελλήνων εγγράφοντας τις δικές τους νίκες, ως νίκες εναντίον των βαρβάρων της Δύσης μέσω εξίσου επιδεικτικών αναθημάτων.

2.3.1 Αναθήματα των Δεινομενιδών

2.3.1 α) Τρίποδες των Δεινομενιδών (SD 518)

Προπαγανδίζοντας τις πολεμικές τους επιτυχίες εναντίον των γηγενών πληθυσμών στο δυτικό άκρο του ελληνικού κόσμου, οι Δεινομενίδες, τύραννοι των Συρακουσών, ανέθεσαν σε προβεβλημένη θέση στο ιερό των Δελφών και ανάμεσα στα μνημεία των Περσικών με τα οποία συμπίπτουν χρονικά, επινίκια μνημεία στον τύπο του τριποδικού λέβητα. Από τα εν λόγω τριποδικά αναθήματα, τον Μάιο του 1894, η Μεγάλη Ανασκαφή, αποκάλυψε κατά χώραν δύο *δίδυμες*, κατά την έκφραση του ανασκαφέα, ενεπίγραφες βάσεις (SD518)³⁸⁵ (εικ.38-41). Άλλες δύο, ανεπίγραφες αυτές και σε χωρική εγγύτητα, συμπλήρωναν πιθανώς το οικογενειακό ανάθημα των τεσσάρων γιων του Δεινομένη, Γέλωνα, Ιέρωνα, Θρασύβουλο και Πολύζαλο, στο ανατολικό άνδρo του ναού του Απόλλωνα³⁸⁶.

Ειδικότερα, πάνω σε κοινό θεμέλιο και σε απόσταση περίπου 1μ. μεταξύ τους, η γαλλική ανασκαφή έφερε στο φως δύο, σχεδόν πανομοιότυπες, κωδωνόσχημες ασβεστολιθικές βάσεις, πάνω σε τετράγωνη πλίνθο με πλευρά περίπου 1,98μ.³⁸⁷. Αρχικά ο Homolle³⁸⁸ θεώρησε ότι το κυρίως ανάθημα του τριποδικού λέβητα στηριζόταν απ' ευθείας στην κωδωνόσχημη βάση. Ωστόσο η σαφώς μαρτυρημένη αρχαιολογικά πρακτική στήριξης των αναθημάτων αυτού του

³⁸⁵ Homolle 1898, 210; Privitera 2003, 395 εικ. 5 και 396 εικ. 6; Bommelaer 2015, 227.

³⁸⁶ Homolle 1898, 216-220; Amandry 1987, 81-92; Bommelaer 2015, 226.

³⁸⁷ Homolle 1898, 210; Courby 1927, 250; Amandry 1987, 81.

³⁸⁸ Homolle 1897, 588.

τύπου σε κίονες, Καρυάτιδες, Νίκες κλπ., η αξιολόγηση στοιχείων των αναθηματικών επιγραφών και κυρίως η ενδελεχής μελέτη του Amandry³⁸⁹ στη σωζόμενη επιφάνεια των εν λόγω βάσεων, ανέτρεψαν τις αρχικές υποθέσεις για τη σύνθεση του μνημείου εν γένει. Κατά την επικρατούσα σήμερα άποψη, οι βάσεις των Δεινομενιδών στήριζαν χάλκινους κίονες κυκλικής διατομής³⁹⁰ ως φέροντα στοιχεία για αγαλματικά γλυπτά Νικών, πάνω στα οποία εδράζονταν οι χρυσοί τριποδοκοί λέβητες³⁹¹. Στην παρούσα άλλωστε περίπτωση, υποστηρίζει ο Amandry, η αγαλματική Νίκη θα πρόσφερε την αναγκαία στήριξη στον πολύτιμο λέβητα, καθώς θα αγκάλιαζε με τα φτερά της το σώμα του αγγείου, εξαιρετικά βαρύ το χειμώνα λόγω των ομβρίων υδάτων στο εσωτερικό του μέχρι την εξάτμισή τους το καλοκαίρι³⁹². Εντούτοις, πέραν των βάσεων δεν σώζεται κανένα άλλο τμήμα του αναθήματος των Δεινομενιδών³⁹³, οπότε και το συνολικό ύψος της αναθηματικής σύνθεσης δεν είναι δυνατό να υπολογιστεί, παρά μόνο κατ' αναλογία με τον Τρίποδα των Πλαταιών³⁹⁴, με τον οποίο το μνημείο συμπίπτει χρονικά και εξαιρουμένης της οφιοόσχημης στήλης, ομοιάζει και τυπολογικά³⁹⁵.

Εκκινώντας από τα αρχαιολογικά δεδομένα, στην πλίνθο της βάσης Α³⁹⁶ σώζεται σε τρεις στίχους, σε κορινθιακό ή συρακουσιανό αλφάβητο, η ταυτότητα του αναθέτη, Γέλωνα, γιου του Δεινομένη των Συρακουσών, καθώς και ο αποδέκτης του αναθήματος, Απόλλων. Στους επόμενους δύο στίχους, σε δελφικό αλφάβητο αλλά ιωνική διάλεκτο, αναγράφεται η πληροφορία για τον Τρίποδα και τη Νίκη που τον στηρίζει, έργα και τα δύο του Βίωνα³⁹⁷, γιου του Διόδωρου από τη Μίλητο³⁹⁸. Αξιοσημείωτο είναι το γεγονός ότι ούτε η ρητή αναφορά στον καλλιτέχνη του αναθήματος ούτε η χρήση του ρήματος *εργάσατο*, αποτελούν συνήθη πρακτική.

³⁸⁹ Amandry 1987, 81-91.

³⁹⁰ Η ύπαρξη κιονοκράνου που υποστηρίζεται από τον Amandry (1987, 90).

³⁹¹ Αθ. 6.23.1; Bommelaer 2015, 226-227.

³⁹² Amandry 1987, 83.

³⁹³ Η απώλεια του μεγαλύτερου μέρους του μνημείου και κυρίως του πολύτιμου χρυσού λέβητα πρέπει να έλαβε χώρα κατά τη διάρκεια της κυριαρχίας των Φωκέων στο Ιερό των Δελφών στα μέσα του 4^{ου} αι. π.Χ. (Bommelaer 2015, 227).

³⁹⁴ Βλ. ενότητα 2.2.2 της παρούσας εργασίας.

³⁹⁵ Privitera 2003, 398-399; Bommelaer 2015, 226-227.

³⁹⁶ Οι κωδωνόσχημες βάσεις στο ανατολικό άνηδρο του ναού του Απόλλωνα ονομάζονται από τον Homolle με τα λατινικά γράμματα Α, Β, C, D, Ε, F, G κλπ. (Homolle 1898, 207-224).

³⁹⁷ Bommelaer 2015, 226; DNO 210.

³⁹⁸ Sig³ 34.

Αξιολογώντας τα δύο αυτά στοιχεία μπορεί κανείς να υποθέσει αξιόπιστα ότι η αρχική, χαμένη σήμερα μνημειακή σύνθεση της Νίκης και του Τρίποδα, υπήρξε ιδιαίτερη καθώς και πλούσια διακοσμημένη, τέτοια για την οποία ο καλλιτέχνης μπορούσε να είναι υπερήφανος³⁹⁹. Η βάση Β φέρει επίσης επιγραφή, σε δύο στίχους⁴⁰⁰. Σε αυτήν ο Homolle αναγνωρίζει ως αναθέτη, τον Ιέρωνα. Παρά την αποσπασματικότητα της επιγραφής, η πρόταση του Homolle είναι γενικά αποδεκτή από την επιστημονική κοινότητα. Ωστόσο σχετικά με το περιεχόμενο του δεύτερου στίχου της επιγραφής ενώ οι περισσότεροι θεωρούν ότι περιέχει την τάξη βάρους του αναθήματος ίση με επτά μναις⁴⁰¹ ο Privitera προτείνει ότι η σχετικά αναφορά δηλώνει την αξία του αναθήματος και μάλιστα αναγνωρίζει ελαφρώς μεγαλύτερης αξίας τον τρίποδα του Ιέρωνα⁴⁰².

Παρόμοιες κωδωνόσχημες βάσεις, από το ίδιο υλικό άλλα σε διαφορετικές διαστάσεις, ανεπίγραφες όλες, έχουν βρεθεί σε εγγύτητα των εξεταζομένων. Δύο εξ αυτών υποστήριξαν αρχικά οι ανασκαφείς⁴⁰³, ότι ανήκαν σε οικογενειακό ανάθημα των Δεινομενιδών και αποτελούσαν είτε προσωπικά αναθήματα των δύο νεότερων αδελφών, είτε αναθήματα του Γέλωνα, προς δόξαν όλης της οικογένειας των τυράννων των Συρακουσών⁴⁰⁴. Παρ' ολ' αυτά αρχαιολογικά τεκμήρια για το ότι οι εν θέματι βάσεις έφεραν χάλκινους κίονες, αγαλματικές μορφές και τριποδικούς λέβητες, ομοιάζαν δηλαδή με τα άλλα δύο ενεπίγραφα αναθήματα της οικογένειας των τυράννων, δεν υπάρχουν. Επιπλέον, ο αριθμός των εν λόγω βάσεων⁴⁰⁵ συνολικά ξεπερνά τον αριθμό των δύο νεότερων αδελφών, αναθήματα των οποίων πιθανολογήθηκε ότι αποτελούν. Συνεπώς η σύνδεσή τους αποκλειστικά με τους Δεινομενίδες είναι μάλλον αυθαίρετη⁴⁰⁶. Ωστόσο οι κωδωνόσχημες αυτές βάσεις ομοιάζουν σαφώς με τις βάσεις κίωνων στην Περσέπολη. Συνδυάζοντας δε την καταγωγή του Βίωνα από τη Μίλητο, όπως αναγράφεται στη βάση Α, θα μπορούσε

³⁹⁹ Amandry 1987, 85.

⁴⁰⁰ Sig³ 35C.

⁴⁰¹ Amandry 1987, 81.

⁴⁰² Privitera 2003, 406-407.

⁴⁰³ Για την απόδοσή της βάσης C στους Δεινομενίδες βλ. Homolle 1894, 179. Παρόμοιες συνδέσεις επιχειρήθηκαν από τους ανασκαφείς και για τις βάσεις D και E (Homolle 1894, 175-200).

⁴⁰⁴ Reinach 1903, 19; Cummins 2010, 6-7.

⁴⁰⁵ Τουλάχιστον πέντε εκτός των δύο ενεπίγραφων (Amandry 1987, 95).

⁴⁰⁶ Amandry 1987, 92-97.

να υποστηριχθεί ότι ο ίδιος εισήγαγε στους Δελφούς τον συγκεκριμένο τύπο, τον οποίο θα μπορούσε κάλλιστα να έχει δει στη Μικρά Ασία⁴⁰⁷.

Σε αναζήτηση των αναθετών και των συνθηκών ανάθεσης των εξεταζόμενων μνημείων ιστορικές πηγές καλούνται σε επιπλέον επικουρία. Το επινίκιο μνημείο που περιγράφεται από τον Διόδωρο⁴⁰⁸ ως ανάθημα του Γέλωνα στον Απόλλωνα από τα λάφυρα της νίκης στην Ιμέρα συνάδει απόλυτα με τα αρχαιολογικά τεκμήρια των ενεπίγραφων βάσεων. Παράλληλα επίγραμμα του Σιμωνίδη⁴⁰⁹ αναφέρεται σε αναθήματα και των τεσσάρων γιων του Δεινομενέα, για τις νίκες τους εναντίον των βαρβάρων και την απελευθέρωση των Ελλήνων από τη δουλεία. Επιπλέον ο Αθήναιος⁴¹⁰ μεταφέρει πληροφορίες των ιστορικών Φαινία και Θεόπομπου που επιβεβαιώνουν ότι όχι μόνο ο Γέλων, αλλά και ο νεότερος αδελφός του, Ιέρων, έκανε ανάλογη ανάθεση στους Δελφούς κατά την ίδια εποχή που ο Ξέρξης εξεστράτευσε εναντίον των Ελλήνων⁴¹¹. Στην εγκωμιαστική τέλος ποίηση του Πινδάρου⁴¹² οι πολεμικές επιτυχίες του Γέλωνα στην Ιμέρα (480 π.Χ.) και του Ιέρωνα στην Κύμη (474 π.Χ.) παραλληλίζονται με την απώθηση των Περσών στις Πλαταιές και τη Σαλαμίνα αντίστοιχα, στοιχείο που αξιολογείται ιδιαίτερα στην ερμηνεία τόσο των πολιτικών στοχεύσεων των Δεινομενιδών όσο και στην πρόσληψη των αναθημάτων τους από τους επισκέπτες του πανελλήνιου ιερού.

Ωστόσο οι συνθήκες κάτω από τις οποίες ανιδρύθηκαν τα εξεταζόμενα αναθήματα παραμένουν αβέβαιες, ενώ οι μελετητές δεν εμφανίζονται σύμφωνοι σχετικά. Επιστρέφοντας στα αρχαιολογικά τεκμήρια, η κοινή θεμελίωση κάτω από τις πλίνθους στις οποίες εδράζονται οι κωδωνόσχημες βάσεις Α και Β οδηγεί τους Courby⁴¹³ και Krumeich⁴¹⁴, στο να υποστηρίξουν την ανίδρυση του μνημείου ως ενιαίου εξ αρχής. Αντίθετα, οι Homolle⁴¹⁵ και Jebb⁴¹⁶ και Privitera θεωρούν ότι

⁴⁰⁷ Amandry 1987, 97.

⁴⁰⁸ Διόδ. 11.26.7.

⁴⁰⁹ Σχολ. Πινδ. 7. 1.152b.

⁴¹⁰ Αθ. 6.231f.

⁴¹¹ Reinach, 1903, 19 σημ. 2.

⁴¹² Πινδ. 1.47-55 και 1.71-1.80.

⁴¹³ Courby 1927, 250.

⁴¹⁴ Krumeich 1991, 48-49.

⁴¹⁵ Homolle 1898, 210-220.

⁴¹⁶ Jebb 1905, 453-455.

αρχικά ο Γέλων αναθέτει το δικό του τρίποδα για τη νίκη του στην Ιμέρα, ενώ στη συνέχεια ο Ιέρων επεκτείνει την υπάρχουσα βάση προκειμένου να στηρίξει το δικό του προσωπικό του ανάθημα, με σκοπό είτε να συνδέσει τον εαυτό του με τη νίκη στην Ιμέρα είτε να τιμήσει τη νίκη στην Κύμη, με την οποία ιστορικά συνδέεται περισσότερο. Ερμηνεύοντας τα παραπάνω, στην πρώτη περίπτωση οι τύραννοι προπαγανδίζουν ενώπιον του κοινού του πανελλήνιου ιερού την ενότητα των Δεινομενιδών πίσω από τους πολεμικούς θριάμβους τους, αποτέλεσμα αλληλέγγυων προσπαθειών⁴¹⁷. Αντίθετα, στη δεύτερη περίπτωση ο καθένας εκ των αναθετών αυτοπροβάλλεται. Ίσως δε ο Ιέρων τιμώντας τη νίκη του στην Κύμη, επιχειρεί να ξεπεράσει τη δόξα του πρωτότοκου αδελφού του, όπως υποστηρίζει η Jacquemin⁴¹⁸, αφού ενώ ο Γέλων αντιμετωπίζει τους εχθρούς στο έδαφος των κτήσεών του στη Σικελία, ο Ιέρων κρατά μακριά από την επικράτειά του τους βαρβάρους στέλνοντας τα καράβια του στην Κύμη, στοιχείο που συνάδει άλλωστε με τη φιλόδοξη εξωτερική πολιτική του τυράννου και τις επεκτατικές βλέψεις του⁴¹⁹. Τέλος ο Privitera ερμηνεύει την ανακατασκευή του όλου αναθήματος ως έχουσα πολιτικά κίνητρα συνδεόμενα με την προβολή του ίδιου ως νόμιμου διαδόχου της εξουσίας του Γέλωνα- την οποία διεκδίκησε και ο Πολύζαλος- και μάλιστα ως απάντηση στην οικειοποίηση του Ηνιόχου από τον τελευταίο⁴²⁰.

Παράλληλα, προς υποστήριξη της δεύτερης αυτής ερμηνευτικής κατεύθυνσης μπορεί να χρησιμοποιηθεί η μαρτυρία του Πλουτάρχου⁴²¹, που αναφέρεται στην ύπαρξη ανδριάντα του τυράννου Ιέρωνα, ο οποίος μάλιστα παραδίδεται ότι κατέρρευσε από τον χάλκινο κίονά του την ημέρα του θανάτου του αναθέτη του στις Συρακούσες. Η μαρτυρία θα μπορούσε να θεωρηθεί αναξιόπιστη, αφού η ύπαρξη ανδριάντα του νικητή σε ανάθημα του 5^{ου} αι. π.Χ. θα ήταν ανεπίτρεπτη ύβρις έναντι του Απόλλωνα. Ωστόσο ο Ηρόδοτος⁴²² μαρτυρεί την ύπαρξη στο ιερό των Δελφών ανδριάντα του Αλεξάνδρου Α' της Μακεδονίας⁴²³,

⁴¹⁷ Cummins 2010, 5-6.

⁴¹⁸ Jacquemin 1999(α), 253.

⁴¹⁹ Jacquemin 1995, 196.

⁴²⁰ Βλ. ενότητα 2.3.1 β) της παρούσας εργασίας.

⁴²¹ Πινδ. Π. 8.397 Ε.

⁴²² Ηρόδ. 8.121.

⁴²³ Ο Αλέξανδρος Α' της Μακεδονίας ακολούθησε παρόμοια στάση με τον Ιέρωνα και τους Δεινομενίδες εν γένει. Ενώ απείχε από τις προσπάθειες της Συμμαχίας του Ισθμού εναντίον των

σύγχρονου του Ιέρωνα. Κατά συνέπεια η αυτοπροβολή του Ιέρωνα⁴²⁴, σε βάρος του αδελφού του, υποστηριζόμενη και από την ανέγερση του ανδριάντα του στο Δελφικό ιερό, δεν μπορεί να αποκλειστεί⁴²⁵.

Σε κάθε περίπτωση μια ενδιαφέρουσα παρατήρηση στο λεκτικό της αναθηματικής επιγραφής αποκαλύπτει ότι οι αναθέτες αναφέρονται με το όνομα, το πατρώνυμο και την πόλη καταγωγής τους. Η ιδιότητά τους ως τυράννων αποσιωπάται⁴²⁶, κάτι που δεν μπορεί παρά να έχει πολιτικά κίνητρα. Σε αυτά η Jacquemin⁴²⁷ εντάσσει την στόχευση των Δεινομενιδών να επανενταχθούν στο πανελλήνιο ιδεώδες, καθοριστικό στοιχείο του οποίου αποτελεί τον 5ο αι. π.Χ. η αντίσταση στους τυράννους. Στο ίδιο πλαίσιο η Harrell⁴²⁸ προτείνει ότι η κίνηση των Δεινομενιδών να εμφανιστούν ως πολίτες που υπηρετούν την πόλη τους ενάντια στους εχθρούς της, έχει σκοπό εξίσου να προσεγγίσει το ιδεώδες της δημοκρατικής πόλης που τη δεδομένη περίοδο ταυτίζεται με τις πολιτικές αρχές της ελληνικής κοινότητας.

Εξάλλου ήδη οι Δεινομενίδες έχουν αρνηθεί να συμμετάσχουν στη συμμαχία του Ισθμού⁴²⁹ και κατά συνέπεια κατηγορούνται για μηδισμό. Υπ' αυτό το πρίσμα η ανάθεση των εξεταζόμενων επινίκιων μνημείων στο πανελλήνιο ιερό, ανάμεσα στα μνημεία των Ελλήνων για τις νίκες τους στα Περσικά, μπορεί να ερμηνευτεί εξίσου ως προσπάθεια εκ μέρους τους να απαλλαγούν από τη σχετική κατηγορία. Ο Γέλων, υποστηρίζει η Jacquemin⁴³⁰, επιχειρεί να προβάλει τη νίκη του εναντίον των Καρχηδονίων στην Ιμέρα, ως υπηρεσία στον ίδιο σκοπό με αυτόν των άλλων Ελλήνων, αφού η δική του πολεμική επιτυχία συμπίπτει απόλυτα χρονικά με τη νίκη των συμμάχων του Ισθμού στη ναυμαχία της Σαλαμίνας.

Περσών, ανέθεσε στο Ιερό των Δελφών και κοντά στον Απόλλωνα της Σαλαμίνας, ανδριάντα του από χρυσό ως δεκάτη από τα λάφυρα της καταδίωξης των υποχωρούντων Περσών μετά τη μάχη των Πλαταιών (Jacquemin 1995, 197).

⁴²⁴ Η ανταγωνιστική διάθεση του Ιέρωνα έναντι του αδελφού του Γέλωνα και η γενικότερα εντονότερη προπαγανδιστική πολιτική του Ιέρωνα επιβεβαιώνεται εξίσου από τη συμμετοχή του στους Ολυμπιακούς και Πυθικούς αγώνες και τα εντυπωσιακά αναθήματα που αναθέτει για τις αθλητικές του νίκες στο ιερό της Ολυμπίας (Jacquemin 1995, 196).

⁴²⁵ Jacquemin 1995, 196.

⁴²⁶ Meiggs and Lewis 1988, 61.

⁴²⁷ Jacquemin 1999(α), 253.

⁴²⁸ Harrell 2010, 455.

⁴²⁹ Ηροδ. 7.161-3.

⁴³⁰ Jacquemin 1995, 252; Scott 2010, 88 σημ. 63.

Ωστόσο, οι προθέσεις των Δεινομενιδών δεν είναι απαραίτητο να υπήρξαν αποκλειστικά απολογητικές ή ετεροεξαρτώμενες στο βαθμό που υπαγορεύονταν από την ανάγκη της αποδοχής τους ως Ελλήνων. Αντίθετα, στους δύο χρυσούς τρίποδες που αναθέτουν προκειμένου να τιμήσουν δύο συνεχόμενους θριάμβους τους εναντίον των Καρχηδονίων στην Ιμέρα και των Ετρούσκων στην Κύμη, μπορεί κανείς να διακρίνει την επιδίωξη των Συρακουσίων τυράννων να αυτοπαρουσιαστούν, εν είδει δυναστείας βασιλέων, που εγγυώνται την προστασία του ελληνισμού της Δύσης εναντίον των βαρβάρων. Περισσότερο δηλαδή, από υπερασπιστές της ενότητας των Ελλήνων, έχει υποστηριχτεί, ότι οι Δεινομενίδες χρησιμοποίησαν τα πανελλήνια σύμβολα για να διατρανώσουν τη δύναμη των Συρακουσών επί των ημερών τους⁴³¹. Η εκζήτηση άλλωστε που εκτιμάται αξιόπιστα στα εξεταζόμενα μνημεία, έχει οδηγήσει κάποιους από τους μελετητές⁴³² να υποστηρίξουν ότι οι Δεινομενίδες πλησιάζουν περισσότερο κατ' αυτό τις αντιλήψεις της Ανατολής. Συνακόλουθα εντάσσουν τα εν λόγω αναθήματα στην παράδοση αυτών των ηγεμόνων της Ανατολής στα αρχαϊκά χρόνια.

Εξάλλου έχει υποστηριχθεί ότι τα εν λόγω αναθήματα διατρανώνουν τις πολιτικές και στρατιωτικές προσωπικές επιτυχίες εκάστου των Δεινομενιδών, ευχαριστώντας τον Απόλλωνα για την εύνοιά του εν γένει⁴³³. Αντίθετα η πρόσληψή τους και άρα και το αποτύπωμά της στις φιλολογικές πηγές, εξαρτάτο από τα πλέον επίκαιρα ή πανκοίνως γνωστά πολεμικά γεγονότα. Η απουσία της αφορμής της ανάθεσης στην επιγραφή θα μπορούσε να υποστηρίξει, σύμφωνα με τον Privitera μια συνολική ανάθεση, η οποία θα άθροιζε νίκες, όχι μόνο στρατιωτικές αλλά και αθλητικές στα Πύθια, όπου γνωρίζουμε ότι είχε διακριθεί ο Ιέρων. Τέλος, η χαμηλή χρονολόγηση του αφιερώματος, γύρω στα 469/468 π.Χ., από τον S. Privitera⁴³⁴ συνάδει τέλος με τη φιλολογική αναφορά⁴³⁵ για τη δυσκολία προμήθειας της αναγκαίας ποσότητας χρυσού για το ανάθημα κατά την περίοδο που η εισροή μετάλλων από την Ανάτολη είχε γίνει δυσχερής και δικαιολογεί την απόσταση τόσο από τις πυθικές νίκες του Ιέρωνα όσο και από τη νίκη στην Κύμη.

⁴³¹ Colonge 2017, 219.

⁴³² Krumeich 1991, 37-62.

⁴³³ Privitera 2003, 416-417.

⁴³⁴ Privitera 2003, 409.

⁴³⁵ Αθ. 6.232 a-b.

Σαφής παραμένει η διαπίστωση ότι η χωροθέτηση των μνημείων των Δεινομενιδών ανάμεσα στα μνημεία από τα λάφυρα των Μηδικών, δηλώνει σχετική πολιτική στόχευση⁴³⁶. Οι νίκες των Συρακουσίων τυράννων εμφανίζονται ως πολεμικοί θρίαμβοι αντίστοιχοι αυτών στις Πλαταιές και τη Σαλαμίνα. Άλλωστε η πολυτέλειά τους το επιβεβαιώνει. Θα μπορούσε μάλιστα κανείς να υποστηρίξει ότι τα μνημεία δεν χρηματοδοτήθηκαν αποκλειστικά από τα λάφυρα των εν θέματι μαχών⁴³⁷, αλλά οι τύραννοι συμπλήρωσαν το κόστος της κατασκευής τους προκειμένου να διατρανώσουν τις νίκες τους εξισώνοντάς τες με αυτές των Μηδικών και σε επίπεδο λαφύρων. Σύμφωνα άλλωστε με τη Jacquemin, οι Δεινομενίδες ως αναθέτες διεκδίκησαν πανελλήνιο κύρος και ακτινοβολία, προπαγανδίζοντας ότι εκείνοι, ιδίαις δυνάμεις, κατόρθωσαν ό,τι ακριβώς οι καλύτεροι οπλίτες των ελληνικών πόλεων και ο πολυπληθέστερος ελληνικών στόλος, να εξαλείψουν τη βαρβαρική απειλή⁴³⁸.

Τέλος, ελλείπει αδιάσειστων στοιχείων για την ακριβή χρονολόγηση τόσο του Τρίποδα των Πλαταιών⁴³⁹ όσο και των Τριπόδων των Δεινομενιδών δεν μπορούμε να γνωρίζουμε ποιο αποτέλεσε πρότυπο του άλλου ή καλύτερα ποιο μνημείο αποτελεί απάντηση στο άλλο⁴⁴⁰. Φαίνεται πάντως ότι η σύνδεσή τους επιδιώχθηκε εξίσου και από τις δύο πλευρές. Άλλωστε η συγκέντρωση σχετικών επινίκων μνημείων γύρω από τον ναό του Απόλλωνα δημιουργούσε ήδη το κατάλληλο υπόβαθρο φαντασιακού κλίματος πολεμικών/πολιτικών/πολιτιστικών θριάμβων εναντίον των βαρβάρων σε Ανατολή και Δύση.

2.3.1 β) Το ανάθημα του Ηνίοχου (SD 535)

Παρά το γεγονός ότι τα αναθήματα του 5^{ου} αι. π.Χ. στους Δελφούς αποτελούν, στη συντριπτική πλειονότητά τους, πολεμικά επινίκια, ένα μεταξύ αυτών, ο εμβληματικός Ηνίοχος πάνω στο τέθριππο άρμα του (εικ.42-44), ανιδρύεται ως ανάθημα αθλητικής νίκης σε αρματοδρομία. Εξάλλου από τη στιγμή

⁴³⁶ Scott 2010, 88-89.

⁴³⁷ Reinach 1903, 24.

⁴³⁸ Jacquemin 1999(α), 252.

⁴³⁹ Gauer 1968, 93; Yates 2019, 29-30.

⁴⁴⁰ Harrell 2002, 454-455.

της αποκάλυψής του στα πλαίσια της Μεγάλης Ανασκαφής, το εξεταζόμενο ανάθημα συνδέθηκε με την ενεπίγραφη βάση 3517 (εικ.45), σε εγγύτητα με την οποία βρέθηκε στο *Ισχέγαον*, βορείως του ναού του Απόλλωνα και εξ αυτού του λόγου συμπεριλήφθηκε, χωρίς δισταγμό, ανάμεσα στα αναθήματα των Δεινομενιδών⁴⁴¹. Υπ' αυτό το πρίσμα ο Ηνίοχος, εξετάζεται εδώ, ως μνημείο αυτοπροβολής των Ελλήνων ηγεμόνων των αποικιών της Δύσης, που ενισχύουν τη σχέση τους με τον ελληνικό κόσμο μέσω της αγωνιστικής συμμετοχής τους στα Πύθια, όπως άλλωστε και στους Ολυμπιακούς Αγώνες ως εκ της ελληνικής τους καταγωγής, και μάλιστα σε αθλήματα, όπως οι ιπποδρομίες και οι αρματοδρομίες, παραδοσιακά συνδεδεμένα με την αριστοκρατία στην οποία οι ίδιοι ανήκουν. Συγχρόνως δεν παραβλέπεται η ερμηνεία του ως μνημείου πολιτικού, που αφορά στις έριδες και τους ανταγωνισμούς εντός της δυναστείας των Δεινομενιδών. Ακολουθώς εξετάζεται συνοπτικά το καλλιτεχνικό υπόβαθρο (τεχνική και ύφος) του χάλκινου αγάλματος ορόσημο για την ελληνική χαλκοπλαστική του 5^{ου} αι. π.Χ., ενώ δίνεται ιδιαίτερη βαρύτητα στο ιστορικό υπόβαθρο της ανάθεσής του και στην πιο πρόσφατη θεωρία του Adornato⁴⁴², περί της αποσύνδεσης του Ηνίοχου από τη βάση 3517 που φέρει το όνομα του Δεινομενίδη Πολύζαλου⁴⁴³.

Τον Απρίλιο του 1896, εργασίες εκκαθάρισης στο χώρο της οικίας Κουνουπή, χτισμένης πάνω στον αναλημματικό τοίχο, δίπλα στο θέατρο, στη βόρεια πλευρά του ναού του Απόλλωνα, αποκάλυψαν τα σπαράγματα ενός χάλκινου τέθριππου συντάγματος και τον ηνίοχό του, από τον οποίο έλειπε μόνο ο αριστερός βραχίονας⁴⁴⁴. Λίγο νωρίτερα και σε χωρική εγγύτητα είχε βρεθεί απότμημα ασβεστολιθικής βάσης με αναθηματική επιγραφή του Πολύζαλου, γιου του Δεινομένη των Συρακουσών. Η ανώτερη επιφάνεια της βάσης διατηρούσε τα ίχνη στήριξης οπλών αλόγων και αποτέλεσε την εύλογη πρώτη επιλογή ως τη βάση του σπάνιου χάλκινου συντάγματος⁴⁴⁵. Η αναζήτηση αρχαιολογικών τεκμηρίων που θα υποστήριζαν την ακριβή χωροθέτηση του μνημείου υπήρξε δύσκολη και

⁴⁴¹ Homolle 1896, 362-384; Homolle 1897, 581-583.

⁴⁴² Adornato 2008, 29-55.

⁴⁴³ Adornato 2008, 51-53.

⁴⁴⁴ Rolley 2015, 504.

⁴⁴⁵ Chamoux 1955, 17-26.

τροφοδότησε έναν μακρύ επιστημονικό διάλογο⁴⁴⁶. Η κατάληξή του οδήγησε στο συμπέρασμα ότι το ανάθημα με τον Ηνίοχο στηρίχθηκε στην ασβεστολιθική θεμελίωση 535, με διαστάσεις 5,90μ.Χ 3,65μ., στον άξονα εισόδου στο Ισχέγαον, η οποία εξασφάλιζε τη σύνδεση του ναού του Απόλλωνα με την Κασσωτίδα πηγή⁴⁴⁷.

Ο Πausanías φαίνεται να αγνοεί το μνημειώδες ανάθημα, αφού και εκ των συνθηκών της ανεύρεσής του στην επίχωση του αναλημματικού τοίχου μαζί με άλλα θραύσματα ιερών αναθημάτων, την εποχή του περιηγητή το ανάθημα είχε ήδη καταχωθεί στη γη υπό το βάρος των κατολισθήσεων που προκάλεσε ο μεγάλος σεισμός του 4^{ου} αι. π.Χ. Συνεπεία άλλωστε αυτού του γεγονότος, ο Ηνίοχος των Δελφών δεν είχε τη συνήθη τύχη των γλυπτών από μέταλλο και αποτελεί σήμερα ένα εκ των μόλις πέντε χάλκινων αγαλμάτων σε φυσικές διαστάσεις, που σώζονται από τον 5^ο αι. π.Χ. Ωστόσο, η ακριβής αποκατάσταση του συνόλου του συντάγματος απ' όπου προέρχεται η μορφή του Ηνίοχου απέχει από το να είναι απολύτως οριστική.

Δύο πίσω σκέλη και ουρά αλόγου, τμήματα του ζυγού του άρματος, και ο αριστερός βραχίονας νεανικής μορφής που κρατά απομεινάρια ηνίων⁴⁴⁸ αποτελούν τα ελάχιστα διαθέσιμα σήμερα θραύσματα, που μαζί με την έλλειψη άλλων αρχαιολογικών τεκμηρίων, πέραν τριών οπών μολυβδοχόησης στη βάση 3517, οδήγησαν τους ερευνητές σε αποκλίνουσες μεταξύ τους αποκαταστάσεις. Από αυτές προκρίνονται κυρίως δύο, που επικαλούνται την περιγραφή του Πausanías⁴⁴⁹ για απολύτως ανάλογο και ίσως και για τις ίδιες νίκες, αλλά οριστικά χαμένο αυτό, επινίκιο αθλητικό ανάθημα των Δεινομενιδών στο ιερό του Δία στην Ολυμπία⁴⁵⁰. Συνακόλουθα η σύνθεση αποκαθίσταται με τη μορφή του Ηνίοχου να στέκει όρθια και μόνη(;) ⁴⁵¹, πάνω(;) ⁴⁵² σε δίφρο τέθριππου άρματος ανεπτυγμένου κατ'

⁴⁴⁶ Roux 1966, 277-287; Daux 1968, 540-549.

⁴⁴⁷ Jacquemin και Laroche 2012, 12 και εικ.12; Bommelaer 2015, 249.

⁴⁴⁸ Chamoux 1955, 39.

⁴⁴⁹ Πaus. 6.12.1, 8.42.8-9.

⁴⁵⁰ Pomtow 1907, 287-289; Rolley 1990, 292.

⁴⁵¹ Άλλοτε ο ηνίοχος είναι μόνος, άλλοτε συνοδεύεται από τον κάτοχο του άρματος και αναθέτη που μπορεί να βρίσκεται πάνω στο δίφρο ή δίπλα από αυτόν (Chamoux 1955, 54-55).

⁴⁵² Και εδώ οι απόψεις είναι διαφορετικές και σίγουρα όχι οριστικές. Ενδεικτικά σημειώνουμε σχετικές επιφυλάξεις που συνοψίζονται από τους Jacquemin και Laroche: θα μπορούσε ο Ηνίοχος να μεταφερθεί εκτός του δίφρου και να λάβει θέση στα αριστερά της σύνθεσης πάνω στη βάση SD 535;

ενώπιον⁴⁵³, εκατέρωθεν του οποίου βρίσκονται από ένα άλογο και ο νεαρός ιπποκόμος του⁴⁵⁴, ως αναβάτης ή ιστάμενος δίπλα στο ζώο⁴⁵⁵. Η στιγμή που αποτυπώνεται στο σύνταγμα είναι πιθανότατα αυτή που ο Ηνίοχος εκτελεί τον πανηγυρικό γύρο μετά τον αγώνα: ήρεμος, με την αυτοπεποίθηση του νικητή, στρέφει το βλέμμα του προς τους θεατές προκειμένου να λάβει τον έπαινό τους⁴⁵⁶. Με τη δράση να έχει ανασταλεί, εικονίζεται η ουσία της νίκης αδιαμφισβήτητης όχι επικαιρικής ούτε εφήμερης.

Ωστόσο δεν μπορούμε παρά να σημειώσουμε εδώ⁴⁵⁷ ότι το χέρι, στην ύπαρξη του οποίου στηρίχθηκε η αποκατάσταση του συντάγματος του Ηνίοχου ως προς την παρουσία νεαρού ιπποκόμου, φαίνεται να μην ανήκει στο παρόν ανάθημα, λόγω ασυμβατότητας που παρατηρείται στα υλικά χαμηλής πρόσμειξης του κράματός του σε σύγκριση με αυτό του αγάλματος του Ηνίοχου⁴⁵⁸ καθώς και στη σύνθεση του πυρήνα του⁴⁵⁹. Η παρούσα αποσύνδεση είχε υποστηριχθεί άλλωστε και νωρίτερα, από κάποιους μελετητές στη βάση στυλιστικών και τεχνικών παρατηρήσεων⁴⁶⁰.

Το ίδιο το άγαλμα του αθλητή σώζεται σχεδόν άθικτο, με την χαρακτηριστική γαλαζοπράσινη πάτινα του ορείχαλκου, που το προστάτεψε από περαιτέρω διαβρώσεις. Αποδίδεται σε σχεδόν φυσικό μέγεθος, με ύψος 1,80μ., πατώντας στέρεα στα δύο του γυμνά, λεπτομερειακά αποδομένα πόδια συμμετρικά στον άξονα του άρματος. Υφολογικά το γλυπτό εντάσσεται στον αυστηρό ρυθμό⁴⁶¹. Ο έφηβος ηνίοχος διαθέτει τους φαρδείς ώμους της δύναμης και τα φροντισμένα

Στο δίφρο αντίστοιχα θα μπορούσε ίσως να στέκει ο αναθέτης, Ιέρων (;) (Jacquemin και Laroche 2012, 12.)

⁴⁵³ Οι Pomtow (1907, 278.) και Hampe (1941, 29, 32.) προκρίνουν μια σύνθεση που οργανώνεται σε πλάγια όψη και διαφωνούν με την κατ' ενώπιον επιλογή των Homolle (1987, 169-208), Chamoux (1955, 21.) και Rolley (1990, 286.).

⁴⁵⁴ Ο Chamoux στενεύει τη σύνθεση, στην οποία δεν βλέπει την παρούσα συμμετρία και υποστηρίζει την ύπαρξη ενός μόνο ιπποκόμου που κρατά το άλογο στη δεξιά εξωτερική πλευρά του άρματος (Chamoux 1955, 25-26, 47-48.); Rolley 2015, 506, 507 εικ. 360.

⁴⁵⁵ Rolley 1990, 292; Jacquemin και Laroche 2012, 12.

⁴⁵⁶ Chamoux 1955, 54; Rolley 2015, 506.

⁴⁵⁷ Ωστόσο με κάθε επιφύλαξη αφού τα αποτελέσματα των σχετικών ερευνών δεν έχουν ακόμα δημοσιευθεί.

⁴⁵⁸ Psalti, Farnoux, Martinez, Descamps-Lequime και Mille 2019, 87.

⁴⁵⁹ Mille, Lambert, Renaud, Blettner, Descamps-Lequime, Nourrit 2023, 1-7.

⁴⁶⁰ Adornato 2008, 49 σημ. 66.

⁴⁶¹ Rolley 2015, 504, εικ. 358.

άκρα της αριστοκρατικής του κοινωνικής προέλευσης. Είναι ντυμένος με τη χαρακτηριστική *ξυστή*, ένδυμα των αθλητών του είδους στους παναθηναϊκούς αμφορείς, που φτάνει σχεδόν μέχρι τους αστραγάλους, πτυχωμένη σε ποικίλες πτυχές και ζωσμένη ψηλά, κάτω από το ευρύ στήθος, εκεί όπου οι πτυχές γίνονται ασύμμετρες και σχηματίζουν κόλπο. Ιμάντες σταυρώνουν στην πλάτη και συγκρατούν μαζί με τις σπάνιες για την ελληνική αρχαιότητα ραφές, λεπτές πτυχές στο βραχίονα σχεδόν κάθετες σε αυτές του στήθους ⁴⁶².

Στηριγμένο πάνω σε μακρύ και δυνατό λαιμό, το κεφάλι σχηματίζεται ευρύ με τιθασευμένη κοντή κόμη, σχεδόν χαραγμένη στον κρανιακό θόλο, εκτός από τα σημεία των κροτάφων, εκεί όπου καμπύλες τούφες διαφεύγουν από την διακοσμημένη με σταυρούς και μαιάνδρους ταινία που τα συγκρατεί, και αναπτύσσονται πλαστικά. Το πρόσωπο παρουσιάζει ιδιαίτερο ενδιαφέρον: νεανικό, μάλλον απαθές, στυλιζαρισμένο στο επίπεδο των οφρυακών τόξων και της μύτης, ζωντανεύει καθώς το στόμα με τα καλοσχηματισμένα χείλη παραμένει μισάνοιχτο ώστε να φαίνονται τα δόντια από ασήμι. Κυρίως όμως, είναι τα μάτια, αμυγδαλόσχημα με ευδιάκριτες βλεφαρίδες μέσα από τις οποίες προβάλλουν οι σύνθετοι οφθαλμικοί βολβοί, που προσδίδουν ένταση στο βλέμμα του αγάλματος, ως αποτέλεσμα λεπτοδουλεμένων ενθέσεων σκληρών λίθων διαφορετικών χρωμάτων ⁴⁶³.

Η τεχνική κατασκευής του Ηνιόχου αποτέλεσε ήδη από την αποκάλυψή του αντικείμενο ιδιαίτερου ενδιαφέροντος εκ μέρους της επιστημονικής κοινότητας, αφού κατηγοριοποιήθηκε εξ αρχής στα αρτιότερα παραδείγματα χαλκοπλαστικής του 5^{ου} αι. π.Χ. ⁴⁶⁴. Από το 2017 ⁴⁶⁵ επίσης, ο Ηνίοχος αποτελεί το αντικείμενο ευρείας διεπιστημονικής έρευνας που επιχειρεί να αποκαλύψει, με τη χρήση καινοτόμων τεχνολογιών αιχμής, τις ιδιαιτερότητες του έργου και μέσω αυτών να απαντήσει επίσης σε ζητήματα που αφορούν στην προέλευση του υλικού του, τον καλλιτέχνη που το φιλοτέχνησε καθώς και τη χρονολόγησή του. Ειδικότερα, η χύτευση του έργου από κράμα χαλκού με πρόσμιξη 10% κασσίτερου, απεδείχθη ότι

⁴⁶² Rolley 2015, 504-505.

⁴⁶³ Chamoux 1955, 53.

⁴⁶⁴ Chamoux 1955, 57-66.

⁴⁶⁵ Mille, Lambert, Renaud, Blettner, Descamps-Lequime, Nourrit 2023, 1-7.

έγινε σε δεκαπέντε διαφορετικά, μεγάλου μεγέθους κομμάτια. Αυτά συνδέθηκαν στη συνέχεια μεταξύ τους με το ίδιο κράμα μετάλλου και ιδιαίτερη τεχνική, ώστε να είναι ουσιαστικά αόρατες. Οι αναλύσεις έδειξαν ότι στην πλειονότητά τους τα κομμάτια του γλυπτού χυτεύτηκαν με τη μέθοδο του χαμένου κεριού σε αρνητικό, ενώ κάποιες λεπτομέρειες κατασκευάστηκαν με απευθείας χύτευση. Παράλληλα, αναδείχθηκε πέραν πάσης αμφιβολίας, ότι η εμφάνιση του γλυπτού ήταν πολύχρωμη, ως αποτέλεσμα της επιλεκτικής χρήσης διαφορετικών κραμάτων χαλκού. Το κεφάλι, το ένδυμα και τα γυμνά άκρα του Ηνίοχου είχαν όψη έντονου χρυσού χρώματος (χαλκός με 10% κασσίτερο), ενώ τα ηνία και η ζώνη του ήταν κοκκινωπά (χαλκός με 5% κασσίτερο). Ο καθαρός χαλκός έδινε ροζ χρώμα στις βλεφαρίδες, τα φρύδια και τα χείλη, ενώ στο εσωτερικό του μισάνοιχτου στόματος διακρίνεται η χρήση αργύρου. Η ταινία από χαλκό γύρω από το κεφάλι του νικητή στολιζόταν με μαιάνδρους και σταυρούς από κασσίτερο σε χρώμα γκρι και ματ υφή, με επιμέρους κοσμήματα σε καθαρό χαλκό, χρώματος ροζ. Τέλος, τα μάτια του νεαρού αθλητή κατασκευάστηκαν με διαδοχικές ενθέσεις σκληρών λίθων: για το λευκό του ματιού χρησιμοποιήθηκε μαγνησίτης, γύρω από την ίριδα βασάλτης, η ίδια η ίριδα σχηματίστηκε από καφεκόκκινο καλχηδονίτη, ενώ το κέντρο της από μαύρο οψιδιανό και οι δακρυϊκοί πόροι από ροζ κοράλλι⁴⁶⁶.

Η ίδια έρευνα αποκάλυψε την προέλευση του χαλκού από ορυχείο του νησιωτικού συμπλέγματος των Κυκλάδων, πιθανόν της Σίφνου, ενώ ιδιαίτερο ενδιαφέρον παρουσιάζει ο εντοπισμός της χημικής σύστασης του πυρήνα, σωζόμενου σε κάποια σημεία στο εσωτερικό του αγάλματος. Τα ηφαιστειογενή υλικά που εντοπίστηκαν εκεί απομακρύνουν το εργαστήριο χαλκοπλαστικής από τον Ελλαδικό χώρο και τους Δελφούς και το τοποθετούν στο γεωλογικό περιβάλλον της Σικελίας, στοιχείο που μπορεί να αποτελέσει αξιοποιήσιμη ένδειξη στην προσπάθεια για τον εντοπισμό του καλλιτέχνη του σπουδαίου αγάλματος⁴⁶⁷.

Ο Ηνίοχος έχει συνδεθεί με την καλλιτεχνική παραγωγή της Αττικής, της Αίγινας και της Μεγάλης Ελλάδας, την ίδια στιγμή που διάφορα ονόματα γλυπτών με κυρίαρχο ίσως, αυτό του Πυθαγόρα από το Ρήγιο, έχουν προταθεί από την

⁴⁶⁶ Psalti, Farnoux, Martinez, Descamps-Lequime και Mille 2019, 86.

⁴⁶⁷ <https://c2rmf.fr/actualite/laurige-de-delphe>

επιστημονική κοινότητα, ως δημιουργοί του εμβληματικού έργου χωρίς όμως τεκμηριωμένη συσχέτιση. Το έργο τοποθετείται εν γένει στον αυστηρό ρυθμό⁴⁶⁸, ενώ μεγαλύτερη δυσκολία παρουσιάζει η σύνδεσή του με συγκεκριμένο εργαστήριο, όπως άλλωστε συμβαίνει συνήθως για τα εξέχοντα καλλιτεχνήματα. Σε ό,τι αφορά στη διάπλαση και τη στάση του ο νεαρός αθλητής δεν απέχει από τα έργα του Κριτίου ή του Μύρωνα, υποστηρίζει ο Chamoux.

Αντίθετα, ο Adornato στρέφοντας την προσοχή του στο πλάσιμο και τις λεπτομέρειες του προσώπου του υπό εξέταση αγάλματος το απομακρύνει από τη δεκαετία 480-470 π.Χ. και το κατεβάζει στην επόμενη, ως σχετιζόμενο στυλιστικά περισσότερο με τον Απόλλωνα του Βρετανικού Μουσείου από την Κύπρο ή τα γλυπτά του Απόλλωνα, του Θησέα ή του Πειρίθου από το ναό του Δία στην Ολυμπία. Στο ίδιο πλαίσιο υποστηρίζει το καλλιτεχνικό περιβάλλον του Ηνίοχου των Δελφών στην Πελοπόννησο⁴⁶⁹. Σε ό,τι αφορά στην κίνηση του αγάλματος ο τελευταίος διαφοροποιείται εξίσου. Συγκεκριμένα, ο Ηνίοχος στρέφεται προς τα δεξιά, η κίνησή του ωστόσο, υποστηρίζει ο Rolley, είναι υποφώσκουσα και γίνεται αντιληπτή καθώς ο θεατής, αρχαίος και σύγχρονος, αντικρίζουν το άγαλμα ιστάμενοι σε πολύ χαμηλότερο επίπεδο⁴⁷⁰. Εξελίσσεται δε μέσω ελάχιστων αποκλίσεων μεταξύ διαφοροποιημένων ζωνών (σκέλη, ένδυμα κάτω από τη ζώνη, κορμός και κεφάλι) του αγάλματος, στοιχείο που εντοπίζεται εξίσου στον πολεμιστή Α του Ρηγίου, χρονολογημένο στη δεκαετία 470-460 π.Χ.⁴⁷¹.

Επιπρόσθετα, ο Adornato αναζητεί αντίστοιχες υφολογικές ομοιότητες στην εν γένει στάση του σώματος με το ρωμαϊκό αντίγραφο της λεγόμενης Ασπασία Σωσάνδρας και του Ηνίοχου της Μοτγα στη Σικελία, και συνακόλουθα χρονολογεί τον Ηνίοχο μέχρι ίσως τις απόλυτες απαρχές της κλασικής εποχής⁴⁷². Ο ίδιος τέλος, αντίθετα με τη συνήθη ερμηνεία εκφράζει τη δυσκολία του να αποφασίσει αν ο Ηνίοχος παρουσιάζεται αμέσως πριν ή αμέσως μετά τον αγώνα, διακρίνει όμως σε αυτόν τη στοχοπροσήλωση και τον απόλυτο έλεγχο της δύναμης που κάνει τον νικητή. Υπ' αυτό το πρίσμα βλέπει άλλωστε το ανάθημα εν συνόλω, με χαρακτήρα

⁴⁶⁸ Homolle 1897, 192; Chamoux 1955, 68; Rolley 1990, 295-297 και 2015, 504-507.

⁴⁶⁹ Adornato 2008, 42-46.

⁴⁷⁰ Rolley 2015, 505.

⁴⁷¹ Rolley 1990, 295-296.

⁴⁷² Adornato 2008, 45.

πολιτικό και αγωνιστικό συγχρόνως, τέτοιο που προβάλλει έτι περαιτέρω τον ισχυρό αριστοκράτη αναθέτη του⁴⁷³.

Προκειμένου να διασαφηνιστεί η αφορμή της παρούσας ανάθεσης και να ταυτιστεί ο/οι αναθέτης/ες του Ηνιόχου η έρευνα στράφηκε από νωρίς στην ενεπίγραφη, σε δύο εξάμετρους στίχους, βάση 3517 από το γνωστό γκρι μπλε ασβεστόλιθο του Προφήτη Ηλία των Δεφλών, που έφερε πάνω σε *rasura*, το όνομα του Πολύζαλου. Άλλωστε οι νίκες των Δεινομενιδών, τόσο στους Ολυμπιακούς όσο και στα Πύθια, ήταν γνωστές από τις φιλολογικές πηγές και είχαν ήδη τιμηθεί από τον Πίνδαρο και το Βακχυλίδη, ενώ, όπως είδαμε, σχετικό ανάθημα είχε ανιδρυθεί στην Ολυμπία από το Δεινομένη για τις νίκες του πατέρα του, Ιέρωνα, όπως παραδίδεται από τον Πausanias⁴⁷⁴. Με αυτά τα δεδομένα ο Homolle⁴⁷⁵ αρχικά επιχείρησε να αποδώσει την ανάθεση στον Πολύζαλο, για νίκες όμως του αδελφού του, Γέλωνα⁴⁷⁶, μετά την αποκατάσταση των σχέσεών τους το 476/5 π.Χ.

αποκαθιστώντας, ουσιαστικά αυθαίρετα, την επιγραφή:

ΣΟΙ ΜΕ ΓΕΛΩΝ ΥΠΠΟΙΣ ΑΝΕΘΗΚΕ ΠΥΘΙΑ ΝΙΚΩΝ / ΥΙΟΣ ΔΕΙΝΟΜΕΝΕΥΣ ΤΙΟΝ ΑΞΕ, ΕΥΩΝΥΜ'
ΑΠΟΛΛΟΝ

ως εξής:

Σοί με Γέλων [ἵπποις ἀνέθηκε Πύθια νικῶν]/υἱὸς Δεινομενεύς τίον ἄξε, εὐώνυμ'
Ἀπολλ[λον]

[Σοί με Γέλων δώρησε, Π]ολύζαλος μ' ἀνέθηκεν/υἱὸς Δεινομενεύς τίον ἄξε, εὐώνυμ'
Ἀπολλ[λον]

Ἡδη ἡ πρόταση του ερευνητή προκαλεῖ ερωτηματικά και αντιρρήσεις καθώς ο Γέλων δεν αναφέρεται νικητὴς στα Πύθια, ἐνῶ αναφέρεται ο Ιέρων. Αντίθετα ὁμως, ο Ιέρων, ἀν και νικητὴς των Πυθίων, δεν μαρτυρεῖται στους Δελφούς παρὰ

⁴⁷³ Adornato 2008, 51-52.

⁴⁷⁴ Πaus. 6.12.1.

⁴⁷⁵ Homolle 1897, 169-208.

⁴⁷⁶ Ο Γέλων, υποστηρίζει ο Homolle, είχε παραγγείλει και ολοκληρώσει πιθανότατα το έργο ἐνῶ δεν πρόλαβε ο ίδιος να το ἀναθέσει στο ιερό του Απόλλωνα, κάτι που ἀνέλαβε να κάνει ο Πολύζαλος, που είχε ἀποκαταστήσει πια τις σχέσεις του με τον ἀδελφό του το 476/5 π.Χ. (Homolle 1897, 176-177).

αποκλειστικά ως αναθέτης των τριπόδων, τουλάχιστον στην εγκωμιαστική ποίηση του Βακχυλίδη. Ωστόσο, πού ακριβώς μπορεί στην επιγραφή να διαβάσει κανείς την αφορμή της ανάθεσης και δη το αθλητικό της περιεχόμενο;

Σύντομα η σύνδεση της βάσης 3517 με τον Ηνίοχο αμφισβητήθηκε επίσης. Χαρακτηριστικά και αφού κάτω από το όνομα του Πολύζαλου αναγνωρίστηκε η κατάληξη *Ιλας*, στο ίδιο πλαίσιο κινήθηκε και ο Washburn⁴⁷⁷, που στην επίμαχη επιγραφή διάβασε το όνομα του Κυρηναίου Αρκεσίλαου Δ' ή Αναξίλαου και χρονολόγησε το έργο το 462 π.Χ. Στη σχετική όμως περιγραφή του Παυσανία⁴⁷⁸ ως ηνίοχος αναφέρεται η γυναικεία μορφή της Κυρήνης.

Κρίσιμη για τη σχετική έρευνα υπήρξε η αποκάλυψη από τον Κεραμόπουλο⁴⁷⁹ παλαιογραφικών στοιχείων κάτω από τη διόρθωση στην επιγραφή. Υπό το φως αυτών των στοιχείων ο ίδιος υποστήριξε ότι στην επιγραφή αναφερόταν αρχικά ο Γέλων, ως ηγεμόνας της Γέλας (Γέλας ανάσων). Πάνω δε από την αρχική εγγραφή, χαρακτήρηκε σε δεύτερο χρόνο, το όνομα του Πολύζαλου ως β' αναθέτη, χωρίς πλέον τον χαρακτηριστικό τίτλο. Επρόκειτο για εσκεμμένο εγχείρημα οικειοποίησης του αναθήματος; Σε κάθε περίπτωση η βάση παρέμεινε συνδεδεμένη με τον Ηνίοχο και η αθλητική νίκη ως αιτία της ανάθεσης επιβλήθηκε ουσιαστικά χωρίς άλλα ερείσματα. Η επίκληση για ευημερία στον Απόλλωνα που περιλαμβάνεται στο β' στίχο της επιγραφής είναι άλλωστε γενικόλογη. Ίσως όμως, το μέρος της επιγραφής που δεν έχει διασωθεί να έδινε τις σχετικές διευκρινήσεις⁴⁸⁰.

Παράλληλα, το κίνητρο για την διαγραφή του ηγεμονικού τίτλου του αναθέτη αναζητήθηκε στην οικογενειακή ρήξη μεταξύ του Πολύζαλου και του Ιέρωνα. Το σχετικό αφήγημα περιλαμβάνει την ανίδρυση του μνημείου το 476 π.Χ. από τον Πολύζαλο για την πρώτη πυθική του νίκη (478 π.Χ.) με επιγραφή που συνοδεύεται από τον τίτλο του Δεινομενίδη, ενώ μεσούσης της έριδας μεταξύ των αδελφών, η επιγραφή επαναχαράσσεται με μόνο το όνομα του νικητή-αναθέτη⁴⁸¹.

⁴⁷⁷ Washburn 1908, 198-208.

⁴⁷⁸ Πaus. 10.15.6.

⁴⁷⁹ Κεραμόπουλος 1909, 33-60.

⁴⁸⁰ Σχετικά βλ. Rolley 1990, 295 όπου αναφέρονται διαφορετικές συμπληρώσεις της επιγραφής προς αυτή την κατεύθυνση.

⁴⁸¹ La Coste-Messelière 1934, 254-255; Hampe 1941, 10-53; Stucchi 1990, 55-86.

Ο Chamoux⁴⁸² στη μελέτη του για τον Ηνίοχο υποστηρίζει, εξίσου χωρίς απολύτως αξιόπιστα ερείσματα, ότι ο Ηνίοχος ανιδρύεται από τον Πολύζαλο, τύραννο της Γέλας, για τις νίκες του στα Πύθια, είτε το 478 είτε το 474 π.Χ.⁴⁸³ Με την πτώση της τυραννίδας το 466/5 π.Χ. ο ίδιος υποχρεώνεται από τους κατοίκους της Γέλας να σβήσει από την επιγραφή τον τίτλο του⁴⁸⁴. Ωστόσο ιστορικά ούτε οι νίκες αυτές επιβεβαιώνονται απολύτως, ούτε η κατοχή του τίτλου από τον Πολύζαλο, οπότε και το ότι ο αναθέτης ήταν ο ίδιος στην πρώτη και δεύτερη εγγραφή αμφισβητείται εξίσου.

Ο Rolley⁴⁸⁵ αντίθετα, υποστηρίζει ότι το ανάθημα του Ηνίοχου ανιδρύεται για τις νίκες του Ιέρωνα των Δεινομενιδών από τον αδελφό του Πολύζαλο, μετά το θάνατο του πρώτου, το 466/5 π.Χ. Το παρόν αφήγημα λαμβάνει υπόψη το γεγονός ότι ο Ιέρων έχει μαρτυρημένες από τρεις νίκες στην Ολυμπία και τους Δελφούς, δύο σε υποδρομίες ως *κέλης* και μια σε αρματοδρομία σε κάθε ιερό⁴⁸⁶. Στο καθένα από αυτά προέβλεψε το ανάλογο ανάθημα, το οποίο επειδή δεν πρόλαβε να ολοκληρώσει, την ανάθεσή του ανέλαβε στην Ολυμπία ο γιος του ενώ στους Δελφούς ο αδελφός του⁴⁸⁷.

Ωστόσο, ο Adornato αναγνωρίζει *γκρίζα σημεία* στις ήδη διατυπωμένες υποθέσεις. Αμφισβητεί ότι ο Πολύζαλος υπήρξε εξ αρχής ο αναθέτης του μνημείου και αναγνωρίζει χρονική απόσταση μεταξύ των δύο εγγραφών. Προς επιβεβαίωση των ισχυρισμών του επικαλείται παλαιογραφικά στοιχεία που αναδεικνύουν σαφείς διαφορές μεταξύ της πρώτης επιγραφής και αυτής που προέκυψε μετά τη διόρθωση με το όνομα του Πολύζαλου και τη διαγραφή του εθνικού με τον ηγεμονικό τίτλο. Επιπλέον, η σύγκριση με τα επιγράμματα των βάσεων Α και Β της ίδιας δυναστικής οικογένειας στο ανατολικό άνηδρο του ναού του Απόλλωνα στο δελφικό ιερό μπορεί να υποστηρίξει τη χρονολόγηση της α' ανάθεσης αμέσως μετά τη βάση Α του Τρίποδα του Γέλωνα. Συνακόλουθα ο *Γέλας ανάσσω* ανιδρύει το μνημείο του

⁴⁸² Chamoux 1955, 17-26.

⁴⁸³ Πρόκειται για τις δύο διοργανώσεις στις οποίες δεν υπάρχει όνομα νικητή (Adornato 2008, 33) οπότε μπορεί κανείς να το συμπληρώσει κατά το δοκούν. Εδώ επιλέγεται το όνομα του Πολύζαλου ώστε να εξυπηρετείται ουσιαστικά το αφήγημα της ανάθεσης που προκρίνει ο εκάστοτε μελετητής.

⁴⁸⁴ Boardman 1985, 52-53.

⁴⁸⁵ Rolley 1990, 292-5.

⁴⁸⁶ Σχολ. Πινδ. Π. 1

⁴⁸⁷ Rolley 2015, 507.

στο α' τέταρτο του 5^{ου} αι. π.Χ., ενώ ο Πολύζαλος οικειοποιείται το ανάθημα μετά την επιγραφή στη βάση Β των Δεινομενιδών αλλά όχι αργότερα από το 466/5 π.Χ.⁴⁸⁸.

Εκτός από τα επιγραφικά δεδομένα και τα ιστορικά απομακρύνουν τον Πολύζαλο από την πρώτη ανάθεση της εξεταζόμενης βάσης, αφού δεν τεκμηριώνεται αξιόπιστα η εξουσία του ως τυράννου της Γέλας, όπως έχει υποστηριχθεί⁴⁸⁹ καταχρηστικά, θεωρεί ο Adornato. Μετά το θάνατο του Γέλωνα, ο Πολύζαλος παντρεύτηκε τη χήρα του αδελφού του, αλλά δεν ανέλαβε την εξουσία στη Γέλα. Αντ' αυτού υπηρέτησε ως στρατηγός στην αυλή του Ιέρωνα που ήταν πλέον τύραννος των Συρακουσών. Εξάλλου, μετά το θάνατο του Ιέρωνα, όχι ο Πολύζαλος, αλλά ο Θρασύβουλος, ο έσχατος εκ των τεσσάρων αδελφών, ανέλαβε την εξουσία στις Συρακούσες⁴⁹⁰. Παρά δε το γεγονός ότι ο τελευταίος ουδέποτε διακρίθηκε για τις ικανότητές του, για εκείνον διαθέτουμε σχετική ιστορική αναφορά για την ανάληψη της εξουσίας στις Συρακούσες, ενώ για τον Πολύζαλο όχι.

Συγκεφαλαιώνοντας τις επιλογές στο εγχείρημα ανακατασκευής της ιστορίας της βάσης 3517: α. Ο Γέλων, ως τύραννος της Γέλας (491-485 π.Χ.) ανιδρύει ένα πολιτικού και όχι αγωνιστικού χαρακτήρα μνημείο, στο ιερό του Απόλλωνα από τον οποίο ζητεί να μακροημερεύσει η εξουσία του. Ακολούθως, όταν γίνεται τύραννος των Συρακουσών (μετά το 485 π.Χ.) ανιδρύει στο ίδιο ιερό τον τρίποδα για τον οποίο έγινε λόγος προηγούμενα στην παρούσα εργασία, και ευχαριστεί τον θεό για την εύνοιά του. Τότε είναι που ο Πολύζαλος επεμβαίνει και διαγράφει τον πρώτο αναθέτη βάζοντας στη θέση του το δικό του όνομα. β. Ο Ιέρων, ίσως, είναι αυτός που αναθέτει το εξεταζόμενο μνημείο, όσο ο ίδιος είναι τύραννος της Γέλας (485-478 π.Χ.)⁴⁹¹, και ως απάντηση (;) στον τρίποδα του Γέλωνα. Σε κάθε περίπτωση το μνημείο μπορεί να έχει αγωνιστικό χαρακτήρα, άλλωστε στη βάση διακρίνονται

⁴⁸⁸ Adornato 2008, 35-37.

⁴⁸⁹ Luraghi 1994, 322-323.

⁴⁹⁰ Διαφορετική είναι η πρόταση του Rolley ο οποίος υποστηρίζει ότι ο Πολύζαλος υπήρξε τύραννος της Γέλας κατά τη συμφιλίωσή του με τον Ιέρωνα το 476/5 π.Χ. ενώ οι πληροφορίες μας γι' αυτόν χάνονται από τις αρχαίες πηγές μετά από αυτή την ημερομηνία. Θεωρεί επίσης ότι αν δεν είχε ήδη πεθάνει ο Πολύζαλος, η εξουσία των Συρακουσών δεν θα μπορούσε να βρεθεί στα χέρια του Θρασύβουλου (Rolley 1955, 294.). Σύμφωνα πάντως με τον Adornato αυτή η ανάγνωση των δεδομένων αγνοεί την αλλαγή του πολιτικού σκηνικού μετά το θάνατο του Γέλωνα (Ηροδ. 7.156.1-2) και τη δύναμη που είχαν να επηρεάσουν τις εξελίξεις στο πολιτικό σκηνικό οι αρχηγοί των μισθοφόρων τους οποίους ο Δεινομενίδης τύραννος είχε κάνει πολίτες των Συρακουσών (Διόδ. 11.72.3).

⁴⁹¹ Ηροδ. 7.156.1-2; Διόδ. 11.38.7.

οπές που αντιστοιχούν σε οπλές αλόγου και ο Ιέρων έχει να επιδείξει σχετικές νίκες στα Πύθια⁴⁹². Αντίθετα, πώς μπορεί κανείς να δικαιολογήσει τη θέση του Rolley και να ισχυριστεί ότι ο Πολύζαλος ανέθεσε το μνημείο προς χάριν του Ιέρωνα; Πώς ομαλοποιήθηκαν σε τέτοιο βαθμό οι τεταμένες σχέσεις των δύο αδελφών που ανταγωνίζονταν για τη δόξα και την εξουσία; Από την άλλη πόσο τεκμηριώνονται οι νίκες του Πολύζαλου στα Πύθια, ώστε να είναι ο ίδιος παραγγελιοδόχος και εν τέλει αναθέτης; Αναζητώντας απαντήσεις για τις συνθήκες της ανάθεσης, ο Adornato προτείνει ότι ο Πολύζαλος έρχεται ως β' αναθέτης, να οικειοποιηθεί το ανάθημα και να του δώσει νέο χαρακτήρα. Αντί για ένα μνημείο αγωνιστικής νίκης έχουμε πλέον ένα μνημείο σε δεύτερη χρήση, που διαφοροποιείται και ως προς το λεκτικό της επιγραφής χρησιμοποιώντας τον αρχαϊκό τύπο κατά τον οποίο μιλά το ανάθημα *Πολύζαλος μ' ανέθεκεν* και ως προς το μήνυμα⁴⁹³. Ο Πολύζαλος σβήνει την ταυτότητα του αρχικού αναθέτη, ενώ δημιουργεί για τον εαυτό του ένα ανάθημα που εικονίζει το κατ' εξοχήν σύμβολο της αριστοκρατικής καταγωγής, τον ίππο. Παραμένει το ερώτημα: πώς κάτι τέτοιο ήταν δυνατό να γίνει; Συναίνεσαν οι Δεινομενίδες; Είχε πεθάνει ο α' αναθέτης; Το ανάθημα είχε ουσιαστικά *αδρανοποιηθεί*, αφού ο α' αναθέτης δεν ήταν πια τύραννος της Γέλας, αλλά είχε επεκτείνει περαιτέρω την εξουσία του και μπορούσε ο Πολύζαλος να του αλλάξει τη χρήση; Σε αναζήτηση απαντήσεων ο Adornato δεν διστάζει να συνδέσει τη διαγραφή στη βάση 3517 με ανάλογη επέμβαση που διακρίνεται στην επιγραφή της βάσης Β των Δεινομενιδών⁴⁹⁴ στον ανατολικό άνδρη του ναού του Απόλλωνα.

Ολοκληρώνοντας, ο Adornato προτείνει την αποσύνδεση της βάσης από τον Ηνίοχο, θεωρώντας ότι τα ευρήματα στο Ισχύαγειον δεν έτυχαν άρτιας ανασκαφικής τεκμηρίωσης και γι' αυτό η σχέση που αποδίδεται στη βάση 3517 και το γλυπτό έχει στοιχεία αυθαιρεσίας⁴⁹⁵. Προς επίρρωση του ισχυρισμού του επικαλείται τόσο την ασυμβατότητα μεταξύ των οπών στη βάση και των αλόγων του τέθριππου του Ηνιόχου, που θα έπρεπε να ξεπερνούν το φυσικό μέγεθος για να δικαιολογείται η σύνδεσή τους, όσο και διαφορές στο καλλιτεχνικό και ιστορικό περιβάλλον των

⁴⁹² Adornato 2008, 40.

⁴⁹³ Adornato 2008, 41-42.

⁴⁹⁴ Amandry 1987, 81, 90.

⁴⁹⁵ Adornato 2008, 53.

εξεταζόμενων μνημείων, χρονολογώντας τον Ηνίοχο αργότερα από την πρώτη ανάθεση της βάσης ίσως και τη δεύτερη.

Παράλληλα, θυμίζουμε ότι τα πρώτα ευρήματα της έρευνας με τεχνολογίες αιχμής του Ηνίοχου στο Μουσείο των Δελφών⁴⁹⁶ ανέδειξαν στοιχεία που άλλα μπορεί να επιβεβαιώνουν και άλλα να διαψεύδουν τη θεωρία του Adornato. Στο νεανικό βραχίονα δεν ανιχνεύθηκε το ίδιο υλικό κατασκευής με αυτό του Ηνίοχου, γεγονός που τον αποσυνδέει από το εμβληματικό σύνταγμα, ενώ τα γεωλογικά δεδομένα κάποιου από τους εναπομείναντες πυρήνες στον Ηνίοχο υποδεικνύουν προέλευση από τη Σικελία. Τέλος, ο χαλκός από τις Κυκλάδες δεν επιβεβαιώνει ούτε διαψεύδει απολύτως τις παραπάνω υποθέσεις, όπως άλλωστε και κανένα στοιχείο, τεχνικό, ιστορικό, αρχαιολογικό, ιδωμένο ανεξάρτητα από τα άλλα!

Σε κάθε περίπτωση ωστόσο, πίσω από τον πολλαπλασιασμό των επινίκιων μνημείων της οικογένειας του Γέλωνα υποστηρίζουμε ότι διακρίνεται σαφώς η στρατηγική νομιμοποίησης της κληρονομικής εξουσίας των Δεινενιδών, εξεχόντων πολιτικών προσωπικοτήτων, ικανών να επεκτείνουν διαρκώς τα όρια του ελληνικού κόσμου, αλλά και οι πολιτικές έριδες που αναπτύσσονται μέσα σε αυτήν την ηγεμονική οικογένεια.

2.3.2 Αναθήματα Ταραντινών

Ο Τάραντας, μοναδική αποικία των εσωστρεφών Λακεδαιμονίων, στην Κάτω Ιταλία, συνδέθηκε εκ της ιδρύσεώς του με τον Απόλλωνα των Δελφών. Το δελφικό μαντείο όχι μόνο χρησιμοδότησε υπέρ του εν λόγω αποικισμού, αλλά και νομιμοποίησε την επιθετικότητα των αποίκων εναντίον των τοπικών πληθυσμών, ως καθήκον υπεράσπισης της ελληνικότητας έναντι των βαρβάρων⁴⁹⁷. Υπ' αυτό το πρίσμα η παρουσία δύο πολεμικών επινίκιων αναθημάτων στο πρώτο μισό του 5^{ου} αι. π.Χ., ένα στην αρχή της Ιεράς οδού και ένα έτερο, στον περίβολο του ναού του Απόλλωνα, μπορεί να ερμηνευτεί ως απτή απόδειξη της εκτέλεσης της θεικής

⁴⁹⁶ Βλ. σημ. 412,413,421 της παρούσας εργασίας.

⁴⁹⁷ Russo 2004, 79-80.

εντολής στο πλαίσιο της βούλησης των Ταραντινών να αυτοπροβληθούν ως πρόμαχοι των Ελλήνων στη Δύση⁴⁹⁸.

2.3.2 α) Επινίκιο επί των Μεσσαπίων (SD 114)

Ο Πausanías⁴⁹⁹ παραδίδει ότι για τη νίκη τους κατά των βαρβάρων γειτόνων τους, Μεσσαπίων, οι Ταραντίνοι ανέθεσαν στο ιερό του Απόλλωνα *χάλκινους ίππους και αιχμαλωτισμένες γυναίκες, έργα του Αργείου Αγελάδα*. Η αναφορά του περιηγητή δίνει ήδη την αίσθηση ενός ιδιαίτερου αναθήματος, που επιτελεί ουσιαστικά κατά γράμμα την υποχρέωση της απόδοσης της δεκάτης στον θεό. Ωστόσο, και ενώ η συνήθης ανάθεση των λαφύρων συντελείται σε διαφορετικό πλαίσιο⁵⁰⁰, το ανάθημα των Ταραντινών ανατρέπει την εφήμερη φύση των λαφύρων και τους εξασφαλίζει *αιωνιότητα*, μέσω της χύτευσής τους σε χαλκό. Την ίδια στιγμή δημιουργεί μια *εικόνα/ανπαράσταση* για τη νίκη, η οποία στοιχειοθετείται μέσω των αποτελεσμάτων και όχι των πρωταγωνιστών της⁵⁰¹. Η παρούσα θεματολογία ερμηνεύεται από τους μελετητές με διαφορετικούς τρόπους. Η Jacquemin⁵⁰² την εντάσσει σε μια εξελικτική πορεία πριν από τη χρήση της μεταφορικής εικόνας μυθικών μαχών ως παράλληλο της ιστορικής επικαιρότητας, ενώ ο Colonge⁵⁰³ θεωρεί την απεικόνιση ίππων και γυναικών ως μια κατ' εξαίρεση επιλογή, που ανεδείκνυε μέσω της φύσης των λαφύρων, την πολιτιστική διαφορά των νικητών από τους ηττημένους. Στον αντίποδα, για τον Schalles⁵⁰⁴ τα άλογα και οι γυναίκες συνδέονται με την ταυτότητα των αριστοκρατών και ανατίθενται ως

⁴⁹⁸ Russo 2004, 100; Scott 2014, 76-77.

⁴⁹⁹ Πaus. 10.10.6-8.

⁵⁰⁰ Αναθέσεις όπλων με την ευρεία έννοια του όρου, μαρτυρούνται ευρέως στις φιλολογικές πηγές ενώ αρχαιολογικά δεν τεκμηριώνονται λόγω της φθαρτότητας των υλικών τους. Σε ό,τι αφορά στο ιερό των Δελφών ενδεικτικά αναφέρουμε την ανάθεση εκ μέρους των Αθηναίων χρυσών ασπίδων που κόσμησαν το ναό του Απόλλωνα από τα λάφυρα των Μηδικών Πολέμων. Όπλα, πανοπλίες κλπ. εκτίθεντο επίσης ως αναθηματικά μνημόνια νικών σε αρχιτεκτονήματα όπως αυτό της στοάς των Αθηναίων (Jacquemin 1999β, 146-147, Jacquemin 2005, 121-124).

⁵⁰¹ Jacquemin 1999(α), 195-196; Montel 2006, 7-8.

⁵⁰² Jacquemin 1999(α), 196.

⁵⁰³ Colonge 2017, 225.

⁵⁰⁴ Schalles 1981, 65-75.

αντικείμενα κοινωνικής διάκρισης. Τέλος, δεν λείπουν και εκείνοι που ερμηνεύουν την εν λόγω θεματολογία, ως ένα σχόλιο για τις περίπλοκες σχέσεις μεταξύ των Ταραντινών και των γυναικών των γηγενών πληθυσμών της Κάτω Ιταλίας⁵⁰⁵.

Τα αρχαιολογικά τεκμήρια που σώζονται σήμερα από το πρωτότυπο ανάθημα, είναι πολύ περιορισμένα. Εντούτοις η χωροθέτησή του είναι σαφής. Το ταραντινό λεγόμενο *κάτω ανάθημα* ανιδρύθηκε ανάμεσα στο Μνημείο των Αργείων Αρχηγών και Επιγόνων και το Θησαυρό των Σικυωνίων, πάνω σε χαμηλό ανάλημμα που ακουμπούσε στον πολυγωνικό τοίχο στα αριστερά της Ιεράς Οδού, ανεβαίνοντας από την νοτιοανατολική είσοδο του ιερού προς το Θησαυρό των Αθηναίων. Τέσσερις ασβεστολιθικές πλάκες⁵⁰⁶ (εικ.46-47) που βρέθηκαν *κατά χώρα* ανήκουν στο ανώτερο τμήμα της βάσης του γλυπτού συντάγματος, οι συνολικές διαστάσεις της οποίας υπολογίζονται από 12,30μ. έως 13,30μ. μήκος και γύρω στα 1,90μ. βάθος⁵⁰⁷. Στην ανώτερη επιφάνεια της πλίνθου εκτός από τους τόρμους των χαμένων σήμερα γλυπτών, διασώζεται αποσπασματικά, η αρχική αναθηματική επιγραφή του 5^{ου} αι. π.Χ., η οποία επαναχαράχθηκε τον 4^ο αι. π.Χ., με αλλαγή στη θέση των λέξεων, στην εμπρόσθια επιφάνεια της πλίνθου κατά τη συνήθεια της εποχής⁵⁰⁸. Στην επιγραφή εκτός από τον Απόλλωνα στον οποίο ανατίθεται το μνημείο, μνημονεύονται οι αναθέτες Ταραντίνοι, ενώ ονομάζονται εξίσου οι νικημένοι εχθροί τους, Μεσσαπίοι⁵⁰⁹. Η χρονολόγηση του αναθήματος στο πρώτο τέταρτο του 5^{ου} αι. π.Χ.⁵¹⁰, στη οποία συμφωνεί η πλειοψηφία της επιστημονικής κοινότητας⁵¹¹, προκύπτει από τα επιγραφικά δεδομένα, την αναφορά του Πausανία για τον Αργείο Αγελάδα, ως δημιουργό των γλυπτών και τα ιστορικά δεδομένα που θέλουν τους Ταραντίνους να υφίστανται σημαντική ήττα από τους Μεσσαπίους το 473 π.Χ.⁵¹², όριο πριν το οποίο, πρέπει να τοποθετηθεί το εξεταζόμενο ανάθημα⁵¹³.

⁵⁰⁵ Jacquemin 1999(α), 196 σημ. 313.

⁵⁰⁶ Bourguet 1929, *FD III. (1)*, 74; La Coste-Messelière 1948, 522-523.

⁵⁰⁷ La Coste – Messelière 1948, 527; Bommelaer 2015, 142.

⁵⁰⁸ La Coste-Messelière 1948, 523 και σημ. 3.

⁵⁰⁹ Bourguet 1929, *FD III. (1)*, 74.

⁵¹⁰ Bourguet 1929, *FD III. (1)*, 73 αρ. 1, 75; La Coste-Messelière 1948, 522; Bommelaer 2015, 143.

⁵¹¹ Η Jacquemin χρονολογεί το ανάθημα μεταξύ 490-480 π.Χ., πριν το ανάθημα των Ταραντινών εναντίον των Πευκετίων κυρίως λόγω της θεματολογίας του (Jacquemin 2005, 198.)

⁵¹² Ηροδ. 7.170; Διοδ. 11.52.5.

⁵¹³ Προκειμένου να περιοριστούμε στον 5^ο αι. π.Χ., διαφορετικές απόψεις έχουν διατυπωθεί από ιστορικούς, οι οποίοι αναζητούν την αφορμή των αναθημάτων των Ταραντινών στα ιστορικά

Σε ό,τι αφορά στη γλυπτική σύνθεση του Αγελάδα, δεν διαθέτουμε κανένα άλλο αρχαιολογικό τεκμήριο, πέραν των τórμων της μακριάς πλίνθου πάνω στην οποία ορθώνονταν ίπποι και γυναίκες. Η ακριβής διάταξη των γλυπτών δεν μπορεί να υποστηριχτεί με βεβαιότητα. Ωστόσο μια ενδελεχής μελέτη των τórμων (σχήμα, βάθος) υποστηρίζει αξιόπιστα την ανάπτυξη των γλυπτών ως εξής⁵¹⁴: Σε μονή σειρά οργανώνονται ανά τέσσερις οι ίπποι, με το μοτίβο να επαναλαμβάνεται συμμετρικά τέσσερις φορές. Σε κάθε μια από τις ομάδες των ζώων αντιστοιχεί μια αιχμάλωτη γυναίκα, η οποία είτε οδηγεί τους ίππους είτε είναι δεμένη σε έναν από αυτούς. Κυλινδρικά ίχνη των χάλκινων επενδεδυμένων με μόλυβδο συνδέσμων που έσπασαν μέσα στις κοιλότητες της πλίνθου κατά την αποξήλωση των αγαλμάτων δηλώνουν τον τρόπο στήριξής τους στη βάση, ενώ η διάμετρος (0,7-0,8μ.) και το βάθος (0,10-0,12μ.) των σωζόμενων κοιλοτήτων αποτελούν αξιόπιστα ερείσματα της υπόθεσης για το μέγεθος των ίππων πολύ κοντά στο φυσικό. Μια επιπλέον παρατήρηση του La Coste- Messelière σχετικά με το μεγάλο μέγεθος των αποτυπωμάτων των πελμάτων των ζώων (0,105μ. x 0,12μ.) και των αποστάσεων μεταξύ τους, οδηγεί τον ερευνητή στο συμπέρασμα ότι τα γλυπτά απεικόνιζαν δυνατά, πλην δυσκίνητα ζώα, αποτελεσματικά στις αγροτικές εργασίες και όχι άλογα πολεμικού ιππικού ή αθλητικών αγώνων. Αυτή η ερμηνεία συνάδει με τη φύση της αντιπαλότητας μεταξύ των Ταραντινών και των Μεσσαπίων πριν το 473 π.Χ. Οι πρώτοι μαρτυρείται στις πηγές ότι εισέβαλαν στα εδάφη των δεύτερων πραγματοποιώντας λεηλασίες και εξανδραποδισμούς, ενώ ουδέποτε συναντήθηκαν σε συνθήκες οργανωμένης μάχης⁵¹⁵. Σε αυτό το πλαίσιο ερμηνεύεται η παρουσία των αιχμαλωτισμένων γυναικών στην εξεταζόμενη σύνθεση. Αυτές αναπαρίστανται χωρίς ενδείξεις ποδήρους ή πτυχωμένου ενδύματος, ή με άλλα συνοδευτικά αντικείμενα των οποίων τα ίχνη θα φαίνονται στην πλίνθο και με γυμνά ή και όχι πόδια. Με τα ίχνη των άκρων ποδιών τους να αναπτύσσονται πιο έξω από τους αντίστοιχους τórμους

γεγονότα που συνδέονται κυρίως με τη διαμάχη των Ταραντινών με τους Θουρίους, που υποστηρίζονταν από τους Αθηναίους, για την πόλη της Σιρίτιδος στο β' μισό του 5^{ου} αι. π.Χ. ή με τη διεκδίκηση της Ηράκλειας -όπως ονομάστηκε η Σίρις από τους Ταραντίνους- στο τελευταίο τέταρτο του 5^{ου} αι. π.Χ. (Lamboley 1983, 523-533; Russo 2004, 79-102.) Ωστόσο τα αρχαιολογικά και επιγραφικά δεδομένα δεν φαίνεται να υποστηρίζουν τις παραπάνω εκδοχές (La Coste-Messelière 1948, 522.).

⁵¹⁴ La Coste-Messelière 1948, 528, εικ. 2.

⁵¹⁵ La Coste-Messelière 1948, 529-531.

και διαστάσεις 0,23-24μ. x 0,09μ., φαίνεται ότι και τα γυναικεία αγάλματα είχαν φυσικό μέγεθος, δηλαδή γύρω στο 1,60μ.⁵¹⁶. Επιβλητικό αλλά όχι κολοσσιαίο το σύνταγμα του Αγελάδα, υποστηρίζει ο La Coste- Messelière, αναπτύσσονταν ρυθμικά, ώστε να τέρπει το βλέμμα του θεατή και να αιχμαλωτίζει το ενδιαφέρον του. Για το σκοπό αυτό άλλωστε, ο καλλιτέχνης έστρεψε τις μορφές ζώων και ανθρώπων προς τον ανερχόμενο την Ιερά Οδό, διέρρηξε τη γραμμική ανάπτυξη των πλαστικών μορφών και εξασφάλισε, κατά πάσα πιθανότητα, ποικιλία στάσεων στους δεκαέξι ίππους του συντάγματος των Ταραντινών για τη νίκη τους επί των Μεσσαπίων⁵¹⁷. Εντούτοις η Jacquemin υποστηρίζει ότι το εξεταζόμενο ανάθημα αποτελεί, εκ της αναπαραστατικής επιλογής του, ένα λιγότερο *εξελιγμένο* ανάθημα στο βαθμό που παρουσιάζει τα λάφυρα μιας μάχης, κατ' αναλογία με αυτό των Ορνεατών⁵¹⁸, και όχι το μυθικό παράλληλο της με την τελική επικράτηση των αναθετών επί του εχθρού, που επιλέγεται εξάλλου, στο έτερο επινίκιο ανάθημα των Ταραντινών, επί των Πευκετίων.

2.3.2 β) Επινίκιο επί των Πευκετίων (SD 409)

Ευρισκόμενος πλέον στο άνδρη του ναού του Απόλλωνα και στο χώρο μπροστά από το βωμό του θεού, ο Πausanίας⁵¹⁹, αμέσως μετά τον Τρίποδα των Πλαταιών, αναφέρεται στο ανάθημα των Ταραντινών, *ως δεκάτη από τα λάφυρα των βαρβάρων Πευκετίων*, γηγενούς πληθυσμού της εθνοτικής ενότητας των Ιαπύγων, όπως και οι Μεσσαπίοι άλλωστε. Στην αδρομερή περιγραφή του ο περιηγητής περιλαμβάνει τόσο μυθικά πρόσωπα σχετιζόμενα με τον αποικισμό της πόλης, τον επώνυμο ήρωα, Τάραντα και τον οικιστή Φάλανθο, όσο και τον Ώπιδα, βασιλιά των Ιαπύγων και συμμάχου των Ταραντινών, που σκοτώθηκε, όπως αναφέρει ο Πausanίας, στη μάχη για την οποία ανιδρύεται το πλαστικό ανάθημα. Τις κύριες μορφές της αφήγησης συμπληρώνουν στην περιγραφή του Πausanία, πεζοί και ιππείς χωρίς περαιτέρω διευκρινίσεις. Τα χάλκινα έργα αποδίδονται στον

⁵¹⁶ La Coste-Messelière 1948, 531-532.

⁵¹⁷ La Coste- Messelière 1948, 532.

⁵¹⁸ Πaus. 10.10.6 και 10.18.5; Jacquemin 1999(α), 196.

⁵¹⁹ Πaus. 10.13.10.

Αιγινήτη Ονάτα⁵²⁰, που επικουρείται, ως φαίνεται, στο έργο του από δεύτερο γλύπτη, του οποίου το όνομα αμφισβητείται, ευρισκόμενο σε *locus desperatus* του χειρογράφου⁵²¹. Προκρίνονται σχετικά είτε ο Αργεῖος Αγελάδας⁵²², γνωστός ήδη από το ανάθημα των Ταραντινών για τη νίκη τους επί των Μεσσαπίων, είτε γλύπτης με το όνομα Κάλυνθος⁵²³, του οποίου η ταυτότητα παραμένει εν πολλοίς άγνωστη. Με δεδομένο ότι ο Πausanίας δεν χρησιμοποιεί μόνο το όνομα προκειμένου να παρουσιάσει έναν καλλιτέχνη, εκτός αν είναι πολύ γνωστός, οι Brunn και Walton⁵²⁴ προτείνουν μαζί με τον Ονάτα, να εργάστηκε στο άνω ανάθημα των Ταραντινών, ο επιφανής Αθηναῖος γλύπτης, Κάλαμις⁵²⁵. Την παρούσα υπόθεση στηρίζουν στο γεγονός ότι ο τελευταῖος είχε συνεργαστεί ήδη με τον Ονάτα σε ανάθημα νίκης σε αρματοδρομία του Ιέρωνα των Συρακουσών στην Ολυμπία, ανιδρυμένο από το γιο του Δεινομενίδη⁵²⁶, αλλά και στο ότι ο ίδιος ειδικευόταν στη χύτευση ἵππων σε χαλκό⁵²⁷. Κατά συνέπεια η χρονολόγηση του αναθήματος⁵²⁸ τοποθετείται στη δεκαετία του 460 π.Χ.⁵²⁹, ενώ οι ιστορικές συνθήκες της ανάθεσής του αναζητούνται σε πολεμικές συρράξεις των Ταραντινών εναντίον των Πευκετίων στο πλαίσιο εδαφικών επαναδιεκδικήσεων μετά την ταπεινωτική ήττα του 473 π.Χ.⁵³⁰.

Οι πληροφορίες του Πausanία αναδεικνύονται σαφείς και ακριβείς μόνο στην περίπτωση της χωροθέτησης του αναθήματος, κατάλοιπα του αναλήμματος και της πλίνθου του οποίου τεκμηριώνονται αρχαιολογικά. Ειδικότερα, μπροστά από τον Τρίποδα των Πλαταιών, του οποίου χρονολογικά έπεται⁵³¹, και απέναντι από τον βωμό του Απόλλωνα και στα άκρα της Ιεράς οδού διασώζονται τμήματα του αναλημματικού τοίχου -με αρχικό ύψος περί τα 3μ. -⁵³² όπου ανιδρύθηκε το Άνω ανάθημα των Ταραντινών, σε θέση και ύψος που εξασφάλιζε τη βέλτιστη θέασή του

⁵²⁰ DNO 514-515.

⁵²¹ Amandry 1949, 459.

⁵²² Bommelaer 2015, 143 και 192; DNO 453-464 .

⁵²³ Jacquemin 1999(α), 193 σημ. 291; DNO 514-515.

⁵²⁴ Walton 1904, 461.

⁵²⁵ DNO 578-610.

⁵²⁶ Πaus. 6.12.1 και 8.42.8-10; Amandry 1949, 459 σημ. 2.

⁵²⁷ Walton 1904, 461.

⁵²⁸ Διαφορετικές χρονολογήσεις προτείνονται, όπως και για το Κάτω ανάθημα των Ταραντινών, και παρουσιάζονται συνοπτικά προκειμένου να αντικρουστούν από τον Russo (2004, 79-102).

⁵²⁹ Amandry 1949, 458; Jacquemin 1999(α), 193.

⁵³⁰ Russo 2004, 88.

⁵³¹ Amandry 1949, 459.

⁵³² Bommelaer 2015, 191 εικ. 66.

στους ανερχόμενους προς το ναό του Απόλλωνα. Στο ανώτερο τμήμα του εν λόγω τοίχου, κατασκευασμένου από υλικά δεύτερης χρήσης⁵³³, διαμορφώνεται παραλληλόγραμμη ασβεστολιθική βάση για το ανάθημα, με διαστάσεις 7,55μ. x 1,60μ.⁵³⁴. Στο εμπρόσθιο τμήμα της χαράσσεται τον 5^ο αι. π.Χ. η αναθηματική επιγραφή⁵³⁵, με φορά από δεξιά προς τα αριστερά⁵³⁶, κατά τον αρχαιότερο τρόπο, προκειμένου η αρχή της να είναι άμεσα ορατή κατά την άνοδο της Ιεράς Οδού⁵³⁷ (εικ.48-49).

Σε ό,τι αφορά τέλος, στη σύνθεση των χάλκινων γλυπτών τα αρχαιολογικά δεδομένα αναδεικνύονται εξαιρετικά πενιχρά⁵³⁸. Οι εμφανείς συνδέσεις στην επιφάνεια των σωζόμενων πλακών αναδεικνύουν μια μορφή στο δεξιό άκρο της σύνθεσης η οποία στρέφεται προς το κέντρο. Εκεί εκτυλίσσεται, ως φαίνεται σκηνή που περιλαμβάνει σύμφωνα με τις ενδείξεις στη βάση, την ύπαρξη ενός πτώματος, του Ώπιδος, βασιλιά των Ιαπύγων ή του δελφινιού που ο περιηγητής συνδέει με τον Φάλανθο⁵³⁹. Η Jacquemin υποθέτει αξιόπιστα ότι η σύνθεση περιελάμβανε δέκα ή έντεκα αγάλματα δεδομένων των διαστάσεων της βάσης και ότι η πλαστική αφήγηση σε χαλκό δεν περιελάμβανε σκηνή πολεμικής δράσης, παρά την αναφορά του Πausanias στο γεγονός του θανάτου του βασιλιά των Ιαπύγων και την ύπαρξη οπλιτών και ιππέων για τους οποίους ωστόσο, δεν γνωρίζουμε αν ανήκαν και στους δύο στρατούς ή στο έναν εκ των δύο, ούτε σε ποιον ακριβώς⁵⁴⁰.

Από την άλλη πολλά ζητήματα τίθενται γύρω από την ακρίβεια των λόγων του Pausanias. Επιστρέφοντας στην αφήγησή του μερικά ερωτήματα τίθενται εν επιμόνω: Γιατί ο νεκρός που επιλέγεται να απεικονιστεί στο ανάθημα για τη νίκη επί των Πευκετίων είναι ο βασιλιάς των Ιαπύγων, άγνωστος πάντως από αλλού⁵⁴¹; Πώς εξηγείται το γεγονός ότι οι Πευκετίοι, ενώ περιλαμβάνονται στους γηγενείς Ιαπύγους, εμφανίζονται από τον περιηγητή ως ξεχωριστή εθνική οντότητα; Αν ο

⁵³³ Amandry 1949, 461-462.

⁵³⁴ Bommelaer 2015, 191, εικ. 66.

⁵³⁵ Syll.³ 40a; Amandry 1949, 457, εικ. 4.

⁵³⁶ Η επιγραφή επαναχαράχθηκε στον 4^ο αι. π.Χ., όπως συνέβη και στην περίπτωση του έτερου μνημείου των Ταραντινών, προς την αντίθετη κατεύθυνση (Bommelaer 2015, 192).

⁵³⁷ Amandry 1949, 459.

⁵³⁸ Amandry 1949, 462.

⁵³⁹ Jacquemin 1999(α), 193.

⁵⁴⁰ Jacquemin 1999(α), 194.

⁵⁴¹ Jacquemin 1999(α), 198.

Φάλανθος είναι ο οικιστής, γιατί η αποικία των Λακεδαιμονίων ονομάστηκε Τάραντας; Και ακόμα, είναι ο Φάλανθος ιστορικό ή μυθικό πρόσωπο; Επιχειρώντας να απαντήσει μεταξύ άλλων και σε αυτά τα ερωτήματα, η Jacquemin, όπως και άλλοι ερευνητές⁵⁴², προτείνει να ερμηνευτεί η εξεταζόμενη σκηνή ως μια αλληγορία⁵⁴³. Ειδικότερα, η ερευνήτρια με δεδομένο ότι στη ελληνική τέχνη πριν τον 4^ο αι. π.Χ. δεν παριστάνονται νεκροί ιστορικών μαχών⁵⁴⁴, υποστηρίζει ότι οι Ταραντινοί επιλέγουν να παρουσιάσουν μια συνεκτική σκηνή του μυθικού παρελθόντος τους, όπου ο νεκρός βασιλιάς εκπροσωπεί το σύνολο των αγώνων των αποίκων εναντίον των γηγενών πληθυσμών. Η σκηνή παρακολουθείται από τον επώνυμο ήρωα, Τάραντα και τον Λακεδαιμόνιο οικιστή, Φάλανθο, ενώ ανάμεσα στους υπεείς του Πausanias, συνεχίζει τη σκέψη της, θα μπορούσε κανείς να υποθέσει, τους Διόσκουρους, ήρωες που ταυτίζονται με τη μητρόπολη. Στους πεζούς αντιστοιχούν ήρωες που παριστάνονται ως Έλληνες οπλίτες. Στην παρούσα εκδοχή ο χρησμός που παραδίδει ο Στράβων⁵⁴⁵, σύμφωνα με τον οποίο ο Απόλλων καλούσε το Φάλανθο να αποικίσει τον Τάραντα και να γίνει μάστιγα για τους Ιαπύγους, θα έβρισκε την εικονογραφική έκφρασή του, ως την προαιώνια μάχη γύρω από τον επιφανή νεκρό. Παρ' όλ' αυτά μια μεικτή αφήγηση στην οποία ιστορικοί πρωταγωνιστές της νίκης επί των Πευκετιών θα παρακολουθούσαν μια μυθική σκηνή, όπου ο αντίπαλος κείται νεκρός δεν μπορεί να αποκλειστεί⁵⁴⁶. Συμπληρωματικά, η απεικόνιση του Τάραντα ενσωματώνει τον πρώτο αποικισμό της πόλης πριν την έλευση του Φάλανθου, ο οποίος έρχεται να επανιδρύσει την ελληνική αποικία⁵⁴⁷ αντιμετωπίζοντας αλλεπάλληλες αποτυχίες⁵⁴⁸ μάλιστα, οι οποίες αποσιωπούνται στα ταραντινά αναθήματα.

Εξάλλου, μια λεπτομέρεια στην αφήγηση του Pausanias μπορεί να προσδώσει έναν επιπλέον χαρακτήρα στο ανάθημα των Ταραντινών. Συγκεκριμένα, ο περιηγητής κοντά στον Φάλανθο διακρίνει ένα δελφίνι. Η εικονογραφική

⁵⁴² Greco-Pontrandolfo και Rouveret 1983, 1063-1064; Montel 2010, 209.

⁵⁴³ Jacquemin 1999(α), 194 ; Jacquemin 2005, 128.

⁵⁴⁴ Jacquemin 1999(α), 197.

⁵⁴⁵ Στραβ. 6.3.2.

⁵⁴⁶ Jacquemin 1999(α), 194.

⁵⁴⁷ Lacroix 1992, 173-174.

⁵⁴⁸ Πaus. 10.10.7.

συνάφεια των δύο στοιχείων δεν τονίζεται από τον περιηγητή, ωστόσο η παρούσα αναφορά δεν μπορεί να είναι τυχαία. Με αυτή την ευκαιρία υπενθυμίζεται από τον περιηγητή ο μύθος της σωτηρίας του Λακεδαιμόνιου οικιστή από ένα δελφίνι, ενώ μεταξύ 415-380 π.Χ. τα νομίσματα της πόλης εικονίζουν το Φάλανθο να ιππεύει δελφίνι⁵⁴⁹. Με δεδομένη τη χρονολόγηση του αναθήματος στο α' μισό του 5^{ου} αι. π.Χ. και το γεγονός ότι η πόλη καθυστερεί να κόψει δικό της νόμισμα, θα μπορούσε κανείς να υποστηρίξει ότι η εικονογραφία που συνδέει το Φάλανθο με το δελφίνι αποτελεί στοιχείο της ταυτότητας της πόλης, το οποίο εμφανίζεται αρχικά στους Δελφούς. Συνεκτιμώντας τέλος, και την επαναληπτικότητα στα αναθήματα των Ταραντινών, είναι σαφές ότι η πόλη συνθέτει το ιστορικό της αφήγηση και την εικονογραφία αυτού με εκκίνηση το ιερό του Απόλλωνα. Η ίδια τάση εντοπίζεται άλλωστε σαφώς στο β' μισό του 5ου αι. π.Χ., ενώ οι άποικοι της Δύσης πρωτοπορούν, αντιλαμβανόμενοι την προστιθέμενη αξία των αναθημάτων τους στο πανελλήνιο ιερό.

Υπό το ερμηνευτικό πρίσμα που περιγράφηκε οι Ταραντίνοι του 5^{ου} αι. π.Χ. μέσω των εξεταζόμενων αναθημάτων τους γνωστοποιούν την ιστορία τους και επικοινωνούν τις περιφερειακές τους νίκες εναντίον των τοπικών πληθυσμών ως ιστορικής σημασίας, σταθερά επαναλαμβανόμενες πολεμικές επιτυχίες των Ελλήνων επί των βαρβάρων της Δύσης. Την ίδια στιγμή μάλιστα, που ο Τάραντας διεκδικεί με ζήλο τη θέση του στον ελληνικό κόσμο στη βάση της ισοτιμίας, όπως μαρτυρείται στις ιστορικές πηγές και επιβεβαιώνεται από τα αρχαιολογικά δεδομένα, η πόλη περνά από την αριστοκρατία στη δημοκρατία. Υπ' αυτό το πρίσμα ο Φάλανθος αντιπροσωπεύει την αριστοκρατία των πρώτων Σπαρτιατών αποίκων, άλλωστε από τον περιηγητή αναφέρεται ως Λακεδαιμόνιος, και επιβεβαιώνει τον στενό δεσμό με τη μητρόπολη, ενώ ο επώνυμος ήρωας Τάρας ερμηνεύεται, μετά το 473 π.Χ., ως το νέο πρόσωπο της δημοκρατικής πόλης⁵⁵⁰. Για κάποιους μάλιστα από τους μελετητές το πολιτικό μήνυμα των αναθημάτων των Ταραντινών υπερσκελίζει το, κατά τη σύγχρονη έκφραση, εθνικό⁵⁵¹.

⁵⁴⁹ Barringer 2015, 124.

⁵⁵⁰ Lippolis 1982, 96-97.

⁵⁵¹ Montel 2010, 210.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3^ο

Υλικά ίχνη της διεκδίκησης της Ηγεμονίας στην Ελλάδα

Στο β' μισό του 5^{ου} αι. π.Χ. η κεφαλαιοποίηση των κερδών από τη νίκη επί των Περσών δημιουργεί συνθήκες διεκδίκησης της ηγεμονίας μεταξύ των ελληνικών πόλεων – κρατών, οι οποίες επιδίδονται σε έναν διαρκή αγώνα επικράτησης. Ανακαλώντας τις πολεμικές αναμετρήσεις, τα αναθήματα των νικητών ανιδρύνονται υπό τους ασφυκτικούς πλέον χωρικούς περιορισμούς στο δελφικό ιερό, προκειμένου να κατισχύσουν άλλων αναθημάτων. Το αναθηματικό τοπίο αλλάζει καθώς διαρκώντας του καταστροφικού πολέμου τα νέα αναθήματα ανιδρύνονται με διακηρυγμένο πλέον στόχο: να δηλώσουν τη νέα τάξη πραγμάτων, αυτή που φέρνει τις ελληνικές πόλεις-κράτη ανηλεώς αντιμέτωπες. Στο δεδομένο πλαίσιο η επικαιρότητα δεν μπορεί παρά να είναι παρούσα. Υπερισχύει δε των μυθικών αναφορών και καταγράφεται ως ιστορία των πρωταγωνιστών, όπως αυτοί παριστάνονται στα επινίκια αναθήματα του δελφικού ιερού, ενώπιοι ενώπιος.

3.1 Αναθήματα των Συμμάχων των Αθηναίων

Οι συγκρούσεις του πελοποννησιακού πολέμου διασαλεύουν την κυριαρχία των Αθηναίων στο δελφικό αναθηματικό τοπίο. Στη ρωγμή που εμφανίζεται αναδύονται δυναμικά, οι σύμμαχοί της που διεκδικούν τη θέση τους στη γεωπολιτική σκακιέρα, την ίδια στιγμή που δημιουργούν το παρελθόν τους ως ανεξάρτητες πολιτικές οντότητες. Άλλωστε η ιστορία της πόλης γράφεται από τα δημόσια επινίκια αναθήματά της.

3.1.1 Αργειακά αναθήματα

Τα Αργειακά επινίκια αναθήματα του β' μισού του 5^{ου} αι. π.Χ. αποτέλεσαν ένα εν πολλοίς πρωτότυπο σύνολο μνημείων πλαστικής. Μέσω αυτών η πόλη του Άργους, μόνη από τις πελοποννησιακές, εντάχθηκε δυναμικά, στον πολιτικό αλλά και στον καλλιτεχνικό χάρτη του δελφικού ιερού και δήλωσε με παρρησία την

παρουσία της απέναντι στους Λακεδαιμονίους από τα πρώτα χρόνια της διαμάχης για την ηγεμονία στην Ελλάδα. Μετά την κυρίαρχη στο ζωτικό χώρο του ιερού στο α' μισό του αιώνα, Αθήνα, η πόλη του Άργους είναι εκείνη που καταλαμβάνοντας ευφυώς, κυρίως με πολυπληθείς συνθέσεις επινίκιων πολεμικών αναθημάτων, τον περιορισμένο χώρο στην νοτιοανατολική είσοδο του ιερού, στοχεύει στο να ξαναγράψει την ιστορία της και να αυτοπαρουσιαστεί, ως σύμμαχος της Αθήνας, με αξιώσεις, ενώ υπήρξε απύσχα από τα Μηδικά και δεν έχει να επιδείξει αποφασιστικές νίκες στα πεδία των μαχών⁵⁵².

Στο χρονικό πλαίσιο της παρούσας εργασίας εντάσσονται δύο διαφορετικά⁵⁵³ αλλά παρομοίως επιβλητικά επινίκια αναθήματα: α. το πολυπληθές σύνταγμα των Επτά επί Θήβας και των Επιγόνων και β. το ομοίωμα του Δούρειου Ίππου.

3.1.1. α) Το Σύνταγμα των Επτά επί Θήβας και των Επιγόνων (SD 112)

Ο περιηγητής του 2^{ου} αι. μ.Χ. αναφερόμενος στο εν λόγω μνημείο, αναγνωρίζει δύο ομάδες αγαλματικών μορφών. Η πρώτη περιλαμβάνει τους Αργείους αρχηγούς της εκστρατείας εναντίον της Θήβας στο πλευρό του Πολυνείκη, που κατονομάζονται με ακρίβεια. Ακολουθεί, σε εγγύτητα, το άρμα του Αμφιαράου με τον ίδιο και τον ηνίοχό του, Βάτονα συμπληρώνοντας τη λίστα των 8 εικονιζόμενων προσώπων. Ακολούθως, ο ίδιος αναφέρεται στους καλλιτέχνες των αγαλμάτων, Υπατόδωρο και Αριστογείτονα και τον λόγο της ανίδρυσης του μνημείου ως επινίκιο ανάθημα της μάχης της Οινόης, κατά την οποία οι Αργείοι νίκησαν τους Λακεδαιμονίους βοηθούντων των Αθηναίων. Συνεχίζει δε, υποθέτοντας ότι για τον ίδιο λόγο ανατίθεται και το δεύτερο σύνταγμα αγαλμάτων, το οποίο εικονίζει τους Επιγόνους των Αργείων Αρχηγών, που κατονομάζει επίσης με

⁵⁵² Jacquemin 1999(α), 55; Scott 2010, 101.

⁵⁵³ Το μνημείο των αργείων Βασιλέων (SD 113), απέναντι από το μνημείο των Επτά Επί Θήβας και των Επιγόνων, ανιδρύεται στον 4^ο αι. π.Χ. (369 π.Χ.) και ως εκ τούτου δεν εντάσσεται στην παρούσα μελέτη (Bommelaer 2015, 139-141).

τα πατρωνυμικά τους⁵⁵⁴. Το δεύτερο αυτό σύνολο περιλαμβάνει επτά αγάλματα στην αφήγηση του Πausανία⁵⁵⁵.

Ωστόσο τα αρχαιολογικά δεδομένα για το εξεταζόμενο μνημείο είναι εξαιρετικά περιορισμένα. Στην αρχή της Ιεράς Οδού, στη νοτιοανατολική είσοδο του ιερού, πάνω στην ευθυντηρία της θεμελίωσης στη θέση 112, εδράζεται, χαμηλά σωζόμενη σήμερα, ασβεστολιθική εξέδρα ημικυκλικής κάτοψης στον άξονα ανατολής- δύσης⁵⁵⁶. Η επιγραφή, έκκεντρα τοποθετημένη στην αριστερή πλευρά της πρόσοψης της βάσης του μνημείου, είναι λακωνική: Ἀργεῖοι ἀνέθ[ηκ]εν τάπολλώνι (εικ.50). Κατά μήκος της άνω επιφάνειας των λίθων στο επίπεδο της επιγραφής διακρίνεται ακολουθία τετράγωνων τóρμων⁵⁵⁷ που συνάδουν με την ύπαρξη προστατευτικού κιγκλιδώματος, διατρέχοντος την πρόσοψη του αναθήματος. Συνδυάζοντας τα αρχαιολογικά τεκμήρια με τη μαρτυρία του Πausανία, ο Bommelaer καταλήγει στην πλέον αποδεκτή σήμερα πρόταση για την αρχική μορφή του εξεταζόμενου μνημείου. Σε ημικυκλικό περίβολο με διαστάσεις 13μ. στην πρόσοψη, 6μ. ακτίνα κύκλου και ύψος περί τα 2μ., πάνω σε κοινή βάση εδράζονταν πολυπληθές σύνταγμα ανθρώπινων μορφών σε χαλκό. Εκατέρωθεν τέθριππου άρματος με τον αναβάτη και τον ηνίοχό του, αναπτύσσονταν συμμετρικά και εκμεταλλευόμενα όλο το βάθος του περιβάλλου τα αγάλματα των αρχηγών των Αργείων και αυτά των Επιγόνων τους⁵⁵⁸. Η ακριβής διάταξη των 16 αγαλματικών μορφών ωστόσο, δεν μπορεί να εξακριβωθεί⁵⁵⁹. Σε κάθε περίπτωση παρά τα πενιχρά αρχαιολογικά κατάλοιπα που ακρωτηριάζουν την εικόνα του μνημείου, ήδη η χρήση του κυκλικού περιβάλλου και ο τρόπος που κατόρθωνε να αναδείξει τα πολυπληθή συντάγματα ανθρώπων και ίππων σε αριστοτεχνική συσσώρευση, αποτελεί σημαντική αρχιτεκτονική και καλλιτεχνική καινοτομία⁵⁶⁰.

Η σύλληψη όμως της θεματολογίας του επιβλητικού μνημείου φαίνεται να είναι η πλέον ενδιαφέρουσα. Η Jacquemin παρατηρεί εύστοχα ότι οι Αργεῖοι

⁵⁵⁴ Πaus. 10.10.3-4

⁵⁵⁵ Bommelaer 2015, 137 εικ.38

⁵⁵⁶ Bommelaer 1992, 286-288.

⁵⁵⁷ Bommelaer 2015, 138.

⁵⁵⁸ Bommelaer 1992, 291-292.

⁵⁵⁹ Bommelaer 2015, 138.

⁵⁶⁰ Jacquemin 1999(α), 257.

κατορθώνουν στο ανάθημά τους να αφηγηθούν δύο διαφορετικά επεισόδια της μυθικής ιστορίας τους που σε διάστημα μιας γενιάς ανέδειξε θριαμβευτές τους πρώην ηττημένους⁵⁶¹. Ο Bommelaer υπερθεματίζει λέγοντας ότι στο μνημείο παρουσιάζονται δυο διαδοχικές γενιές ηρώων που ουσιαστικά στρατεύονται στον ίδιο σκοπό με την απόφαση να επιτύχουν⁵⁶². Υπ' αυτό το πρίσμα ήδη, οι Αργείοι στους Δελφούς διεκδικούν τη θέση τους στην ιστορία ως *έθνος ηρώων*⁵⁶³ την ίδια στιγμή που διακηρύττουν στο πανελλήνιο κοινό τις διεκδικήσεις τους έναντι της πόλη της Θήβας.

Ο μύθος, στοιχείο ταυτότητας για την αρχαιότητα, συνδέει στενά το Άργος με τη Θήβα, ενώ η επική ποίηση διατηρεί το ίχνος της κομβικής θέσης του Άργους ως σημείου εκκίνησης και ανατροφοδότησης της αντιπαλότητας μεταξύ των δύο πόλεων μέχρι την τελική νίκη των Αργείων. Οι αρχηγοί που προσέρχονται σε βοήθεια του Πολυνείκη για την ανάκτηση της εξουσίας του στη Θήβα ξεκινούν από το Άργος. Η πόλη του Άργους είναι επίσης αυτή, που σύμφωνα με τους παλαιότερους μύθους, θάβει στη γη της τους νεκρούς αρχηγούς που μεταφέρθηκαν πίσω στην πατρίδα τους από τον διασωθέντα Άδραστο με τον θεϊκό ίππο του. Τέλος, είναι και πάλι από το Άργος απ' όπου ξεκινούν οι γιοι των αποθανόντων για να εκδικηθούν τους πατεράδες τους, καταστρέφοντας την πόλη της Θήβας και ανακτώντας την περηφάνεια των Αργείων⁵⁶⁴. Συνεπώς η ύπαρξη σχετικών μνημείων στην πόλη του Άργους⁵⁶⁵ δεν αποτελεί έκπληξη αλλά και η παραλλαγμένη επανάληψή τους στο δελφικό ιερό δεν είναι τυχαία. Συγκεκριμένα, ο Πausanias⁵⁶⁶ μας πληροφορεί για δύο ξεχωριστά, πλην σε εγγύτητα, τοπικά μνημεία στην αγορά του Άργους, με τη μορφή αγαλματικών συνταγμάτων παρόμοιων με αυτά στους Δελφούς. Στη σχετική αφήγηση οι αρχηγοί της πρώτης εκστρατείας δεν κατονομάζονται από τον περιηγητή, παρά αναφέρονται συνοπτικά, ως *οι Επτά κατά τον Αισχύλο*, ενώ οι Επίγονοι εμφανίζονται με τα ονόματα και τα πατρωνυμικά τους. Μια σύγκριση μεταξύ των συγκεκριμένων αναφορών ανάμεσα στα τοπικά μνημεία

⁵⁶¹ Jacquemin 2005, 126-127.

⁵⁶² Bommelaer 1992, 267.

⁵⁶³ Jacquemin 1999(α), 257.

⁵⁶⁴ Daumas 1992, 253-255.

⁵⁶⁵ Pariente 1992, 195-229.

⁵⁶⁶ Πaus. 2.20.5.

του Άργους και εκείνο στο διεθνές κοινό των Δελφών, αποκαλύπτει μικρές διαφορές στα πρόσωπα του μύθου, ενώ ο κύριος κορμός τους παραμένει ο ίδιος. Στο δελφικό μνημείο ο αριθμός των Αργείων αρχηγών αυξάνεται κατά έναν, ενώ στους Επιγόνους εμφανίζεται μόνο ένας από τους τρεις γιους του Πολυνείκη που ονομάζονται στο μνημείο του Άργους. Οι σχέσεις συγγένειας στη συντριπτική πλειοψηφία τους εμφανίζονται κοινές και στα δύο μνημεία⁵⁶⁷. Ενώ όμως και στις δύο περιπτώσεις, του Άργους και των Δελφών, περιλαμβάνονται εξίσου η ατυχής και ευτυχής στιγμή της τοπικής ιστορίας, φαίνεται ότι στο πρώτο οι Επτά αρχηγοί εμφανίζονται ως αφηρωισμένοι νεκροί. Προς επίρρωση της παρούσας υπόθεσης καλούνται τα αρχαιολογικά δεδομένα τα οποία τεκμηριώνουν την ύπαρξη ηρώου σε χώρο της Αγοράς των Αργείων οριοθετημένο με κιγκλίδωμα⁵⁶⁸. Ίσως δε εδώ να βρίσκεται και η εξήγηση για το κιγκλίδωμα που τεκμαίρεται από τις οπές στην πρόσοψη του μνημείου των Δελφών, ως υπόμνηση δηλαδή του ηρώου της πατρίδας. Επομένως, το ανάθημα των Αργείων στο πανελλήνιο ιερό κεφαλαιοποιεί την τοπική ιστορία, αυτή που γράφεται παράλληλα στο Άργος μετά την εγκαθίδρυση της δημοκρατίας (460 π.Χ.)⁵⁶⁹. Ταυτόχρονα διατυμπανίζει την αντιπαλότητά τους με τους Λακεδαιμόνιους, συμμάχους των Θηβαίων.

Ανάμεσα στις πληροφορίες που παραθέτει ο Πausanias σχετικά με το εξεταζόμενο ανάθημα στους Δελφούς, περιλαμβάνονται τα ονόματα του Υπατόδωρου και του Αριστογείτονα οι οποίοι φιλοτέχνησαν, κατά τον περιηγητή, τα αργειακά αγάλματα. Αρχαιολογικά δεδομένα για το ζευγάρι των εν θέματι γλυπτών διαθέτουμε από ενεπίγραφη βάση⁵⁷⁰ ιδιωτικού αναθήματος στους Δελφούς του Βοιωτού Επίζηλου από τον Ορχομενό. Σε αυτήν οι γλύπτες αναφέρονται ως Θηβαίοι, ενώ τα επιγραφικά δεδομένα χρονολογούν τη δράση τους γύρω στα μέσα του 5^{ου} αι. π.Χ.

Η καταγωγή των γλυπτών μεταξύ άλλων οδήγησε την Jeffery⁵⁷¹ να υποστηρίξει μια διαφορετική άποψη για την προέλευση και τη φύση του αργειακού αναθήματος στους Δελφούς. Συγκεκριμένα, η ερευνήτρια αμφισβήτησε την ενιαία

⁵⁶⁷ Daumas 1992, 265-274.

⁵⁶⁸ Daumas 1992, 255-258.

⁵⁶⁹ Des Courtils 1992, 244-251; Pariente 1992, 223; Scott 2010, 103.

⁵⁷⁰ Bourguet 1929, *FdD III*(1), πιν.12; *LSAG* 95, no. 17.

⁵⁷¹ Jeffery 1965, 41-57.

σύνθεσή του, σημειώνοντας παράλληλα ότι απουσιάζουν οι λόγοι για τους οποίους οι Αργείοι, με δεδομένη παράδοση στη χαλκοπλαστική την ίδια εποχή, θα ανέθεταν τη φιλοτέχνηση του επινίκιου αναθήματός τους σε καλλιτέχνες με καταγωγή από την εχθρική μετά το 461 π.Χ. Βοιωτία. Υποστήριξε εν τέλει, ότι το χάλκινο σύνταγμα των Επτά Αργείων Αρχηγών υπήρξε λάφυρο πολέμου που οι Αργείοι άρπαξαν από την αρχική θέση του στη Θήβα κατά τη διάρκεια λαφυραγώγησης της Βοιωτίας μετά τη μάχη στα Οινόφυτα⁵⁷² και το ανέθεσαν, εν συνεχεία, στο ιερό των Δελφών δίπλα στο σύνταγμα των Επιγόνων σε μια ευφυή κίνηση επαναπλαισίωσης: Το ίδιο σύνταγμα γλυπτών από μνημείο νίκης των Βοιωτών μετασχηματιζόταν σε μνημείο νίκης των Αργείων⁵⁷³. Ωστόσο η πρόταση της Jeffery, που ακολουθήθηκε στη συνέχεια και από την Dumas⁵⁷⁴, δεν έγινε αποδεκτή από την ευρύτερη επιστημονική κοινότητα, η οποία θεώρησε ότι δεν θα ήταν απίθανο ο γλύπτης ενός Αργείου αναθήματος⁵⁷⁵, εφόσον δραστηριοποιείτο στους Δελφούς, να είναι Βοιωτός, ενώ αντίθετα, είναι αξιόπιστα αποδεδειγμένο από τα αρχαιολογικά τεκμήρια ότι το πολυπληθές μνημειακό ανάθημα υπήρξε ενιαίο⁵⁷⁶. Παράλληλα, δεν φαίνεται πιθανή ούτε η σύνδεση του μνημείου με τη μάχη στα Οινόφυτα⁵⁷⁷, αφού οι Αργείοι δεν θα είχαν ουσιαστικά λόγο να αναθέσουν επινίκιο μνημείο στους Δελφούς για μια μάχη στην οποία εκείνοι συμμετείχαν επικουρώντας τους Αθηναίους⁵⁷⁸.

Εξετάζοντας άλλες υποθέσεις σχετικά με την αφορμή ανάθεσης του μνημείου, η Jeffery⁵⁷⁹ προτείνει την κατάκτηση των Μυκηνών από τους Αργείους το 468 π.Χ., υπόθεση με την οποία ο Amandry⁵⁸⁰ συμφωνεί επίσης. Η εν λόγω νίκη έβαζε τέλος σε μια μακρά αντιπαλότητα των Αργείων με τους Μυκηναίους για την κυριαρχία στα ιερά της Αργολίδας, γεγονός που ξεπερνούσε τις επικαιρικές πολιτικές διαμάχες. Με αυτόν τον τρόπο η εν λόγω νίκη αποκτούσε ιδιαίτερη βαρύτητα, η οποία θα δικαιολογούσε ένα αργειακό επινίκιο ανάθημα. Η μαρτυρία

⁵⁷² Διοδ. 11.82.5.

⁵⁷³ Jeffery 1965, 49-50; Daumas 1992, 259-262.

⁵⁷⁴ Daumas 1992, 253-264.

⁵⁷⁵ Jacquemin 1999(α), 195 σημ. 306.

⁵⁷⁶ Bommelaer 2015, 138; Vatin 1991, 139-148; Bommelaer 1992, 265-303; Jacquemin 1999, 55; Scott 2010, 101-103.

⁵⁷⁷ Θουκ. 1.108.2-3.

⁵⁷⁸ Francis και Vickers 1985, 114.

⁵⁷⁹ Jeffery 1991, 162-164.

⁵⁸⁰ Amandry 1980, 234.

του Διόδωρου⁵⁸¹ για εξανδραποδισμούς των Μυκηναίων και ανάθεση της δεκάτης εξ αυτών στον θεό, θεωρήθηκε επιπλέον επιχείρημα για την υποστήριξη της εν λόγω σύνδεσης. Όμως γιατί το ανάθημα να ανατεθεί στον Απόλλωνα αφού υπήρχαν άλλοι υποψήφιοι θεοί, όπως ο Ζευς της Νεμέας ή η Ήρα του Ηραίου της Αργολίδας, περισσότερο συνδεδεμένοι με τη διαμάχη των Αργείων με τους Μυκηναίους; Εξάλλου, η μαρτυρία του Διόδωρου δηλώνει περισσότερο ένα ανάθημα σε είδος, την προσφορά της δεκάτης των δούλων, ένα κατά κυριολεξία λάφυρο δηλαδή, που θα ανέθεταν οι Αργεῖοι σε ιερό της Αργολίδας⁵⁸².

Αντίθετα, η επιστροφή στην εκδοχή της αφήγησης του Πausανία και τη σύνδεση του εξεταζόμενου αναθήματος με την Οινόη προσφέρει ισχυρά ερείσματα. Δεν είναι η πρώτη φορά που μυθική μάχη καλείται να δοξάσει μια ιστορική νίκη. Στην παρούσα περίπτωση το τοπόσημο της Οινόης, στο δυτικό άκρο του Άργους, απ' όπου πέρασαν οι Αργεῖοι αρχηγοί⁵⁸³ στην καταδικασμένη πορεία τους προς τη Θήβα, αποκτά νέα διάσταση, καθώς συνδέεται με την ιστορική πλέον πορεία του Άργους εναντίον νέων εχθρών. Το επινίκιο μνημείο, που οι Αργεῖοι αναθέτουν στους Δελφούς και παρόμοιο του βρίσκεται στην πόλη τους, καλείται εκτός από το να δηλώσει την ευσέβειά τους στον Απόλλωνα, να διατρανώσει τη στιγμή που οι ίδιοι, μετά από επίπονη και μακρά αναμονή μιας τριακονταετίας, νικούν τους Σπαρτιάτες⁵⁸⁴. Συγχρόνως, οι Αργεῖοι με το παρόν ανάθημα τιμούν εξίσου την πρόσφατη συμμαχία τους με τους Αθηναίους⁵⁸⁵, οι οποίοι εξάλλου, τους επικουρούν στρατιωτικά στην Οινόη. Χρησιμοποιούν τη μυθική μάχη, όψεις της οποίας ο Αισχύλος έχει χρησιμοποιήσει σε δύο τραγωδίες, τους εμβληματικούς *Επτά επί Θήβας* και τους *Ελευσίνιους* -που εμπλέκουν τον Θησέα στη διεκδίκηση των σωρών των νεκρών αρχηγών στη Θήβα⁵⁸⁶ - ενώ ταυτόχρονα διατηρούν στο

⁵⁸¹ Διοδ. 11.65.5.

⁵⁸² Colonge 2017, 237.

⁵⁸³ Η αργειακή παράδοση που διασώζει τη στάση των Επτά Αρχηγών στην Οινόη στο δρόμο τους προς τη Θήβα, στηρίζεται στην αφήγηση τέλεσης πράξεων ευσέβειας στο ιερό της Αφροδίτης και του Άρη και προϋποθέτει την ακριβή χωροθέτηση της αρχαίας Οινόης, πράγμα που αμφισβητείται (Jeffery 1965, 48 σημ. 31).

⁵⁸⁴ Jacquemin 1999 (α), 195-196.

⁵⁸⁵ Θουκ. 1.102.4.

⁵⁸⁶ Jeffery 1965, 51; Daumas 1992, 257.

μνημείο των Δελφών την αργειακή εκδοχή του μύθου, περιλαμβάνοντας τον Άδραστο και τον άγνωστο από αλλού, Αλιθέρση⁵⁸⁷.

Ωστόσο, η ιστορική τεκμηρίωση της μάχης της Οινόης παρουσιάζει πολλά κενά. Δεν αναφέρεται στο Θουκυδίδη μεταξύ των συγκρούσεων της Πεντηκονταετίας, ως ελάχιστος σημασίας ίσως σε σχέση με άλλα πολεμικά γεγονότα της περιόδου. Παραλείπεται εξίσου από το Διόδωρο⁵⁸⁸, ενώ η ομιχλώδης ανάμνησή της διατηρείται, λανθασμένα σύμφωνα με τη σύγχρονη έρευνα⁵⁸⁹, στην αφήγηση του Πausanias για τις παραστάσεις της Ποικίλης Στοάς στην Αθήνα⁵⁹⁰ και στις νεότερες αφηγήσεις της τοπικής ιστορίας του Άργους⁵⁹¹. Από την άλλη οι κατασκευαστικές λεπτομέρειες της βάσης 112, τα επιγραφικά δεδομένα και οι γλύπτες που αναφέρονται στην αφήγηση του Πausanias συγκλίνουν σε μια χρονολόγηση του εξεταζόμενου αναθήματος μεταξύ 460-456 π.Χ.⁵⁹². Λαμβάνοντας υπόψη τα παραπάνω, οι μελετητές σχετίζουν τη μάχη στην Οινόη με τη μάχη στην Τανάγρα⁵⁹³. Την τοποθετούν δε είτε ανάμεσα στις κινήσεις του Σπαρτιάτη Νικομήδη λίγο πριν το 458 π.Χ. είτε ανάμεσα σε αυτές του Αθηναίου Τολμίδα λίγο μετά το 458 π.Χ.⁵⁹⁴.

Σε κάθε περίπτωση η απουσία της μάχης της Οινόης από την αφήγηση του Θουκυδίδη δεν είναι αρκετή για να την υποβαθμίσει, ώστε να μην δικαιολογείται η ανάθεση των Αργείων προς δόξαν της. Άλλωστε, το γεγονός ότι η ανάμνησή της διέτρεξε τον χρόνο ακόμα και απούσας από τους γνωστούς μας ιστοριογράφους, δηλώνει ήδη τη σημασία της στη συνείδηση των Αργείων. Η νίκη τους εναντίον των Σπαρτιατών στην Οινόη εκλαμβάνεται, υποστηρίζει η Pariente⁵⁹⁵, ως εκδίκηση για

⁵⁸⁷ Bommelaer 1992, 271.

⁵⁸⁸ Francis και Vickers 1985, 107.

⁵⁸⁹ Η παράσταση της μάχης της Οινόης στην Ποικίλη Στοά αμφισβητήθηκε αξιόπιστα από διάφορους ερευνητές (Jeffery 1965, 41-57; Meiggs 1972, 470). Πρόσφατα δε και υπό το φως νέου, σχετικού επιγραφικού τεκμηρίου η Palagia (2018, 61-65) υποστήριξε ότι στην Ποικίλη Στοά παριστάνεται η μάχη των Αθηναίων εναντίον των Βοιωτών και των Χαλκιδέων το 506 π.Χ. στο πλαίσιο της εκστρατείας της Βοιωτικής Οινόης.

⁵⁹⁰ Πausanias 1.15.1.

⁵⁹¹ Κοφινιώτης 2008, 142.

⁵⁹² Bommelaer 1992, 272, 276.

⁵⁹³ Θουκ. 1.108.1-1.108.3.

⁵⁹⁴ Jeffery 1965, 52-53.

⁵⁹⁵ Pariente 1992, 222-229.

την ταπεινωτική ήττα που υπέστησαν στη Σήπεια⁵⁹⁶, κοντά στην Τίρυνθα, το 494 π.Χ. από τους Σπαρτιάτες μια γενιά πριν. Ως τέτοια, δικαιολογεί σίγουρα το επινίκιο μνημείο στους Δελφούς, το οποίο αναλαμβάνει να παρουσιάσει τη συντριβή των πατεράδων από κοινού με τη δικαίωση τους μέσω του θριάμβου των γιών τους⁵⁹⁷. Την ίδια στιγμή διατυμπανίζει άλλωστε, τους δεσμούς αίματος των Αργείων με τους Θηβαίους, αντιπάλων εξίσου των Αθηναίων. Τέλος, στην παρούσα ανάθεση υποστηρίζουμε, εγείρονται διεκδικήσεις ενός έθνους που διεκδικεί όχι μόνο την ύπαρξη αλλά και την εξάπλωσή του πέραν των ορίων της πόλης του, από το Άργος στη Θήβα, με όχημα τη νομιμοποιητική αναθηματική πρακτική στο ιερό των Δελφών, αλλά πολύ περισσότερο, την οικοδόμηση συμμαχιών εναντίων άλλων ισχυρών αντίπαλων δυνάμεων που αναδύονται βαθμιαία στον ελληνικό χώρο.

3.1.1 β) Ο Δούρειος Ίππος (SD 111)

Στον εξαιρετικά περιορισμένο χώρο δίπλα από μνημείο των Επτά Αργείων Αρχηγών και των Επιγόνων και πίσω από το ανάθημα του Μιλτιάδη, στην αμβλεία γωνία του νότιου περιβόλου του ιερού του Απόλλωνα⁵⁹⁸, οι Αργείοι ανίδρυσαν ομοίωμα χάλκινου ίππου στο οποίο ο Πausanías⁵⁹⁹ αναγνωρίζει τη μυθική κατασκευή του Επειού. Ο περιηγητής μας πληροφορεί ότι οι Αργείοι ζήτησαν χρησμό από το Μαντείο σχετικά με την έκβαση της διαμάχης τους με τους Λακεδαιμονίους για τη Θυρέα. Λαμβάνοντας απάντηση που προέβλεπε τη μάχη αμφίρροπη, συνεχίζει ο Πausanías, και αξιώνοντας να κερδίσουν περισσότερα στον πόλεμο, οι Αργείοι ανέθεσαν στους Δελφούς το Δούρειο Ίππο, έργο του Αργείου Αντιφάνη⁶⁰⁰.

Τα αρχαιολογικά τεκμήρια του αναθήματος περιορίζονται στη βάση 111, εφαιπτόμενη της 112, από την οποία σώζονται δεκαπέντε μόλις λίθοι. Η παραλληλόγραμμη βάση, που αποκαταστάθηκε από το Bommelaer, έχει διαστάσεις 1,26μ. στην πρόσοψη προς την Ιερά Οδό και βάθος 6,30μ. φτάνοντας μέχρι το νότιο

⁵⁹⁶ Ηροδ. 5.76-82.

⁵⁹⁷ Pariente 1992, 223.

⁵⁹⁸ Bommelaer 2015, 137 εικ.38.

⁵⁹⁹ Πaus. 10.9.12.

⁶⁰⁰ DNO 1360-1369.

περίβολο του ιερού, χωρίς να τον ακουμπάει. Το αρχικό της ύψος υπολογίζεται στα 1,26μ. Ο χάλκινος ίππος ακουμπούσε σε πλίνθο, με διαστάσεις 1,70 x 0,44μ., στην άνω επιφάνεια της οποίας σώζεται εντορμία με βάθος 0,24μ. στο σχήμα οπλής αλόγου. Κατά συνέπεια το ανάθημα αποτελούσε ένα κολοσσιαίο έργο, τριπλάσιο από το φυσικό μέγεθος του απεικονιζόμενου ζώου, που δέσποζε έναντι όλων των άλλων αναθημάτων συμπεριλαμβανομένων και των λοιπών της ίδια πόλης⁶⁰¹.

Το θέμα του Δούρειου Ίππου μπορεί να δικαιολογηθεί από την ύπαρξη του όρου *Αργείοι* στον κατάλογο των αντιπάλων των Τρώων κατά την πολιορκία της Τροίας, ενώ ανάλογο, ιδιωτικό πάντως, ανάθημα στην Ακρόπολη των Αθηνών⁶⁰² χρονολογημένο σχεδόν σύγχρονα, δεν μπορεί να είναι τυχαίο. Με βάση αυτή τη συνάφεια φαίνεται πιθανό, αν και ο ίππος των Δελφών μάλλον δεν βρισκόταν πάνω σε ρόδες, να έφερε κλίμακα απ' όπου θα κατέβαιναν οι Αργείοι ήρωες, εμφανιζόμενοι πιθανώς σε ανοίγματα στο σώμα του ζωόμορφου ομοιώματος⁶⁰³.

Η χρονολόγηση του αναθήματος, που αξιοποιεί τα κατασκευαστικά δεδομένα της βάσης, συνάδει με την πληροφορία του Πausανία σχετικά με τις ιστορικές συνθήκες της ανάθεσης, το 414 π.Χ., ενώ προηγούμενες συσχετίσεις με τη βάση 111 ενεπίγραφων λίθων με αναθηματικό περιεχόμενο απερρίφθησαν από τον Bommelaer ως μη ανήκουσες σε αυτό, λόγω αναντιστοιχιών στο χρονικό πλαίσιο που ανέδειξε η ανάλυση των επιγραφικών ή/και των κατασκευαστικών τους λεπτομερειών⁶⁰⁴.

Στο τελευταίο ανάθημα των Αργείων, η μυθική μάχη χρησιμοποιείται εξίσου ως εικονογραφικό στοιχείο ταυτότητας της πόλης του Άργους, που επιχειρεί να διαμορφώσει το ιστορικό της αφήγημα και να διατυμπανίσει με τη βοήθεια διαφόρων τύπων γλυπτικών και αρχιτεκτονικών συνόλων τις νίκες της επί των Λακεδαιμονίων⁶⁰⁵. Μια ενδιαφέρουσα παρατήρηση σχετίζεται με τον Αντιφάνη⁶⁰⁶, καλλιτέχνη του Δούρειου Ίππου κατά τον Pausanias. Ο τελευταίος, έργα του οποίου δεν γνωρίζουμε παρά μόνο από τους Δελφούς, αναλαμβάνει να φιλοτεχνήσει τους

⁶⁰¹ Bommelaer 1992, 281-286.

⁶⁰² Πaus. 1.23.8.

⁶⁰³ Jacquemin 1999(α), 195 και σημ. 311.

⁶⁰⁴ Bommelaer 1991, 111-113.

⁶⁰⁵ Jacquemin 1999(α), 195; Scott 2014, 143.

⁶⁰⁶ DNO 1360-1369

Διόσκουρους στο Ανάθημα των Ναυάρχων για τη νίκη των Σπαρτιατών στους Αιγός Ποταμούς (404 π.Χ.)⁶⁰⁷. Αργότερα, το 369 π.Χ., εργάζεται για τους Αργείους και τους Αρκαδίους που συμμετέχουν στη νίκη των Θηβαίων εναντίον των νικητών του Πελοποννησιακού Πολέμου⁶⁰⁸. Είναι σαφές ότι η καταγωγή του καλλιτέχνη δεν δεσμεύει ούτε τον ίδιο ούτε την πόλη του στις επιλογές τους⁶⁰⁹ αφού το ανάθημα αποτελεί δομικό στοιχείο ταυτότητας της αναθέτριας πόλης και μνημειακή έκφραση της εξωτερικής πολιτικής της και ως εκ τούτου δεν ανήκει στον δημιουργό του.

3.2 Αναθήματα των αντιπάλων των Αθηναίων

Υποχωρούσης της Αθήνας, οι αντίπαλοί της ενισχύουν την αναθηματική τους δραστηριότητα στο ιερό των Δελφών. Κατά τη διάρκεια του Πελοποννησιακού πολέμου εκτός των συμμάχων της, και η ίδια η πόλη της Σπάρτης, χωρίς προηγούμενη παρουσία στο δελφικό ιερό, δηλώνει emphatically τις νίκες της στο πεδίο της μάχης με αναθήματα που στοχεύουν ευθύβολα τους εχθρούς της. Η Σπάρτη διαμορφώνει την εικόνα της ως ανίκητης στρατιωτικά δύναμης, και αυτοπαρουσιάζεται στο δελφικό ιερό ως ηγέτιδα πόλη μιας ευρύτατης αντιαθηναϊκής συμμαχίας, στη θέση της πάλαι ποτέ κραταιάς αντιπάλου της.

3.2.1 Θησαυρός του Βρασίδα και των Ακανθίων (SD 303)

Ο Θησαυρός του Βρασίδα και των Ακανθίων ανιδρύεται ως επινίκιο μνημείο της αποστασίας των Ακανθίων από την Αθηναϊκή Συμμαχία στο τελευταίο τέταρτο του 5^{ου} αι. π.Χ. Συνδεδεμένο ωστόσο από την αναθηματική επιγραφή του: *Βρασίδας καὶ Ἀκάνθιοι ἀπ' Ἀθηναίων*⁶¹⁰, με το πρόσωπο του Σπαρτιάτη στρατηγού της νίκης μπορεί να εκληφθεί εξίσου είτε ως προσωπικό ανάθημα από τη λεία των

⁶⁰⁷ Βλ. ενότητα 3.2.2 της παρούσας εργασίας.

⁶⁰⁸ Marcadé 1953, 5-6.

⁶⁰⁹ Jacquemin 1999β, 154.

⁶¹⁰ Πλουτ. *Λυσ.* 1.1.

μαχών στη Χαλκιδική⁶¹¹ είτε ως το πρώτο μνημειακό ανάθημα της πόλης της Σπάρτης⁶¹², αιχμηρή, σε κάθε περίπτωση, απάντηση στην αθηναϊκή κυριαρχία στο ιερό⁶¹³.

Το μνημείο σώζεται μόνο στο επίπεδο της θεμελίωσης, υποστηρίζεται εντούτοις, ότι ακολουθούσε την τυπική κάτοψη του μικρού δωρικού δίστυλου εν παραστάσι ναόσχημου αρχιτεκτονήματος, με νότιο προσανατολισμό⁶¹⁴.

Οι πληροφορίες μας για το ανάθημα είναι έμμεσες και προέρχονται κυρίως από τον Πλούταρχο⁶¹⁵, ενώ τα αρχαιολογικά δεδομένα αναδεικνύονται φτωχά. Ως εκ τούτου, ούτε η χωροθέτηση ούτε και η σύνδεση του μνημείου με μια συγκεκριμένη μάχη και συνακόλουθα η ακριβής χρονολόγησή του, είναι ασφαλείς. Με μοναδικό οδηγό τη διαδρομή του Πλουτάρχου και των φίλων του στους Πυθικούς διαλόγους⁶¹⁶, οι μελετητές αναζητούν το μνημείο ακολουθώντας την Ιερά Οδό μετά τον Θησαυρό των Κορινθίων (SD 308) και σε εγγύτητα με τον ναό του Απόλλωνα, στα ισχνά κατάλοιπα τριών θέσεων. Συγκεκριμένα ο Bommelaer⁶¹⁷ ταυτίζει το μνημείο με τη θέση 303⁶¹⁸, πολύ κοντά στη θέση 306⁶¹⁹ στην οποία αναγνωρίζει το Θησαυρό η Jacquemin. Αυτές οι θέσεις εντάσσονται στη γενικότερη χωροθέτηση των Θησαυρών και συνάδουν με την ερμηνεία του εν λόγω μνημείου ως αναθήματος πόλης. Αντίθετα, η ταύτισή του με τη θέση 506⁶²⁰ την οποία υποστηρίζει μεταξύ άλλων⁶²¹ και η Παρτίδα⁶²² πλησίον του Ηρώου του Νεοπτόλεμου⁶²³, βρίσκει πεδίο συνάφειας με την άποψη της ηρωοποίησης του Βρασίδα από τους Ακανθίους.

⁶¹¹ Sears 2019, 266.

⁶¹² Neer 2001, 278.

⁶¹³ Scott 2010, 104-105; Colonge 2017, 250; Sears 2019, 274.

⁶¹⁴ Bommelaer 2015, 188-190.

⁶¹⁵ Πλουτ. *Λυσ.* 1.1-3 και 18.2; Πλουτ. *Ήθικά* 400D.

⁶¹⁶ Πλουτ. *Ήθικά* 400D.

⁶¹⁷ Bommelaer 1991, 160-161.

⁶¹⁸ Με τη θέση αυτή συμφωνούν επίσης οι Pouilloux and Roux 1963, 74.

⁶¹⁹ Jacquemin 1999(α), 149.

⁶²⁰ Ο Bommelaer θεωρεί τα αρχαιολογικά ίχνη της θέσης 506 παλαιότερα (Bommelaer 2015, 188-190 και 188 εικ.64) ενώ η Παρτίδα (2000, 108) υποστηρίζει ότι η παλαιότερη αυτή θεμελίωση ανήκει στο προγενέστερο Θησαυρό των Ακανθίων που ανακαινίστηκε στον 5^ο αι. π.Χ.

⁶²¹ Courby 1927, 269.

⁶²² Partida 2000, 103.

⁶²³ Partida 2000, 108.

Οι απόψεις των ερευνητών συγκλίνουν περισσότερο σε ό,τι αφορά τη χρονολόγηση του μνημείου, καθώς το συνδέουν με την αναφορά του Θουκυδίδη στις συνθήκες κάτω από τις οποίες οι Ακάνθιοι αποφασίζουν να αποστατήσουν από την Αθηναϊκή συμμαχία. Την απόφαση αυτή λαμβάνουν μετά από παρότρυνση του Βρασίδα στο πλαίσιο της εκστρατείας του εναντίον των Αθηναίων⁶²⁴. Αν και εύκολα συνάγεται το συμπέρασμα ότι ο Θησαυρός ανιδρύεται από τη δεκάτη πολεμικής λείας σχετιζόμενης με τις επιχειρήσεις των Σπαρτιατών στη Χαλκιδική, δηλαδή μεταξύ 424-423 π.Χ., η συγκεκριμένη μάχη δεν μπορεί να ταυτιστεί με πλήρη βεβαιότητα⁶²⁵. Ωστόσο προτείνεται η σύνδεση του μνημείου με τη μάχη της Αμφίπολης, το 422 π.Χ. στην οποία εναντίον των Αθηναίων συμμετέχει συνασπισμός των αποστατησάντων πόλεων υπό την ηγεσία του Βρασίδα⁶²⁶. Ο τελευταίος δε σκοτώνεται στη μάχη αυτή, εξ ου και ευρεία συζήτηση σχετικά με το αν ο Θησαυρός ανιδρύεται ζώντος του Σπαρτιάτη στρατηγού ή μετά τον θάνατό του. Στη συζήτηση αυτή συναρτώνται ζητήματα που αφορούν στη σχέση του Βρασίδα με τον Θησαυρό ή αλλιώς στη σχέση της πόλης της Σπάρτης με το ανάθημα. Παράλληλα εξετάζεται από τους ερευνητές η υπόθεση που θέλει τους Ακανθίους αποκλειστικούς αναθέτες του μνημείου, οι οποίοι τιμούν τον απελευθερωτή τους.

Ειδικότερα, ο Neer εκτιμώντας ρεαλιστικά τον χρόνο που θα χρειαζόταν από την απελευθέρωση των Ακανθίων το 423 π.Χ. μέχρι την υλοποίηση της ανάθεσης, χρονολογεί το μνημείο μετά το θάνατο του Βρασίδα⁶²⁷. Κατάλληλη για την ανάθεση από τους ευεργετηθέντες Ακανθίους φαίνεται να είναι η στιγμή της μονοετούς ανάπαυλας των εχθροπραξιών κατά τη Νικίειο ειρήνη, το 421 π.Χ. Σε αντίθετη κατεύθυνση κινούνται οι Currie⁶²⁸ και Sears οι οποίοι θεωρούν ότι ο Θησαυρός ανιδρύθηκε όσο ο Βρασίδης ήταν στη ζωή. Σε υποστήριξη αυτής της πρότασης καλείται η ονομαστική πτώση στην οποία βρίσκεται το όνομα του Βρασίδα στην αναθηματική επιγραφή. Σε όσους δε, προκειμένου να υποστηρίξουν το αντίθετο, επικαλούνται το ασυμβίβαστο της αναφοράς ζώντων ιδιωτών αναθετών, οι υποστηρικτές της άποψης αυτής απαντούν ότι πρόκειται για την αποκορύφωση των

⁶²⁴ Θουκ. 4.84.1 και 4.88.

⁶²⁵ Currie 2005, 169-170; Scott 2010, 104-105.

⁶²⁶ Θουκ. 4.70, 4.74 και 4.80.

⁶²⁷ Neer 2001, 278.

⁶²⁸ Currie 2005, 169-170, 191; Sears 2019, 266.

τιμών που ο Βρασίδας δεχόταν ήδη όσο ζούσε⁶²⁹. Μεταθέτοντας την οπτική στο παραπάνω ερώτημα και τις συνακόλουθες ερμηνείες σχετικά με τη σημειολογία της ανάθεσης, ο Colonge υποστηρίζει ότι από τη στιγμή που ο Βρασίδας υπήρξε ο αρχιστράτηγος των επιχειρήσεων, εκείνος είχε και την ιερή υποχρέωση στην απόδοση της δεκάτης από τα λάφυρα των μαχών. Εξάλλου εφόσον οι Ακάνθιοι αποτέλεσαν τους πρώτους πρόθυμους αποδέκτες της πρότασής του για αποστασία και παράδειγμα για όλους όσοι ακολούθησαν⁶³⁰, είναι πιθανό, υποστηρίζει ο μελετητής, σε αυτούς να απέθεσε ο Βρασίδας την εν λόγω λεία. Μετά τον θάνατό του και κατά το χρόνο της προσωρινής ειρήνης του 421 π.Χ., όταν οι Λακεδαιμόνιοι αποχώρησαν με σπουδή από τη Χαλκιδική⁶³¹, ανέλαβαν οι Ακάνθιοι, ακολουθώντας τελικά οδηγίες του αποθανόντα Βρασίδα ή του διαδόχου του, Κλεαρίδα να υλοποιήσουν την ιερή υποχρέωση της απόδοσης της δεκάτης στον πύθιο Απόλλωνα. Αυτό και έγινε με την ανακαίνιση ερειπωμένου πλέον αρχαϊκού Θησαυρού των Ακανθίων⁶³², που τελικά έφερε την αναθηματική επιγραφή την οποία μνημονεύει ο Πλούταρχος⁶³³.

Σχετικά με το αν υπήρχε προηγούμενη αναθηματική δραστηριότητα των Ακανθίων, και δη με τη μορφή Θησαυρού, οι ερευνητές δεν συμφωνούν⁶³⁴. Ίσως και να ήταν ο Θησαυρός του τελευταίου τετάρτου του 5^{ου} αι. π.Χ. το πρώτο ανάθημα των Ακανθίων στο πανελλήνιο ιερό των Δελφών⁶³⁵. Σε κάθε περίπτωση πάντως, η συγκεκριμένη αναθηματική πρακτική είχε εγκαταλειφθεί σαράντα χρόνια πριν την ανίδρυση του εξεταζόμενου μνημείου, για να δώσει τη θέση της σε συντάγματα αγαλμάτων⁶³⁶. Εκκινώντας από αυτή την επισήμανση, οι ερευνητές ερμηνεύουν την επιλογή των αναθετών ως πρόκληση που, μεσούντος του Πελοποννησιακού πολέμου, απευθύνεται στους Αθηναίους από τους αντιπάλους τους. Τη θέση αυτή υποστηρίζει εξίσου το γεγονός ότι η ανίδρυση του εξεταζόμενου μνημείου στα ανατολικά του ιερού, είτε στο άνδρηρο του ναού του

⁶²⁹ Sears 2019, 266.

⁶³⁰ Θουκ. 4.114, 120 και 124.

⁶³¹ Θουκ. 5.21.1. – 5.21.3.

⁶³² Partida 2000, 106.

⁶³³ Colonge 2017, 250.

⁶³⁴ Sears 2019, 266; Scott 2010, 104.

⁶³⁵ Jacquemin 1999(α), 308;

⁶³⁶ Scott 2010, 105; Sears 2019, 265.

Απόλλωνα είτε ακριβώς κάτω από αυτό, αποτελεί, με όρους χωροταξίας, ευθεία αντιδιαστολή στο Θησαυρό των Αθηναίων. Συμπληρωματικά ο Θησαυρός του Βρασίδα και των Ακανθίων είναι το εγγύτερα τοποθετημένο μνημείο αυτής της εποχής στον ναό του Απόλλωνα και συνακόλουθα ικανοποιεί τις φιλοδοξίες ιδιαίτερης προβολής των αναθετών του. Υπό αυτό το πρίσμα το εξεταζόμενο μνημείο διαρρηγνύει την πρακτική της εποχής του προκειμένου να διατρανώσει την ευθεία αμφισβήτηση της υπεροχής των Αθηναίων⁶³⁷, τόσο στο πεδίο της μάχης όσο και στο ιερό των Δελφών, όπου για χρόνια η τελευταία μονοπωλούσε την πρωτοκαθεδρία⁶³⁸.

Χωρίς να λείπουν ολοκληρωτικά τα δημόσια αναθήματα της Σπάρτης, πριν το τέλος του 5^{ου} αι. π.Χ. αυτά σίγουρα υπήρξαν λιγοστά⁶³⁹. Συγχρόνως παρά τον ηγεμονικό ρόλο της στην Πελοπόννησο, η ίδια δεν διέθετε Θησαυρό σε κανένα από τα δύο μεγάλα πανελλήνια ιερά, των Δελφών και της Ολυμπίας⁶⁴⁰. Το γεγονός προκαλεί ιδιαίτερη εντύπωση, αν αναλογιστεί κανείς την εύνοια της οποίας έχαιρε η πόλη τόσο από τον Πύθιο Απόλλωνα, όσο και από τον Ολύμπιο Δία⁶⁴¹, εύνοια που σχολιάζεται άλλωστε από τον Περικλή θεωρώντας ότι η χρηματοδότηση του ναυτικού των Σπαρτιατών προέρχονταν από τα ιερά θησαυροφυλάκια. Από την άλλη επιστρέφοντας στη μαρτυρία του Πλουτάρχου, ο Θησαυρός του Βρασίδα και των Ακανθίων αναφέρεται αποκλειστικά προκειμένου να διασαφηνιστεί η ταυτότητα αγάλματος του Λυσάνδρου που βρίσκεται εντός του μνημείου⁶⁴². Επιπλέον, η ίδια φιλολογική μαρτυρία αναφέρει ότι ο Λύσανδρος καταθέτει στον Θησαυρό του Βρασίδα και των Ακανθίων ένα σημαντικότατο ποσό από τη λεία της εκστρατείας του 405-404 π.Χ.⁶⁴³ καθώς και το δώρο που του έκανε ο Κύρος ο νεότερος, ένα ομοίωμα τριήρους σε χρυσό, που τα απαγορευτικά ήθη της πατρίδας του τον απέτρεπαν από το να το μεταφέρει πίσω μαζί του. Είναι σαφές ότι ένας Σπαρτιάτης στρατηγός που θα γύριζε στην πατρίδα του πλούσιος από τη λεία των

⁶³⁷ Scott 2010, 105; Sears 2019, 268.

⁶³⁸ Scott 2010, 101-109.

⁶³⁹ Jacquemin 2014, 130-131.

⁶⁴⁰ Neer 2001, 278.

⁶⁴¹ Jacquemin 2014, 130.

⁶⁴² Πλουτ. Λυσ. 1.1.

⁶⁴³ Πλουτ. Λυσ. 18.2.

νικών του θα προκαλούσε τον ψόγο ή και τη ζήλεια της σπαρτιατικής αριστοκρατίας. Από την άποψη αυτή μπορεί κανείς εύλογα να υποθέσει ότι ο Θησαυρός στο όνομα ενός νεκρού Σπαρτιάτη ήρωα που ανιδρύεται από μια σύμμαχο πόλη, είναι μια άριστη ευκαιρία για τη Σπάρτη. Η πόλη αποκτά έναν Θησαυρό⁶⁴⁴ προκειμένου να εξυπηρετήσει τις αυξανόμενες ιερές υποχρεώσεις απόδοσης της δεκάτης, την ίδια στιγμή που αντιπαρατίθεται σε συμβολικό επίπεδο με την Αθήνα. Οι Ακάνθιοι, από την άλλη, με το παρόν συλλογικό ανάθημα δηλώνουν την αφοσίωσή τους στον απελευθερωτή τους, την ίδια στιγμή που αναβαθμίζουν τόσο το αρχιτεκτόνημα όσο και τα περιεχόμενά του. Συνακόλουθα και η δική τους πόλη δηλώνει emphaticά την παρουσία της στο πανελλήνιο ιερό, αμέσως μετά την αποστασία της από την Αθηναϊκή Συμμαχία⁶⁴⁵.

Διαρκούντος του Πελοποννησιακού πολέμου το πανελλήνιο ιερό του Πύθιου Απόλλωνα στους Δελφούς γίνεται ομιλούσα εικόνα των πολεμικών αναμετρήσεων⁶⁴⁶. Στη νέα εποχή η Σπάρτη και οι νέοι της σύμμαχοι στοχεύουν επιδεικτικά εναντίον της αντιπάλου τους. Χαράσσουν στην πέτρα τη νίκη τους: ἀπ' Ἀθηναίων κατ' αντίστιξιν του ἀπό Μήδων⁶⁴⁷. Η πάλαι ποτέ παντοδύναμη και περήφανη για τα κατορθώματά της Αθήνα πλήττεται σοβαρά, αφού από δικά της λάφυρα χρηματοδοτείται ο Θησαυρός του Βρασίδα και των Ακανθίων.

Η λειτουργία του Θησαυρού ως αρχιτεκτονικής δομής που έχει σκοπό την αδρανοποίηση των επιδεικτικών αναθημάτων της πολιτικής αριστοκρατίας ώστε αυτά να συμβάλουν στην εικόνα ευσέβειας και κύρους συλλογικά της πόλης έχει αναδειχθεί πειστικά από τον Neer⁶⁴⁸. Σε αυτό το πλαίσιο η αναφορά του ονόματος του Σπαρτιάτη στρατηγού, αντί της πόλης του στην αναθηματική επιγραφή του εξεταζόμενου μνημείου είναι προδήλως σκόπιμη και μπορεί να ερμηνευτεί ως προκλητική. Το μοναδικό προηγούμενο -αμφισβητούμενο και αυτό⁶⁴⁹- αποτελεί η αναγραφή του ονόματος του Κύψελου, τυράννου της Κορίνθου στον Θησαυρό του 7ου αι. π.Χ. Μετά την έκπτωσή του οι Κορίνθιοι έσβησαν το όνομά του,

⁶⁴⁴ Bommelaer 1991, 161.

⁶⁴⁵ Colonge 2017, 251.

⁶⁴⁶ Scott 2010, 101-109.

⁶⁴⁷ Bourguet 1929, *FdDIII* (2).

⁶⁴⁸ Neer 2001, 273-282.

⁶⁴⁹ Partida 2000, 180.

εξαφανίζοντας ταυτόχρονα το ίχνος της αλαζονικής του ασέβειας. Άλλωστε με το προηγούμενο της μοιραίας δυσμένειας στην οποία υπέπεσε ο επίσης Σπαρτιάτης στρατηγός, Πausanίας, μετά την αναγραφή του ονόματός του στο ανάθημα για τη νίκη των Πλαταιών, το κίνητρο του Βρασίδα στην περίπτωση του Θησαυρού που μοιράζεται με τους Ακανθίους, προκαλεί εύλογα ερωτηματικά⁶⁵⁰. Γιατί ο ίδιος να προβεί σε μια επιδεικτική ανάθεση, η οποία ενώ δεν θα πρόσθετε τίποτα στο κύρος του, αφού ήδη έχαιρε ιδιαίτερων τιμών, διακινδύνευε να τον συνδέσει με την ανάμνηση των τυράννων; Ωστόσο, αν οι αναθέτες λάμβαναν εκείνοι την απόφαση να τιμήσουν τον ελευθερωτή τους, τότε η πρόταξη του ονόματος του Βρασίδα στην επιγραφή θα μπορούσε να ερμηνευτεί ως μια πρώιμη έκφραση της αντίληψης που γενικεύεται στον 4^ο αι. π.Χ για τον ήρωα. Συνεπώς, ο Βρασίδας είναι ο ήρωας των Ακανθίων, στον οποίο οι τελευταίοι αποδίδουν την υπέρτατη τιμή ως απελευθερωτή της πόλης τους από την αθηναϊκή ηγεμονία. Ωστόσο την ίδια στιγμή τον συνδέουν ενώπιον του πολυπληθέστερου κοινού της αρχαιότητας με την εικόνα ενός ηγέτη τυράννου⁶⁵¹.

Ενδιαφέρουσες είναι οι απόψεις του Sears σχετικά. Ο οξυδερκής μελετητής αποδεσμεύεται από την απλουστευμένη αντίληψη που υιοθετείται για την έννοια του τυράννου και την πρόσληψή της από την αρχαιότητα, και αναζητεί την πολυεπίπεδη ιστορικότητα του όρου. Με άλλα λόγια, υποστηρίζει ότι για άλλους ο τύραννος είναι ο απελευθερωτής της πόλης από την αριστοκρατία, ενώ για άλλους αποτελεί τον υπέρτατο κίνδυνο εναντίον της δημοκρατίας. Στον όψιμο 5ο αι. π.Χ. ο άνδρας που διαχειρίζεται την εξουσία ως τύραννος/βασιλέας προσλαμβάνεται και τιμάται ως ήρωας, τόσο κατά τη διάρκεια της ζωής του όσο και μετά το θάνατό του⁶⁵². Προϋπόθεση τόσο για την εξαιρετική εξουσία ενός ανδρός όσο και για την εξαιρετική τιμή αποτελεί η αρετή και η έμπρακτη απόδειξή της στη μάχη, στις προσομοιώσεις της μάχης, δηλαδή τους αθλητικούς αγώνες και στην ίδρυση πόλεων⁶⁵³. Ο Βρασίδας πληροί όλα τα παραπάνω ή/και προσλαμβάνεται ως ο

⁶⁵⁰ Sears 2019, 269.

⁶⁵¹ Sears 2019, 269-270.

⁶⁵² Currie 2002, 24-44.

⁶⁵³ Mitchell 2013, 57-90.

ενσαρκωτής τους⁶⁵⁴. Επιπλέον, ο ίδιος τιμάται με το τυπικό των τιμών για τους σπουδαίους αθλητές, ενώ αναγνωρίζεται μετά θάνατον ως ιδρυτής της Αμφίπολης την οποία υπερασπίστηκε εναντίον του Αθηναίου Κλέωνα το 422 π.Χ.⁶⁵⁵. Οι Αμφιπολίτες ξαναγράφουν οι ίδιοι την ιστορία τους, αρνούμενοι τον Αθηναίο Άγωνα, ιστορικό ιδρυτή της πόλης τον οποίο αντικαθιστούν με τον ελευθερωτή Σπαρτιάτη, Βρασίδα. Εν πολλοίς ο Sears αναγνωρίζει τη συστηματική ηρωοποίηση του Βρασίδα, ως σημείο της αλλαγής προτύπου που προκύπτει από την εξέλιξη των αντιλήψεων για τον τύραννο/βασιλέα στον όψιμο 5^ο αι. π.Χ.⁶⁵⁶. Συνακόλουθα, οι Ακάνθιοι στο όνομα του Βρασίδα στην αναθηματική επιγραφή του Θησαυρού τους τιμούν τον ήρωα/τύραννο, ενώ συγχρόνως στηλιτεύουν την αδικία των Αθηναίων⁶⁵⁷.

Ο Θησαυρός των Ακανθίων επιτίθεται εξίσου στην εμβληματική μορφή του Θησέα, ο οποίος στο τέλος του 5ου αι. π.Χ. προσλαμβάνεται ως τυραννοκτόνος. Ο ήρωας οικιστής της Αθήνας στις μετόπες του Θησαυρού των Αθηναίων παριστάνεται καταφέρνοντας το τελειωτικό χτύπημα στους τυράννους⁶⁵⁸. Κατά αντιστροφή της κατάστασης, στον Θησαυρό των Ακανθίων ο ήρωας/τύραννος Βρασίδας προσλαμβάνεται εξίσου ως τυραννοκτόνος και είναι ο μόνος που μπορεί να αμφισβητήσει τους μέχρι τότε κυρίαρχους αναθέτες, τους Αθηναίους, στο πανελλήνιο ιερό των Δελφών⁶⁵⁹. Ο Βρασίδας παρουσιάζεται ως τύραννος εναντίον τυράννων. Ωστόσο, τρομοκρατεί αποκλειστικά τους Αθηναίους, ενώ για τους Ακανθίους αναλαμβάνει ανιδιοτελώς το ρόλο του τυραννοκτόνου.

Συνοψίζοντας, στο Θησαυρό του Βρασίδα και των Ακανθίων, είτε είναι ο ίδιος είτε η πόλη που τον τιμά, ο Βρασίδας εμφανίζεται ως απελευθερωτής και συνδέεται με τις μορφές των δίκαιων τυράννων της αρχαϊκής εποχής. Πρόκειται για την ίδια εικόνα που σκιαγραφεί ο Θουκυδίδης στη δημηγορία του Σπαρτιάτη στρατηγού προς τους Ακανθίους⁶⁶⁰: ένας αυτοπρόσκλητος ελευθερωτής που δεν θα δεχθεί να αρνηθούν τις υπηρεσίες του. Στο πλαίσιο του πελοποννησιακού πολέμου

⁶⁵⁴ Θουκ. 4.11-12, 4.121, 5.9.

⁶⁵⁵ Θουκ. 5.11.

⁶⁵⁶ Sears 2019, 272.

⁶⁵⁷ Sears 2019, 273.

⁶⁵⁸ Von den Hoff 2010, 169.

⁶⁵⁹ Sears 2019, 273-275.

⁶⁶⁰ Θουκ. 4.85.1-4.85.7.

είναι φανερό ότι αυτή η πρόταση εκλαμβάνεται ως η μόνη αποτελεσματική. Χαραγμένη στην αναθηματική επιγραφή του εξεταζόμενου θησαυρού προτάσσεται ευθύβολα εναντίον των Αθηναίων⁶⁶¹. Ωστόσο, υποστηρίζουμε, μπορεί εξίσου να εκληφθεί ως προπομπός της ευρύτερης αλλαγής πολιτικού παραδείγματος όπου, όχι η πόλη αλλά ο *ικανός και ηθικός* ηγέτης προτάσσεται ως εγγυητής πολιτικών αξιών που τέμνουν ένα πολυπληθές σύνολο ανεξάρτητων πόλεων.

3.2.2 Ανάθημα των Ναυάρχων (SD 109)

Μετά την ολοκληρωτική επικράτηση των Σπαρτιατών επί των Αθηναίων στους Αιγός Ποταμούς, το 405 π.Χ., ο Λύσανδρος, από τα λάφυρα της νίκης του, ανέθεσε στους Δελφούς ένα μοναδικό ανάθημα, αντάξιο των προσωπικών του φιλοδοξιών, γνωστό ως *ανάθημα των Ναυάρχων*⁶⁶². Πολυπληθείς χάλκινοι ανδριάντες θεών, του ίδιου ως ήρωα, Σπαρτιατών και συμμάχων τους στήθηκαν σε δύο σειρές στη νοτιοανατολική είσοδο του ιερού του Απόλλωνα στο επινίκιο μνημείο των Λακεδαιμονίων για τη συντριβή των Αθηναίων και το τέλος του Πελοποννησιακού πολέμου (εικ.51-52). Ο στόχος του αναθέτη να επισκιάσει σε κάθε επίπεδο το προϋπάρχον παράλληλο στον ίδιο χώρο, επινίκιο μνημείο του Μιλτιάδη για τον αθηναϊκό θρίαμβο στο Μαραθώνα, γνωστό ως μνημείο των *Επωνύμων Ηρώων*, γίνεται απολύτως σαφές μέσω της χωροθέτησης, της θεματολογίας και βέβαια της εντυπωσιακά μεγαλύτερης κλίμακάς του. Στην εκπνοή του 5^{ου} αι. π.Χ., μαζί με τη στοά απέναντί του, δημιουργεί στον εισερχόμενο στο δελφικό ιερό, εξ αρχής, ευνοϊκές προϋποθέσεις πρόσληψης της ιστορικής αλλαγής στην ηγεμονία του ελληνικού κόσμου, εκτοπίζοντας ταυτόχρονα την Αθήνα από το βάθρο της⁶⁶³.

Αρχικά, οι φιλολογικές πηγές του Πλουτάρχου⁶⁶⁴ και του Παιυσανία⁶⁶⁵ αναφέρονται στο μνημείο ως ένα σύνταγμα αγαλμάτων και όχι ως αρχιτεκτόνημα.

⁶⁶¹ Sears 2019, 273-275.

⁶⁶² Πλουτ. *Λυσ.* 18.1; Bommelaer 1981, 10.

⁶⁶³ Jacquemin 1999(α), 191; Jacquemin 2014, 133-134.

⁶⁶⁴ Πλουτ. *Λυσ.* 18.1.

Ο Λύσανδρος, είναι σύμφωνα με τον Πλούταρχο, ο αναθέτης του μνημείου στους Δελφούς για τη νίκη του στους Αιγός Ποταμούς. Σε αυτό παρουσιάζεται ο ίδιος ανάμεσα σε θεούς, συνοδευόμενος από *Ναυάρχους*⁶⁶⁶ εκ των συμπατριωτών ή των συμμάχων της Σπάρτης με τους οποίους συνεργάστηκε στο θρίαμβο επί του αθηναϊκού στόλου στον Ελλήσποντο. Ενώ φαίνεται μάλιστα ότι μοιράζεται μαζί τους τη δόξα, στην πραγματικότητα διατηρεί για τον εαυτό του τα εύσημα της καταστροφής της δύναμης των Κεκροπιδών Αθηναίων, καθώς και την τιμή της ανάθεσης ως εκπροσώπου της πόλης του, αδιαφιλονίκητης πλέον ηγέτιδος του ελληνικού κόσμου, όπως αναγράφεται στην επιγραφή κάτω από τον ανδριάντα του⁶⁶⁷. Η ίδια πηγή αναφέρεται στα δύο χρυσά αστέρια, που ανέθεσε επίσης ο Λύσανδρος στους Δελφούς από τη δεκάτη της ίδιας νίκης και εξαφανίστηκαν μετά τη μάχη των Λεύκτρων (371 π.Χ.). Θεωρήθηκε δε αυτή η εξαφάνιση ως κακός οιωνός, που επαληθεύτηκε με την ήττα των Σπαρτιατών από τους Θηβαίους⁶⁶⁸. Ωστόσο δεν διευκρινίζεται αν τα χρυσά αστέρια συνανήκαν στο ανάθημα των Ναυάρχων ή αποτελούσαν ανεξάρτητο ανάθημα του Λυσάνδρου στον Απόλλωνα. Στους *Πυθικούς Διαλόγους* τέλος, γίνεται φανερό ότι στην εποχή του Πλουτάρχου, η επίσκεψη στο δελφικό ιερό εκκινούσε από το εξεταζόμενο ανάθημα και ότι αυτό αποτελείτο από εντυπωσιακούς ανδριάντες καλυμμένους ήδη από τη χαρακτηριστική μπλε – πράσινου χρώματος πατίνα, λόγω της οξείδωσης του χαλκού, υλικού από το οποίο ήταν κατασκευασμένα⁶⁶⁹.

Περαιτέρω, αλλά εξίσου ελλιπείς ή ασαφείς, πληροφορίες για τη χωροθέτηση και τη σύνθεση του αναθήματος παρέχονται από τον Πausανία⁶⁷⁰. Τοποθετεί το ανάθημα απέναντι από το μνημείο των Τεγεατών (SD 105)⁶⁷¹ και ονοματίζει τους ανδριάντες που απαρτίζουν το γλυπτό επινίκιο σύνταγμα μαζί με

⁶⁶⁵ Πaus. 10.9.7-11.

⁶⁶⁶ Το όνομα με το οποίο είναι γνωστό το εξεταζόμενο μνημείο, ως Μνημείο των Ναυάρχων, οφείλεται σε σχετική αναφορά του Πλουτάρχου (*Πυθικοί Διαλόγοι*, 395B), η οποία όμως είναι ανακριβής, αφού στη Σπάρτη ο τίτλος αποδίδεται σε έναν μόνο ενιαύσιο στρατηγό επικεφαλής του στόλου, που στους Αιγός Ποταμούς ήταν ο Άρακος, ενώ ο Λύσανδρος φαίνεται ότι ήταν ο *επιστολεύς* του, θέση που προβλέπεται στην πολεμική ιεραρχία της πόλης της Σπάρτης (Bommelaer 2011, 201-202; Bommelaer 2015, 132.).

⁶⁶⁷ Hommolle 1901, 681.

⁶⁶⁸ Πλουτ. *Πυθικοί Διαλόγοι* 397F.

⁶⁶⁹ Πλουτ. *Πυθικοί Διαλόγοι* 395B; Jacquemin 2014, 133 σημ. 26.

⁶⁷⁰ Πaus. 10.9.7-11.

⁶⁷¹ Bommelaer 2015, 128-129.

τους γλύπτες που τους φιλοτέχνησαν. Απαριθμεί αρχικά πέντε θεούς: τους Διόσκουρους, στοιχείο αναγνωρισιμότητας του μνημείου ως Σπαρτιατικού, τον Δία, τον Απόλλωνα και την Άρτεμη και εκτός από αυτούς, τον Ποσειδώνα που στεφανώνει τον Λύσανδρο, τον Αγία, τον μάντη του και τον κυβερνήτη της ναυαρχίδας του, Έρμωνα⁶⁷². Από την παραπάνω περιγραφή φαίνεται ότι πρόκειται για μια σειρά ανδριάντων οργανωμένων σε δύο διακριτές, μάλλον, ομάδες, για τις οποίες όμως δεν γνωρίζουμε τον τρόπο με τον οποίο διατάσσονταν στο ανάθημα, ούτε πόση απόσταση τις χώριζε μεταξύ τους. Εν συνεχεία ο Πausανίας αναφέρει τα ονόματα των χαλκοπλαστών και τους συνδέει με τα έργα τους, χωρίς όμως να ακολουθεί τη σειρά με την οποία αρχικά αναφέρθηκε σε αυτά: ο Μεγαρέας Θεόκοσμος, ο Αργείος Αντιφάνης, ο Πίσων από την Καλαβρία των Τροιζηνίων, και οι Αρκάδες, Δαμέας και Αθηνόδωρος. Πέντε γλύπτες, εκ των οποίων ήδη ένας από τους εχθρούς της Σπάρτης, φιλοτεχνούν εννέα ανδριάντες, στους οποίους τα επιγραφικά δεδομένα της πλάκας Χ, προσθέτουν ακόμα έναν, τον Κήρυκα⁶⁷³.

Ο Πausανίας προχωρεί την περιγραφή του με τη δεύτερη συνεχή, ως φαίνεται, σειρά είκοσι οκτώ αγαλμάτων⁶⁷⁴, πίσω από εκείνους των θεών και του Λυσάνδρου. Πρόκειται για τους αρχηγούς των συμμαχικών στόλων, οι οποίοι αναφέρονται ονομαστικά, συνοδευόμενοι από την πόλη προέλευσής τους. Η απαρίθμηση ξεκινά με έναν Λακεδαιμόνιο και έναν Βοιωτό, ενώ ολοκληρώνεται επίσης με δύο Λακεδαιμόνιους. Ενδιάμεσα ονοματίζονται οι υπόλοιποι αρχηγοί, εχθροί της Αθήνας, οργανωμένοι κατά γεωγραφική περιοχή προέλευσης: έντεκα ναύαρχοι από την Μικρά Ασία και τα νησιά του ανατολικού Αιγαίου, δύο από τη Εύβοια και έντεκα ακόμα από τον κυρίως ελλαδικό χώρο, συμπεριλαμβανομένης της Λευκάδας⁶⁷⁵. Αν πιστέψουμε τον Πausανία, η διάταξη των αγαλμάτων στο ανάθημα αναπαράγει αυτήν μιας πραγματικής ναυμαχίας. Οι γλύπτες των έργων αναφέρονται εξίσου, και είναι τέσσερις: ο Τίσανδρος, ο Σικυώνιος Άλυπος, ο Πατροκλής και ο Σικυώνιος Κάναχος. Πρόδηλη είναι η αντιστροφή της αναλογίας

⁶⁷² Πaus. 10.9.7-11.

⁶⁷³ Bommelaer 2014, 205.

⁶⁷⁴ Σύμφωνα με τα ανασκαφικά δεδομένα μπορούμε να προσθέσουμε, υποστηρίζει ο Bommelaer, τουλάχιστον έναν ακόμα ανδριάντα σε αυτούς που αναφέρει ο Πausανίας στη δεύτερη σειρά (Bommelaer 2011, 206, σημ. 4).

⁶⁷⁵ Bommelaer 1971, 51.

γλυπτών και ανδριάντων στη δεύτερη σειρά σε σχέση με αυτή της πρώτης, ενώ μπορεί κανείς εύλογα να υποθέσει ότι τα αγάλματα των θεών και του Λυσάνδρου θα ήταν μεγαλύτερα από αυτά των ναυάρχων⁶⁷⁶.

Το ανάθημα δια των αντιπροσώπων του ναυτικού τους, αναδεικνύει τον ευρύτατο αριθμητικά και γεωγραφικά συνασπισμό των εχθρών της Αθήνας που συνέβαλε στην ταπείνωσή της στους Αιγός Ποταμούς και πλέον και στο δελφικό ιερό⁶⁷⁷. Πρόδηλη είναι τέλος, η υπεροχή του επιδεικτικού αναθήματος του Λυσάνδρου με σχεδόν σαράντα αγάλματα έναντι δεκατριών του αναθήματος του Μιλτιάδη, στημένα σε θέση και κατά τρόπο ώστε να εμποδίζουν την οπτική επαφή των επισκεπτών του ιερού με το αθηναϊκό ανάθημα για τη νίκη του Μαραθώνα.

Ωστόσο, η Μεγάλη Ανασκαφή αγνόησε τις τοπογραφικές ενδείξεις του Πausανία και τοποθέτησε το ανάθημα των Ναυάρχων στη βόρεια πλευρά της Ιεράς Οδού, εκεί όπου την άνοιξη του 1894 αποκαλύφθηκε η κόγχη της στοάς 108⁶⁷⁸. Στη μακρά βιβλιογραφία του τέλους του 19^{ου} και των αρχών του 20^{ου} αι.⁶⁷⁹ το πολυπληθές σύνταγμα των Ναυάρχων θεωρήθηκε ότι στεγαζόταν στον χώρο, που εν τω μεταξύ είχε αποκατασταθεί από τους ερευνητές ως οκτάστηλη στοά⁶⁸⁰ και εμφανίζονταν ως ο καταλληλότερος για το σπουδαίο ανάθημα, την ίδια στιγμή που στη νότια πλευρά της Ιεράς Οδού σύγχρονα κτίσματα εμποδίζουν τους αρχαιολόγους να αντιληφθούν την ύπαρξη σημαντικού χώρου αδικαιολόγητα κενού⁶⁸¹. Εξάλλου το γεγονός ότι ακόμα και στα μεταπολεμικά χρόνια, οπότε ήδη είχαν κατεδαφιστεί τα σύγχρονα εμπόδια, η νότια πλευρά στη αρχή της Ιεράς Οδού ήταν κατειλημμένη από πλήθος μνημειωδών αναθημάτων, συμπεριλαμβανομένων και των λογιζόμενων ως δύο, των Αρχηγών και των Επιγόνων των Αργείων, έκανε τους ερευνητές να επιμένουν στην άποψη της τοποθέτησης του συντάγματος των Ναυάρχων μέσα στη στοά 108. Ασχολούνταν δε ιδιαιτέρως πλέον με την αποκατάσταση της όψης του συντάγματος.

⁶⁷⁶ Bommelaer 2011, 206.

⁶⁷⁷ Bommelaer 2011, 206.

⁶⁷⁸ Bommelaer 2011, 207 σημ. 7.

⁶⁷⁹ Ενδεικτικά αναφέρουμε Homolle 1901, 668-686; Pomtow 1906, 503 εικ. 18.

⁶⁸⁰ Bourguet 1910, 4; Bourguet 1914, 45.

⁶⁸¹ Bommelaer 2011, 208-209.

Το 1953 ο La Coste-Messelière⁶⁸² αξιοποιώντας τη διαμόρφωση της στοάς, τοποθετεί τους ανδριάντες σε δύο σειρές βάθρων στο εσωτερικό της, εκ των οποίων η πρώτη χωρίζεται στα δύο για να φιλοξενήσει τις δύο διακριτές ομάδες των πέντε ανδριάντων η κάθε μία, ενώ πίσω ακολουθούν οι λοιπές είκοσι εννέα μορφές. Σε ό,τι αφορά στις στάσεις των αγαλμάτων και στις σχέσεις μεταξύ τους ο ίδιος ακολουθεί αυτή τη φορά τη συνήθη άποψη που θεωρεί ότι ο Πausanias περιγράφει με κατεύθυνση από αριστερά προς τα δεξιά του θεατή. Κατά συνέπεια τοποθετεί τον Ποσειδώνα στα δεξιά του Λυσάνδρου να τον στεφανώνει με το αριστερό χέρι του. Την αποκατάσταση αυτή ελέγχει ήδη ο Bommelaer⁶⁸³ το 1971. Ο τελευταίος, υποστηρίζει αξιόπιστα ότι η ομάδα του Ποσειδώνα με τον Λύσανδρο και τους ακολούθους του πρέπει να τοποθετηθούν στο δεξιό βάθρο της πρώτης σειράς⁶⁸⁴. Απότοκο αυτής της πρότασης είναι η παραδοχή ότι ο Πausanias περιγράφει την πρώτη σειρά των ανδριάντων από τα δεξιά προς τα αριστερά του θεατή, ενώ για τη δεύτερη σειρά, προκειμένου να μην παλινδρομήσει άλλωστε στην κίνησή του, ακολουθεί την αντίστροφη φορά⁶⁸⁵. Δεν είναι παρά το 1963 που το ανάθημα των Ναυάρχων βγαίνει από τη στοά⁶⁸⁶. Ο Roux⁶⁸⁷, επιχειρώντας να λύσει τα αινίγματα των Δελφών, επανέρχεται στην αρχική περιγραφή του Πausanias, τον οποίο διαβάζει πλέον κατά γράμμα και τοποθετεί οριστικά το εξεταζόμενο μνημείο νοτίως της Ιεράς Οδού και πλησίον της νοτιοανατολικής εισόδου του ιερού του Απόλλωνα. Η θέση αυτή είναι σήμερα αποδεκτή από την επιστημονική κοινότητα, με βασικό επιχείρημα το γεγονός ότι τα σημάδια των βάθρων στην εσωτερική

⁶⁸² Coste-Messelière 1953, 182-189.

⁶⁸³ Bommelaer 1971, 63-64.

⁶⁸⁴ Bommelaer 2011, 211-212.

⁶⁸⁵ Bommelaer 1971, 50, 220.

⁶⁸⁶ Η στοά SD 108 από τον Roux (Pouilloux και Roux 1963, 46-51) χρονολογείται αργότερα, μετά τα γεγονότα του 369 π.Χ. -βοήθεια των Αργείων στο Θηβαίο Επαμεινώνδα που καταλήγει στην απελευθέρωση των Μεσσηνίων- που αποτελούν την αφορμή για το ανάθημα των Αργείων Βασιλέων (SD 113). Από την άλλη ο Vatin (Vatin 1981, 453-459, Vatin 1991, 81-101) υποστηρίζει ότι στο στυλοβάτη της στοάς (SD 113) διαβάζει αναθηματικές επιγραφές των Τεγεατών και αποδίδει εξ αυτού του λόγου το ανάθημα στους Τεγεάτες που έχουν εξίσου αναθέσει το μνημείο SD 105. Τέλος, στο ίδιο πλαίσιο η Jacquemin (Jacquemin 1999(α), 158) επισημαίνει ότι οι Σπαρτιάτες δεν θα έδιναν τη δυνατότητα στους Αργείους να δημιουργήσουν ένα απόλυτα συμμετρικό ανάθημα απέναντι από το μνημείο των Αρχηγών των Αργείων και των Επιγόνων. Τις παραπάνω απόψεις αποδομεί ο Bommelaer, που κατηγορηματικά υποστηρίζει τη χρονολόγηση της στοάς, ως σπαρτιατικής άλλωστε, στο 405/4 π.Χ. ή και λίγο αργότερα (Bommelaer 2015, 108-109).

⁶⁸⁷ Pouilloux και Roux 1963, 3-68.

πλευρά του τοίχου της στοάς 108 δεν αντιστοιχούν στο ύψος των βάθρων των αγαλμάτων των Ναυάρχων⁶⁸⁸.

Ωστόσο, η αποκατάσταση του συντάγματος που επιχειρεί ο Roux δεν φαίνεται πειστική, καθώς αναπτύσσει τα αγάλματα σε βάθρο με πρόσοψη στην Ιερά Οδό, μήκους 14μ. Οι υπολογισμοί όμως του Bommelaer, βασισμένοι στις διαστάσεις των πλίνθων και τον αριθμό των αγαλμάτων που στήριζαν, καταλήγουν στα 17-18μ.⁶⁸⁹. Εν τω μεταξύ η οριστική αποδοχή από τους αρχαιολόγους στη δεκαετία του 1960, της ενότητας του μνημείου των Αργείων⁶⁹⁰, ελευθέρωσε τον απαιτούμενο χώρο στον οποίο θα μπορούσε να υποστηριχτεί αξιόπιστα ότι βρίσκονταν το εντυπωσιακό καθ' όλα ανάθημα του Λυσάνδρου⁶⁹¹, αν και η ακριβής τοποθέτησή του σε σχέση με τα εγγύς αναθήματα στην ίδια πλευρά της Ιεράς Οδού παρουσιάζει πλήθος προβλημάτων.

Στις αρχές της δεκαετίας του 1990 η συνεργασία των Bommelaer και Laroche στην περαιτέρω μελέτη του διαθέσιμου αρχαιολογικού υλικού που αποδίδονταν στο βάθρο των Ναυάρχων, ανέτρεψε τα δεδομένα, κυρίως επειδή στέρησε από το εξεταζόμενο μνημείο τη θεμελίωσή του, που μέχρι τότε θεωρείτο ότι είχε βρεθεί *κατά χώραν*. Κατά συνέπεια η θέση του αναθήματος έπρεπε να επαναπροσδιοριστεί υπό νέους όρους και χωρίς ίσως εχέγγυα βεβαιότητας⁶⁹². Δεδομένης της διάστασης της πρόσοψής του (18μ.), το ανάθημα του Λυσάνδρου δεν θα μπορούσε να τοποθετηθεί σε επαφή, αμέσως πριν και σχεδόν ευθυγραμμισμένο με το ανάθημα του Μιλτιάδη (16μ.) κατά μήκος της Ιεράς Οδού, αλλά μάλλον, είτε καθ' ολοκληρία είτε τμηματικά, κάλυπτε οπτικά, το τελευταίο εφόσον ιστορικά το σπαρτιατικό ανάθημα έπεται του αθηναϊκού⁶⁹³.

Μετά από κοπιώδεις αναζητήσεις ανάμεσα σε πλήθος ασβεστολιθικών πλακών διαφορετικής προέλευσης που είχαν κατά καιρούς συνδεθεί με το ανάθημα, ώστε τελικά να ταυτιστούν σωστά τα τμήματα της βάσης και οι πλίνθοι των

⁶⁸⁸ Bommelaer 2011, 213.

⁶⁸⁹ Bommelaer 2011, 214 και 229 εικ. 12.

⁶⁹⁰ Η ενότητα των αργειακών αναθημάτων -Επτά επί Θήβας, Άρμα του Αμφιαράου και Επίγονοι- προτάθηκε το 1903 από τον Roulsen (1908, 404-408) και υιοθετήθηκε πολύ αργότερα από την αρχαιολογική κοινότητα (Bommelaer 2015, 138-139).

⁶⁹¹ Bommelaer 2011, 215-216.

⁶⁹² Bommelaer 2011, 221-222.

⁶⁹³ Bommelaer 2011, 224.

χάλκινων ανδριάντων, η σύγχρονη έρευνα προτείνει εναλλακτικές μορφές αποκατάστασης του συντάγματος των Ναυάρχων. Εκκινώντας από τα δώδεκα ενεπίγραφα τμήματα της βάσης ή των πλίνθων των αγαλμάτων οι Bommelaer, Laroche και Laragné, προτείνουν την ανάπτυξη των ανδριάντων του μνημείου σε δύο παράλληλες βάσεις μακριές και σχετικά στενές ή και μια ενιαία⁶⁹⁴, οργανωμένες/η σε δύο επίπεδα. Πάνω τους τοποθετήθηκαν οι πλίνθοι που στήριζαν τους χάλκινους ανδριάντες, στραμμένους προς την Ιερά Οδό. Η συγκέντρωση των είκοσι εννέα ανδριάντων στην οπίσθια ζώνη, φαίνεται ότι είναι μεγαλύτερη απ' ό,τι στην εμπρόσθια. Σε αυτήν εμφανίζονται δέκα ανδριάντες χωρισμένοι σε δύο ισάριθμες ομάδες. Η ακριβής τοποθέτησή τους δεν μπορεί να εξακριβωθεί, ενώ ο Bommelaer προκρίνει την ανάπτυξή τους είτε στα δύο άκρα της εμπρόσθιας βάσης είτε στις εκατέρωθεν απολήξεις μιας ενιαίας πιόσχημης κατασκευής⁶⁹⁵.

Εξάλλου όσο επιχειρούμε να αποκαταστήσουμε περισσότερες λεπτομέρειες της αρχικής σύνθεσης του μνημείου τόσο αυξάνεται η αβεβαιότητα. Για παράδειγμα πώς εξασφαλιζόνταν η θέαση της πίσω σειράς αγαλμάτων; Το ερώτημα επιχειρήθηκε να απαντηθεί πειραματικά και η πλέον πρόσφορη λύση αναδεικνύεται αυτή στην οποία οι ανδριάντες της πρώτης σειράς έφταναν σε ύψος 1,80μ. ενώ της δεύτερης παρέμεναν ορατοί στο 1,60μ. με παράλληλη ενίσχυση του ύψους των πλίνθων τους, πράγμα που εξασφάλιζε επίσης χώρο για τις μαρτυρημένες επιγραφές⁶⁹⁶. Η παρούσα πρόταση ικανοποιεί άλλωστε την επιταγή της μικρότερης κλίμακας στην οποία αποδίδονται οι θνητοί της δεύτερης σειράς σε αντίθεση με την πρώτη στην οποία αναπτύσσονται κυρίως ανδριάντων θεών. Οργανωμένη εξάλλου σε μικρότερα συνεκτικά σύνολα, ίσως γύρω από μια χαρακτηριστική σκηνή, όπως αυτή του Ποσειδώνα που στεφανώνει τον Λύσανδρο, η σύνθεση αποκτούσε μάλλον τον απαραίτητο ρυθμό και την ποικιλία που διαρρύγγυε την μονοτονία ενός αδιάφορου πλήθους μορφών⁶⁹⁷.

⁶⁹⁴ Bommelaer 2011, 225.

⁶⁹⁵ Bommelaer 2011, 224-229 και 228 εικ. 11.

⁶⁹⁶ Bommelaer 2011, 230 εικ. 13, 231.

⁶⁹⁷ Bommelaer 1971, 55-64.

Σε κάθε περίπτωση το ανάθημα των Ναυάρχων επιθυμεί να διατρανώσει έναν θρίαμβο και ακόμη περισσότερο να τον αντιπαραβάλει έναντι κάθε αθηναϊκού προηγούμενου, ίσως και κάθε επόμενου. Ως εκ τούτου προτίθεται να προκαλέσει τη μεγαλύτερη δυνατή εντύπωση στον επισκέπτη του ιερού και το κατορθώνει έτι περαιτέρω καθώς στήνεται απέναντι στο κατά την επικρατέστερη άποψη σύγχρονό του, επίσης σπαρτιατικό ανάθημα, της πρόστηλης δωδεκακίονης στοάς 108. Σε αυτήν φαίνεται τελικά ότι ανέθεσε ο Λύσανδρος τα δύο χρυσά αστέρια του, σύμβολα των Διόσκουρων που τον συνέδραμαν στη νίκη στους Αιγός Ποταμούς, και γι' αυτά φαίνεται ότι ανεγέρθηκε άλλωστε το γιγαντιαίο βάθρο στο εσωτερικό της⁶⁹⁸. Μια απλή πλην ενδιαφέρουσα παρατήρηση προκύπτει επίσης: τα εξεταζόμενα αναθήματα δεν έχουν πρόθεση να πρωτοτυπήσουν ως προς τη σύνθεση και την κατασκευή τους, αλλά να αντιγράψουν τα αντίστοιχα αθηναϊκά σε κλίμακα εντυπωσιακά μεγαλύτερη, σύμβολο του μέτρου της κυριαρχίας των Λακεδαιμονίων⁶⁹⁹ και της αλαζονείας ίσως του Λυσάνδρου, που τιμάται εν ζωή ακόμα ως θεός.

Ολοκληρώνοντας, είναι φανερό ότι στο τέλος του 5^{ου} αι. π.Χ. ο επισκέπτης που εισέρχεται στο δελφικό ιερό, είτε στρέψει το βλέμμα του στα δεξιά είτε στα αριστερά, βρίσκεται αντιμέτωπος με εντυπωσιακά σπαρτιατικά επινίκια αναθήματα, που ανακόπτουν τη θέα προς τα προγενέστερα αθηναϊκά. Ωστόσο, είναι φανερό εξίσου, υποστηρίζουμε, ότι δεν είναι πλέον μόνο η Σπάρτη που αποκαθλώνει την Αθήνα από την πρωτοκαθεδρία στο δελφικό ιερό, αλλά και η εικόνα του εξέχοντος ηγέτη, προεξάρχοντος μεταξύ άλλων διαφορετικών προελεύσεων, που αποκαθλώνει το μυθικό ήρωα, συνεκδοχική εικόνα της πόλης. Από αυτήν την άποψη στο πανελλήνιο ιερό των Δελφών προοιωνίζεται η ιστορική αλλαγή του τέλους της πόλης – κράτους.

⁶⁹⁸ Bommelaer 2015, 130-131.

⁶⁹⁹ Scott 2014, 107.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 4^ο

Η χωροθέτηση των αναθημάτων του 5^{ου} αι. π.Χ. στο Απολλώνιο ιερό

Η πολιτική στόχευση της δημόσιας τέχνης, πολλώ δε μάλλον των επινίκιων αναθημάτων στα πανελλήνια ιερά, αποτελεί κοινό τόπο για την αρχαιολογία. Κρίσιμο στοιχείο για την αποκωδικοποίησή των συναφών μηνυμάτων, στη συγχρονία αλλά και τη διαχρονία τους, αποτελεί για τη νεότερη έρευνα ο χώρος ανίδρυσης των αναθημάτων, στο βαθμό που παραμετροποιεί την εμπειρία των θεατών και ανανεώνει διαρκώς τις σχετικές νοηματοδοτήσεις, δημιουργώντας τρόπους συλλογικής μνήμης. Συνακόλουθα, η χωροθέτηση εκλαμβάνεται ως έχουσα διττό χαρακτήρα, ως απόλυτη ή σχετική. Αφορά δηλαδή, τόσο στη θέση του αναθήματος στους *επιφανέστερους* των χώρων του ιερού (στο ανατολικό άνδηρο του ναού του Απόλλωνα, στην αρχή ή/και κατά μήκος της Ιεράς Οδού κλπ.) όσο και στη σχέση που αυτό συνδιαμορφώνει με τα ήδη υπάρχοντα μνημεία, σε χωρική ή/και οπτική εγγύτητα/επαφή. Σε βάθος χρόνου η σχετική αλλά και η απόλυτη χωρική κατανομή των μνημείων διαφοροποιείται, έτσι ώστε συχνά να υπονομεύεται η αρχική στόχευση του αναθέτη ή άλλως να αλλάζει το περιεχόμενό της. Η ανάδειξη αυτών των παραμέτρων αποτελεί το αντικείμενο του παρόντος κεφαλαίου.

Παράλληλα, με όρους επίσης χωρικής και οπτικής συνάφειας προσεγγίζουμε εδώ ζητήματα που αφορούν εξίσου στη μορφή και την εικονογραφία των αναθημάτων, στο βαθμό που και τα δύο αποτελούν στρατηγικές επιλογές των αναθετών τους, τη δυναμική ωστόσο των οποίων οι τελευταίοι ελάχιστα μπορούν να προδιαγράψουν ή να ελέγξουν. Είναι άλλωστε σαφές ότι η εικόνα του Απολλώνιου ιερού στον 5ο αι. π. Χ., πλημμυρισμένου από επινίκια αναθήματα - όπως περιγράφονται από τις αρχαίες πηγές και μαρτυρούν τα αρχαιολογικά δεδομένα- επιβεβαιώνει το διαρκή αγώνα των ελληνικών πόλεων – κρατών για επικράτηση της μιας έναντι της άλλης.

Στο πλαίσιο που περιγράφηκε το δελφικό ιερό του Απόλλωνα συνιστά ένα οριοθετημένο πεδίο, που αναγνωρίζεται από τους Έλληνες ως κατάλληλο για σκηνοθετική ή σκηνοθετημένη αυτοπαρουσίαση πόλεων με κοινό πολιτιστικό

υπόβαθρο υπό όρους κυριαρχίας. Επιχειρώντας να αναδείξουμε αυτή τη συνθήκη εξετάζουμε ακολούθως τη φυσική διαμόρφωση του δελφικού ιερού και τις εν γένει ιδιαιτερότητές του, τις προϋποθέσεις κάτω από τις οποίες οι αναθέτες ήταν δυνατό να καταλάβουν σε αυτό χώρους για την ανίδρυση των αναθημάτων τους, καθώς και το χωρικά νοηματοδοτούμενο αποτέλεσμα της συναφούς δραστηριότητας κατά τη διάρκεια του 5^{ου} αι. π.Χ.

4.1 Γεωφυσικοί περιορισμοί και χωρική διαμόρφωση

Η έντονη κλίση του εδάφους, κατά μέσο όρο γύρω στα 35%, στο δελφικό ιερό δημιούργησε εξ αρχής την ανάγκη διαμόρφωσης διαδοχικών αναλημμάτων, προκειμένου να συγκρατηθούν οι χωμάτινοι όγκοι και να εξασφαλιστούν συνθήκες θεμελίωσης οικοδομημάτων οποιουδήποτε τύπου και χρήσης⁷⁰⁰. Κάτω από αυτές τις συνθήκες άλλωστε, ο περιμετρικός τοίχος που χτίστηκε προκειμένου να διαχωρίσει τον ιερό χώρο από την πόλη των Δελφών, σε πολλά σημεία ήταν αναλημματικός, ενώ πουθενά δεν εμφάνιζε χαρακτηριστικά ούτε οχυρωματικής ούτε απλής αποτρεπτικής της εισόδου χρήσης⁷⁰¹. Στις αρχές του 6^{ου} αι. π.Χ. μια ευρύτερη, επίπεδη και στέρα επιφάνεια εξασφαλίστηκε από τον γιγαντιαίο πολυγωνικό -εξαιτίας της τοιχοδομίας του- αναλημματικό τοίχο⁷⁰² για το νέο ναό του Απόλλωνα, που πλέον δέσποζε στο χώρο πάνω στο επιβλητικό του άνδρη. Μέχρι τα μέσα του ίδιου αιώνα, οπότε και οριστικοποιείται σχεδόν η έκτασή του, το Απολλώνιο εκτείνεται σε ένα ακανόνιστο παραλληλόγραμμο μόλις είκοσι επτά στρεμμάτων, που σταδιακά και μέχρι τον 4^ο αι. π.Χ. καταλαμβάνεται από σχεδόν επτακόσια αναθήματα⁷⁰³.

Κατά κύριο λόγο η είσοδος στο ιερό γινόταν από την νοτιοανατολική πλευρά, εκεί απ' όπου ξεκινά και ο Πausanias την επίσκεψή του και συγκεντρώνονται άλλωστε, πολλά από τα αναθήματα του 5ου αι. π.Χ., στην αρχή της Ιεράς οδού. Ωστόσο, η είσοδος αυτή ούτε ήταν η μοναδική ούτε και παρουσίαζε ιδιαίτερη

⁷⁰⁰ Bommelaer 2015, 114.

⁷⁰¹ Jacquemin 1999(α), 29-30.

⁷⁰² Bommelaer 2015, 238.

⁷⁰³ Βαλαβάνης 2018, 47.

διαμόρφωση. Το ίδιο συνέβαινε και για τις λίγο μικρότερες 4 ή 5 στα ανατολικά και 3 ή 4 στα δυτικά εισόδους, που ανοίγονταν κατά μήκος του περιμετρικού τοίχου και αποτελούσαν απλά σημεία μετάβασης μεταξύ του ιερού και μη χώρου⁷⁰⁴. Άλλωστε το δελφικό ιερό είχε την ιδιαιτερότητα να βρίσκεται σε άμεση γειτνίαση με την πόλη των Δελφών, οι δρόμοι της οποίας κατέληγαν στις εισόδους του ιερού. Από εκεί εκκινούσαν χωροταξικά δομημένες διαδρομές⁷⁰⁵ κατά μήκος των οποίων οι εισερχόμενοι στο χώρο είχαν την ευκαιρία πολλαπλών εμπειριών θέασης, τις οποίες οι αναθέτες επιχειρούσαν να προβλέψουν και να οργανώσουν προς όφελος των προπαγανδιστικών στόχων τους. Με δεδομένους τους περιορισμούς των αναθημάτων στα άνδρα, η κυκλοφορία των επισκεπτών περιοριζόταν εξίσου από την ύπαρξη ή μη επιμέρους κατασκευών πρόσβασης, όπως ράμπες ή κλίμακες, κατάλοιπα των οποίων μαρτυρούνται αρχαιολογικά σε συγκεκριμένα σημεία⁷⁰⁶. Με μοναδικό ελεύθερο χώρο τη μικρή κυκλική άλω στο μεσαίο άνδρα, που χρησιμοποιείτο είτε για θρησκευτικές τελετουργίες⁷⁰⁷ είτε ως αγορά της πόλης των Δελφών⁷⁰⁸, ο εν γένει κατακερματισμένος και ασφυκτικά κατειλημμένος χώρος του ιερού του Απόλλωνα ευνοούσε τη δημιουργία ισχυρών και διαφορετικών κατά περίπτωση εντυπώσεων στους πολυπληθείς επισκέπτες του.

Ολοκληρώνοντας, παρά το γεγονός ότι η πληθώρα των αναθημάτων αναδείκνυε διαρκώς νέες, εναλλασσόμενες όψεις του αναθηματικού τοπίου, η εικόνα μιας άναρχης ανάπτυξης των αναθημάτων στο ιερό του Απόλλωνα είναι απολύτως παραπλανητική. Τα αναθήματα ανιδρύονταν στρατηγικά και αποτέλεσαν διαμορφωτικά στοιχεία του ιερού των Δελφών ως τόπου έκφρασης της εξωτερικής και της εσωτερικής πολιτικής των πόλεων – κρατών. Τόσο η μορφή για την οποία έγινε λόγος στο 1^ο κεφάλαιο, όσο η διάταξή τους στο δυναμικό χώρο του ιερού σχεδιάζονταν προσεκτικά, ώστε τα αναθήματα να ανασυνθέτουν τα θεμέλια της ευημερίας της αναθέτριας πόλης, που για τον 5^ο αι. π.Χ. είναι πέραν πάσης αμφιβολίας οι νίκες στις πολεμικές αναμετρήσεις με τους εχθρούς της, είτε βαρβάρους είτε Έλληνες.

⁷⁰⁴ Bommelaer 2015, 119.

⁷⁰⁵ Jacquemin 1999(α), 32.

⁷⁰⁶ Jacquemin 1999(α), 33.

⁷⁰⁷ Bommelaer 2015, 173-175.

⁷⁰⁸ Jacquemin 1999(α), 34; Jacquemin και Laroche 2014, 744-753.

4.2 Τα όρια των αναθετών και των αναθημάτων τους

Εύλογα εμφανίζονται τα επόμενα ερωτήματα: Κάτω από ποιες συνθήκες εξασφαλιζόταν η άδεια ανίδρυσης των αναθημάτων; Ποιος αποφάσιζε για την ακριβή θέση τους στο χώρο και ακόμα ποια ήταν τα όρια της δικαιοδοσίας των αναθετών πάνω στο ανιδρυθέν ανάθημα; Ως επέμβαση στο έδαφος κυρίαρχου ιδιοκτήτη, το ανάθημα δεν μπορεί παρά να χρειαζόταν κάποιου είδους ρητή συγκατάθεση προκειμένου να ανιδρυθεί ως δώρο στον Απόλλωνα. Συνακόλουθα η αναθέτρια πόλη θα έπρεπε να απευθυνθεί στους εκπροσώπους του θεού, κυρίου του ιερού, ήτοι στους Ιερομνήμονες ή στο Συμβούλιο της Αμφικτιονίας ή/και στους κατοίκους των Δελφών. Ωστόσο, δύσκολα κανείς θα μπορούσε να πιστέψει ότι ο θεός θα αρνιόταν την απόδοση μιας προσφοράς, πολύ περισσότερο όταν επρόκειτο για τη δεκάτη νικητήριας μάχης που εθιμικά του αποδιδόταν σε ένδειξη ευσέβειας⁷⁰⁹. Ο Ηρόδοτος⁷¹⁰ αναφέρεται σε σχετικό αίτημα των νικητών της Σαλαμίνας προς το Μαντείο προκειμένου να βεβαιωθούν για την ικανοποίηση του Απόλλωνα από το μερίδιό του από τα λάφυρα της ναυμαχίας. Σε κάθε περίπτωση τεκμήρια που να απαντούν με σαφήνεια στο σχετικό ερώτημα για τη διαδικασία αδειοδότησης της ανίδρυσης μνημείων πόλεων στο δελφικό ιερό δεν υπάρχουν πριν τον 2^ο αι. π.Χ., οπότε οι αναθηματικές επιγραφές απλά αναγράφουν τον θεσμό από τον οποίο ελήφθη η σχετική άδεια⁷¹¹. Ήδη το γεγονός ότι υπάρχουν διαφορετικοί θεσμοί στους οποίους κανείς μπορεί να απευθυνθεί σχετικά, δηλώνει ότι η διαδικασία δεν ήταν αυστηρά καθορισμένη⁷¹² και ως εκ τούτου η ενδιαφερόμενη πόλη ή ηγεμόνας, ανάλογα προφανώς και με το κύρος που διέθετε ενώπιον αυτών των θεσμών, μπορούσε να εξασφαλίσει το επιθυμητό αποτέλεσμα. Με το ερώτημα να παραμένει στην πραγματικότητα χωρίς τεκμηριωμένη απάντηση, αυτό που μπορεί κανείς να συμπεράνει είναι ότι η οργανωτική δομή της εξουσίας στο δελφικό ιερό, αποτελούμενη από τρία διαφορετικά σώματα, την Αμφικτιονία,

⁷⁰⁹ Ο Πausanias (Πaus. 10.14.6.) μεταφέρει, με σκεπτικισμό ωστόσο, περιστατικό με τον Θεμιστοκλή του οποίου ανάθημα αρνήθηκε ο Απόλλων.

⁷¹⁰ Ηροδ. 8.122.

⁷¹¹ Jacquemin 1999(α), 101-2; Scott 2010, 36.

⁷¹² Στα τοπικά ιερά των πόλεων-κρατών η διαδικασία είχε αυστηρότερους κανόνες, ενώ και στο πανελλήνιο ιερό της Ολυμπίας η διαχείριση παρόμοιων ζητημάτων ήθελαν σαφέστερα καθορισμένη (Jacquemin 1999(α), 102-103).

την πόλη των Δελφών και το Ιερατείο του Απόλλωνα, οι σχέσεις των οποίων μάλιστα ήταν συχνά τεταμένες, άφηνε μεγαλύτερα περιθώρια δράσης στους αναθέτες.

Τα αναθήματα που ανιδρύονταν στο ιερό δεν περιποιούσαν δόξα σε μια και μόνη πόλη, αυτή που ήλεγχε κατ' αποκλειστικότητα το ιερό, όπως συνέβαινε, για παράδειγμα, στην Ολυμπία. Αντίθετα, η ανίδρυσή τους εξυπηρετούσε τις ιδιαίτερες επιδιώξεις του καθενός εκ των αναθετών και εξασφάλιζε συνθήκες ανάδειξης της γεωπολιτικής του ισχύος σε ένα πυκνό πλέγμα κυρίαρχων όσο και φιλόδοξων ανταγωνιστών. Συνακόλουθα, οι ίδιες οι αναθέτριες πόλεις ή οι ηγεμόνες τους επιφορτίζονταν, ως φαίνεται, τόσο με την ευθύνη όσο και με το οικονομικό βάρος ανακαινίσεων, ανακατασκευών, εξωραϊσμών κλπ. των αναθημάτων τους, αφού αυτά συνέθεταν την εικόνα της εξωτερικής τους πολιτικής⁷¹³. Εξάλλου τακτική καταστροφών αρχιτεκτονημάτων ή ταφής άλλων τύπων αναθημάτων στους Δελφούς δεν φαίνεται να προβλέπονταν. Συνεπώς το Απολλώνιο συνιστούσε πρόσφορο τόπο για τις πόλεις, τους ηγεμόνες και τους εν γένει ισχυρούς, δημόσιους άνδρες προκειμένου να δημιουργήσουν από μάρμαρο, χαλκό, χρυσό τη δική τους εκδοχή για την ιστορία⁷¹⁴. Κάτω από τις παρούσες συνθήκες το ιερό των Δελφών δέχονταν αδιάκοπα αναθήματα, των οποίων άλλωστε η μορφή υπαγορευόταν και από τις χωρικές συνθήκες, χαρακτηριστικές της στιγμής της ανάθεσης. Άλλοτε ήταν ευκατὰ και εφικτή η ανίδρυση αρχιτεκτονημάτων, όπως οι Θησαυροί, ενώ άλλοτε προτιμητέα ήταν μια ανάθεση γλυπτού συντάγματος ή ενός τρίποδα πάνω σε ψηλή βάση κ.ο.κ.

Η κατανομή των αναθημάτων στο χώρο δεν παρουσιάζει ομοιογένεια. Είναι φανερό ότι υπάρχουν σημεία υψηλής συγκέντρωσης αναθημάτων κάθε τύπου και αυτά ταυτίζονται εν γένει με τους *επιφανέστατους τόπους*, που συναντάμε σε αποφάσεις του 2^{ου} αι. π.Χ. της πόλης των Δελφών, της Αμφικτιονίας ή του Κοινού των Αιτωλών. Αυτοί, κατά σειρά προτεραιότητας, είναι οι χώροι γύρω από τον ναό του Απόλλωνα και κυρίως το άνδρηρο του πρόναου και εν συνεχεία οι χώροι γύρω από την Άλω και οι διαδρομές που οδηγούν σε αυτήν⁷¹⁵. Εκεί είναι άλλωστε τα πλέον πολυσύχναστα σημεία κατά τη διάρκεια των διαφόρων τελετών ή/και

⁷¹³ Scott 2010, 220-221.

⁷¹⁴ Scott 2010, 226-227.

⁷¹⁵ Jacquemin 1999(α), 35.

αθλητικών αγώνων που λάμβαναν χώρα στο ιερό σε τακτά χρονικά διαστήματα. Παράλληλα, ευρείες συγκεντρώσεις αναθημάτων σταδιακά εμφανίζονται στην νοτιοανατολική είσοδο του ιερού και κατά μήκος της Ιεράς Οδού που ανέρχεται μέχρι το ναό του Απόλλωνα.

Ωστόσο, η δυνατότητα ή άλλως ο βαθμός ελευθερίας του αναθέτη να αποφασίσει για την ακριβή θέση του αναθήματός του στα όρια του ιερού χώρου δεν θα πρέπει να ήταν αυτονόητη, ούτε όμως και τεκμηριώνεται με ασφάλεια για την περίοδο που μας αφορά. Από την άλλη και η συμμετοχή των διαχειριστών του ιερού στην ίδια διαδικασία είναι εξίσου ασαφής, πλην όμως απολύτως απαραίτητη! Σε κάθε περίπτωση τα ενδιαφερόμενα μέρη πρέπει να συνεργάζονταν, ώστε να ικανοποιούνται πρωτίστως οι επιθυμίες των αναθετών για την αρτιότερη χωρική και οπτική ανάδειξη των αναθημάτων τους, στο βαθμό που αυτές δεν εμπόδιζαν ή μάλλον συμβάδizαν με τις λειτουργικές (κατασκευή τοίχων αντιστήριξης και ανδρών, απρόσκοπτη κυκλοφορία των επισκεπτών) και αισθητικές απαιτήσεις του ιερού εν συνόλω⁷¹⁶. Επιγραφικά τεκμήρια του 3^{ου} αι. π.Χ.⁷¹⁷ επιβεβαιώνουν την ύπαρξη θέσης αρχιτέκτονα του ναού επιφορτισμένου εξίσου με την επίβλεψη και τακτική συντήρηση των κτισμάτων και λοιπών κατασκευών του ιερού⁷¹⁸. Αρχαιολογικά επίσης δεδομένα⁷¹⁹ μαρτυρούν τη στενή συνεργασία μεταξύ τοπικών συνεργείων χτιστών με ειδικευμένους τεχνίτες από την αναθέτρια πόλη καθώς και συγκεκριμένη πρόβλεψη για την ασφαλή και καλαίσθητη ενσωμάτωση -με τη χρήση για παράδειγμα κοινού τύπου τοιχοποιίας- του ανεγειρόμενου αναθήματος δίπλα σε υπάρχοντα αναθήματα ή άλλες κατασκευαστικές δομές του ιερού, όπως ο περίβολος⁷²⁰. Τέλος, θα μπορούσε κανείς να εικάσει ότι υπήρχαν κάποιες δεσμεύσεις που αφορούσαν στο ύψος των αναθημάτων, κυρίως στο άνδρηρο μπροστά από το ναό του Απόλλωνα, στο βαθμό που αναγνωρίζεται σε μεταγενέστερα πάντως μνημεία, οριοθέτηση ίσως των αναθημάτων κάτω από το

⁷¹⁶ Jacquemin 1999(α), 104.

⁷¹⁷ CID IV 44; CID 33, 28-31.

⁷¹⁸ Jacquemin 1999(α), 104.

⁷¹⁹ Ως παράδειγματα λαμβάνονται εδώ οι Θησαυροί των Σιφνίων (Watrous 1982, 159-172; Neer 2001, 273-336; Bommelaer 2015, 148-151.) και των Συκιωνίων (Salviat 1984, 213-222; Bommelaer 2015, 143-147.)

⁷²⁰ Scott 2010, 37-38.

ύψος των κιόνων του ναού, ώστε να μην ασεβούν οι αναθέτες έναντι του Απόλλωνα⁷²¹.

4.3 Ο «πόλεμος των μνημείων»

Μια συνολική εκτίμηση της αναθηματικής φυσιογνωμίας του ιερού του Απόλλωνα κατά τον 5^ο αι. π.Χ., αποκαλύπτει την εκδοχή των πρωταγωνιστών της για την ιστορία του ταραχώδους αιώνα. Οι αναθέτριες πόλεις, από όλο το φάσμα του ελληνισμού, σχεδιάζουν προσεκτικά τις αναθέσεις τους, ώστε να αναδεικνύουν την υπεροχή τους στην πολιτική σκακιέρα, ενώ τα πυκνά πολεμικά γεγονότα και η έκβασή τους επανακαθορίζουν το τοπίο και κατακυρώνουν, με όρους χωρικής και οπτικής συνάφειας, τον εκάστοτε κυρίαρχο. Η ευμετάβλητη φύση της νίκης φέρνει τους κυρίαρχους στο α' μισό του 5^{ου} αι. π.Χ. Αθηναίους αντιμέτωπους χωρικά και καλλιτεχνικά με τα μνημεία των εχθρών τους, που πολλαπλασιάζονται κατά τη διάρκεια του Πελοποννησιακού πολέμου, ενώ τα ελάχιστα κοινά αναθήματα των «Ελλήνων» για τις νίκες τους εναντίον των Περσών, εκλιπόντος του κινδύνου, έχουν απωλέσει την πρόσκαιρη αίσθηση περί της πανελλήνιας συνείδησης. Δίπλα ωστόσο σε αυτά, τα λαμπρά αναθήματα των Συρακουσίων τυράννων αναβαθμίζουν σε άθλους, νίκες επί των βαρβάρων της Δύσης. Τέλος, σαφής διαφαίνεται η ανίδρυση ομοειδών καλλιτεχνικά εκφράσεων της νίκης σε συγκεκριμένους χώρους του ιερού, όπου παρατηρείται η ανίδρυση τυπολογικά συγγενών αναθημάτων σε ομάδες. Οι τελευταίες ωστόσο, διαμορφώνονται κάτω από την πίεση της εκφρασμένης -στο χώρο και τις εναλλασσόμενες διαθέσιμες όψεις του- προσήλωσης των αναθετών να απαντήσουν στις αναθηματικές κινήσεις των εκάστοτε αντιπάλων τους.

⁷²¹ Jacquemin 1999(α), 105.

4.3.1 Η κυριαρχία των Αθηναίων

Η Αθήνα, μόνη εκ των πόλεων μαζί με τους Δελφούς με μόνιμη ψήφο στην Αμφικτιονία, αποτέλεσε την πλέον γενναιόδωρη αναθέτρια πόλη⁷²². Το στίγμα της στο χώρο του δελφικού ιερού υπήρξε σαφές⁷²³. Σχεδόν αποκλειστικά σχετιζόμενη με τις πολεμικές επιτυχίες της, κυρίως δε με τα Μηδικά, η παρουσία της πόλης εκτείνεται και στις τρεις κύριες ζώνες του ιερού: στην κεντρική με τον Θησαυρό και τη Στοά τους, στο άνδρηρο του ναού με το γλυπτικό ανάθημα για τη νίκη στον Ευρυμέδοντα⁷²⁴ και στη νοτιοανατολική είσοδο με το πολυπληθές σύνταγμα του Μιλτιάδη.

Ειδικότερα, αμέσως μετά τη νίκη τους στο Μαραθώνα, οι Αθηναίοι εκτός της εντυπωσιακής ανάθεσης των ασπίδων από τη λεία της μάχης που αναρτώνται στις μετόπες του ναού του Απόλλωνα, (επαν)ανιδρύουν ένα εντυπωσιακό καθ' όλα αρχιτεκτονικό ανάθημα. Ο Θησαυρός των Αθηναίων⁷²⁵ ανεγείρεται σε περίοπτη θέση, μετά από την πρώτη στροφή της ιεράς οδού προς βορρά. Ωστόσο, οι αναθέτες του μνημείου δεν αρκούνται στην ανηφορική εδαφική κλίση, που εξασφαλίζει στο μνημείο τους ορατότητα και οπτική εν γένει συνάφεια με τον ναό του Απόλλωνα, κάτω ουσιαστικά από τον οποίο στέκει. Διαμορφώνουν κατά τέτοιο τρόπο τον χώρο γύρω του, ώστε την ίδια στιγμή που επισκιάζει τους ήδη υπάρχοντες Θησαυρούς σε χαμηλότερα άνδρηρα, να δημιουργεί μαζί με τη δωρική ναόσχημη τυπολογία του, νοητικές συνάψεις ως μνημείου ανάλογου του ίδιου του ναού του Απόλλωνα. Στην ίδια στόχευση εντάσσονται άλλωστε ευφυώς η εικονογραφία του γλυπτού αρχιτεκτονικού διακόσμου, καθώς και η χρήση του παριανού μαρμάρου σε άμεση αντιστοιχία με το υλικό του ναού του κυρίαρχου θεού, χορηγία εξίσου των Αθηναίων Αλκμεωνιδών. Σε ισχυροποίηση του οπτικού αποτελέσματος κυριαρχίας στον χώρο και των συναφών προπαγανδιστικών

⁷²² Jacquemin 1999(α), 57-58.

⁷²³ Η Αθήνα αναθέτει κατ' αποκλειστικότητα στο ιερό των Δελφών και σε κανένα από τα πανελλήνια ιερά της Πελοποννήσου. Η Jacquemin ερμηνεύει αυτή τη στάση λόγω του ότι το ιερό της Ολυμπίας ελέγχεται από την Ήλιδα ενώ αυτό των Ισθμίων από την Κόρινθο, και οι δύο αντίπαλες πόλεις της Αθήνας (Jacquemin 1999(α), 251.)

⁷²⁴ Amandry 1954, 295-315; Bommelaer 2015, 221-222.

⁷²⁵ Βλ. ενότητα 2.1.1 της παρούσας εργασίας.

μηνυμάτων καλείται εξίσου το εικονογραφικά πρωτότυπο γλυπτό σύνταγμα των Επωνύμων Ηρώων⁷²⁶ στο τριγωνικό άνδηρο στη νότια πλευρά του Θησαυρού των Αθηναίων⁷²⁷. Σκοπίμως στο ίδιο καλλιτεχνικό πρότυπο και προκειμένου να ενισχυθεί η επιδραστική ισχύς του, κινείται και το Μνημείο του Μιλτιάδη, που ανιδρύεται αμέσως μετά την είσοδο στο ιερό από τα νοτιοανατολικά. Με σκοπό να επιβάλλει την κρίσιμη συμμετοχή των Αθηναίων στη νίκη επί των Περσών, το ανάθημα του Κίμωνα για τον πατέρα του, νικητή στο Μαραθώνα, εντάσσεται ταυτόχρονα στο πλαίσιο μιας συνολικότερης προβολής του αθηναϊκού πολιτικού προτύπου. Εξ ου και η χρήση της εικονογραφίας σχετιζόμενης με τις κλεισθένιες μεταρρυθμίσεις, αλλά και η αντικατάσταση κάποιων από τους επώνυμους ήρωες με άλλους που συνδέονταν αμεσότερα με τη μάχη του Μαραθώνα. Με το παρόν ανάθημα οι Αθηναίοι σπεύδουν να υφαρπάξουν την πρώτη εντύπωση των εισερχομένων στο ιερό και να αυτοπαρουσιάσουν τη δημοκρατία τους ως εγγυήτρια της νίκης επί ανίκητων αντιπάλων. Παράλληλα, είναι οι ίδιοι που επισκιάζοντας το υπάρχον ανάθημα των Ταραντινών⁷²⁸, εγκαινιάζουν τους αλληπάλληλους διαγκωνισμούς των γλυπτών συνταγμάτων στον περιορισμένο χώρο της νοτιοανατολικής εισόδου του ιερού για την κατίσχυση στη συνείδηση των πλέον επίσημων αλλά και των απλών επισκεπτών του ιερού στα επόμενα χρόνια⁷²⁹.

Η νίκη του Κίμωνα στον Ευρυμέδοντα (469/466 π.Χ.) εμφανίζεται εξίσου ως αποκλειστική νίκη των παντοδύναμων Αθηναίων επί των βαρβάρων στο ιερότερο σημείο, μπροστά και σε απόλυτη εγγύτητα με το ναό του Απόλλωνα. Το πρωτότυπο ανάθημα με την επίχρυση Αθηνά πάνω στον χάλκινο φοίνικα, σύμβολο του Απόλλωνα⁷³⁰ συνδιαλέγεται αντιστικτικά με τα πανελλήνια λεγόμενα, συλλογικά αναθήματα που ανιδρύονται στον ίδιο χώρο⁷³¹.

Στην τελευταία τους αναθηματική εμφάνιση μέχρι το πέρας του 5^{ου} αι. π.Χ., οι Αθηναίοι πρωτοπορούν με ένα στωικό οικοδόμημα⁷³², το οποίο ανιδρύουν

⁷²⁶ Jacquemin 1999(α), 186-187.

⁷²⁷ Scott 2010, 77-81

⁷²⁸ Βλ. ενότητα 2.3.2 της παρούσας εργασίας.

⁷²⁹ Scott 2010, 97.

⁷³⁰ Πaus. 15.4-5.

⁷³¹ Scott 2010, 96.

⁷³² Βλ. ενότητα 2.2.3 της παρούσας εργασίας.

βόρεια του κυκλικού χώρου της Άλω. Εκμεταλλεύονται κατάλληλα έναν στενό δρομικό χώρο που παρουσιάζει το πλεονέκτημα να αντικρίζει ένα σημείο δημόσιων συναθροίσεων ή τελετουργιών, για τον οποίο λαμβάνεται μέριμνα, ώστε να μην καταληφθεί από μικρότερα ή μεγαλύτερα αναθήματα⁷³³. Υπ' αυτή την έννοια οι Αθηναίοι όχι μόνο εκφράζουν τη γενναιοδωρία τους έναντι του θεού προσφέροντάς του ένα ακόμα ανάθημα, αλλά κυρίως εξασφαλίζουν απόλυτη και διαρκή ορατότητα για το μνημείο τους που λειτουργεί επιπλέον, ως εκθεσιακός χώρος. Τα τρόπαια των μαχών τους παρουσιάζονται εκεί στο πλέον ευρύ κοινό, που όχι απλώς διέρχεται αλλά, σε τακτά χρονικά διαστήματα, μένει εκεί επί μακρῶ συμμετέχοντας στα δρώμενα της κεντρικής ζώνης του δελφικού ιερού.

4.3.2. Η εύθραυστη πανελλήνια ιδέα στο ανατολικό άνδρηρο του ναού

Την επαύριο του β' μηδικού πολέμου το ιερό των Δελφών δέχθηκε έναν σημαντικό αριθμό αναθημάτων από την πλευρά των νικητών, αλλά και όσους ακόμα κι αν είχαν παραμείνει ουδέτεροι ή είχαν μηδίσει, θέλησαν να συμπεριληφθούν σε αυτούς. Η πρόσφατη ολοκλήρωση της ανακαίνισης του ναού του Απόλλωνα προσέδιδε ιδιαίτερη αξία στην περιοχή μεταξύ του πρόναου και του τοίχου του περιβόλου, που ήταν ακόμα άδεια. Η διαθεσιμότητα του χώρου σε άμεση συνάφεια με τον ναό και τον βωμό του θεού συνιστούσε αδιαμφισβήτητα ιδιαίτερος ελκυστική συνθήκη για την ανίδρυση επινίκιων αναθημάτων: συνέδεε τον Απόλλωνα με τον νικηφόρο αγώνα εναντίον των Περσών και συνιστούσε υψηλού συμβολισμού πεδίο έκφρασης του ελληνικού κόσμου, που μοιράζονταν εκτός της κοινής γλώσσας και *κοινά ιερά και θυσίες*⁷³⁴. Είναι χαρακτηριστικό ότι η Αμφικτιονία, γνωστή για τη φιλοπερσική της στάση, όπως άλλωστε και το δελφικό μαντείο, μόλις η ζυγαριά έγειρε υπέρ των Ελλήνων ανέθεσε πρώτη στο ανατολικό άνδρηρο του ναού του Απόλλωνα, ένα άγαλμα του θεού, ως ευχαριστία για τη νίκη επί των βαρβάρων. Η επιλογή αυτή υπήρξε καθοριστική καθώς την ακολούθησαν συλλογικά αναθήματα των Ελλήνων, αλλά και πλήθος άλλα, μεμονωμένων πόλεων,

⁷³³ Bommelaer 2015, 174.

⁷³⁴ Ηροδ. 8.144.

που προπαγάνδιζαν την κοινή πολιτιστική ταυτότητά τους, αυτήν που τους έφερε αντιμέτωπους και νικητές επί των βαρβάρων, στην Ανατολή και τη Δύση (εικ.53).

Συγκεκριμένα, το κοινότυπο ανάθημα της Αμφικτιονίας, μιμήθηκε η συμμαχία του Ισθμού. Ανέθεσε έναν χάλκινο Απόλλωνα, ο οποίος κρατούσε μια τριήρη αυτή τη φορά, διατρανώνοντας την ελληνική νίκη στη Σαλαμίνα. Το κοινό ανάθημα, με ύψος σχεδόν 6μ., επισκίασε το ανάθημα των Αμφικτιόνων και κάθε άλλο Απόλλωνα που βρισκόταν ήδη εκεί⁷³⁵. Κυρίως όμως, συμπεριέλαβε στον όρο Έλληνες, πόλεις αρκετές από τις οποίες τόσο πριν όσο και μετά τα Περσικά παρέμεναν αντίπαλες ακόμα και εχθρικές μεταξύ τους. Το ανάθημα, σημειώνουμε, υπήρξε αντικείμενο μικρογραφικής μίμησης από μεμονωμένες πόλεις⁷³⁶ που έσπευσαν στον ίδιο χώρο να προπαγανδίσουν δια των δικών τους ανεξάρτητων αναθημάτων και το ρόλο τους στη νίκη, αφού η συμβολή τους δεν ήταν ευδιάκριτη μέσα στο περιεκτικό Έλληνες⁷³⁷.

Σε κοντινή απόσταση από τον Απόλλωνα της Σαλαμίνας, ανιδρύεται το πανελλήνιο επίσης, ανάθημα για τη νίκη στις Πλαταιές⁷³⁸. Στημένο πάνω στον παλαιό περίβολο του ιερού, υψώνεται περί τα 9μ. ξεπερνώντας το προηγούμενο ανάθημα της νίκης των Περσών στη θάλασσα, νίκη με την οποία συνδέεται ιδιαιτέρως η Αθήνα. Απολύτως διαφορετικό στην τυπολογία και την εικονογραφία του, η οποία σχετίζεται με τη νίκη του Απόλλωνα επί του Πύθωνα, ο Τρίποδας των Πλαταιών συλλαμβάνεται και υλοποιείται για να αναδείξει την κυριαρχία των Ελλήνων έναντι των Περσών και έχει απώτερο στόχο να προσληφθεί ως κυρίαρχο το ίδιο έναντι κάθε άλλου αναθήματος σε χωρική εγγύτητα και μη. Σε αυτό χρησιμοποιούνται ισχυρά εδραιωμένα στο δελφικό ιερό σύμβολα, ενώ τα υλικά κατασκευής του δεν επιλέγονται τυχαία. Ο χάλκινος κίονας και ο χρυσός τρίποδας καθιστούν το μνημείο για τη μάχη με τη σφραγίδα των Σπαρτιατών, έτι λαμπρότερο του χάλκινου Απόλλωνα της Σαλαμίνας. Από την άλλη, απέναντι στο γενικόλογο Έλληνες του αναθήματος για τη Σαλαμίνα, ο Τρίποδας των Πλαταιών απαντά με την πλέον επίσημη, δημόσια καταγραφή των πόλεων που συνέβαλαν στη νίκη επί των

⁷³⁵ συμπεριλαμβανομένου και του αναθήματος των Σαμίων που είχαν πολεμήσει στο πλευρό των Περσών (Scott 2010, 83 και σημ. 39).

⁷³⁶ Jacquemin 1999(α), 251-252.

⁷³⁷ Scott 2010, 84-85.

⁷³⁸ βλ. ενότητα 2.2.2 της παρούσας εργασίας.

Περσών, ακόμα και αν δεν βρέθηκαν όλες οι αναγραφόμενες πόλεις αντιμέτωπες με τους βαρβάρους στις Πλαταιές. Συνακόλουθα, το παρόν μνημείο προσλαμβάνεται ως αναφερόμενο εν συνόλω στην κυριαρχία των Ελλήνων στη μάχη των πολιτισμών. Επομένως, ο Απόλλων της Σαλαμίνας και ο Τρίποδας των Πλαταιών ανιδρυμένοι απέναντι ο ένας του άλλου, καλούν τους επισκέπτες του ιερού να παρακολουθήσουν όψεις της κοινής συνείδησης των Ελλήνων, η οποία σφυρηλατείται ταχύτατα όσο και εφήμερα ωστόσο, στο ανατολικό άνδριο του ναού του Απόλλωνα υπό την αποκλειστική πίεση της περσικής απειλής.

Εφ' εξής ανεξάρτητα επινίκια αναθήματα ανιδρύονται στον ίδιο χώρο⁷³⁹, καθώς πόλεις και ηγεμόνες σπεύδουν να καταστήσουν εμφανή την παρουσία τους στο διαρκώς ελκυστικότερο ιερό και κυρίως, δια της χωρικής συνάφειας με τα πανελλήνια αναθήματα, επιδιώκουν να συμπεριληφθούν στη συλλογική συνείδηση ως έχοντες συμμετάσχει στους αγώνες για την ελευθερία των Ελλήνων έναντι των βαρβάρων. Τη σημασία του παρόντος συμβολικού αποτυπώματος αντιλαμβάνονται άμεσα οι ηγεμόνες των αποικιών της Δύσης που διεκδικούν ίσο μερίδιο στη δόξα και την απορρέουσα εξ αυτής τιμή. Ο Γέλων, τύραννος των Συρακουσών συνδέει τη νίκη του στην Ιμέρα με τη νίκη της συμμαχίας του Ισθμού στις Πλαταιές. Το ανάθημά του με τη χάλκινη Νίκη που φέρει χρυσό τρίποδα⁷⁴⁰ ανιδρυμένο πλησίον του ναού του Απόλλωνα, σε χωρική και οπτική συνάφεια με τον Τρίποδα των Πλαταιών, αναδεικνύει σαφώς τις προθέσεις του. Ο ίδιος κατόρθωσε στη Δύση και μάλιστα μόνος, ό,τι οι συνασπισμένοι Έλληνες της μητροπολιτικής Ελλάδας κατόρθωσαν στην Ανατολή: διέσωσε τον ελληνικό πολιτισμό και εξασφάλισε την ελευθερία των αποίκων. Το ίδιο σύμβολο, ο τρίποδας, υιοθετείται εξάλλου και από τα αδέλφια του, τα οποία προπαγανδίζουν επίσης τις νίκες τους έναντι των δυτικών βαρβάρων και δημιουργούν επαναλαμβανόμενα αναθήματα της ίδιας καλλιτεχνικής αντίληψης σε χωρική εγγύτητα, ώστε η παρουσία τους να είναι όσο το δυνατό πιο αναγνωρίσιμη και να αποτυπώνεται κυριαρχικά στο χώρο, ταυτισμένη εκ της ίδιας της αναθηματικής πραγματικότητας με την κυριαρχία των Ελλήνων στη μάχη των πολιτισμών. Οι Ταραντίνοι εξάλλου, στο ίδιο πλαίσιο και αφού έχουν ήδη ένα

⁷³⁹ Jacquemin 1999(α), 251-252.

⁷⁴⁰ Βλ. ενότητα 2.3.1 της παρούσας εργασίας.

ανάθημα για τη νίκη τους εναντίον των Μεσσαπίων στην κύρια είσοδο του ιερού, ανιδρύουν και δεύτερο, στο ανατολικό άνδριο του ναού του Απόλλωνα και σε χωρική εγγύτητα με τον Τρίποδα των Πλαταιών, για την νίκη τους επί των Πευκετίων⁷⁴¹. Συμμετέχουν, κατ' αυτό τον τρόπο, διπλά στη συνείδηση του επισκέπτη, ο οποίος συναντά ένα δικό τους ανάθημα καθώς εισέρχεται στο ιερό και ακόμα ένα, όταν έχει φτάσει στο ναό του Απόλλωνα, με το ίδιο προπαγανδιστικό περιεχόμενο της νίκης επί των γηγενών πληθυσμών της Ιταλίας, ήτοι των βαρβάρων της Δύσης. Στην προκειμένη περίπτωση η τυπολογία του μνημείου είναι διαφορετική καθώς εντάσσεται στην τάση για πολυπρόσωπα γλυπτικά συντάγματα, όπως αυτά που εγκαινίασαν οι Αθηναίοι για να διατρανώσουν τη δική τους δόξα στο Μαραθώνα, επίσης εις διπλούν.⁷⁴²

Ολοκληρώνοντας, η συρροή των επινίκιων αναθημάτων στο ανατολικό άνδριο του ναού του Απόλλωνα έκανε αισθητή μια νέα τάση στο αναθηματικό τοπίο του ιερού των Δελφών. Σε αντίθεση με το αθηναϊκό παράδειγμα της φυγόκεντρησης του μηνύματος, διασπειρόμενου σε διαφορετικούς χώρους, η δύναμη του ανατολικού άνδριου του ναού είναι κεντρομόλος: εκεί η οπτική αντιπαράθεση των αναθημάτων σε χωρική εγγύτητα ενισχύει τα συναφή μηνύματα αντιπαλότητας των αναθετών της⁷⁴³ καλυμμένα ακόμα πίσω από το άλλοθι της νίκης επί του κοινού εχθρού.

4.3.3. Διαγκωνισμοί για την κυριαρχία στη νοτιοανατολική είσοδο του ιερού

Εκλιπούσης της απειλής εξ Ανατολών, η οποία συνέδεσε πρόσκαιρα τους Έλληνες, συμμετέχοντες και μη στην εξάλειψή της, οι αντιπαλότητες μεταξύ των ανεξάρτητων ελληνικών πόλεων παρέμεναν αιχμηρές και ο αγώνας για την κυριαρχία μεταφέρθηκε σύντομα, μεταξύ της Αθήνας, της Σπάρτης και των συμμάχους τους. Στο δεύτερο μισό του 5ου αι. π.Χ. η παρούσα κατάσταση αποτυπώθηκε εξίσου δυναμικά στο χώρο του δελφικού ιερού ως μάχη πλέον για την

⁷⁴¹ Βλ. ενότητα 2.2.2 και 2.3.2 της παρούσας εργασίας

⁷⁴² Βλ. ενότητα 2.1.1 και 2.1.2 της παρούσας εργασίας.

⁷⁴³ Scott 2010, 98.

εξασφάλιση της αποκλειστικής ορατότητας του νικητή με τη συνοδό οπτική απαλοιφή του ηττημένου.

Ειδικότερα, οι Αργείοι, χωρίς προηγούμενη αναθηματική δραστηριότητα στους Δελφούς, διατυμπανίζουν τώρα τις νίκες τους, εμφανίζοντας μια μνημειακή εκδοχή για το παρελθόν τους ως αλληγορία για τις νίκες τους έναντι των Σπαρτιατών. Οι ίδιοι επιλέγουν να βρεθούν σε εγγύτητα με τους Αθηναίους συμμάχους τους και ειδικότερα το λεγόμενο μνημείο του Μιλτιάδη. Συνδιαλέγονται εξάλλου μαζί του καλλιτεχνικά, καθώς υιοθετούν την τυπολογία του τελευταίου και αναθέτουν ένα πολυπρόσωπο γλυπτικό σύνταγμα. Το ανάθημα αναπτύσσεται ευφυώς στον περιορισμένο διαθέσιμο χώρο, ενώ σε απόλυτη εγγύτητα οι Αργείοι αναθέτουν επίσης ομοίωμα του Δούρειου ίππου, καταλαμβάνοντας ουσιαστικά το νοτιότερο άκρο της ιεράς οδού.

Εξίσου νέοι αναθέτες, οι Ακάνθιοι, σύμμαχοι των Σπαρτιατών αυτή τη φορά, υιοθετούν την προηγούμενη χρονικά τάση στην αναθηματική πρακτική και ανιδρύουν έναν Θησαυρό⁷⁴⁴, ως απάντηση στο Θησαυρό των Αθηναίων, των οποίων η χωρική κυριαρχία αμφισβητείται εφ' εξής σθεναρά. Ο Θησαυρός των Ακανθίων και του Βρασίδα, ως εκ της αναθηματικής επιγραφής του, χωροθετείται ώστε να επιβληθεί του εξαιρετικού αθηναϊκού αναθήματος, ευρισκόμενος στον ευρύτερο χώρο των Θησαυρών, σε οπτική συνάφεια με το μνημείο των Αθηναίων και ίσως⁷⁴⁵ στο εγγύτερο σημείο από κάθε άλλον σε σχέση με τον ίδιο το ναό του Απόλλωνα.

Η επιθετικότερη ωστόσο αντιπαράθεση στο χώρο μεταξύ των κατ' εξοχήν αντιπάλων του Πελοποννησιακού πολέμου διαπιστώνεται στην νοτιοανατολική είσοδο του ιερού (εικ.54), εκεί όπου οι Αθηναίοι αρχικά και οι σύμμαχοί τους αργότερα, έχουν ήδη ανιδρύσει εντυπωσιακά γλυπτικά συντάγματα στοχεύοντας να μονοπωλήσουν το ενδιαφέρον του εισερχόμενου. Το σύνταγμα των Ναυάρχων για τη νίκη των Σπαρτιατών στους Αιγός Ποταμούς ανιδρύεται σε απόλυτη εγγύτητα με το μνημείο της αποθέωσης του Μιλτιάδη, ως ηχηρή απάντηση. Το μνημείο ακολουθεί την ίδια τυπολογία και εικονογραφία, εντείνοντάς την χαρακτηριστικά

⁷⁴⁴ Βλ. ενότητα 3.2.1 της παρούσας εργασίας.

⁷⁴⁵ Η ακριβής θέση του αναθήματος αμφισβητείται βλ. ενότητα 3.2.1 της παρούσας εργασίας.

ωστόσο. Η θεϊκή παρουσία είναι πολλαπλή. Όχι μόνο ο Απόλλωνας, αλλά επιπλέον ο Ζεύς, ο Ποσειδώνας και οι Διόσκουροι είναι παρόντες για να τιμήσουν το στρατηγό της νίκης, Λύσανδρο, εν ζωή ακόμα, σε αντίθεση με το Μιλτιάδη που στην αποθέωσή του είναι ήδη νεκρός. Εμφατικά ονοματίζονται παρατεταγμένοι οι στρατηγοί της νίκης, ως προσωποποιήσεις των αντιπάλων πόλεων της Αθήνας. Πρόκειται, παρατηρεί ο Scott⁷⁴⁶, για ένα μνημείο σημειωτικά αντίστοιχο με το ανάθημα των Πλαταιών στο βαθμό που αποτελεί την εικόνα μιας συλλογικής νίκης, αποτέλεσμα κοινού αγώνα εναντίον ενός τυράννου. Το σπαρτιατικό ανάθημα, δια της τοποθέτησής του σε ψηλότερο βάθρο, του τριπλάσιου αριθμού των αγαλμάτων του συντεταγμένων σε δύο σειρές και εν γένει του όγκου του, αφανίζει οπτικά το μνημείο για την πρότερη επιτυχία των Αθηναίων στο Μαραθώνα⁷⁴⁷. Η Σπαρτιατική απάντηση έχει δοθεί με έμφαση στο χώρο του ιερού όπως και στο πεδίο της μάχης. Η ιστορία γράφεται άλλωστε, από τους νικητές και το ιερό των Δελφών είναι στο τέλος του 5^{ου} αι. π.Χ., εκείνος ο τόπος, όπου η νίκη διαρκεί όσο είναι ορατή ή καλύτερα όσο ο αναθέτης δύναται να υπερασπιστεί τη θέση του στο χώρο και να κατευθύνει τις εντυπώσεις του επισκέπτη εδραιώνοντας την εκάστοτε πολιτική προπαγάνδα.

Οι αναθηματικές επιγραφές συμμετέχουν εξίσου σε αυτό τον πόλεμο: κατακυρώνουν το όνομα του νικητή. Ωστόσο, επειδή οι νίκες είναι εφήμερες και το πεδίο κατίσχυσης εναλλασσόμενο, σε κάποιες περιπτώσεις αντί να ανιδρυθούν νέα αναθήματα, οι επιγραφές επαναχαράσσονται⁷⁴⁸ για να εξυπηρετήσουν διαφορετικές πολιτικές στοχεύσεις, όπως αυτές εξελίσσονται στο χρόνο. Άλλοτε ο επόμενος νικητής χαράσσει το δικό του όνομα στην επιγραφή, παραχαράσσει την ιστορία και ως κυρίαρχος πλέον οικειοποιείται τον άθλο ή άλλως χρησιμοποιεί το ίδιο το ανάθημα ως λάφυρο. Αυτή είναι ίσως, η περίπτωση του συντάγματος του Ηνιόχου⁷⁴⁹, ενός εκ των δύο μόνο αθλητικών επινίκιων αναθημάτων στο ιερό των Δελφών⁷⁵⁰.

⁷⁴⁶ Scott 2010, 107.

⁷⁴⁷ Βλ. ενότητες 3.2.2 και 2.1.2 της παρούσας εργασίας

⁷⁴⁸ Ενδεικτικά βλ. Amandry 1998, 75-82; Vatin 1981, 429-459.

⁷⁴⁹ Βλ. ενότητα 2.3.1.

⁷⁵⁰ Τα περισσότερα αθλητικά επινίκια αναθήματα ανιδρύονται στο ιερό του Δία στην Ολυμπία. Στους Δελφούς εκτός από τον Ηνίοχο, μαρτυρείται το άρμα του Βάττου (Παυσ.10.15.6-7.) ανιδρυμένου για

Συνοψίζοντας, κατά τη διάρκεια του πυκνού σε πολεμικά γεγονότα 5ου αι. π.Χ. το Απολλώνιο ιερό αποτελεί τον κατ' εξοχήν τόπο διατράνωσης της νίκης και της συνακόλουθης κεφαλαιοποίησής της σε πολιτική ισχύ. Αρχικά, η Αθήνα ανιδρύει πολυτελή αναθήματα επιλέγοντας προσεκτικά τη χωροθέτησή τους, εκεί όπου η ορατότητά τους εξασφαλίζεται υπό τις καλύτερες συνθήκες. Καταλαμβάνουν έτσι καίρια σημεία του Απολλωνίου ιερού. Ωστόσο, οι περσικοί πόλεμοι γίνονται αφορμή για διεύρυνση της αναθηματικής δραστηριότητας που συγκεντρώνεται τώρα, στο ανατολικό άνδρο του ναού του Απόλλωνα. Εκεί ανιδρύονται τα πρώτα πανελλήνια αναθήματα για τις κοινές νίκες των Ελλήνων επί των βαρβάρων, τα οποία σύντομα συγκεντρώνουν γύρω τους αρκετά περισσότερα. Πρόκειται για ποικίλης τυπολογίας αναθήματα, ανιδρυμένα από νεοεισερχόμενους στο ιερό των Δελφών αναθέτες. Οι τελευταίοι φιλοδοξούν να αυτοπαρουσιαστούν και εκείνοι ως συμμετέχοντες στη νίκη του ελληνικού πολιτισμού. Στο β' μισό του 5ου αι. π.Χ. και υπό την πίεση του Πελοποννησιακού πολέμου, η τάση συγκέντρωσης στον ίδιο χώρο επινίκιων αναθημάτων εναντίον του ξένου εχθρού διολισθαίνει σε ανηλεή χωρικό πόλεμο μεταξύ των ελληνικών πόλεων, οι οποίες επιδίδονται με πάθος στη συμβολική εξάλειψη των αντιπάλων τους. Και αν τα όπλα απουσιάζουν στο ιερό περιβάλλον, η απειλή είναι ευθεία: αισθητοποιείται σε κοινή καλλιτεχνική γλώσσα και εντατικοποιείται μέσω της ασφυκτικής εγγύτητας στην οποία σκοπίμως ανιδρύονται τα αναθήματα των αντιπάλων.

τη νίκη του Αρκεσίλα Δ' της Κυρήνης στην αρματοδρομία στα Πύθια του 462 π.Χ. (Jacquemin 1999(α), 69; Bommelaer 2015, 223-224).

ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ

Η παρούσα εργασία εστίασε στην ανάδειξη της αναθηματικής φυσιογνωμίας του ιερού του Απόλλωνα στους Δελφούς κατά τον 5^ο αι. π.Χ., ως αλληγορίας πεδίου μάχης και υποστήριξε ότι η θρησκευτική και καλλιτεχνική ενότητα των Ελλήνων, όπως αυτή σφυρηλατείται στα μεγάλα πανελλήνια ιερά, δεν προϋποθέτει ούτε ευνοεί κανενός είδους πολιτική προσέγγιση των ανεξάρτητων ελληνικών πόλεων-κρατών. Αντίθετα, με τρόπο κυνικό όσο και αποτελεσματικό, ενισχύει τις αντιπαλότητες μεταξύ τους και προβάλλει τις κυριαρχικές διεκδικήσεις των νικητών. Υπ' αυτούς τους όρους το δελφικό ιερό αναγνωρίζεται ως ο πλέον κατάλληλος τόπος για την υποβολή και εδραίωση στην κοινή συνείδηση του ιστορικού αφηγήματος ως μιας σειράς νικηφόρων αναμετρήσεων, από τις οποίες αναδύονται διαρκώς νέοι ανταγωνιστές, που επιδίδονται και εκείνοι, με την ίδια επιτηδειότητα στον αγώνα της επικράτησης στο αναθηματικό πεδίο, όπου η μνήμη της νίκης μεταμορφώνεται σε μάχη της μνήμης.

Τα πυκνά πολεμικά γεγονότα μεγάλης εμβέλειας που συγκλόνισαν τον ελληνικό κόσμο κατά τον 5^ο προχριστιανικό αιώνα υπήρξαν οι αφορμές για τον πολλαπλασιασμό των επινίκιων μνημείων στα πανελλήνια ιερά. Μεταξύ αυτών, το δελφικό ιερό, λόγω της ακτινοβολίας του Μαντείου του και της αποκεντρωμένης διαχείρισης του Απολλώνιου από την Αμφικτιονία και την πόλη των Δελφών, αποτέλεσε ισχυρό πόλο έλξης για αναθήματα του είδους από το σύνολο του ελληνικού κόσμου σε ανατολή και δύση. Σταδιακά το ιερό διαμορφώθηκε ως ο ιδανικός τόπος, όπου οι νικητές μέσω πολυτελών μνημειακών αναθημάτων, σε ποικιλία τύπων, ταυτόχρονα με την εκπλήρωση των θρησκευτικών τους υποχρεώσεων, επικύρωναν τη νίκη τους στο πεδίο της μάχης και αυτοπαρουσιάζονταν εν δόξη.

Η ευμάρεια εξάλλου, ίσως περισσότερο και από την ευσέβεια της αναθέτριας πόλης ή του ηγεμόνα, εγγράφεται με σαφήνεια στα επινίκια αναθήματα. Επιπλέον, αφού επρόκειτο για απόδοση στον Απόλλωνα του μεριδίου που του αναλογούσε από τα λάφυρα μιας μάχης, όσο πολυτελέστερο ήταν το ανάθημα τόσο μεγαλύτερη εμφανιζόταν η νίκη, το ίδιο και η απορρέουσα τιμή για

τον νικητή. Συχνά άλλωστε, σε ό,τι αφορά κυρίως στις νεοεισερχόμενες στο ιερό αναθέτριες πόλεις, η πολεμική επικαιρότητα προσέφερε απλά την αφορμή, ώστε οι ίδιες να διαμεσολαβήσουν το παρελθόν τους ως ιστορία πολεμικής κατίσχυσης και να αυτοπαρουσιαστούν ως νικήτριες επί των αντιπάλων τους, παλαιών και νέων, ενώπιον του πολυπληθούς κοινού που προσερχόταν τακτικά στο ιερό των Δελφών για διαφορετικούς λόγους, συμπεριλαμβανομένων αυτών της εξωτερικής πολιτικής. Συνακόλουθα, το ιερό των Δελφών χρησιμοποιήθηκε εξίσου, ως χώρος ανάδειξης νέων εθνικών ταυτοτήτων, ταυτόχρονα ή και νωρίτερα με ό,τι συνέβη στο εσωτερικό των ίδιων των αναθετριών πόλεων στο β' μισό του 5^{ου} αι. π.Χ.

Ως προς την τυπολογία τους τα πολεμικά επινίκια μνημεία παρουσιάζουν ποικιλία και δεν είναι παρά η αναθηματική επιγραφή που τα συνδέει με το λόγο της ανίδρυσής τους και συνακόλουθα τη λειτουργία και τη στόχευσή τους. Τα ναόσχημα οικοδομήματα των Θησαυρών, συνήθης επιλογή για την αρχαϊκή και όσο ή/και όπου υπάρχει διαθέσιμος χώρος και για την κλασική εποχή, αποτελούν αποθετήρια νικών. Ανιδρύονται τα ίδια ως αναθήματα, εν είδει αναπαραστάσεων της αναθέτριας πόλης ως μόνιμης νικήτριας στον αγώνα της επικράτησης μεταξύ των αντιπάλων της. Αναπλαισιώνουν εξάλλου, κάθε ιδιωτικό ανάθημα στο εσωτερικό τους, ως συλλογικό ανάθημα της πόλης και συμβάλλουν εξίσου, στην εσωτερική όσο και την εξωτερική πολιτική της. Παρόμοια είναι και η λειτουργία των στωικών οικοδομημάτων. Και στους δύο τύπους αρχιτεκτονικών αναθημάτων η Αθήνα δηλώνει μετ' επιτάσεως την παρουσία της. Ωστόσο τα περισσότερα αναθήματα του 5^{ου} αι. π.Χ. στο δελφικό ιερό αναγνωρίζονται ως έργα πλαστικής. Σε αυτά συγκαταλέγονται α. πρωτότυπα μνημεία που συνθέτουν σε ένα ανάθημα τον νικητήριο τριποδικό λέβητα με έναν κίονα ή μια αγαλματική Νίκη που, ως φέρων στοιχείο, προσδίδει ύψος και συνακόλουθα ορατότητα στο ανάθημα, β. μεμονωμένα αγάλματα πρωτίστως του Απόλλωνα, αλλά κυρίως γ. συντάγματα που περιλαμβάνουν θεούς, ήρωες και θνητούς, εκ των πρωταγωνιστών της μάχης για την οποία ανιδρύεται το ανάθημα.

Η εικονογραφία της νίκης στο ιερό του Απόλλωνα ποικίλλει. Χρησιμοποιείται εξάλλου, ως διαφοροποιητικό στοιχείο της ταυτότητας των αναθετών. Η Αθήνα πρωτοπορεί απεικονίζοντας κατ' επανάληψη τους Επώνυμους Ήρωες, σύμβολο της δημοκρατίας της. Από τη άλλη, οι μυθικές μάχες, ως είθισται

στην κλασική τέχνη, απηχούν τις αιματηρές ιστορικές συγκρούσεις, ενώ νέα θέματα, με χαρακτηριστικό παράδειγμα την Αττική Αμαζονομαχία στο Θησαυρό των Αθηναίων και τους Επτά επί Θήβας και τους Επιγόνους στο σύνταγμα των Αργείων, επινοούνται προκειμένου να προπαγανδίσουν το πρότυπο ζωής και δράσης της εκάστοτε αναθέτριας πόλης, συνδεδεμένο ωστόσο, σταθερά με τον στρατιωτικό αγώνα. Στο ίδιο ιδεολογικό πλαίσιο στοιχειοθέτησης εθνικής ταυτότητας στη βάση της πολεμικής κατίσχυσης, ιδιαίτερη περίπτωση αποτελεί η αγαλματική αναπαράσταση της ίδιας της πολεμικής λείας στο ανάθημα των Ταραντινών εναντίον των Μεσσαπίων. Σταδιακά οι μυθικές μάχες αντικαθίστανται εικονογραφικά με την αγαλματική αναπαράσταση των ιστορικών πρωταγωνιστών που συνθέτουν πολυπληθή συντάγματα. Λόγω παντελούς έλλειψης αρχαιολογικών τεκμηρίων, δεν μπορούμε να γνωρίζουμε αν και κατά πόσο η καλλιτεχνική απόδοση των επιμέρους ανδριάντων απέχει από το ιδεαλιστικό πρότυπο, παρ' ολ' αυτά τα ονόματά τους χαράσσονται στις επιγραφές, εισάγοντας την αναπαράσταση της επικαιρότητας στην αναθηματική πρακτική. Χαρακτηριστικό είναι το παράδειγμα του σπαρτιατικού μνημείου των Ναυάρχων, ανιδρυμένο αμέσως μετά τη μάχη στους Αιγός Ποταμούς, ενώ ένα ακόμα βήμα στην ίδια κατεύθυνση αποτελεί η τιμή που αποδίδεται από τους θεούς στο Λύσανδρο όσο ακόμα αυτός βρίσκεται στη ζωή.

Εκ παραλλήλου με την τυπολογία και την εικονογραφία που επιλέγεται προς επίτευξη των προπαγανδιστικών στόχων των αναθετών, η κατανομή των αναθημάτων στο χώρο του ιερού συμμετέχει καθοριστικά στην παραγωγή σχετικών μηνυμάτων. Κυρίως υπό την πίεση που δημιουργεί η κυριαρχία στο χώρο των Αθηναίων την επαύριο της νίκης της στο Μαραθώνα, τα μνημεία νίκης των συμμάχων και των αντιπάλων της πολλαπλασιάζονται με σκοπό να ανακόψουν την περαιτέρω ανάπτυξη της παρουσίας της. Θεωρούμε δε αυτό το γεγονός καθοριστικής σημασίας για την ερμηνεία της εν γένει αναθηματικής φυσιογνωμίας του δελφικού ιερού.

Ειδικότερα, στο μεταίχμιο της αρχαϊκής με την κλασική εποχή οι Μηδικοί πόλεμοι αποτέλεσαν την κατ' εξοχήν ιστορική συγκυρία τόσο για την ανίδρυση πολεμικών επινίκιων αναθημάτων όσο και για την πολιτική τους εκμετάλλευση, εκπέμποντας πολυδιάστατα μηνύματα σε εχθρούς και φίλους, εντός και εκτός των πόλεων. Η νίκη των Αθηναίων στο Μαραθώνα τιμάται κατ' επανάληψη, με τρία

διαφορετικά αναθήματα στο δελφικό ιερό. Το λαμπρό οικοδόμημα του Θησαυρού και το γλυπτό σύνταγμα των Επωνύμων Ηρώων στο ανατολικό άνδρικό του ανιδρύονται στον απόηχο της μάχης και σε άμεση γειτνίαση με το ναό του Απόλλωνα, ενώ είκοσι χρόνια αργότερα, η πόλη επαναφέρει στην επικαιρότητα τον θρίαμβό της με το ανάθημα του Μιλτιάδη στην είσοδο του ιερού. Η εικονογραφία τόσο στον γλυπτό διάκοσμο του Θησαυρού όσο και στα συντάγματα των Ηρώων, συμβάλλει στην παρουσίαση της ταυτότητας της πόλης και της νεότευκτης δημοκρατίας της, στοιχεία της προπαγάνδας των Αθηναίων που διεκδικούν την ηγεμονία της Ελλάδας στο όνομα της ισχύος των οπλιτών τους. Η χωροθέτησή τους στο ιερό υπηρετεί τους ίδιους σκοπούς και ανοίγει ουσιαστικά το δρόμο της ανίδρυσης των μνημείων κατ' αντιπαράθεση.

Στον απόηχο της οριστικής απώθησης των βαρβάρων από το ελληνικό έδαφος, η νίκη των Ελλήνων τιμάται, σε νεοδιαμορφωμένο χώρο, στο ανατολικό άνδρικό του ναού του Απόλλωνα, με δύο πανελλήνια μνημεία, τον Απόλλωνα της Σαλαμίνας και τον Τρίποδα των Πλαταιών. Στην οφίοσχημη κολόνα του Τρίποδα αναγράφονται, μία μία, οι ανεξάρτητες πόλεις που αντιτάχθηκαν στους Πέρσες, ενώ η προσπάθεια να τιμηθεί η νίκη στο όνομα ενός, του Σπαρτιάτη στρατηγού Πausanias, βρίσκει σθεναρή αντίδραση. Η νίκη ουσιαστικά παρουσιάζεται ως αποτέλεσμα απλής συστράτευσης εναντίον των βαρβάρων. Αν η απειλή κατευθύνεται προς το πολιτιστικά και πολιτικά αντίπαλον δέος, τους Έλληνες, η απώθησή της δεν σημαίνει τον απεμπολισμό των κυριαρχικών βλέψεων της κάθε μιας πόλης – κράτους χωριστά. Υπ' αυτούς τους όρους ερμηνεύεται και το γεγονός του πολλαπλασιασμού στον ίδιο χώρο των ανεξάρτητων αναθετριών πόλεων και των αναθημάτων τους με την ίδια αφορμή. Παράλληλα, οι Έλληνες ηγεμόνες των δυτικών αποικιών δεν χάνουν την ευκαιρία να ενταχθούν στις πολιτικές διεκδικήσεις εντός του ελληνικού κόσμου, ανιδρύοντας επαναλαμβανόμενα μνημεία για τις νίκες τους εναντίον των βαρβάρων της Δύσης. Η χωρική εγγύτητα των αναθημάτων για τις νίκες εναντίον των Περσών δεν είναι, υποστηρίζουμε, ούτε προϋπόθεση ούτε αποτέλεσμα ενίσχυσης της πανελλήνιας συνείδησης, αντίθετα αποτελεί απόδειξη της στόχευσης των ελληνικών πόλεων να αδράξουν την ευκαιρία για αυτοπαρουσίαση, επί ίσοις όροις, στο ευνοϊκό περιβάλλον του πανελλήνιου ιερού.

Μέχρι τα μέσα του αιώνα οι δύο τάσεις για χωρική κυριαρχία μέσω επαναλαμβανόμενων αναθέσεων σε διαφορετικά σημεία του ιερού, όπως για παράδειγμα το άνω και κάτω ανάθημα των Ταραντινών, και αυτή της έντασης των εντυπώσεων με πλήθος αναθημάτων ανιδρυμένων σε χωρική εγγύτητα και συνάφεια με το ναό του Απόλλωνα, συνυπάρχουν, διατηρώντας τη διαπάλη μεταξύ του πανελλήνιου και του τοπικού. Με την έναρξη της Πεντηκονταετίας νέες αναθέτριες πόλεις αυτοπαρουσιάζονται δυναμικά με πολυπληθή συντάγματα αγαλμάτων στην είσοδο του ιερού. Στήνουν τις νίκες τους, όπως στήνουν τα αναθήματά τους και δημιουργούν το δικό τους ιστορικό αφήγημα, την ίδια στιγμή που επιλέγουν στρατόπεδο στην επικείμενη πανελλήνια σύγκρουση, με χαρακτηριστικό παράδειγμα τους Αργείους και τα λαμπρά τους αναθήματα δίπλα από το μνημείο των Μαραθωνομάχων.

Η αναθηματική δραστηριότητα κατευθύνεται πλέον άλλωστε προς την ευθεία αντιπαράθεση των αναθημάτων, όπως και των αναθετών τους. Η τάση επενδύει σε όλο και λαμπρότερα αναθήματα που ανιδρύονται, απειλώντας καλλιτεχνικά και οπτικά τις υλικές αποδείξεις προηγούμενων νικών των εχθρών τους. Ουσιαστικά στο β' μισό του 5^{ου} αι. π.Χ. κάθε μνημείο θα βρεθεί αντιμέτωπο με εκείνο που θα ανιδρυθεί για να το εξαλείψει από τη συλλογική μνήμη. Οι Αθηναίοι και τα αναθήματά τους είναι ο πρώτος στόχος των Σπαρτιατών, που τώρα αναδύονται ως η νέα αναθηματική δύναμη. Χαρακτηριστική είναι η περίπτωση του ογκώδους όσο και πολυπληθούς συντάγματος των Ναυάρχων, που στοχεύει και επιτυγχάνει να εξαφανίσει από το οπτικό πεδίο του εισερχομένου στο ιερό το μέχρι πρότινος λαμπρό αθηναϊκό ανάθημα του Μιλτιάδη. Ενώ κι εκείνο, λίγα χρόνια αργότερα θα έχει την ίδια τύχη, όταν οι Θηβαίοι θα ορθώσουν μπροστά του το ανάθημά τους για τη συντριβή των εχθρών τους στα Λεύκτρα.

Στο ιερό του Απόλλωνα στους Δελφούς η ιστορία του ελληνικού κόσμου στον 5^ο αι. π.Χ. εγγράφεται στη συλλογική μνήμη ως ένας διαρκής στρατιωτικός αγώνας εκ μέρους των ελληνικών πόλεων – κρατών, οι οποίες δεν προτίθενται να απεμπολήσουν κανένα κυριαρχικό τους δικαίωμα στο όνομα της πανελληνίας συνείδησης. Την ίδια στιγμή μέσω της διεύρυνσης των αναθετών που προσέρχονται από το σύνολο του ελληνικού κόσμου και των ιδιαίτερων συνθηκών συνύπαρξης, στον ίδιο τόπο, μεγάλου πλήθους και ποικιλίας αναθημάτων, το δελφικό ιερό

δικαιολογεί, περισσότερο από οποιοδήποτε άλλο, τον πανελλήνιο χαρακτήρα του, σε ιδεολογικό, πολιτικό και καλλιτεχνικό επίπεδο ενώ παράλληλα, προανακρούει μέσω των αναθηματικών μνημείων τους, την αλλαγή του πολιτικού προτύπου που συντελείται μετά το τέλος των πόλεων – κρατών.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

ΑΚΟΥΛΟΥΘΕΙΤΑΙ ΤΟ ΣΥΣΤΗΜΑ AJAonline

Adornato, G. 2008. Delphic Enigmas? The Γέλας ανάσσω, Polyzalos, and the Charioteer Statue. *AJA* 112, 29-55.

Algreen-Ussing, G. και Bramsnaes, A. 1975. Atlas. *FdD* II (11) *Topographie and Architecture*. Παρίσι.

Amandry, P. 1946. Le portique des Atheniens à Delphes. *BCH* 70, 1-8.

Amandry, P. 1949. Notes de topographie et d'architecture delphiques: II. Le monument commémoratif de la victoire des Tarentins sur les Peucétiens. *BCH* 73, 447-463.

Amandry, P. 1950. Notes de topographie et d'architecture delphiques: III. Le taureau de Corcyre. *BCH* 74, 10-21.

Amandry, P. 1953. La colonne des Naxiens et le Portique des Atheniens. *FdD* II. Παρίσι.

Amandry, P. 1954. Notes de topographie et d'architecture delphiques. *BCH* 78, 295-315.

Amandry, P. και Ducat, J. 1973. Trépieds déliens. *BCH Suppl* 1, 17-64.

Amandry, P. 1976. Les Trépieds d'Athènes: I. Dionysies. *BCH* 100, 15-93.

Amandry, P. 1980. Sur les concours Argiens. *BCH* 6, 211-253.

Amandry, P. 1987. Trépieds de Delphes et du Péloponnèse, *BCH* 111, 79-131.

Amandry, P., Darcque, P., Luce J.M., Poplin, F., Déroche P. 1991. Delphes. *BCH* 115, 686-711.

Amandry, P. 1998. Notes de topographie et d'architecture delphiques 10: Le «socle marathonien» et le trésor des Athéniens, *BCH* 122, 75–90.

Athanasaki, L. 2016. Political and Dramatic Perspectives on Archaic Sculptures: Bacchylides' Fourth Dithyramb (Ode 18) and the Treasury of the Athenians in Delphi. Στο *The look lyric Greek song and the Visual*, (επιμ.) V. Cazzato και A. Lardinois, Βοστώνη.

Audiat, J. 1930. La dédicace du trésor des Athéniens à Delphes. *BCH* 54, 296–321.

Βαλαβάνης, Π. 2018. *Οι Δελφοί και το μουσείο τους*. Αθήνα.

Barringer, J.M. 2008. *Art Myth, and Ritual in Classical Greece*. Κέμπριτζ.

Barringer, J.M 2015. The Shefton Dolphin Rider. Στο *On the Fascination of Objects*, (επιμ.) J. Boardman, A. Parkin, και S. Waite, Οξφόρδη, 117-129.

Boardman, J. 1982. Herakles, Theseus, and Amazons. Στο *The Eye of Greece: Studies in the Art of Athens*, (επίμ.) D. Kurtz και B. Sparkes, Κέμπριτζ, 1–28.

Boardman, J. 1985. *Greek Sculpture: The Classical Period*. London.

- Blok, J. 1995. *The Early Amazons: Modern and Ancient Perspectives on a Persistent Myth. Religions in the Graeco-Roman World* 120, Λέιντεν.
- Bommelaer, J.F. 1971. Note sur les Navarques et les successeurs de Polyclète à Delphes. *BCH* 95, 43-64.
- Bommelaer, J.F. 1981. *Lyssandre de Sparte. Histoire et traditions*. Αθήνα.
- Bommelaer, J.F. και Laroche, D. 1991. *Guide de Delphes: Le site*. Παρίσι.
- Bommelaer, J.F. 1992. Monuments Argiens de Delphes et d'Argos. *BCH* 22, 265-303.
- Bommelaer, J.F. 2011. Delphica 3: Le Monument de «Navarques», *BCH* 135, 199-235.
- Bommelaer, J.F. και Laroche, D. 2015. *Guide de Delphes: Le site*. Παρίσι.
- Bookidis, N. 1967. A Study of the use and geographical distribution of architectural sculpture in the Archaic Period: Greece, East Greece and Magna Graecia. Ph.D. Diss., Μπριν Μαρ.
- Bourguet, E. 1910 Epigraphie. Inscriptions de l'entrée du sanctuaire au Trésor des Athénes, *FdD* III, Παρίσι.
- Bourguet, E. 1929. Inscriptions de l'entrée du sanctuaire au Trésor des Athéniens, *FdD* III (1), Παρίσι.
- Bourguet, E. 1914. *Les ruines de Delphes*. Μπορντώ.
- Brommer, F. 1982. *Theseus: Die Taten des griechischen Helden in der antiken Kunst und Literatur*. Ντάρμστατ.
- Carpenter, H.T. 2003. Art and Myth in Ancient Greece. Λονδίνο.
- Chamoux, F. 1955. L'aurige de Delphes. *FdD* IV (5), Παρίσι.
- Colonge V. 2017. *Le rôle des grands sanctuaires dans la vie internationale en Grèce aux Ve et IVe siècles av. J.-C.* Histoire. Ph.D Diss., Λυών.
- Courby, M.F. 1927. *La Terrasse du Temple*. *FdD* II, Παρίσι.
- Cummins, M.F. 2010. Sicilian Tyrants and their victorious brothers II: the Deinomenids. *CJ* 106, 1-20.
- Currie, B. 2002. Euthymos of Locri: A case Study in Heroization in the Classical Period. *JHS* 122, 24-44.
- Currie, B. 2005. *Pindar and the Cult of Heroes*. Οξφόρδη.
- Curtius, E. 1861. *Gesammelte Abhandlungen*. Βερολίνο.
- Daumas, M. 1992. Argos et les sept. *BCH* 22, 253-264.
- Daux, G. 1968. Le Poteidanion de Delphes. *BCH* 92, 540-549.

- Delivorrias, A. 1974. *Attische Giebel-skulpturen und Akroteredes fünften Jahrhunderts. Tübinger Studien zur Archäologie und Kunstgeschichte* 1, Tübingen.
- Delorme J. 1992. *Histoire des cinquante ans. Commentaire sur la Pentakontaetie de Thucydides*, Τουλούζη.
- Dittenberger, W. 1915-1925. *Sylloge inscriptionum graecarum*. Λειψία.
- Dinsmoor, W. B. 1912. Studies of the Delphian Treasuries. *BCH* 36, 439–93.
- Dinsmoor, W. B. 1946. The Athenian Treasury as Dated by Its Ornament. *AJA* 50, 86–121.
- Dontas, G. 1988. Some Remarks on the bronze statue marina. Στο *Actes du XII Congrès international d'archéologie Classique*, (επιμ.) Α. Νίνου και Ε. Κυπραίου ,4-10 Σεπτεμβρίου 1983, Αθήνα, 89-96.
- Duffy, S. X. 2016. Monuments, Memory, and Place: Commemorations of the Persian Wars. PhD. Diss., Μπέρμιγχαμ.
- Finglass, P. 2007. Pythian eleven. *Cambridge Classical Text and Commentaries IX* 158, Κέμπριτζ.
- Finn, D. και Houser, C. 1983. *Greek Monumental Bronze Sculpture*. Νέα Υόρκη.
- Fittschen, K. 2003. Review of Geschichte der antiken Bildhau-erkunst 1. *GGA* 225, 1–25.
- Floren, J. 1987. Die geometrische und archaische Plastik, *HdA*, Μόναχο.
- Flower, M.A. 2000. From Simonides to Isocrates: the Fifth-century Origins of Fourth- century Panhellenism. *ClAnt* 19, 65-101.
- Francis, E.D., Vickers, M. 1985. Argive Oinoe. *AntCl* 54, 105-115.
- Funke, P. 2001. Wendezeit und Zeitenwende: Athens Aufbruch zur Demokratie. Στα *Πρακτικά του 16ου συνεδρίου του ιδρύματος Alexander Von Humboldt*, (επιμ.) D. Papenfuß και V.M. Strocka, 5-9 Απριλίου 1999, Freiburg, 1–20.
- Funke, P. 2003. Gli ombelichi del mondo. Riflessioni sulla canonizzazione de sanctuary panellenici, *Geografia Antiqua XII*, 57-63.
- Gauer, W. 1968. Weihgeschenke aus den Perserkriegen. *IstMitt-BH* 2, Tübingen.
- Gauer, W. 1980. Das Athenerschatzhaus und die marathonischen Akrothina in Delphi. Στο *Forschungen und Funde*, (επιμ.) B. Neutsch, Ίνσμπρουκ, 127-136.
- Gensheimer, M.B. 2017. Metaphors for Marathon in the Sculptural Program of the Athenian Treasury at Delphi. *Hesperia* 86, 1-42.
- Goettling, C.W. 1853. Berichte Über die Verhandlungen der Königlich Sächsischen Gesellschaft der Wissenschaften zu Leipzig. *AbhLeip* 5, 538.
- Gruben, G. 2001. *Griechische Tempel und Heiligtümer*. Μόναχο.

- Guillon, P. 1943. Les Trépieds du Ptoion. *JHS* 14, 1-63.
- Harrison, E. 1996 "Pheidias," in *Personal Styles in Greek Sculpture. Yale classical studies, Yale Department of Classics* 30, 21-27.
- Hampe, R. 1941. Der Wagenlenker von Delphi. Στο *Denkmäler griechischer und römischer Sculptur in historischer Anordnung*, (επιμ.) H. Brunn και F. Bruckmann, 10-53, Μόναχο.
- Harrel, E.S. 2002. King or Private Citizen: Fifth-Century Sicilian Tyrants at Olympia and Delphi. *Mnemosyne* 55, 439-464.
- Haussoullier, B. 1881. Le portique des Athéniens et ses environs, *BCH* 5, 1-19.
- Hering, K. 2015. *Schatzhäuser in griechischen Heiligtümern*. Tübingen.
- Hellmann, M.C., Picard, O. και Πεντάζος, P. 1992. Ένας αιώνας εργασιών. Στο *Δελφοί: Αναζητώντας το χαμένο ιερό*, (επιμ.) M. C. Hellmann, O. Picard και P. Πεντάζος, Αθήνα.
- Hitzl, K. 2016. Zur Chronologie des Schatzhauses der Athener in Delphi. στο *Ηχάδιν. Τιμητικός Τόμος για την Στέλλα Δρούγου Ι*, (επίμ.) Μ. Γιαννοπούλου και Χ. Καλλίνη, Αθήνα, 363–376.
- Hölscher, T. 1998. Images Political Identity: The Case of Athens. Στο *Democracy, Empire, and the Arts in Fifth-Century Athens*, (επιμ.) D. Boedeker και K. A. Raaflaub, Κέμπριτζ, 153–183.
- Hölscher, T. 2006. The Transformation of Victory into Power. Στο *Representations of War in Ancient Rome*, (επιμ.) S. Dillon, και K.E. Welch, Κέμπριτζ, 27-48.
- Hondius J.E. 1923-1954. *Supplementum Epigraphicum Graecum*. Leyden.
- Hoff, R. von den. 2009. Herakles, Theseus, and the Athenian Treasury at Delphi. Στο *Structure, Image, Ornament: Archi-tectural Sculpture in the Greek World. Proceedings of an International Conference held at the American School of Classical Studies*(επιμ.) P. Schultz και R. von den Hoff, 27–28 Νοεμβρίου 2004, Οξφόρδη, 96–104.
- Hoff, R. von den. 2010. Media for Theseus, or: The Different Images of the Athenian Polis Hero. Στο *Intentional History: Spinning Time in Ancient Greece*, (επιμ.) L. Foxhall, H.J. Gehrke, και N. Luraghi, Στουτγκάρδη, 161– 188.
- Hoffelner, K. 1988. Die Metopen des Athener-Schatzhauses: Ein neuer Rekonstruktionsversuch. *AM* 103, 77–117.
- Homolle, T. 1896. Sur quelque ex votos trouvés à Delphes, *BCH* 20, 605-639.
- Homolle, T. 1896. Statue de bronze decouverte à Delphes. *CRAI*, 362-384.
- Homolle, T. 1897. L'aurige de Delphes (II), *BCH* 21, 581-583.
- Homolle, T. 1898. Les offrandes delphiques des fils de Deinoménes et l'épigramme de Simonides. Στο *Mélanges Henri Weil*, (επιμ.) A. Fontemoing, 207–24.

- Hommolle, T. 1901. Mémoire sur les ex-voto de Lysandre à Delphes, lu à la séance du 20 Septembre, *CRAI* 5, 667-686.
- Houser, C. 1982. The Riace marina Bronze Statues, Classical or Classicizing?. *Source: Notes in the History of Art* 1, 5-11.
- Jacquemin, A. και Laroche, D. 1988. Une base pour l'Apollon de Salamine à Delphes. *BCH* 112, 235-246.
- Jacquemin, A. 1995. Offrandes monumentales italiotes et siciliotes à Delphes. Στο *La magna Grecia e i grandi santuari della Madrepatria. Atti del trentunesimo convegno di studi sulla Magna Grecia*, (επιμ.) A. Stazzio και S. Ceccoli, 4-8 Οκτωβρίου 1991, Τάραντας, 193-204.
- Jacquemin, A. 1999 (β). Guerres et offrandes dans les sanctuaries, *Pallas* 51, 141-157.
- Jacquemin, A. 1999 (α). *Offrandes monumentales à Delphes*. Παρίσι.
- Jacquemin, A. 2001. *Delphes au Ve siècle ou un panhellénisme difficile à concrétiser*. *Pallas* 57, 93-110.
- Jacquemin, A. 2005. Images de violence et offrandes de victoire en Grèce ancienne. Στο *La violence dans les mondes grec et romain: Actes du colloque Phéacie*, (επιμ.) J. M. Bertrand., 2-4 Mai 2002, Παρίσι, 121-135.
- Jacquemin, A. και Laroche, D. 2012. Regards nouveaux sur deux quadriges delphiques, Collections electronique de l'Institut national d'histoire de l'art.
- Jacquemin, A. 2014. Sparte et Delphes du IVe siècle av. J.-C. au IIe siècle av. J.-C. Un déclin inscrit dans l'espace sacré. Στο *Sparte hellénistique, IVe-IIIe siècles avant notre ère*, Πρακτικά Συνεδρίου, 6-7 Απριλίου, Paris, 2012, (επιμ.) J. Christien, και B. Legrass, 129-147.
- Jacquemin, A. και Laroche, D. 2014. Un espace politique au coeur du sanctuaire de Delphes, *CRAI*, 727-753.
- Jacquemin, A. και Laroche, D. 2019. Le portique des athéniens revisité. Στο *From Hippias to Kallia: Greek art in Athens and Beyond 527- 449*. (επιμ.) O. Palagia και E. Sioumpara, 182-193.
- Jebb, R. 1905. *Bacchylides: The Poems and Fragments*. Κέμπριτζ.
- Jeffery, L.H. 1965. The Battle of Oinoe in the Stoa Poikile: A problem in Greek Art and History. *BSA* 60, 41-57.
- Jeffery, L.H. 1991. *The local scripts of Archaic Greece: A study of origin of the Greek alphabet and its development from the eighth to the fifth Centuries*. Οξφόρδη.
- Jones, R., Brunelli, D., Cannavò, V., Levi, S.T. και Vidale, M. 2016. Riace Bronzes: recent work on the clay cores. Στο *Proceedings of the 6th Symposium of the Hellenic society and Archaeometry*, (επιμ.) E. photos-Jones και Collaborators, BAR-IS 2780, Οξφόρδη, 21-27.

Jung, M. 2006. *Marathon und Plataiai: Zwei Perserschlachten als "lieux de mémoire" im antiken Griechenland*. Ph.D. Diss., Göttingen.

Kansteiner, S., Lehmann, L. και Hallof, K. Filges, A. Krumeich R. και Weitmann P. 2014. Frühzeit, Archaik, Frühklassik: Bildhauer und Maler von den Anfängen bis zum 5. Jh. v. Chr., *Der neue Overbeck (DNO): Die antiken Schriftquellen zu den bildenden Künsten der Griechen* (επίμ.) S. Kansteiner, L. Lehmann, K. Hallof, A. Filges, R. Krumeich και P. Weitmann, Τόμος 1, Βερολίνο, 1-719.

Kansteiner, S., Lehmann L. και Hallof, K. Filges, A. Krumeich και R. Weitmann, P. 2014. Klassik: Bildhauer und Maler des 5. Jhs. v. Chr. *Der neue Overbeck (DNO): Die antiken Schriftquellen zu den bildenden Künsten der Griechen* (επίμ.) S. Kansteiner, L. Lehmann, K. Hallof, A. Filges, R. Krumeich και P. Weitmann), Τόμος 2, Βερολίνο, 720-1798.

Kluwe, D. 1965. Das Marathonweihgeschenk in Delphi – eine Staatsweihung oder Privatweihung des Kimon. *Wissenschaftliche Zeitschrift der Friedrich-Schiller-Universität Jena* 14, 21-27.

Καρούζος, Χ. 1974. *Δελφοί*. Αθήνα.

Keramopoulos, A.D. 1909. Zum Delphischen Wagenlenker. *AM* 34, 33-36.

Keramopoulos, A. D. 1911. Δελφική Λατύπη. *Αρχαιολογική Εφημερίδα*, 159–168.

Keramopoulos, A.D. 1935. *Οδηγός των Δελφών*. Αθήνα.

Knell, H. 1990. *Mythos und Polis: Bild-programme griechischer Bauskulptur*. Ντάρμστατ.

Κοφινιώτης, Ι. 2008. *Η ιστορία του Άργους από αρχαιοτάτων χρόνων μέχρις υμών*. Αθήνα.

Krumeich, R. 1991. Zu den goldenen Dreifüssen der Deinomeniden in Delphi. *Jdl* 106, 37–62.

Kuhn, G. 1985. Untersuchungen zur Funktion der Säulenhalle in der archaischen und klassischen Zeit, *Jdl* 105, 169-317.

Lacroix, L. 1992. À propos des offrandes à Apollon de Delphes et du témoignage de Pausanias : du réel à l'imaginaire, *BCH* 116, 157-176.

La Coste-Messelière, P. de. 1934. L'aurige de Polyzalos. *RA* 3, 254-255.

La Coste-Messelière, P. de. 1938. Frontons delphiques. Στο *Études d'archéologie grecque*, (επιμ.) Y. Béquignon, Γάνδη, 111–123.

La Coste-Messelière, P. de. 1942. Le socle Marathonien de Delphes. *RA* 19, 5-17

La Coste-Messelière, P. de. 1948. L'offrande delphique des Tarentins «du bas», *RA* 310-32, 522-533.

La Coste-Messelière, P. de. 1953. Trois notules Delphiques. *BCH* 77, 177–189.

La Coste-Messelière, P. de. 1957. Sculptures du Trésor des Athéniens. *FdD* IV (4), Paris.

- Lamboley, J. L. 1983. Tarente et les Messapiens. *MÉFRA* 95, 523-533.
- Langlotz, E. 1920. *Zur Zeitbestimmung der strengrotfiguren Vasenmalerei und der gleichzeitigen Plastik*, Λειψία.
- Laroche, D. 1988. L'emplacement du Trésor des Cyrène à Delphes, *BCH* 112, 291-305.
- Laroche, D. 1989. Nouvelles Observations sur l'offrande de Platées, *BCH* 113, 183-198.
- Latimore, S. 2010. *From Classical to Hellenistic Art*. Οξφόρδη.
- Λεβέντη, Ι. 2014. *Πόλη σε κρίση*. Αθήνα.
- Λεβέντη, Ι. 2020. Εικονογραφικές παρατηρήσεις σε δύο Αθηναϊκές ιωνικές ζωφόρους του 5^{ου} αιώνα. π.Χ: η ζωφόρος του ναού του Ποσειδώνος στο Σούνιο και η ζωφόρος του Ερεχθείου στην Ακρόπολη. Στο *Σπονδή, Αφιέρωμα στη μνήμη του Γιώργου Δεσπίνη, τόμος 1*, (επιμ.) Α. Δεληβορριάς, Ε. Βικέλα, Α. Ζαρκάδας, Ν. Καλτσάς, Ι. Τριάντη, 13ο Παράρτημα Μουσείου Μπενάκη, Αθήνα, 257-267.
- Lefèvre, F., Muillez, D., Oulhen, J., Rousset, D., Luce J.M., Déroche, V., Pétridis, P. 1992. Delphes. *BCH* 116, 685-711.
- Lefèvre, F. 1998. *L'Amphictionie pyléo-delphique: histoire et institutions*, Αθήνα.
- Lefèvre, F., Laroche D. και Masson O. 2002. Documents Amphictioniques. Στο *Corpus des inscriptions de Delphes*, (επιμ.) F. Lefèvre, D. Laroche και O. Masson, Tome IV, Παρίσι.
- Lippold, G. 1950. *Die griechische Plastik*, HdA 3, Μόναχο.
- Lippolis, E. 1982. Le Testimonianze del culto in Taranto Greca. *Taras* 2, 81–135.
- Loraux, N. 2006. *The Invention of Athens: The Funeral Oration in the Classical City*. Νέα Υόρκη.
- Luce, J.M. 1993. Fouille de l'aire du pilier des Rhodiens. *BCH* 117, 619-631.
- Luraghi, N. 1994. *Tirannidi arcaiche in Sicilia e Magna Grecia: Da Panezio di Leontini alla caduta dei Dinomenidi*. Φλωρεντία.
- Mattusch, C.C. 1988. *Greek Bronze Statuary: From the Beginnings through the Fifth Century B.C.*, Ιθάκη.
- Mansel, A.M. 1970. La Colonne Serpentine d'Istanbul. *Belleten* 34, 189-209.
- Marconi, C. 2006. Mito e autorappresentazione nella decorazione figurata dei thesauroi di età arcaica. *Studi udinesi sul mondo antico* 2, (επιμ.) Α. Naso, Φλωρεντία, 158–186.
- Marcadé, J. 1953. *Recueil des signatures de sculpteurs grecs*. Παρίσι.
- Meiggs, R., Lewis, D. 1969. *A Selection of Greek Historical Inscriptions to the End of the Fifth Century B.C.*, Οξφόρδη.

- Meiggs, R. 1972. *The Athenian Empire*. Οξφόρδη.
- Meyer, M. 2017. *Athena, Göttin von Athen. Kult und Mythos auf der Akropolis bis in klassische Zeit, Wiener Furchungen zur Archäologie* 16, Βιέννη.
- Meyer, M. 2020. Open Questions: Old and New Discussions about Chronology and Dates. Στο *Innovations and Inventions in Athens c. 530 to 470 BCE. Two crucial generations*. (επιμ.) M. Meyer, και G. Adornato, Βιέννη, 23-46.
- Mille, B., Lambert, E., Renaud R., Blettner, A., Descamps-Lequime, S., Nourrit, N. 2023. L'Aurige de Delphes ou les techniques de Contrôle Non Destructif au service de l'archéologie. Ανακοινώσεις συνεδρίου Journées Cofrend 6-8 Ιουνίου, (επιμ.) B. Mille, Μασσαλία. 1-7.
- Miller, M. C. 2011. Imagining Persians in the Age of Herodotos. Στο *Herodot und das Persische Weltreich*, (επιμ.) R. Rollinger, B. Truschneegg, and R. Bichler, Wiesbaden, 123–157.
- Mitchell, L.G. 2013. *The Heroic Rulers of Archaic and Classical Greece*. Λονδίνο.
- Montel, S. 2010. Des colons qui veulent passer pour plus grecs que les Grecs de métropole. Portraits de migrants, portraits de colons 2. Στο *Colloque de la Maison René-Ginouvès*, (επιμ.) P. Rouillard, Παρίσι 2010, 203-215.
- Neer, R. 2001. Framing the Gift: The Politics of the Siphnian Treasury at Delphi. *CIAnt* 20, 273-336.
- Neer, R. 2002. *Style and Politics in Athenian Vase-Painting. The Craft of Democracy, ca. 530–460 B. C. E.*, Κέμπριτζ.
- Neer, R. 2004. The Athenian Treasury at Delphi and the Material of Politics. *CIAnt* 28, 63–93.
- Neer, R. 2007. Delphi, Olympia, and the Art of Politics. Στο *Cambridge Companion to Archaic Greece*, (επιμ.) H.A. Shapiro, Κέμπριτζ, 225-264.
- Neils, J. 1987. *The youthfull deeds of Theseus*. Ρώμη.
- Newton, C.T. 1865. *Travels & discoveries in the Levant*. Λονδίνο.
- Palagia, O. και Hertz N. 2002. Investigation of Marbles at Delphi. Στο *Asmosia 5: Interdisciplinary Studies on Ancient Stone. Proceedings of the Fifth International Conference of the Association for the Study of Marble and Other Stones in Antiquity, Museum of Fine Arts*, (επιμ.) J. J. Herrmann, N. Herz και R. Newman, Βοστώνη 1998, 241– 242.
- Palagia, O. 2018. The Painted Battle of Oinoe in the Stoa Poikile and the Events of 506 B.C. *Agronautica* 12, 61-65.
- Pariente, A. 1992. Le monument Argien des “Sept des Thebes”. *BCH* 22, 195-229.
- Partida, E. C. 2000. *The Treasuries at Delphi: An Architectural Study*, Jonsered.
- Pomtow, H. 1906. Studien zu Delphi 4: Das Arkaderweihgeschenk. *AM* 31, 461-510.

- Pomtow, H. 1907. Zum delphischen Wagenlenker. *SBMünch* 2, 241-329.
- Pomtow, H. 1924. Delphoi no. 40–42, *RE Suppl.* 4, Στουτγκάρδη, 1278 –1291.
- Pontrandolfo, G. και Rouveret A. 1983. La rappresentazione del barbaro in ambiente magno-greco. Στο *Forme di contatto e processi di trasformazione nelle società antiche*, Ρώμη, 24-30 Μαΐου 1981, (επιμ.) École française de Rome, 1051-1066.
- Pouilloux, J. 1960. La Région nord du sanctuaire (de l'époque archaïque à la fin du sanctuaire). *FdD* II. Παρίσι.
- Pouilloux, J. και Roux, G. 1963. *Enigmes à Delphes*. Παρίσι.
- Privitera, S. 2003. I tripodi dei Dinomenidi la decima dei Siracusani. *ASAtene* 81, 391-422.
- Psalti, N., Farnoux, A., Martinez, J.L., Descamps-Lequime S. και Mille, B. 2019. Nouvelles recherches sur l'Aurige de Delphes, les premiers resultats. Στο *Grande Galerie Hors-Série la recherche au Louvre* (επιμ. B. Mille), 80-87, Παρίσι.
- Rausch, M. 1999. *Isonomia in Athen*, Φρανκφούρτη.
- Reinach, T. 1903. Les trépieds de Gélon et de ses frères. *RÉG* 16, 18-24.
- Reinhardt, C. 2018. *Akroter und Architektur*, Βερολίνο.
- Ridgway, B.S. 1984. The Riace Bronzes: A Minority Viewpoint. Στο *Dui bronzi da Riace Riace: rinvenimento, restauro, analisi e ipotesi di interpretazione*. (επιμ.) P. E. Arias, Ρώμη, 313-326.
- Ridgway, B.S. 1977. The Plataean Tripod and the Serpentine Column. *AJA* 81, 374-379.
- Rolley, C. 1984. Delphes? Non! Στο *Dui bronzi da Riace: rinvenimento, restauro, analisi e ipotesi di interpretazione*. (επιμ.) P. E. Arias, Ρώμη, 327-332.
- Rolley, C. 1986. *Greek Bronzes*. Λονδίνο.
- Rolley, C. 1990. En regardant l'Aurige. *BCH* 114, 285-297.
- Rolley, C. 1994. *La sculpture grecque 1: Des origines au milieu du Ve siècle*. Παρίσι.
- Rolley, C. 2015. *Ελληνική Γλυπτική 1*. Αθήνα.
- Rougement G. 1977. Lois sacrées et règlements religieux. Στο *Corpus des inscriptions de Delphes*, (επιμ.) G. Rougement, Tome I, Παρίσι.
- Rouse, W.H.D. 1902. *Greek Votive Offerings: An Essay in the History of Greek Religion*, Κέιμπριτζ.
- Roux, G. 1979. *L'Amphictionie, Delphes et le Temple d'Apollon au IVe siècle*. Λυών.
- Rups, M. 1986. *Thesaurus: A Study of the Treasury Building as Found in Greek Sanctuaries*. Ph.D. Diss., Βαλτιμόρη.

- Russo, F. 2004. I donari Tarantini a Delphi. *Annali della Scuola Normale Superiore di Pisa - Classe di Lettere e Filosofia* 9, 70-102.
- Roux, G. 1966. Les comptes du IV siècle et la reconstruction du temple d' Apollon à Delphes, *RA*, 245-291.
- Roux, G. 1984. Trésors, temples, tholos. Séminaire de recherche 1981-1983, (επιμ.) G. Roux, *Λυών*, 153-171.
- Salviat, F. 1965 L'offrande argienne de l'« hémicycle des Rois » à Delphes et l'Héraclès béotien. *BCH* 89, 307-314.
- Salviat, F. 1984. Le navire Argô sur les métopes sicyoniennes à Delphes. *Archaeonautica* 4, 213-222.
- Sanchez, P. 2001. L'amphictionie des Pyles et de Delphes: Recherches sur son role historique, des origines au IIe siècle de notre ère. *Historia. Einzelschriften* 148, Στουτγκάρδη.
- Sauer, B. 1889. *Die Anfänge der statuarischen Gruppe*. Λειψία.
- Schalles, H.J. 1981. Zur Deutung der unteren Tarentinerbasis in Delphi, *AA*, 65-75.
- Scott, M. 2010. *Delphi and Olympia: The Spatial Politics of Panhellenism in the Archaic and Classical Periods*. Νέα Υόρκη.
- Scott, M. 2014. *Delphi: A History of the Center of the Ancient World*. Πρίνστον.
- Sears, M.A. 2019. The Tyrant as Liberator: The treasury of Brasidas and the Acanthians at Delphi. *CP* 114, 265-278.
- Shapiro, H. A. 1989. *Art and Cult under the Tyrants in Athens*. Μάινζ.
- Shear, L.T. 1970. The Monument of the Eponymous Heroes in the Athenian Agora. *Hesperia* 39, 145-222.
- Snodgrass, A. 1986. Interaction by Design: The Greek City State. Στο *Peer Polity Interaction and Socio-Political Change*, (επιμ.) C. Renfrew και J. F. Cherry, Κέιμπριτζ.
- Σταϊνχάουερ, Γ. 2005. *Ο πόλεμος στην αρχαία Ελλάδα*. Αθήνα.
- Stewart, A.F. 1985. Myth and Allegory in the Program of the Temple of Athena Nike. *Studies in the History of Art* 16, 53-73.
- Stewart, A.F. 1990. *Greek Sculpture: An Exploration*. New Haven.
- Stucchi, S. 1990. Il monumento per la vittoria pitica del Γέλας ἀνάσσεων Polizalo. *ArchCl* 42, 55-86.
- Τουλουρα, Ε. 2002. Τα εναέτια γλυπτά του ναού του Απόλλωνος Δαφνηφόρου στην Ερέτρια. *Βιβλιοθήκη τῆς ἐν Ἀθήναις Ἀρχαιολογικῆς Ἑταιρείας* 220, Αθήνα.
- Vatin, C. 1981. Monument Votifs de Delphes. *BCH* 105, 429-459.

- Vatin, C. 1991. *Monument Votifs de Delphes*. Παρίσι.
- Vidal-Naquet, P. 1967. Une énigme à Delphes: A propos de la base de Marathon. *Rhist* 238, 281-302.
- Von Bothmer, D. 1957. *Amazons in Greek Art*. Οξφόρδη.
- Walton, A. 1904. Calynthus or Calamis. *AJA* 8, 460-462.
- Walsh, J. 1986. The Date of the Athenian Stoa at Delphi, *AJA* 90, 319-336.
- Washburn, O.M 1908. The charioteer of Amphion at Delphi. *AJA* 12, 198-208.
- Watrous, L.W. 1982. The Sculptural Program of the Siphnian Treasury at Delphi, *AJA* 86, 159-172. Hampe, R. 1941. Der Wagenlenker von Delphi. Στο *Denkmäler griechischer und römischer Sculptur in historischer Anordnung*, (επιμ.) H. Brunn και F. Bruckmann, 10-53, Μόναχο.
- West, W. C. 1965. *Greek Public Monuments of the Persian Wars*. Ph.D. Diss., Chapel Hill.
- Χρηστάκου, Τ.Μ. 2020. Η μνήμη των Περσικών Πολέμων. Στο *Οι Μεγάλες Νίκες στα όρια του Μύθου*, (επιμ.) Μ. Γεωργακαράκου, 218-243.
- Yates, D.C. 2019. *States of Memory. The Polis, Panhellenism and the Persian Wars*, Οξφόρδη.

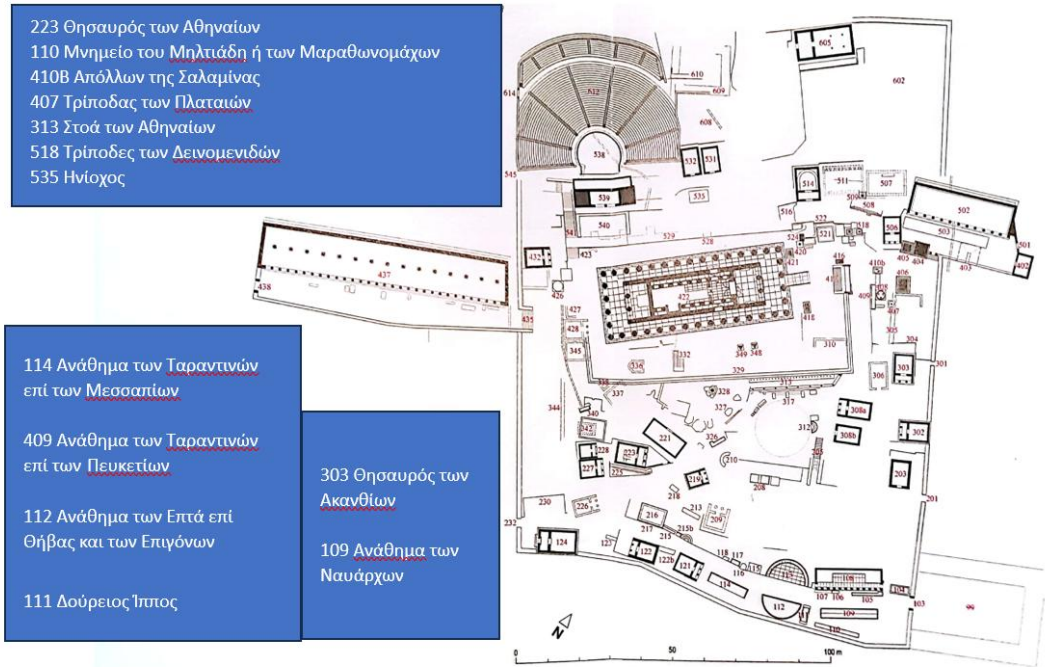
ΔΙΚΤΥΟΓΡΑΦΙΑ

<https://www.culture.gov.gr>.

<https://c2rmf.fr/actualite/laurige-de-delphes>

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑΤΑ

ΧΑΡΤΕΣ



1) Χάρτης του Ιερού του Απόλλωνα στους Δελφούς.

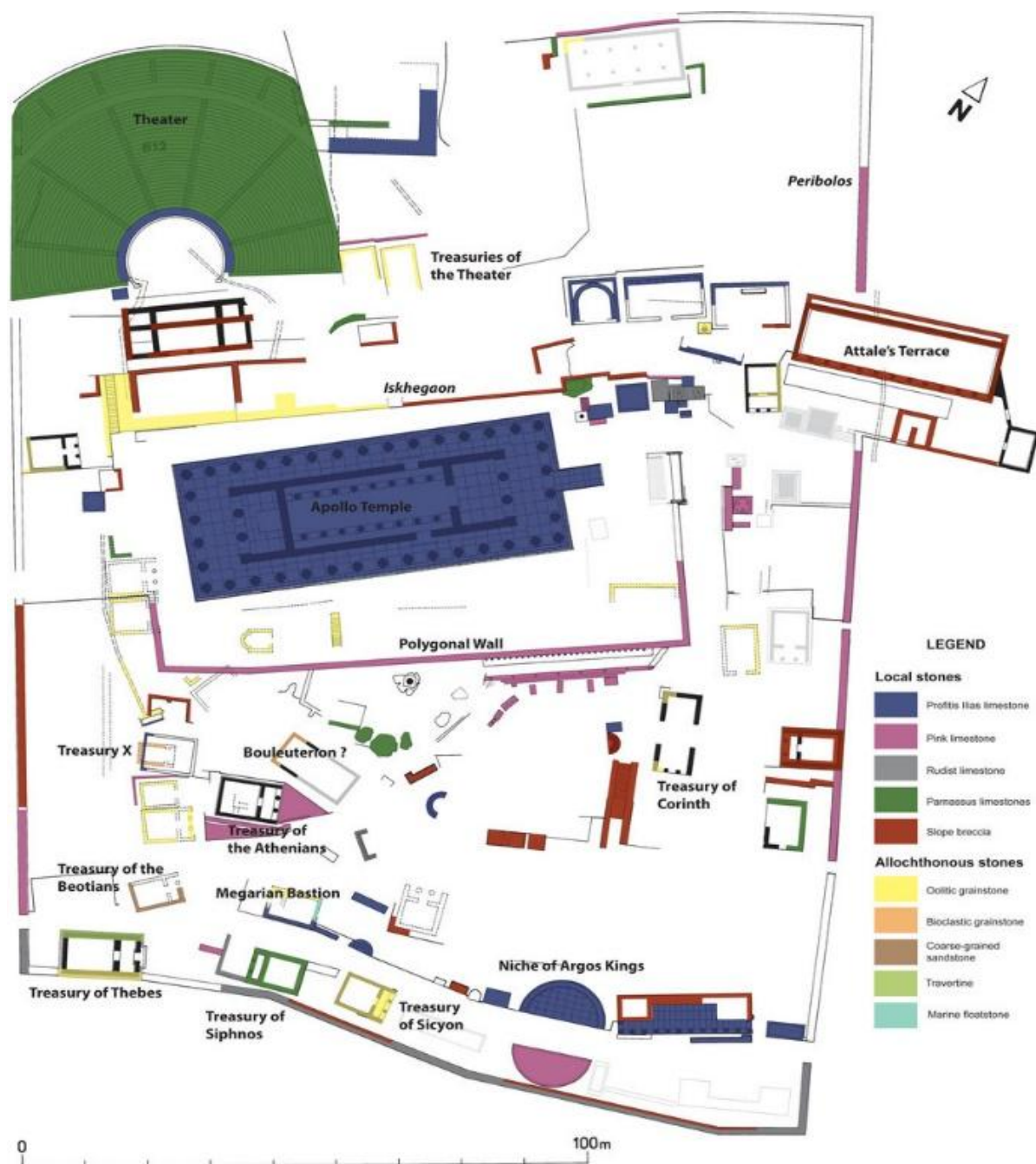
Πηγή: Bommelaer 1991, πίνακας



2) 3D Αποτύπωση του Ιερού του Απόλλωνα στους Δελφούς.

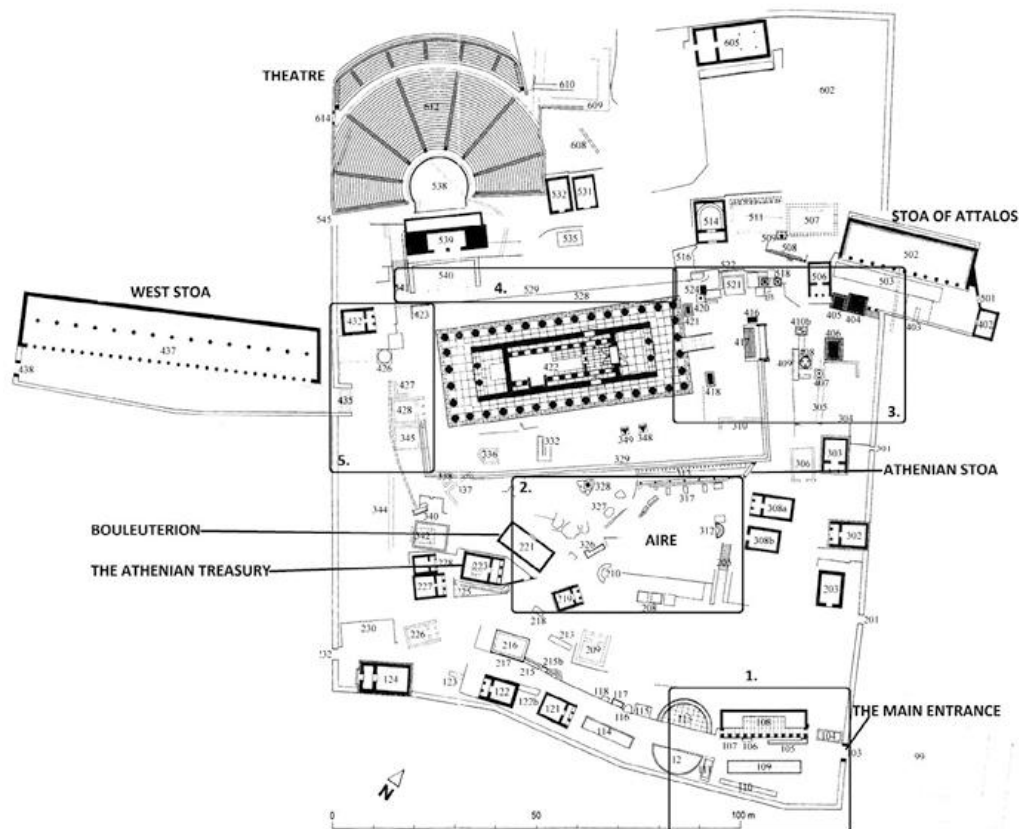
Πηγή: Delphi.culture.gr Εφορεία Αρχαιοτήτων Φωκίδας

(Τελευταία ανάκτηση 31/1/24).



3) Λιθολογικός Χάρτης του Ιερού των Δελφών.

Πηγή: Gattineau, Rubi, Perrier, Vals 2020, 13 εκ.12.



- 4) Χάρτης του Ιερού του Απόλλωνα στους Δελφούς χωρισμένος σε τομείς.
 1) Η νοτιανοτολική είσοδος 2) Ο τομέας ανάμεσα στο Θησαυρό των Αθηναίων και την στοά των Αθηναίων 3) Το ανατολικό τμήμα του ναού
 4) Βόρειοι τομείς του ιερού 5) Το δυτικό άνδρρο.

Πηγή: Grzesik 2021, πιν. 10.

ΠΙΝΑΚΕΣ

Πίν. 1: Κατάλογος Αναθημάτων.

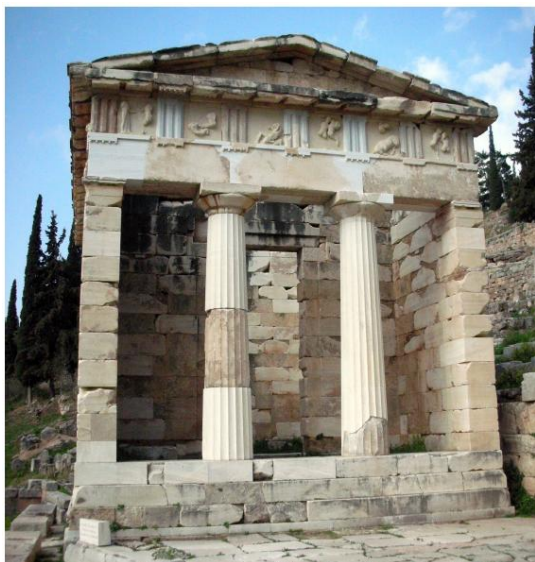
ΑΝΑΘΗΜΑΤΑ	ΤΥΠΟΣ ΜΝΗΜΕΙΟΥ	ΑΝΑΘΕΤΗΣ	ΧΩΡΟΘΕΣΙΑ ΣΥΜΦΩΝΑ ΜΕ ΤΟ ATLAS	ΧΡΟΝΟΛΟΓΗΣΗ	ΑΙΤΙΑ ΑΝΑΘΕΣΗΣ
ΘΗΣΑΥΡΟΣ ΤΩΝ ΑΘΗΝΑΙΩΝ	Θησαυρός	Αθηναίοι	SD 223	Μετά το 490 π.Χ.	Μάχη του Μαραθώνα (490 π.Χ.)
ΜΝΗΜΕΙΟ ΤΟΥ ΜΗΛΤΙΑΔΗ	Σύνταγμα αγαλμάτων	Αθηναίοι	SD 110	470 - 460 π.Χ.	Μάχη του Μαραθώνα (490 π.Χ.)
ΑΠΟΛΛΩΝ ΤΗΣ ΣΑΛΑΜΙΝΑΣ	Άγαλμα	Κοινό Ανάθημα Ελληνικών Πόλεων	SD 410B	Μετά το 480 π.Χ.	Ναυμαχία της Σαλαμίνας (480 π.Χ.)
ΤΡΙΠΟΔΑΣ ΤΩΝ ΠΛΑΤΑΙΩΝ	Χρυσός Τρίποδας	Κοινό Ανάθημα Ελληνικών Πόλεων	SD 407	Μετά το 479 π.Χ.	Μάχη των Πλαταιών (479 π.Χ.)
ΣΤΟΑ ΤΩΝ ΑΘΗΝΑΙΩΝ	Στοά	Αθηναίοι	SD 313	478 π.Χ.- 458 π.Χ.	Ναυμαχία της Μυκάλης και Κατάληψη της Σηστού (479 π.Χ.)/ Μάχη του Ευρυμέδοντα (469/466 π.Χ.)/ Μάχη στα Οινόφυτα (457 π.Χ.)
ΤΡΙΠΟΔΑΣ Α ΤΩΝ ΔΕΙΝΟΜΕΝΙΔΩΝ	Χρυσός Τρίποδας	Γέλων	SD 518	Μετά το 480 π.Χ.	Μάχη της Ιμέρας (480 π.Χ.)
ΤΡΙΠΟΔΑΣ Β ΤΩΝ ΔΕΙΝΟΜΕΝΙΔΩΝ	Χρυσός Τρίποδας πάνω σε άγαλμα Νίκης	Γέλων/Ιέρων	SD 518	Μετά το 480 π.Χ./ Μετά το 474 π.Χ.	Μάχη της Ιμέρας (480 π.Χ.) Μάχη της Κύμης (474 π.Χ.)
ΗΝΙΟΧΟΣ	Άγαλμα	Γέλων/Ιέρων /Πολύζαλος	SD 535	474 π.Χ./ 467 – 465 π.Χ./ 460 π.Χ.	Νίκες των Δεινομενιδών στα Πύθια
ΑΝΑΘΗΜΑ ΤΩΝ ΤΑΡΑΝΤΙΝΩΝ	Σύνταγμα Αγαλμάτων	Ταραντίνοι	SD 114	500 - 450 π.Χ. 500 – 475 π.Χ.	Νίκη επί των Μεσσαπίων
ΑΝΑΘΗΜΑ ΤΩΝ ΤΑΡΑΝΤΙΝΩΝ	Σύνταγμα Αγαλμάτων	Ταραντίνοι	SD 409	460 - 450 π.Χ.	Νίκη επί των Πευκετίων
ΑΝΑΘΗΜΑΤΑ	ΤΥΠΟΣ	ΑΝΑΘΕΤΗΣ	ΧΩΡΟΘΕΣΙΑ	ΧΡΟΝΟΛΟΓΗΣΗ	ΑΙΤΙΑ

	ΜΝΗΜΕΙΟΥ		ΣΥΜΦΩΝΑ ΜΕ ΤΟ ATLAS		ΑΝΑΘΕΣΗΣ
ΑΝΑΘΗΜΑ ΤΩΝ ΕΠΤΑ ΕΠΙ ΘΗΒΑΣ ΚΑΙ ΤΩΝ ΕΠΙΓΟΝΩΝ	Σύνταγμα αγαλμάτων	Αργείοι	SD 112	Μετά το 460 π.Χ.	Μάχη της Οινόης ή Μάχη της Τανάγρας
ΔΟΥΡΕΙΟΣ ΙΠΠΟΣ	Άγαλμα	Αργείοι	SD 111	414 π.Χ.	Μάχη της Θηρέας
ΘΗΣΑΥΡΟΣ ΤΩΝ ΑΚΑΝΘΙΩΝ	Θησαυρός	Βρασίδας και Ακάνθιοι	SD 303	Μετά το 423 π.Χ.	Αποστασία Ακανθίων και Νίκες του Συνασπισμού των Σπαρτιατών εναντίον των Αθηναίων στη Χαλκιδική (423 π.Χ.)
ΑΝΑΘΗΜΑ ΤΩΝ ΝΑΥΑΡΧΩΝ	Σύνταγμα αγαλμάτων	Σπαρτιάτες	SD 109	Μετά το 405 π.Χ.	Μάχη στους Αιγός Ποταμούς (405 π.Χ.)

Πίν. 2: Η Θεματολογία των μετοπών του Θησαυρού των Αθηναίων.

ΜΕΛΕΤΗΤΕΣ	ΒΟΡΕΙΕΣ ΜΕΤΟΠΕΣ	ΝΟΤΙΕΣ ΜΕΤΟΠΕΣ	ΔΥΤΙΚΕΣ ΜΕΤΟΠΕΣ	ΑΝΑΤΟΛΙΚΕΣ ΜΕΤΟΠΕΣ
La Coste- Messelière	Άθλοι του Ηρακλή	Άθλοι του Θησέα	Γηρυονομαχία	Αμαζονομαχία
Hoffelner	Αμαζονομαχία	Άθλοι του Θησέα	Γηρυονομαχία	Άθλοι του Ηρακλή
Marconi	Άθλοι του Ηρακλή	Άθλοι του Θησέα	Αττική Αμαζονομαχία με πρωταγωνιστή τον Θησέα	Αττική Αμαζονομαχία με πρωταγωνιστή τον Ηρακλή

ΕΙΚΟΝΕΣ



Εικ.1 Η ανατολική πλευρά του Θησαυρού των Αθηναίων.

Πηγή : Gensheimer 2017, 2 εικ.1.



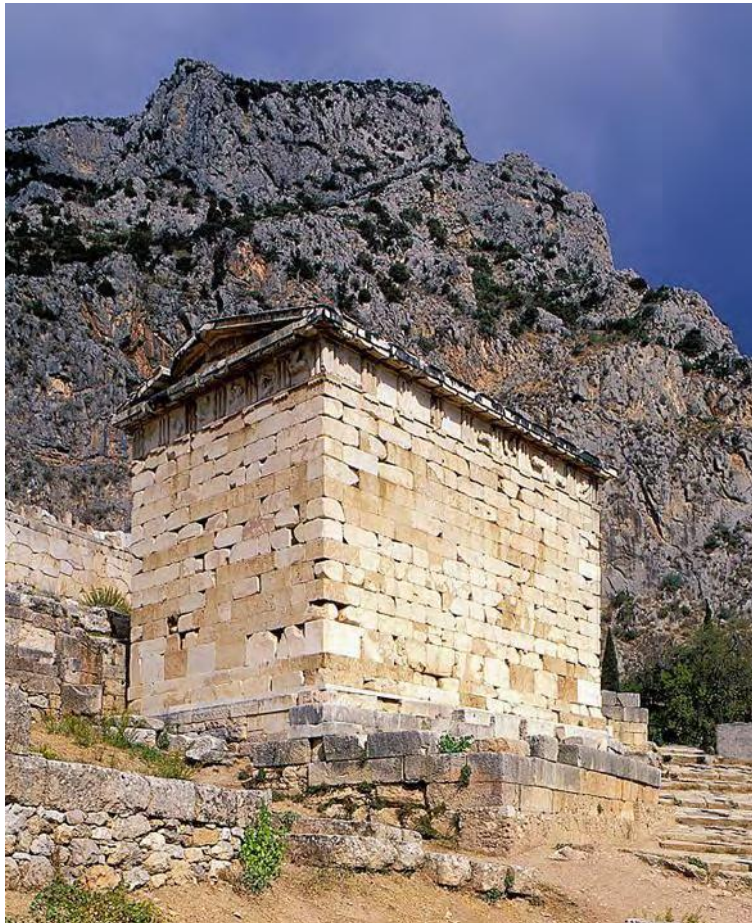
Εικ.2 Βορειοδυτική όψη του Θησαυρού των Αθηναίων.

Πηγή:<https://delphi.culture.gr> (Εφορεία αρχαιοτήτων Φωκίδας)
(Τελευταία ανάκτηση: 31/1/24).



Εικ.3 Ο Θησαυρός των Αθηναίων.

Πηγή: Delphiculture.gr, (Εφορεία αρχαιοτήτων Φωκίδας) (Τελευταία ανάκτηση: 31/1/24).



Εικ.4 Ο Θησαυρός των Αθηναίων από τα νοτιοδυτικά.

Πηγή: https://www.coastal.edu/ashes2art/delphi2/sanctuary/athenian_treasury.html.
(Τελευταία ανάκτηση: 31/1/24).



Εικ. 5 Ο πολυγωνικός τοίχος, μπροστά η στοά των Αθηναίων και στο βάθος ο ναός του Απόλλωνα.

Πηγή: <https://www.archaiologia.gr/> (Τελευταία ανάκτηση: 31/1/24).



Εικ.6 Τα τριγωνικά άνδηρα του Θησαυρού των Αθηναίων.

Πηγή: Προσωπικό Αρχείο



Εικ.7 3D Αποτύπωση του Θησαυρού των Αθηναίων και των τριγωνικών ανδέρων του.

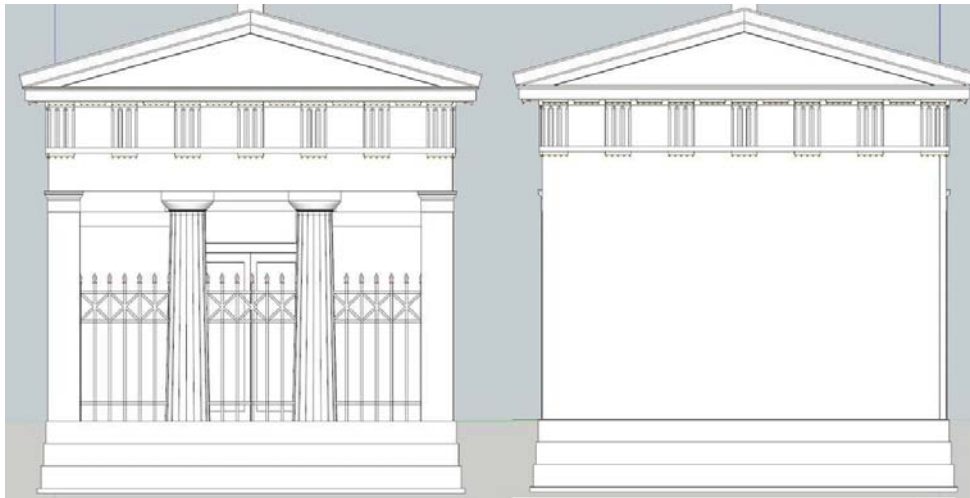
Πηγή: Mania, Psalti, Lala, Tsakoumaki, Polychronakis, Rempoulaki, Xinogalos και Maravelakis 2021, εικ 1.



Εικ.8 Ο Ναός του Απόλλωνα στους Δελφούς.

Πηγή: <https://www.archaiologia.gr/blog/photo/%CE%BD%CE%B1%CF%8C%CF%82-%CE%B1%CF%80%CF%8C%CE%BB%CE%BB%CF%89%CE%BD%CE%B1/>

(Τελευταία ανάκτηση: 31/1/24).



Εικ.9 Σχεδιαστική Αναπαράσταση του Θησαυρού των Αθηναίων.

Πηγή: Delphi.culture.gr (εφορεία αρχαιοτήτων Φωκίδας) (Τελευταία ανάκτηση 31/1/24).



Εικ.10 Σχεδιαστική αναπαράσταση των μετοπών του Θησαυρού των Αθηναίων.

Πηγή: Boardman 1982, εικ. 213.



Εικ. 11 Τμήμα διασωθέντος ακρωτηρίου του Θησαυρού των Αθηναίων στο Μουσείο Δελφών.

Πηγή: Προσωπικό Αρχείο.



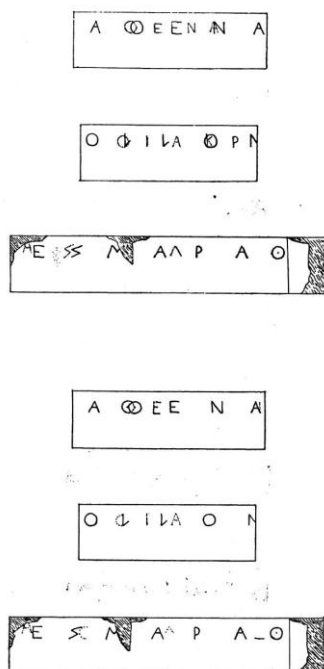
Εικ.12 Τμήμα διασωθέντος ακρωτηρίου του Θησαυρού των Αθηναίων στο Μουσείο των Δελφών.

Πηγή: Προσωπικό αρχείο.



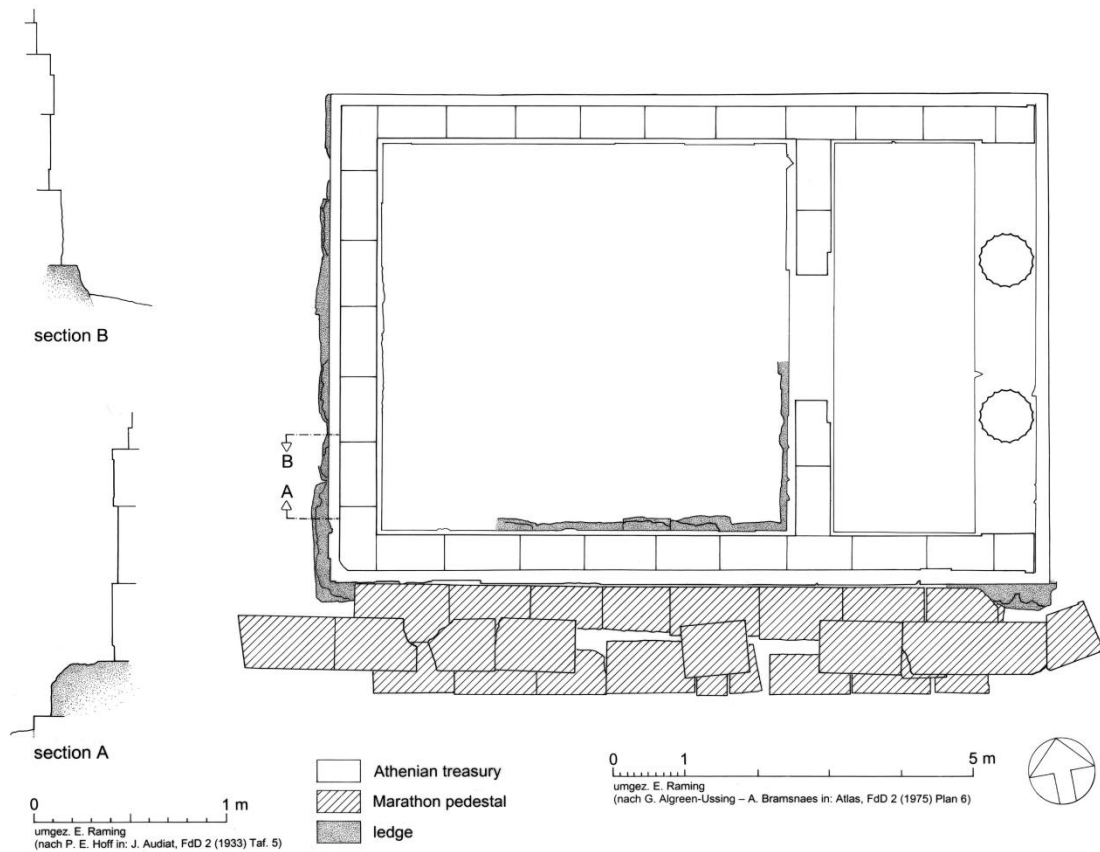
Εικ.13 3D απεικόνιση της νότιας πλευράς και των ακρωτηρίων του Θησαυρού των Αθηναίων.

Πηγή: Delphi.culture.gr, (Εφορεία αρχαιοτήτων Φωκίδας) (Τελευταία ανάκτηση 31/1/24).



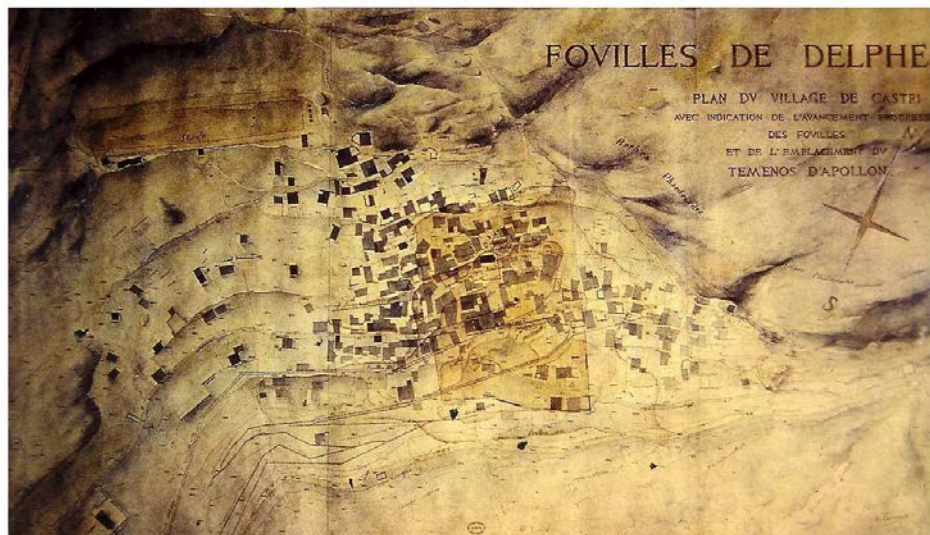
Εικ.14 Σχεδιαστική αποτύπωση της επιγραφής στο βάθρο των Επώνυμων Ηρώων.

Πηγή: Audiat 1930, 311 εικ.3.



Εικ.15 Σχεδιαστική απεικόνιση του Θησαυρού των Αθηναίων,σχέδιο της Elisabeth Raming.

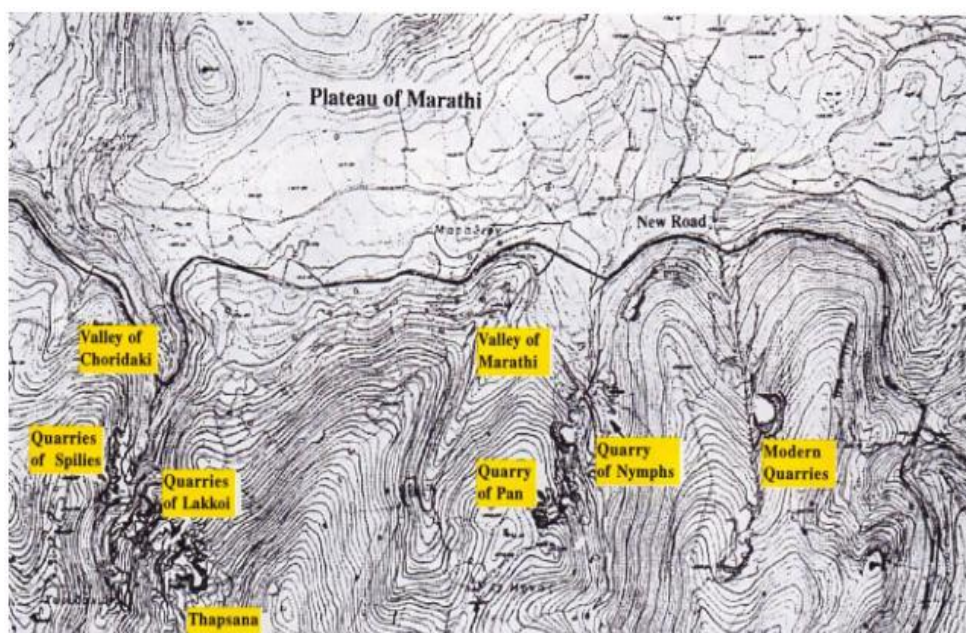
Πηγή: Von de Hoff 2009, 97 εικ. 9.2.



Εικ.16 Κάτοψη του Καστρίου πριν τις ανασκαφές με ένδειξη της έκτασης του ιερού (Σχέδιο του A. Tournaire).

Πηγή: <https://didierlaroche.wixsite.com/delphes/dessins-et-peintures>

(Τελευταία ανάκτηση 31/1/2024).



Εικ.17 Χάρτης των λατομείων μαρμάρου της Πάρου.

Πηγή: <https://www.oryktosploutos.net>. (Τελευταία ανάκτηση 31/1/2024).



Εικ.18 Κεφαλή της Αθηνάς που πιθανώς ανήκει στο Ανατολικό Αέτωμα του Θησαυρού των Αθηναίων.

Πηγή: Gensheimer 2017, εικ.8.



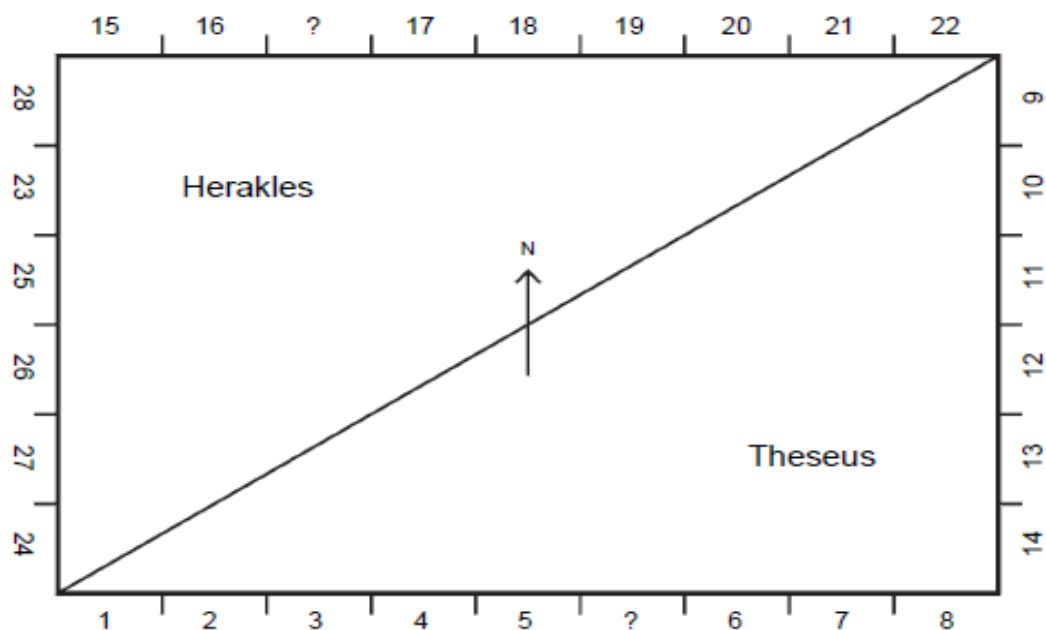
Εικ.19 Μετόπες 19 και 15 του Θησαυρού των Αθηναίων στο Μουσείο των Δελφών. Στις συγκεκριμένες μετόπες παριστάνονται οι Άθλοι του Ηρακλή α. η Κερυνίτις έλαφος και β. ο λέων της Νεμέας.

Πηγή: Προσωπικό αρχείο.



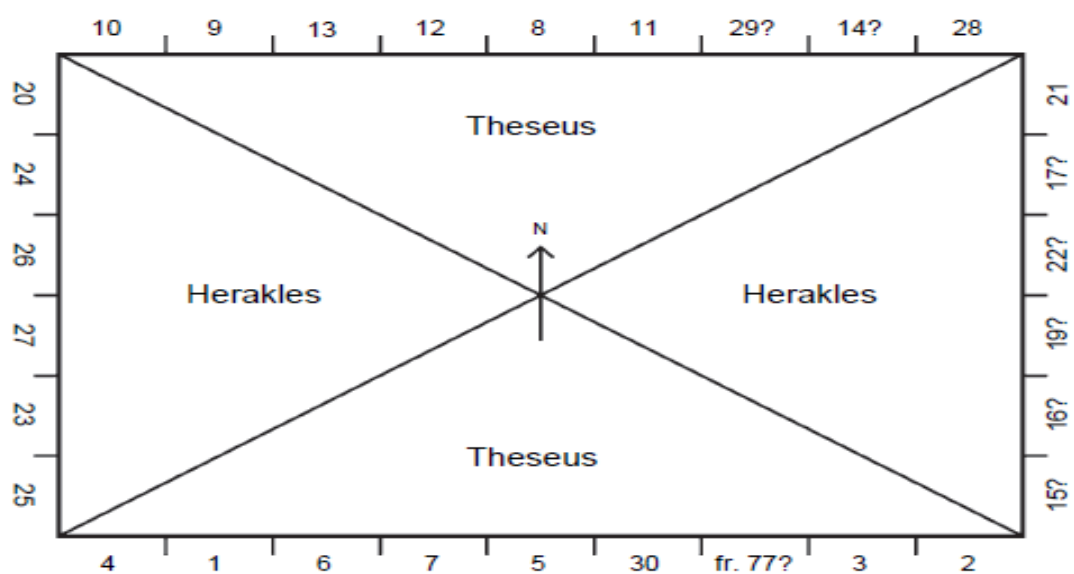
Εικ.20 Μετόπες του Θησαυρού των Αθηναίων στο Μουσείο των Δελφών. Στις συγκεκριμένες μετόπες παριστάνονται δύο από τους άθλους του Θησέα. Στην πρώτη εικονίζεται ο Θησέας έτοιμος να καταφέρει το τελειωτικό χτύπημα στον Μινώταυρο και στην δεύτερη ο Θησέας δαμάζει το ταύρο του Μαραθώνα.

Πηγή: Προσωπικό αρχείο.



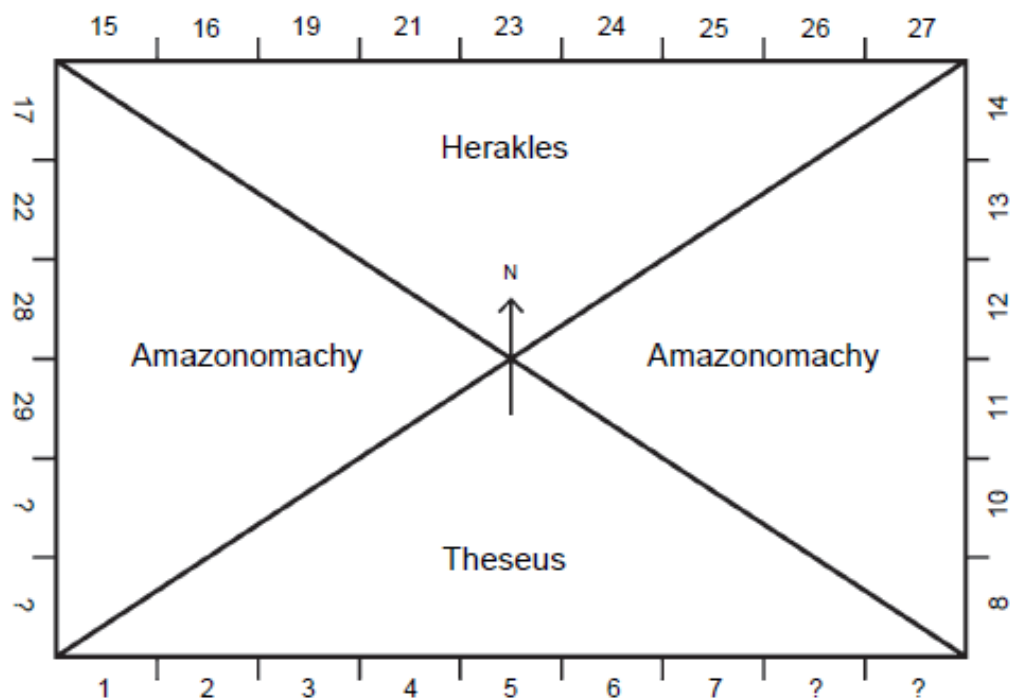
Εικ.21 Σχεδιαστική ανακατασκευή των μετοπών του Θησαυρού των Αθηναίων σύμφωνα με τον La Coste-Messeliere (1957) (σχέδιο L. Petrocelli).

Πηγή: Gensheimer 2017, 10 εικ.3.



Εικ.22 Σχεδιαστική ανακατασκευή των μετοπών του Θησαυρού των Αθηναίων σύμφωνα με τον Hoffelner (1988) (σχέδιο L. Petrocelli).

Πηγή: Gensheimer 2017, 11 εικ.4.



Εικ.23 Σχεδιαστική ανακατασκευή των μετοπών του Θησαυρού των Αθηναίων σύμφωνα με τον Marconi (2006) (σχέδιο L. Petrocelli).

Πηγή: Gensheimer 2017, 12 εικ.5.



Εικ.24 Ο Ηρακλής μάχεται εναντίον των Αμαζόνων σε αττικό ερυθρόμορφο δίνο που χρονολογείται το 575-550 π.Χ. (Μουσείο του Λούβρου).

Πηγή: Gensheimer 2017, 16 εικ.8



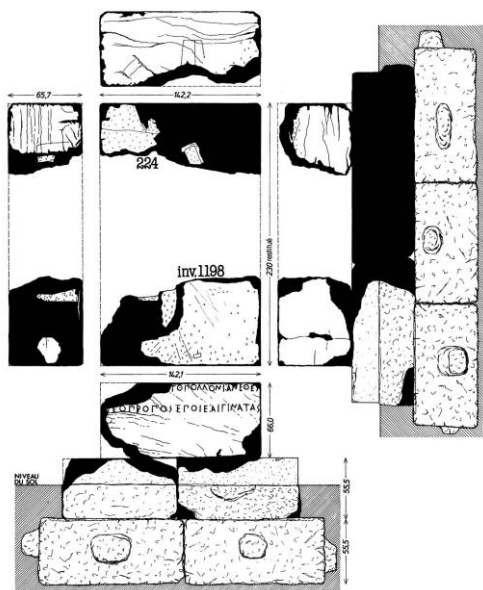
Εικ.25 Η αρπαγή της Αντιόπης από τον Θησέα στο δυτικό Αέτωμα του Δαφνηφόρου Απόλλωνα στην Ερέτρια (520-500 π.Χ).

Πηγή: Τουλούπα 2002, πίν. 7, εικ. 5.



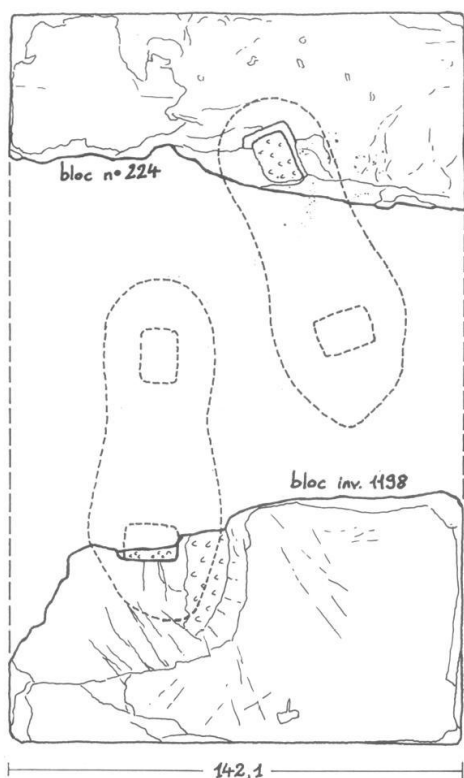
Εικ.26 Τμήμα της Ενεπίγραφης βάσης του Απόλλωνα της Σαλαμίνας.

Πηγή: Laroche και Jacquemin 1988, εικ.10.



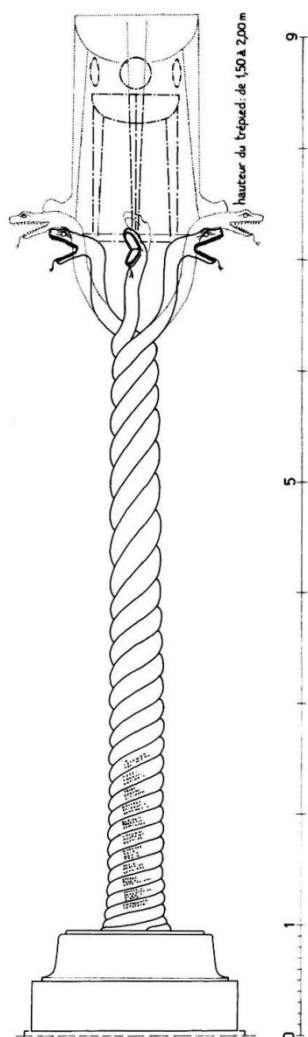
Εικ.27 Σχεδιαστική ανακατασκευή της βάσης του Απόλλωνα της Σαλαμίνας.

Πηγή: Laroche και Jacquemin 1988, εικ.7.



Εικ.28 Σχεδιαστική αναπαράσταση της ανώτερης επιφάνειας της βάσης του Απόλλωνα της Σαλαμίνας.

Πηγή: Laroche Jacquemin 1988, εικ.8.



Εικ.29 Σχεδιαστική αναπαράσταση του Τρίποδα των Πλαταιών.

Πηγή: Laroche 1989, 197 εικ.12.



Εικ.30 Η στήλη που στήριζε τον Τριποδα των Πλαταίων στην πλατεία Ατ-Μειντάν, στη θέση του παλαιού υπόδρομου της Κωνσταντινούπολης.

Πηγή: <https://www.archaiologia.gr>. (Τελευταία ανάκτηση: 31/1/24).



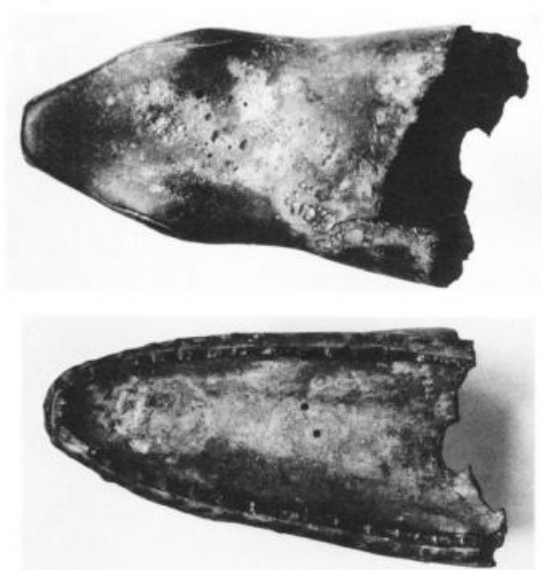
Εικ.31 Σχέδιο του 16^{ου} αιώνα στο Freshfield Album που απεικονίζει πανοραμικά την Αγία Σοφία, τον Παλαιό υπόδρομο της Κωνσταντινούπολης, τον Οβελίσκο του Τούθμοση Γ', τον οφιοειδή κίονα και τον οβελίσκο του Κωνσταντίνου Ζ'.

Πηγή: Freshfield 1935, Album.



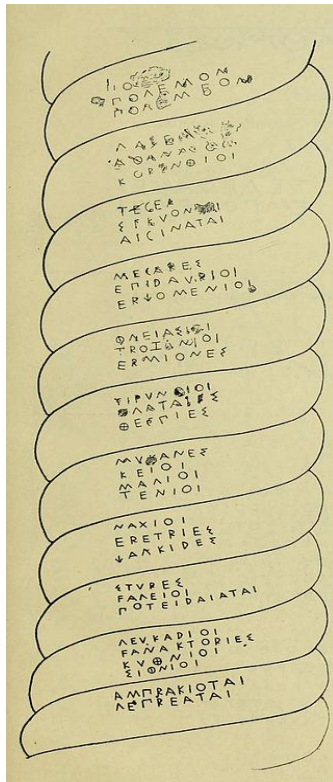
Εικ.32 Τμήμα της μιας από τις τρεις κεφαλές του οφιοειδούς κίονα που στήριζε τον τρίποδα των Πλαταιών (Αρχαιολογικό Μουσείο Κωνσταντινούπολης)

Πηγή: Ridgway 1977, 376 εικ.1.



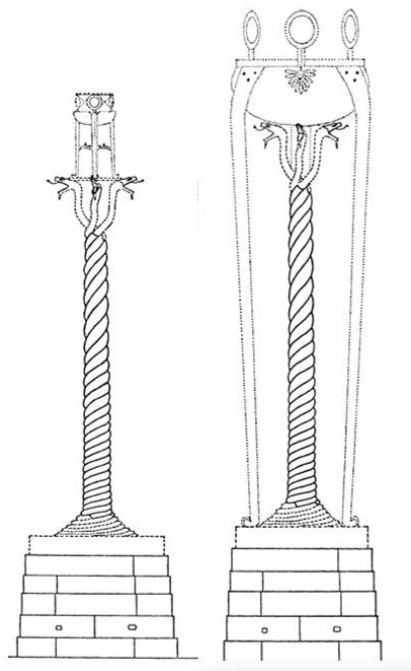
Εικ.33 Τμήματα των κεφαλών των όφεων από τον οφίοσχημο κίονα του Τρίποδα των Πλαταιών (Αρχαιολογικό Μουσείο Κωνσταντινούπολης).

Πηγή: Ridgway 1977, 377 εικ.2-3.



Εικ.34 Σχεδιαστική αναπαράσταση της επιγραφής που έφερε ο οφιοειδής κίονας που στήριζε τον Τρίποδα των Πλαταιών.

Πηγή: Roehl Herman 1907, 101 εικ.16.



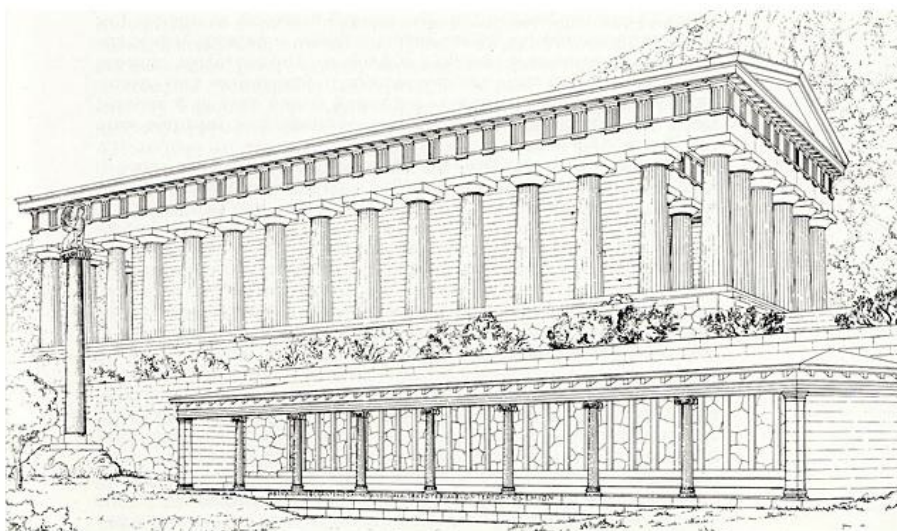
Εικ.35 Σχεδιαστικές προσπάθειες ανακατασκευής του Τρίποδα των Πλαταιών του Gauer.

Πηγή: Gauer 1968, 81 εικ.4.



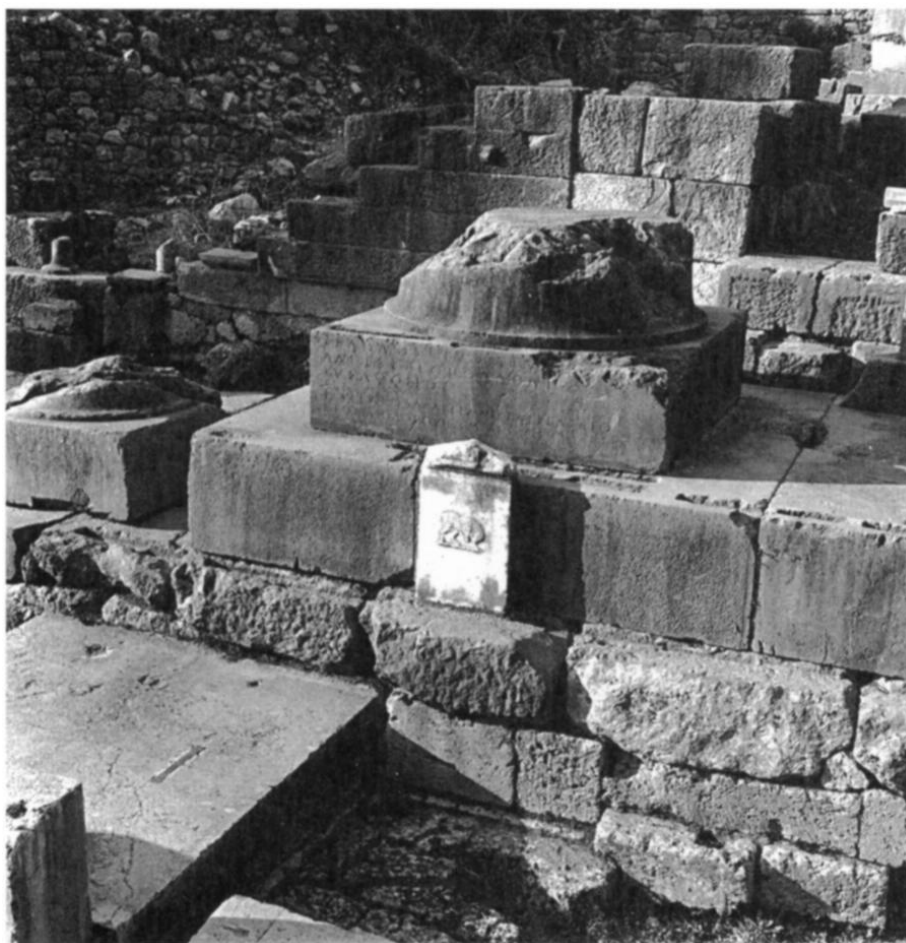
Εικ.36 Γενική άποψη της Στοάς των Αθηναίων στους Δελφούς από Ανατολικά.

Πηγή: Jacquemin και Laroche 2019, 183 εικ.1



Εικ.37 Σχεδιαστική αναπαράσταση της στοάς των Αθηναίων και του ναού του Απόλλωνα.

Πηγή: <https://archaeologia.eie.gr> (Τελευταία ανάκτηση: 31/1/24).



Εικ.38 Βάση Α των Τριπόδων των Δεινομενιδών.

Πηγή: Adornato 2008, 38 εικ.8.



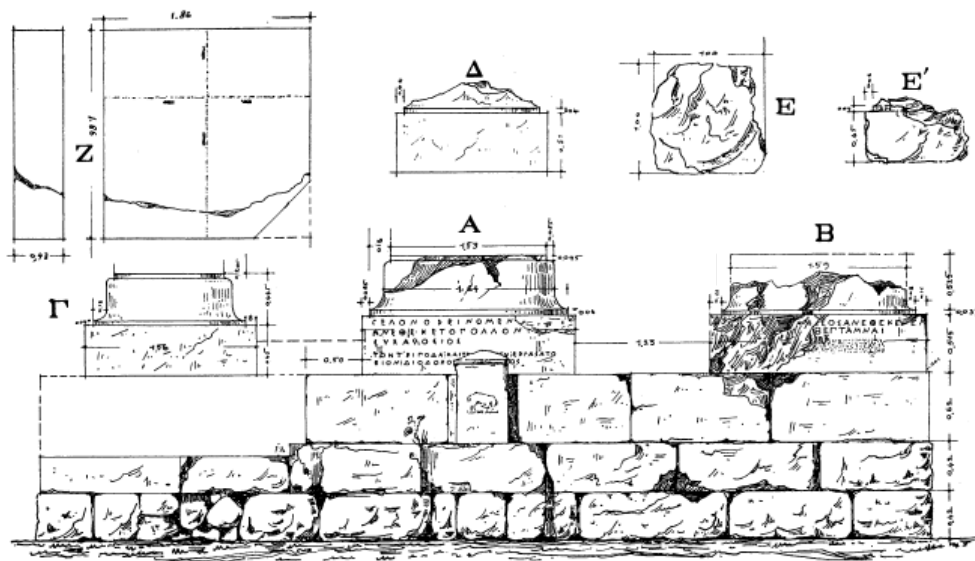
Εικ.39 Σχεδιαστική αναπαράσταση της Βάσης Α των Τριπόδων των Δεινομενιδών.

Πηγή: Hommolle 1898, 212.



Εικ.40 Σχεδιαστική απεικόνιση της επιγραφής της Βάσης Β των Τριπόδων των Δεινομενιδών.

Πηγή: Hommole 1898, 213.



Εικ.41 Σχεδιαστικές προσπάθειες ανακατασκευής των βάσεων των Τριπόδων των Δεινομενιδών.

Πηγή: Keramopoulos 1909, εικ.2.



Εικ.42 Το άγαλμα του Ηνίοχου.

Πηγή: Κολώνια 2009, 258.



Εικ.43 Το άγαλμα του Ηνίοχου.

Πηγή: Προσωπικό Αρχείο.



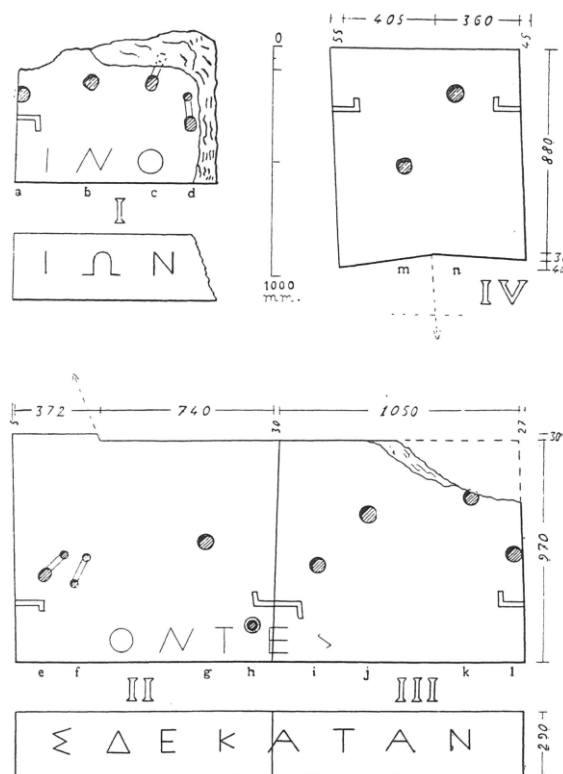
Εικ.44 Η εμπρόσθια και οπίσθια όψη της κεφαλής του Ηνιόχου.

Πηγή: Κολώνια 2009, 260 και 263.



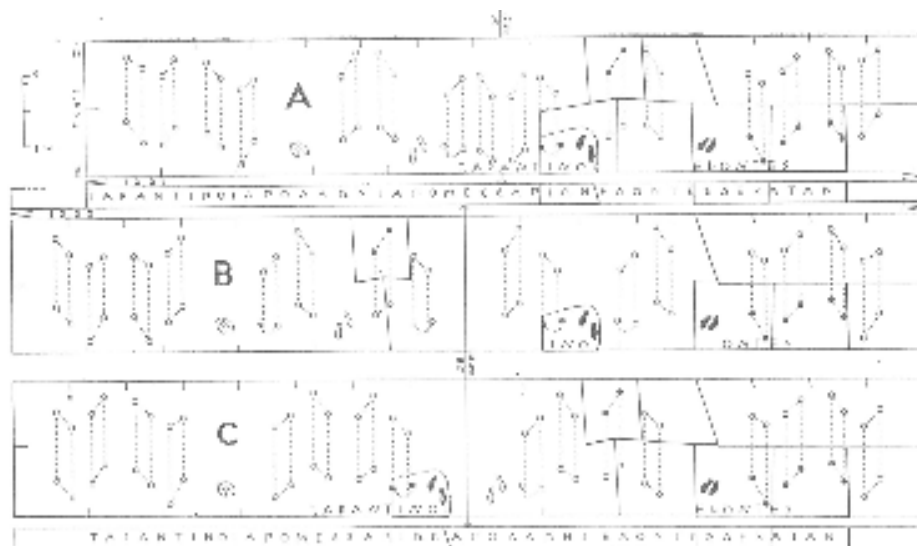
Εικ.45 Η στιγμή της ανακάλυψης της βάσης 3517.

Πηγή: Adornato 2008, 31 εικ.1.



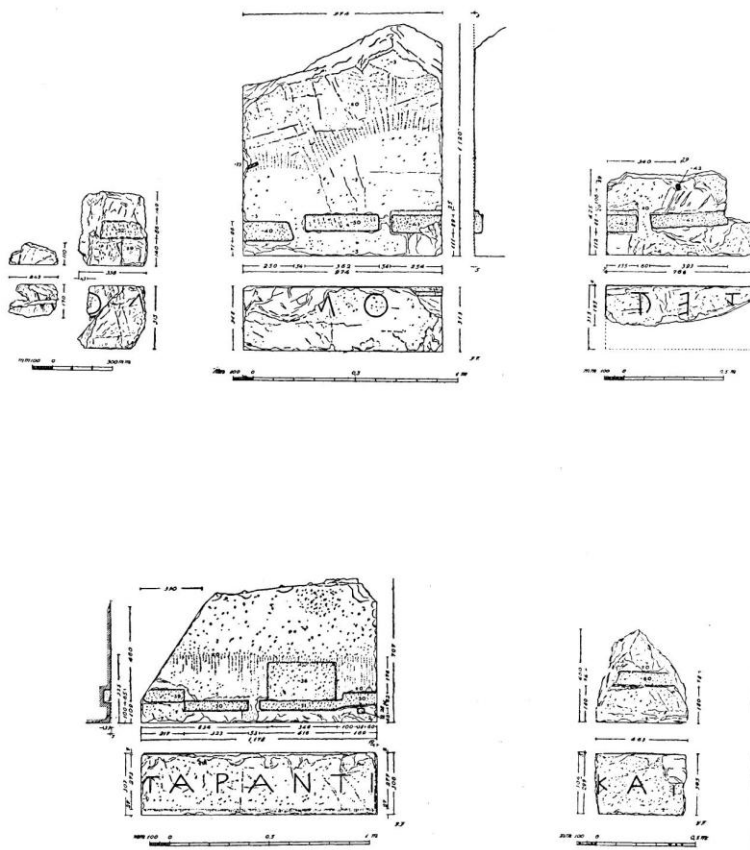
Εικ.46 Σχεδιαστική αναπαράσταση των τεσσάρων πλακών της βάσης του αναθήματος των Ταραντινών για τη νίκη τους επί των Μεσσαπίων.

Πηγή: La Coste-Messelière 1948, 524 εικ.1.



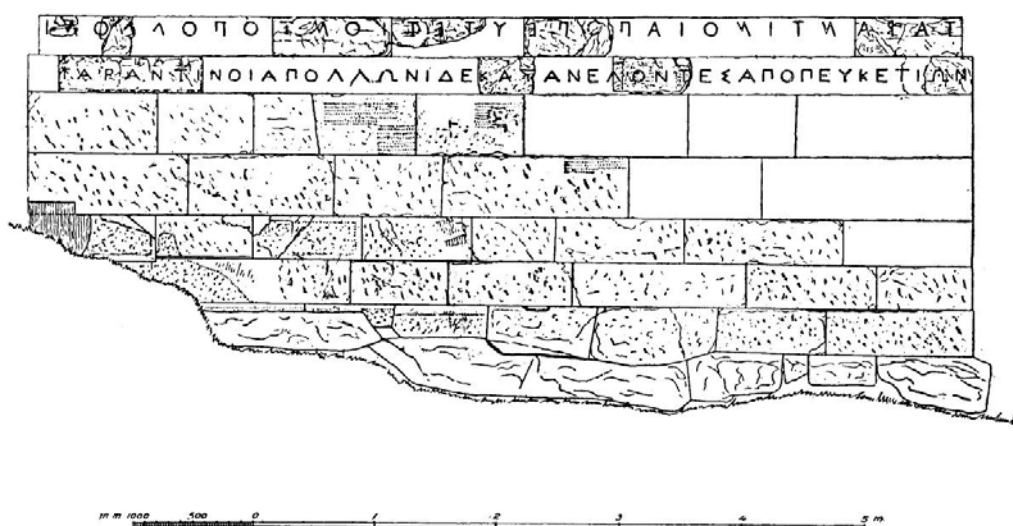
Εικ.47 Σχεδιαστική αναπαράσταση της Βάσης του Αναθήματος των Ταραντινών για την νίκη τους επί των Μεσσαπίων.

Πηγή: La Coste-Messelière 1948, 524 εικ.1.



Εικ.48 Σχεδιαστική απεικόνιση τμημάτων της βάσης του Αναθήματος των Ταραντινών για την νίκη τους επί των Πευκετίων.

Πηγή: Amandry 1948, 450 εικ.1.



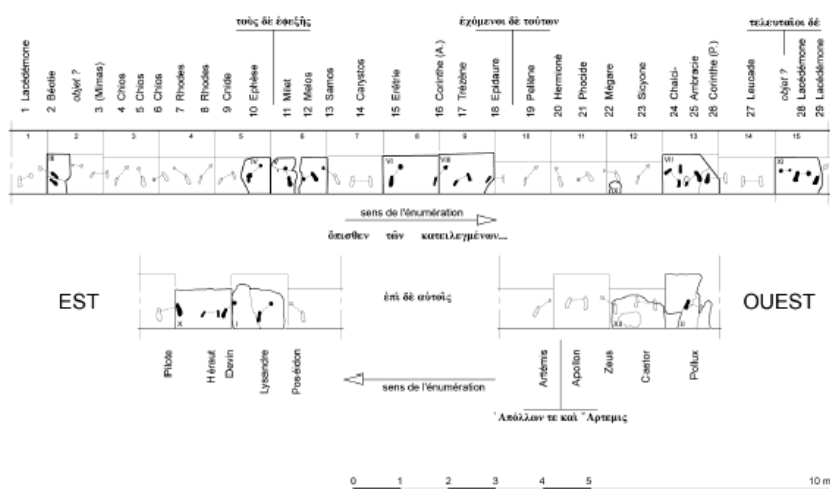
Εικ.49 Σχεδιαστική ανακατασκευή την βάσης του Αναθήματος των Ταραντινών για την νίκη τους επί των Πευκετίων.

Πηγή: Amandry 1949, 457 εικ.4



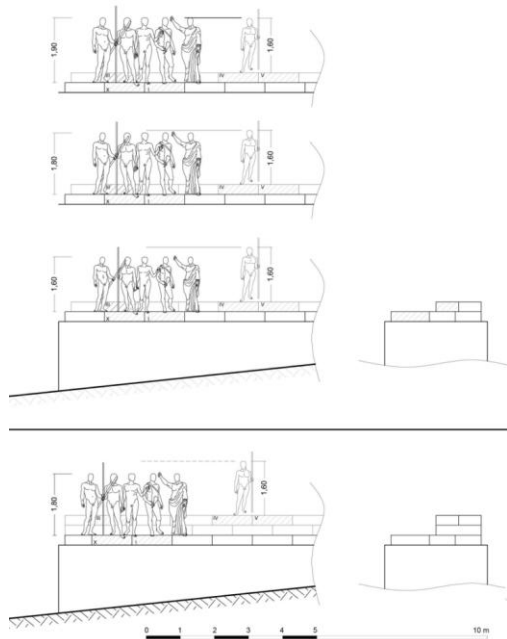
Εικ.50 Τμήματα ενεπίγραφης βάσης του Αναθήματος των Επτά Επι Θήβας και των Επιγόνων.

Πηγή: Amandry 1980, 235 εικ.15.



Εικ.51 Σχεδιαστική αναπαράσταση του Αναθήματος των Ναυάρχων της École française d'Athènes.

Πηγή: Bommelaer 2011, 204 εικ.2.



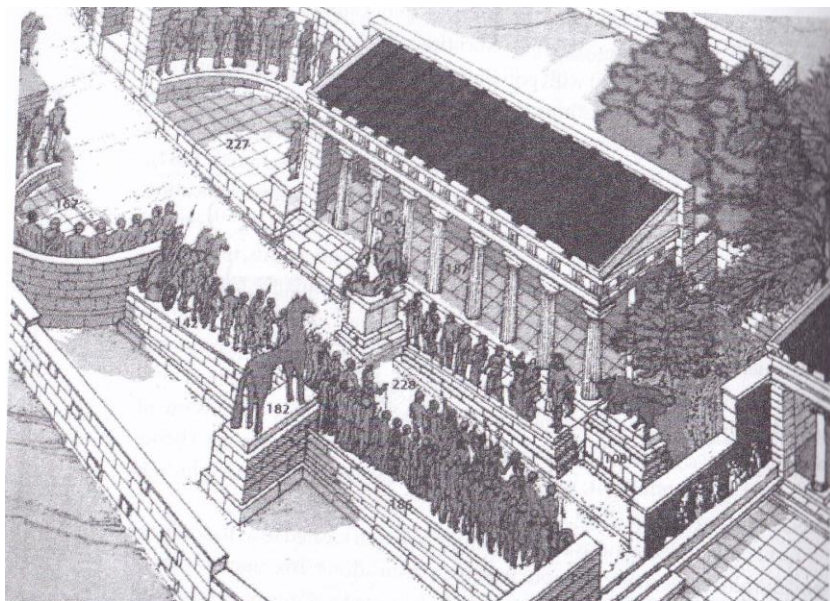
Εικ.52 Σχεδιαστική τμηματική αποκατάσταση του αναθήματος των Ναυάρχων.

Πηγή: Bommealer 2011, 231 εικ.13.



Εικ.53 3D Σχεδιαστική αναπαράσταση του ανδρήρου του ιερού του Απόλλωνα στους Δελφούς με τα αναθήματα του. Η αρίθμηση που ακολουθείται δεν συμβαδίζει με αυτήν της παρούσας εργασίας.

Πηγή: Scott 2010, 86 εικ. 4.4.



Εικ.54 3D Σχεδιαστική αναπαράσταση της νοτιοανατολικής εισόδου του Ιερού του Απόλλωνα με τα αναθήματα της. Η αρίθμηση που ακολουθείται δεν συμβαδίζει με αυτήν της παρούσας εργασίας.

Πηγή: Scott 2010, 104 εικ.4.9.